ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

Revistă de istorie

ANUL X

1957

www.dacoromanica.ro

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
INSTITUTUL DE ISTORIE

STUDII

Revistă de istorie

2

ANUL X

1 9 5 7

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
www.dacoromanica.ro

COMITETUL DE REDACȚIE

Acad. A. OTETEA — *redactor responsabil*; GH. HAUPT — *redactor responsabil adjunct*; acad. P. CONSTATINESCU-IAȘI; acad. M. ROLLER; L. BÁNYAI; V. CHERESTEȘIU; B. CÎMPINA; V. MACIU; P. NICHITA, S. ȘTIRBU.

„STUDII" REVISTĂ DE ISTORIE
APARE DE 6 ORI PE AN

Redacția: BUCUREȘTI, B-dul Generalissimul Stalin nr. 1
Telefon: 1.50.81

ABONAMENTELE SE FAC LA TOATE OFICIILE POȘTALE. PRIN FACTORII POȘTALI ȘI DIFUZORII VOLUNTARI DIN ÎNTREPRINDERI ȘI INSTITUȚII

www.dacoromanica.ro

SUMAR

50 DE ANI DE LA RĂSCOALA DIN 1907 — Pag

MATEI IONESCU, Despre însemnătatea și urmările răscoalei din 1907 7
D. MIOC, Despre rolul cluburilor socialiste în pregătirea răscoalei din 1907 31
AL. ANGHEL (Craiova), Unele aspecte privind răscoala țăranilor din 1907 în fostul județ Dolj 43

STUDII ȘI COMUNICĂRI

BORIS BĂLTEANU, Situația politică a Romîniei în preajma instaurării regimului democrat-popular (I) 69
AL. NEAMȚU (Cluj), Inovatori romîni în tehnica minieră din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea 97
ȘT. PASCU, Aspecte din situația și lupta maselor populare din Maramureș în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea 127
M. GUBOGLU și M. MUSTAFA, Răscoalele țărănești din Imperiul otoman (1418—1420) și bedreddinismul 137

DISCUȚII

P. MATEI și T. ION, Despre situația revoluționară din Romînia între anii 1918 și 1922 159
VL. DICULESCU, Cîteva observații pe marginea unei lucrări de istorie economică . . . 177

DOCUMENTE

C. COMAN, Atitudinea ministrului Austro-Ungariei la București față de răscoala din 1907, reflectată în rapoartele sale diplomatice 189

★

A. OȚETEA, O nouă istorie a mișcării din 1821 201

RECENZII ȘI PREZENTĂRI

Acad. Prof. P. CONSTANTINESCU-IAȘI, Studii istorice romîno-bulgare (*Gh. Haupt și Vl. Diculescu*) 213
TRÓCSÁNYI Z., Istoria țărănimii ardelene, 1790—1849 (*acad. A. Oțetea*) 215
O nouă serie de documente privind istoria Romîniei *(N. I. Lebedev)* 218
Studii și materiale de istorie contemporană. Vol. I (*Tr. Lungu*) 222
J. NEHRU, Descoperirea Indiei (*S. Columbeanu*) 227

CRONICĂ 233

www.dacoromanica.ro

SOMMAIRE

LE 50e ANNIVERSAIRE DU SOULÈVEMENT DE 1907 — Page

MATEI IONESCU, De l'importance et des conséquences du soulèvement de 1907 . . 7
D. MIOC, Du rôle des clubs socialistes dans la préparation du soulèvement de 1907 . . . 31
AL. ANGHEL (Craiova), Aspects du soulèvement paysan de 1907 dans l'ancien département de Dolj 43

ÉTUDES ET COMMUNICATIONS

BORIS BĂLTEANU, La situation politique en Roumanie à la veille de l'instauration du régime de démocratie populaire (I) 69
AL. NEAMȚU (Cluj), Les novateurs roumains dans la technique minière de Transylvanie au cours de la seconde moitié du XVIIIe siècle 97
ȘT. PASCU, Aspects de la situation et des luttes des masses populaires de Maramureș dans la seconde moitié du XVIIIe siècle. 127
M. GUBOGLU et N. MUSTAFA, Les émeutes paysannes de l'Empire Ottoman (1418—1420) et le bedreddinisme 137

DISCUSSIONS

P. MATEI et T. ION, Sur la situation révolutionnaire en Roumanie entre 1918 et 1922 . . 159
VL. DICULESCU, Quelques observations en marge d'un travail d'histoire économique 177

DOCUMENTS

C. COMAN, L'attitude du ministre d'Autriche-Hongrie à Bucarest à l'égard du soulèvement de 1907, telle qu'elle ressort des documents diplomatiques . . . 189

★

A. OȚETEA, Une nouvelle histoire du mouvemcnt populaire de 1821 201

COMPTES RENDUS ET PRÉSENTATIONS

P. CONSTANTINESCU-IAȘI, Etudes historiques roumano-bulgares (*Gh. Haupt et Vl. Diculescu*) 213
Z. TRÓCSÁNYI, Histoire de la paysannerie transylvaine, 1790—1849 (*A. Oțetea*) 215
Une nouvelle série de documents ayant trait à l'histoire de la Roumanie (*N. I. Lebedev*) 218
Etudes et matériaux d'histoire contemporaine. Vol. I (*Tr. Lungu*) 222
J. NEHRU, Découverte de l'Inde (*S. Columbeanu*) 227

CHRONIQUE 233

www.dacoromanica.ro

СОДЕРЖАНИЕ

ПЯТИДЕСЯТИЛЕТИЕ ВОССТАНИЯ 1907 ГОДА — Стр.

М. ИОНЕСКУ, О последствиях и значении восстания 1907 года 7
Д. МИОК, О роли социалистических клубов в подготовке восстания 1907 года. 31
А. АНГЕЛ (Крайова), О крестьянском восстании 1907 года в бывшем уезде Долж 43

ИССЛЕДОВАНИЯ И СООБЩЕНИЯ

Б. БЭЛТЯНУ, Политическое положение в Румынии накануне установления народно-демократического режима (I) 69
А. НЯМЦУ (Клуж), Новаторы румыны в рудниковой технике в Трансильвании во второй половине XVIII века 97
Ш. ПАСКУ, О положении и борьбе народных масс в Марамуреше во второй половине XVIII века 127
М. ГУБОГЛУ и М. МУСТАФА, Крестьянские восстания в Оттоманской империи (1418—1420) и учение Бедр эд-Дина 137

ДИСКУССИИ

П. МАТЕЙ и Т. ИОН, О революционной ситуации в Румынии между 1918 и 1922 годами 159
В. ДИКУЛЕСКУ, Об одной работе по истории экономики 177

ДОКУМЕНТЫ

К. КОМАН, Отношение австро-венгерского полномочного министра в Бухаресте к восстанию 1907 года, отразившееся в дипломатических докладах . . 189

★

А. ОЦЕТЯ, Новая история движения 1821 года 201

РЕЦЕНЗИИ И АННОТАЦИИ

П. КОНСТАНТИНЕСКУ-ЯШЬ, Исторические румыно-болгарские исследования *(Г. Гаупт и В. Дикулеску)* 213
Ж. ТРОЧАНИ, История трансильванского крестьянства, 1790 — 1849 годы *(А. Оцетя)* 215
Новая публикация документов по истории Румынии *(Н. И. Лебедев)* . . . 218
Исследования и материалы по современной истории *(Т. Лунгу)* 222
Д. НЕРУ, Открытие Индии *(С. Колумбяну)* 227

ХРОНИКА 233

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 2, 1957

50 DE ANI DE LA RĂSCOALA DIN 1907

DESPRE ÎNSEMNĂTATEA ŞI URMĂRILE RĂSCOALEI DIN 1907 *

DE

MATEI IONESCU

Marea ridicare de mase din 1907 a produs o impresie profundă asupra contemporanilor şi asupra generaţiilor următoare. Posterităţii i-a rămas însă mai mult imaginea fenomenului revoluţionar propriu-zis, cu sumbrul tablou al cauzelor şi al amploarei sale; urmările şi învăţămintele răscoalei au reţinut mai puţin atenţia cercurilor largi ale opiniei publice romîneşti. La aceasta au contribuit desigur înfrîngerea mişcării, victoria sîngeroasă a forţelor sociale contrarevoluţionare, nerezolvarea revendicărilor fundamentale ale ţărănimii. Dar, cercetarea mai atentă a ecoului produs de răscoală în viaţa economică şi politică a ţării oferă posibilitatea de a cunoaşte mai temeinic însuşi fenomenul respectiv şi de a desprinde concluzii preţioase pentru studierea evoluţiei ulterioare a mişcării revoluţionare din Romînia. În cele ce urmează ne propunem să înfăţişăm — în limitele spaţiului de care dispunem — unele încheieri cu caracter de sinteză privind urmările şi importanţa răscoalei din 1907.

★

Răscoala din 1907 a produs o simţitoare perturbare în raporturile social-economice de la sate; lupta revoluţionară a ţărănimii a impus unele modificări în politica agrară a regimului capitalist moşieresc. Legislaţia agrară elaborată în 1908 ca şi legile adoptate după aceea prezintă, ca trăsătură caracteristică, tendinţa burgheziei şi moşierimii romîne de a găsi o soluţie care, pe de o parte să asigure menţinerea marii proprietăţi în limitele şi formele ei dinainte de răscoală, iar pe de altă parte să

* Articolul respectiv reprezintă o parte din capitolul de încheiere a lucrării monografice *Mişcarea revoluţionară din Romînia în anii 1905—1907* (vol. II, *Răscoala din 1907*), întocmită de un colectiv de la Institutul de istorie al Academiei R.P.R. din Bucureşti.

www.dacoromanica.ro

rezolve cele mai ascuțite contradicții de la sate prin întărirea burgheziei țărănești, considerată drept cea mai sigură garanție împotriva repetării unui nou 1907. Legile adoptate după 1907 poartă pecetea compromisului dintre burghezie și moșierime; lăsînd aproape neatinsă marea proprietate funciară bazată pe relații semiiobăgiste, ele au accentuat totuși întrucîtva procesul de diferențiere a țărănimii, contribuind la întărirea burgheziei rurale, lărgind astfel, într-o anumită măsură, căile de dezvoltare a capitalismului în agricultură.

Un asemenea compromis nu putea, firește, să împiedice nici intensificarea luptei de clasă la sate, și deci perspectiva unor noi răscoale, și nici să modifice în mod esențial raporturile dintre marea proprietate și gospodăria țărănească anterioare lui 1907.

Efectele legiuirilor agrare de după răscoală dovedesc cu prisosință starea de provizorat care a rezultat din compromisul arătat mai sus. Pentru a putea aprecia caracterul acestor reforme și a elucida esența de clasă și însemnătatea lor, e necesar să le expunem pe scurt.

Legile agrare mai importante din 1908 și din anii imediat următori sînt în număr de șase. In 1908 au fost adoptate: legea învoielilor agricole, legea izlazurilor comunale, legea împotriva trusturilor arendășești și legea pentru înființarea Casei Rurale; în 1909 a fost votată legea prin care obștile de arendare căpătau dreptul exclusiv de a lua în arendă pămînturile statului, mănăstirilor etc.; în sfîrșit, în 1912 a fost adoptată o lege care prevedea trecerea în proprietatea statului a unor terenuri considerate „bunuri de mînă moartă", cu scopul de a fi apoi vîndute țăranilor.

Legea învoielilor agricole interzicea formal dijma la tarla și rușfeturile, admițînd numai arenda în bani și dijma în produse. Pentru muncitorii agricoli nu se admitea decît salariul în bani, cu sau fără hrană; sistemul salariului în natură și al „plății în fișe" (valabile pentru cumpărături numai la administrația moșiei respective) au fost și ele desființate. Legea admitea principial limitarea exploatării dijmașilor și muncitorilor agricoli de către moșieri și arendași, lăsînd la latitudinea unor comisii regionale — alcătuite din cîte doi reprezentanți ai moșierilor și doi reprezentanți ai țăranilor — fixarea unui maximum de arendă pentru țăranii învoiți, a unui cuantum maxim de muncă pe zi și a unui minim de salariu pentru muncitorii agricoli, precum și fixarea tarifelor pentru pășunat pe izlazurile moșierești.

În ceea ce privește legea izlazurilor, aceasta obliga pe moșieri să vîndă în anumite condiții o optime din izlazurile lor comunelor sau obștilor țărănești.

Legea pentru înființarea Casei Rurale prevedea înființarea unei bănci cu un capital de 10 milioane lei, împărțit în 20 000 de acțiuni deținute 50% de stat și 50% de acționari particulari, a cărei menire era să cumpere moșii, să le parceleze și să le vîndă țăranilor. Lotul tip era de cinci hectare. Fiecare țăran avea dreptul să cumpere pînă la cinci loturi de cîte cinci hectare.

www.dacoromanica.ro

În jurul conacului moşiei parcelate se rezerva o suprafaţă de 50—150 ha care nu se împărţea în loturi, fiind destinată „proprietăţii mijlocii"; cumpărătorul acestui important trup de moşie dobîndea, o dată cu terenul arabil, şi clădirile conacului, dependinţele, instalaţiile şi, eventual, inventarul. Modul de plată a pămîntului era următorul: proprietarul vînzător primea din partea băncii, a Casei Rurale, scrisuri care-i aduceau dobîndă şi care erau rambursate în interval de 50 de ani prin tragere la sorţi. Ţăranii care cumpărau apoi pămîntul dela Casa Rurală trebuiau să achite în momentul cumpărării un aconto în bani de 15-35% din valoarea pămîntului cumpărat, restul urmînd a fi achitat prin cote de amortizare anuale. Mărimea acontului creştea în proporţie cu numărul loturilor cumpărate: de pildă, cumpărătorul a cinci loturi plătea un acont de 35%.

Ţăranii cumpărători nu puteau vinde sau arenda pămîntul dobîndit de la Casa Rurală decît tot la ţărani.

Acestea ar fi, foarte pe scurt, prevederile legiuirilor agrare adoptate din 1908. Cum s-au aplicat aceste legi, care au fost rezultatele lor? Răspunsul la această întrebare va permite să cunoaştem mai temeinic conţinutul lor, cum şi scopurile reale ale celor ce le-au elaborat.

În ceea ce priveşte legea învoielilor agricole, este necesar să se precizeze că ea nu a fost aplicată nici de moşieri şi nici de ţărani. Acad. G. Ionescu-Sisești arăta într-o lucrare din perioada respectivă că „din 920 000 de ţărani şi lucrători agricoli nu s-au învoit în întîiul an de aplicare (se referă la aplicarea legii din 1908) decît 187 000"[1]. Deci, patru cincimi din învoitori şi muncitori agricoli, adică imensa majoritate a ţărănimii, a ocolit legea. Acest fenomen aparent straniu este în fond pe deplin explicabil dacă ne adresăm cifrelor referitoare la repartiţia proprietăţii rurale; or, aceste cifre arată limpede că legiuirile agrare nu au atins şi nu au micşorat marea proprietate — exceptînd mica porţiune de izlazuri — decît într-o măsură neînsemnată şi această mai tîrziu. Aceleaşi cauze au dat în general naştere aceloraşi fenomene. Munca la tarla şi ruşfeturile au fost interzise pe hîrtie; ele nu au putut fi însă eliminate şi din raporturile reale dintre moşieri, arendaşi şi ţărani. Atîta timp cît raportul de forţe economice între latifundie şi gospodăria ţărănească aservită ei a rămas acelaşi şi atîta timp cît gradul de constrîngere economică la care era supusă ţărănimea nu a scăzut, ci s-a menţinut aproape la acelaşi nivel, era normal ca legea să rămînă, de fapt, un simplu petec de hîrtie. Principalele reforme cuprinse în legea învoielilor agricole: înlăturarea dijmei la tarla şi a ruşfeturilor, nu au fost şi nici nu puteau fi traduse în viaţă. Acestea puternice vestigii ale feudalismului s-au menţinut în satul romînesc pînă la reforma agrară din 1945, cînd ele au dispărut o dată cu desfiinţarea moşierimii ca clasă. O oarecare slăbire — deşi lentă şi tardivă — a poziţiei dominante a marii proprietăţi se poate constata în urma aplicării legii izlazurilor.

Potrivit unei dări de seamă, în această problemă, a Consiliului superior al agriculturii, după aproape patru ani de la adoptarea legii

[1] G. Ionescu-Sisești, *Politica agrară cu privire specială la Romînia*, Bucureşti, 1912, p. 101.

www.dacoromanica.ro

situația se prezenta în felul următor: „Pînă la 13 decembrie 1911 se făcuseră Consiliului 2 907 oferte pentru vînzarea de izlazuri. Din acestea, 1 952 au fost înaintate Consiliului, iar restul era pendinte la acea dată înaintea comisiilor regionale. Consiliul rezolvase 1 831 astfel de oferte în felul următor: 255 au fost respinse, pentru că terenurile oferite s-au găsit improprii culturii și pășunatului, 345 au fost retrimise pentru noi tratări, pentru că prețul cerut a fost socotit prea urcat, iar 1 231 oferte au fost admise. Pentru acestea din urmă s-au și făcut formalitățile necesare, așa că sătenii au și intrat în stăpînirea lor; suprafața lor este de 159 811 ha în valoare de 104 165 752 lei, ceea ce însemnează că hectarul a fost vîndut în medie cu 651 lei" [1].

Din această situație pot fi lesne înțelese condițiile grele, împovărătoare pentru gospodăria țărănească, în care țărănimea a putut obține mica porțiune de izlazuri acordată de lege. E deajuns să se arate că, de pildă, prețul mediu al muncii țărănești pe moșia boierească cu vite și inventar propriu era pentru un hectar de cultură (de la arat și pînă la adusul bucatelor în hambare) de aproximativ 100 lei. Compararea prețului muncii cu prețul obținut de moșieri pentru un hectar de izlaz arată clar cui a adus beneficii legea izlazurilor.

Legea reprezenta totuși o concesie făcută țărănimii, însă această concesie are la bază totodată și *interesul marii proprietăți de a conserva inventarul viu țărănesc* fără de care marea proprietate — lipsită în genere de mijloace de producție — n-ar fi putut exista în forma de atunci.

Dar, concluzia cea mai importantă pe care au tras-o clasele dominante din răscoală a fost necesitatea întăririi și lărgirii bazei de masă a regimului capitalist moșieresc. Existența unei puternice pături intermediare de proprietari funciari, legați prin comunitatea intereselor de clasă cu moșierimea și burghezia, a fost considerată drept cea mai sigură garanție împotriva unor noi mișcări țărănești. Procesul obiectiv al descompunerii țărănimii în burghezie și proletariat, care se accelerase la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, a fost în mod conștient grăbit și adîncit, prin legislația agrară din 1908. Cine recitește declarațiile, conferințele și scrierile tuturor exponenților burgheziei și moșierimii din perioada ce a urmat răscoalei, va întîlni în această privință un punct de vedere care întrunește adeziunea tuturor, de la moșierul conservator Carp și pînă la ideologii burghezi așa-ziși „de stînga", Vasile Kogălniceanu, Stere, Morțun sau Duca.

Toți sprijinitorii regimului capitalist moșieresc, independent de nuanța lor politică, au ajuns la concluzia că întărirea clasei rurale „mijlocii" reprezintă cea mai bună soluție posibilă pentru menținerea marii proprietăți funciare și a regimului politic care o servea. Formele concrete pentru realizarea acestei soluții au diferit întrucîtva de cele folosite în Rusia de guvernarea stolîpinistă, însă conținutul principal al reformelor din Rusia și Romînia a fost același: prevenirea unor noi răscoale țărănești prin întărirea pozițiilor burgheziei sătești, prin lărgirea bazei social-politice a regimului capitalist-moșieresc la sate. G. Rosetti-Solescu, repre-

[1] G. Ionescu-Sișești, *op. cit.*, p. 102.

www.dacoromanica.ro

zentantul diplomatic al Romîniei la Petersburg, referindu-se la modelul pe care trebuia să-l urmeze guvernul liberal pentru elaborarea legiuirilor agrare, scria în aprilie 1907 lui Sturdza: „Expunerea stării de lucruri din Rusia, procedeele identice ale mişcărilor revoluţionare, mai ales măsurile pregătite de guvernul imperial în vederea formării unei proprietăţi rurale mijlocii prezintă desigur un interes real" [1].

La rîndul său, ministrul plenipotenţiar austriac în Romînia, Schönburg, relata: „Colegul meu rus [2] mi-a destăinuit că a fost rugat să dea lămuriri cu privire la funcţionarea Băncii ţărăneşti din Rusia şi că a fost în măsură de a satisface această cerere. M. S. regele mi-a vorbit de asemeni cu puţin timp înainte despre o carte pe care o citeşte acum, al cărei autor este un rus şi care tratează despre Banca agrară rusă....". În privinţa celor arătate mai sus—conchidea diplomatul austriac—împrejurările din Rusia şi Romînia sînt în multe direcţii asemănătoare" [3].

Înfiinţarea Casei Rurale, precum şi legile din 1909 şi 1912 care puneau la dispoziţia ţărănimii o parte din pămînturile aflate în afara marii proprietăţi moşiereşti, au slujit în mod deosebit acestui scop. Înainte de a înfăţişa rezultatele aplicării acestor legi, trebuie să se arate că discuţiile şi luările de poziţie în problema „proprietăţii mijlocii", precum şi măsurile îndreptate în scopul întăririi burgheziei ţărăneşti, îşi aveau istoricul lor.

Răscoala din 1907 a dovedit că „soluţia" împroprietăririi cu loturi din pămînturile statului — soluţie promovată îndeosebi după 1889 — nu a putut, pe de o parte, împiedica înrăutăţirea situaţiei ţărănimii şi proletarizarea ei, iar pe de altă parte a arătat că nici burghezia satelor nu ajunsese la un asemenea grad de dezvoltare, care s-o transforme într-un obstacol serios împotriva mişcărilor ţărăneşti. În urma răscoalei din 1907 o serie de adepţi ai agriculturii capitaliste au cerut desfiinţarea tuturor legiuirilor care frînau dezvoltarea liberă a capitalismului la sate, ceea ce ar fi dat un puternic impuls procesului de descompunere a ţărănimii şi de întărire a burgheziei săteşti. Aceasta însă ar fi însemnat totodată subminarea însăşi a marii proprietăţi bazate pe exploatarea semifeudală şi transformarea ei în gospodărie capitalistă cu toate consecinţele negative pentru moşierime ce ar fi decurs din această schimbare prea bruscă (necesitatea procurării de inventar propriu în locul celui ţărănesc dispărut, nevoia de bani lichizi — deci de credite — pentru achiziţionarea mîinii de lucru salariate, pentru îngrăşăminte, instalaţii şi alte cheltuieli impuse în mod necesar de o cultură intensivă etc.). O asemenea rezolvare nu putea fi admisă de moşierime, principala beneficiară a menţinerii resturilor feudale la sate.

Înfrîngerea răscoalei şi atitudinea oportunistă faţă de lupta răsculaţilor pe care au adoptat-o conducătorii mişcării socialiste de atunci au fost factori care au împiedicat acordarea unor concesii mai importante în favoarea ţărănimii. Moşierimea nu a dat nimic din terenul ei arabil.

[1] Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva Sturdza, corespondenţă. Mapa 19, 1907.

[2] Se referă la de Giers, reprezentantul diplomatic al Rusiei ţariste la Bucureşti între anii 1902 şi 1912.

[3] Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva Palatului. Mapa 18 (1907) f. 141.

www.dacoromanica.ro

Soluția la care s-au oprit legiuitorii reformelor de după 1907 a fost în bună parte asemănătoare cu măsurile anterioare: manevrarea cu pămînturile statului.

Casa Rurală, instituția despre care s-a vorbit cel mai mult, a dat însă rezultate neînsemnate, nu numai pentru masa țărănimii dar chiar și pentru burghezia rurală [1]. La 1 ianuarie 1912, deci după aproape patru ani de la înființare, Casa Rurală se prezenta cu următorul bilanț, mai mult decît modest [2]:

— cumpărate de la înființare și pînă la 1 ianuarie 1912 : 97 369 ha
— parcelate și gata a fi puse în vînzare : 15 210 ha
vîndute definitiv la săteni : 6 454 ha

În ajunul primului război mondial, în 1915, Casa Rurală achiziționase 127 263 ha și vînduse la țărani 19 589 ha [3]. Evident că un asemenea rezultat nu a adus nici un folos real țărănimii; țăranii bogați au obținut la rîndul lor o suprafață destul de redusă.

Mult mai importante au fost rezultatele legilor care acordau obștilor țărănești dreptul exclusiv de arendă a pămînturilor statului. Evoluția acestor obști și a suprafeței terenurilor arendate este, fără îndoială, destul de concludentă. De unde în 1907 existau 103 obști cu 11 118 membri și 73 344 ha arendate, în 1912 numărul obștilor s-a ridicat la 550, al membrilor la 100 000 iar suprafața arendată a crescut pînă la 400 000 ha [4].

Această dezvoltare a obștilor de arendare dovedește că aici și numai aici a intervenit într-adevăr o oarecare ușurare a situației țărănimii și o știrbire apreciabilă îndeosebi a puterii arendașilor; înainte de 1907 aceștia erau principalii preferați la arendarea moșiilor statului, bisericii și a diferitelor instituții.

Dar importanța dezvoltării rapide a obștilor de arendare constă în primul rînd în aceea că ea marchează o creștere simțitoare a puterii economice a burgheziei țărănești. E lesne de înțeles că principalii beneficiari ai dezvoltării obștilor nu puteau fi decît acei care dispuneau de bani mai mulți, adică de posibilitatea achiziționării unor terenuri mai mari, adică țăranii bogați. Terenurile achiziționate prin obști împreună cu terenurile arendate în număr tot mai mare de țăranii ruinați — „proletari cu lot" cum îi numea V. I. Lenin — sporeau într-o măsură considerabilă greutatea specifică a burgheziei rurale în satul romînesc. Acest proces, grăbit într-o măsură însemnată de legiuirile agrare de după răscoală, este oglindit și de modul în care au evoluat Băncile Populare. În 1908 existau 2 410 bănci populare cu 346 707 membri și un capital de cca 37 000 000 lei; în 1913 numărul băncilor a sporit la 2 901, al mem-

[1] De altfel însuși Vintilă Brătianu, raportorul legii Casei Rurale, prevenea că scopul urmărit de lege este să înlăture pentru viitor crearea proletariatului agricol, deci să frîneze procesul dezvoltării libere a capitalismului la sate. Pe aceeași linie se situau și rezervele făcute de raportor cu privire la perspectivele Casei Rurale care — spunea el — nu poate face azi deodată „selecția naturală" (diferențierea — *M.I.*) (Vintilă Brătianu *Scrieri și Cuvîntări*, vol. 2, p. 58—60).

[2] G. Ionescu-Sisești, *Politica agrară cu privire specială la Romînia*, p. 106.

[3] *Anuarul statistic al Romîniei*, 1915—1916, p. 72.

[4] Const. Maltezeanu, *Die neuren Agrarreformen und die Pachtgenossenschaften in Rumänien*, München și Leipzig, 1913, p. 36.

www.dacoromanica.ro

brilor la 583 632, iar capitalul la 107 milioane lei ![1]. Din aceste cifre reiese limpede că sporirea capitalului s-a efectuat într-un ritm cu mult mai rapid decît a numărului băncilor şi al deponenţilor. În 1910, 38,31% din capitalul băncilor populare era alcătuit din părţi sociale de la 1000 la 5000 lei fiecare[2]. Restul de 61,69% era alcătuit din părţi sociale sub 1 000 lei fiecare [3].

Chiar făcînd abstracţie de faptul că numeroşi deponenţi bogaţi dispuneau de acţiuni mai mici de 1 000 lei — ceea ce e mai mult decît probabil — reiese că cca 40% din capital era adus de deponenţii cu părţi sociale de 1000 — 5000 lei, adică de burghezia rurală. Băncile populare erau adevărate citadele ale burgheziei ţărăneşti şi un însoţitor al procesului lent, însă vizibil, de destrămare a vechilor relaţii semifeudale din agricultura Romîniei.

Apreciind la reala lor valoare rezultatele legislaţiei capitalisto-moşiereşti dintre anii 1908 şi 1912, se pot desprinde următoarele concluzii generale cu privire la urmările răscoalei din 1907 asupra dezvoltării social-economice a Romîniei.

a) Datorită înfrîngerii răscoalei, concesiile acordate de moşierime au reprezentat jumătăţi de măsură care nu rezolvau nici una din lozincile ţărănimii răsculate; ţărănimea n-a obţinut nici măcar reducerea arenzii, revendicare cu care a început răscoala în Moldova. Legiuirile agrare din 1908, desfiinţînd trusturile arendăşeşti, plata salariilor în fişe şi alte asemenea forme odioase de exploatare, *n-au desfiinţat decît excrescenţele primejdioase ale regimului agrar existent*, fără să-i atingă baza lui economică. Seton-Watson a ajuns şi el la concluzia că cele două partide „s-au mulţumit cu remedii homeopatice care nu atingeau rădăcinile răului" [4].

b) În urma răscoalei, moşierimea nu a fost silită să cedeze din pămîntul de care dispunea decît o mică porţiune de izlazuri. Menţinerea marii proprietăţi în limitele ei de dinainte de răscoală a anulat aproape în întregime eficacitatea legii de desfiinţare a dijmei la tarla şi a rúşfeturilor. Neobţinînd, pe calea unei împroprietăriri masive făcute pe seama marii proprietăţi, posibilitatea reală de a-şi întări forţa lor economică, dependenţa gospodăriilor ţărăneşti faţă de moşieri şi arendaşi nu a fost desfiinţată, ci doar atenuată într-o măsură redusă.

c) Făcînd diverse concesii limitate pe seama exclusivă a pămînturilor statului, burghezia şi moşierimea au reuşit să întărească într-o oarecare măsură ţărănimea bogată. Cu toate acestea, numai terenurile statului nu puteau fi suficiente pentru crearea unei puternice „proprietăţi mijlocii" care să constituie un reazim social numeric prea solid pentru regimul capitalist-moşieresc la sate. Pe de altă parte, moşierimea nu era dispusă să împartă nici pămînturile, nici dijmaşii ei cu ţăranii bogaţi, ci ea, deţinînd de fapt monopolul asupra pămîntului, continua să rămînă principalul achizitor al muncii slab plătite a ţărănimii ruinate. Persistenţa îngrădirilor în calea liberei circulaţii a pămînturilor şi mai cu seamă

[1] După *Anuarul statistic al Romîniei*, 1915—1916, p. 88—89.
[2] G. Ionescu-Sisești, *Politica agrară cu privire specială la Romînia*, p. 173.
[3] *Ibidem*.
[4] R. W. Seton-Watson, *Histoire des roumains*, Paris, 1937, p. 431.

www.dacoromanica.ro

creşterea încă lentă a cererii de braţe de muncă pentru industrie ţineau în continuare pe ţăran legat de sat şi de lotul său, silindu-l să primească, aproape ca şi înainte de răscoală, condiţiile inumane ale învoielii la moşie, consimţite sub imperiul foamei.

Asemenea împrejurări, departe de a crea premise favorabile diferenţierii ţărănimii, o frînau, o întîrziau, mărind nu numai suferinţele celor ce se ruinau, dar îngreunînd, în mod obiectiv, şi dezvoltarea burgheziei rurale.

d) Cu toată străduinţa de a frîna dezvoltarea capitalismului la sate, legislaţia agrară elaborată după răscoală a grăbit totuşi într-o oarecare măsură descompunerea ţărănimii şi întărirea burgheziei săteşti. Obştile de arendare şi cooperativele de credit — spre a ne referi numai la ele — prin extinderea raporturilor marfă-bani, au contribuit la subminarea relaţiilor agrare bazate pe clacă şi dijmă.

e) Încercarea burgheziei şi a moşierimii de a înlătura cu ajutorul unor concesii reduse posibilitatea unor noi răscoale a eşuat. Rezultatele aplicării reformelor au dus nu la atenuarea ci la adîncirea şi complicarea contradicţiilor de clasă la sate. Antagonismul de clasă principal în satul romînesc a rămas, ca şi înainte de 1907, cel dintre moşieri şi ţărani, dintre moşia muncită pe baza dijmei şi gospodăria ţărănească aservită ei. Celălalt antagonism dintre burghezia ţărănească şi sărăcimea satelor — care se dezvoltase latent după reforma din 1864 şi care răbufnise şi cu prilejul răscoalei din 1907 — se adînceşte din ce în ce mai evident o dată cu diferenţierea mai accelerată a ţărănimii în perioada următoare lui 1907, rămînînd totuşi secundar. Îmbinarea celor două antagonisme oferea toate premisele pentru ascuţirea continuă a luptei de clasă la sate, pentru o nouă izbucnire revoluţionară a ţărănimii. Însuşi Nicolae Xenopol, trimis în Europa pentru împrăştierea atmosferei de neîncredere ce domnea în cercurile capitaliste de peste graniţă imediat după răscoală, şi-a mărturisit convingerea că legiuirile agrare vor aduce marea proprietate într-o situaţie mai dificilă, fără ca ţăranii să tragă din ele un folos apreciabil [1]. „Trebuie să considerăm — declara şi mai categoric Vintilă Brătianu — primejdia apărută în 1907 ca neînlăturată încă" [2]. Existenţa profundelor contradicţii de clasă de la sate, pe care, după răscoale reformele le-au adîncit şi le-au amplificat, s-a evidenţiat puternic la numai 10 ani după evenimentele din 1907. Starea de spirit a soldaţilor ţărani romîni de pe front provocată de influenţa revoluţiei ruse din februarie 1917, posibilitatea unirii luptei revoluţionare a proletariatului cu cea a ţărănimii după Revoluţia Socialistă din Octombrie, au fost factorii de bază care au determinat moşierimea să acorde ţărănimii noi şi substanţiale concesii prin reforma agrară din 1921.

★

Răscoala ţărănească din 1907 a avut urmări importante pentru evoluţia ulterioară a vieţii politice din Romînia; ea a determinat o nouă

[1] Nicolae Xenopol, *Une révolution en Roumanie. Les réformes agraires.* „La Grande Revue", Paris, 1908, 25 iunie, p. 644.

[2] V. Brătianu, *Criza de stat*, Bucureşti, 1913, p. 20.

www.dacoromanica.ro

regrupare a partidelor şi curentelor politice din ţară. Răscoala a accentuat modificarea raportului de forţe din interiorul coaliţiei capitaliste moşiereşti: după răscoală balanţa a început să încline tot mai vădit în favoarea burgheziei şi a moşierilor interesaţi în dezvoltarea capitalistă a agriculturii.

Această schimbare a devenit vizibilă nu numai în raporturile dintre cele două partide de guvernămînt, ci chiar în interiorul lor. Cu toată înfrîngerea răsculaţilor, era limpede că regimul agrar semiiobăgist este condamnat de istorie, că perspectivele lui de viitor sînt mai mult decît nesigure, fapt ce va avea repercusiunile cele mai nefaste asupra partidului conservator, partid care reprezenta în mai mare măsură acea parte a moşierimii interesată în menţinerea relaţiilor semiiobage.

Partidul conservator — exponentul moşierimii interesate în menţinerea relaţiilor semiiobăgiste — a suferit serioase convulsii în urma evenimentelor din primăvara lui 1907. Pînă la răscoală, cele două ramuri ale partidului conservator — grupul din guvern condus de Gr. Cantacuzino şi grupul de opoziţie „Junimea" în frunte cu Petre Carp — se aflau într-o continuă adversitate. Carp, a cărui carieră politică începuse de fapt chiar în noaptea detronării lui Cuza, era exponentul acelei părţi din moşierime care susţinea în modul cel mai hotărît regimul agrar semiiobăgist, declarîndu-se împotriva oricăror concesii făcute ţărănimii. Om cu educaţiei primită în şcoala junkerilor prusaci, adversar neîmpăcat al reformei de la 1864, Petre Carp era tipul cel mai reprezentativ al vechii aristocraţii funciare romîneşti, conducătorul nedezmînţit al extremei drepte din viaţa politică şi socială a ţării. O dată ramura conservatoare a lui Cantacuzino trecută în opoziţie, Carp a devenit de fapt adevăratul şef al partidului latifundiarilor, manifestîndu-se ca atare în toate momentele importante din martie 1907. În ziua de 13 martie, cînd fruntaşii partidului conservator G. Gr. Cantacuzino, Take Ionescu, I. Lahovary au promis solemn tot sprijinul lor guvernului liberal, Carp a fost singurul care a refuzat să-şi dea adeziunea la înfăptuirea neînsemnatelor reforme promise prin manifestul regal, refuzînd din principiu orice concesie făcută sub presiunea răscoalei. O asemenea poziţie întransigentă i-a atras, firește, simpatia clasei moşierilor şi a hotărît în cele din urmă transformarea situaţiei de fapt într-o situaţie „de jure": ramura cantacuzinistă a fuzionat la sfîrşitul lunii martie cu junimiştii, iar Petre Carp a devenit în mod oficial şeful partidului conservator unificat. Era limpede că marii proprietari funciari, ale căror poziţii politice fuseseră zdruncinate de răscoală, au simţit nevoia să-şi strîngă rîndurile, reunindu-şi forţele în cadrul unui singur partid. Reunirea celor două fracţiuni conservatoare era imperios cerută de apropierea momentului cînd avea să înceapă discutarea proiectelor de reforme ale guvernului liberal: moşierimea avea nevoie de un singur partid, mai puternic, care să-i apere interesele şi care să micşoreze la maximum şi eventual chiar să anuleze concesiile făcute ţărănimii. Noul partid conservator avea însă numai în aparenţă unitatea de monolit pe care ar fi dorit-o moşierii; compoziţia lui nu era chiar atît de unitară cum părea celor neexperimentaţi în treburile politice. După cum în inte-

www.dacoromanica.ro

riorul partidului liberal exista o aripă în frunte cu Sturdza care reprezenta interesele latifundiarilor şi apăra cu cea mai mare îndîrjire regimul agrar existent, partidul conservator, la rîndul lui, avea şi el în interiorul său o grupare interesată într-o oarecare măsură în dezvoltarea agriculturii capitaliste şi ale cărei interese se ciocneau şi erau stînjenite de rigiditatea şi miopia politică a vechilor conservatori. În fruntea acestei grupări se afla Take Ionescu. Din. relatările cuprinse într-unul din rapoartele întocmite de ministrul Austro-Ungariei la Bucureşti reiese că Take Ionescu în momentul izbucnirii răscoalei, neavînd încredere că guvernul conservator va putea face faţă situaţiei, a trecut peste interesele de partid — provocînd căderea cabinetului din care făcea parte, făcînd loc unei perioade de guvernare liberală [1].

Contradicţiile din sînul partidului conservator au întîrziat, după răscoală să devină publice. Latifundiarii din fosta grupare a lui Cantacuzino găsiseră firesc un limbaj comun cu cei de la junimişti; grupul lui Take Ionescu însă a manifestat curînd o atitudine vădit potrivnică faţă de rigiditatea lui Carp. Sub titlul *Frămîntările din partidul conservator*", ziarul „Dimineaţa" scria, de pildă, în toamna lui 1907: „De la fuziune încoace cantacuziniştii caută mereu prilejul să arate d-lui Carp că d-l Take Ionescu voeşte să-şi facă partid din partidul conservator. În special au dezesperat pe cantacuzinişti, cazul de la Galaţi unde majoritatea conservatorilor urmează pe d-l Victor Macri şi cazul de la Călăraşi unde unii conservatori au format o bancă fără asentimentul d-lui Mişu Cantacuzino. Ziarele acestuia (ale lui Take Ionescu — *M. I.*) n-au publicat şi n-au difuzat proiectele de reformă ale d-lui Carp" [2].

P. Carp, pentru a salva unitatea şi aşa şubredă a conservatorilor, a preferat să împace lucrurile şi să-l menţină pe Take Ionescu în partid. Puţin mai tîrziu, în perioada cînd s-au deschis dezbaterile parlamentare, principalii fruntaşi liberali şi conservatori au căutat să ajungă la un punct de vedere comun cu privire la reforme [3].

Discuţiile controversate care au precedat compromisul au scos în relief poziţiile diferite ale lui Carp şi Take Ionescu. Ruptura dintre grupările lor n-a întîrziat să se producă: în primele săptămîni ale anului 1908 Take Ionescu şi partizanii săi au părăsit partidul conservator şi au înfiinţat un nou partid intitulat în mod semnificativ „Partidul conser-

---

[1] Raportul consulului Austro-Ungariei la Bucureşti către ministrul de Externe Aerenthal, la Viena. Copie în lb. germană la Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva Palatului. Mapa nr. 18, f. 60 (vezi textul integral al acestui raport în numărul de faţă al revistei la rubrica *Documente*, prezentarea tovarăşei C. Coman).

[2] „Dimineaţa", 7 noiembrie 1907.

[3] În legătură cu aceste tratative, Schönburg făcea într-un raport aluzie atît la punctele de vedere comune, cît şi la divergenţele manifestate în procesul elaborării reformelor. Raportul scria între altele: „Între Carp, Take Ionescu, Ion Lavovary de o parte şi Sturdza, Brătianu de altă parte, se duc acum conversaţii care trebuie să aibă drept urmare să se îndulcească puţin reformele agrare ale liberalilor şi să le facă să fie mai puţin vexatorii pentru moşieri. Această destindere este o consecinţă a următoarelor împrejurări: directa influenţă a regelui, împotrivirea lui Take Ionescu şi a partizanilor săi împotriva periculoasei idei a unora dintre carpişti de a mobiliza pe moşieri şi orăşeni contra ţărănimii"(Bibl. Acad. R.P.R., Arhiva Palatului. Mapa nr. 18, f. 201. Originalul în limba germană).

www.dacoromanica.ro

vator-democrat" [1]. După această lovitură, partidul conservator a slăbit considerabil. El a mai jucat un rol de seamă în perioada războaielor balcanice. În timpul primului război mondial, prin poziția lor favorabilă Puterilor Centrale, liderii conservatori în frunte cu Marghiloman, care se puseseră în slujba ocupanților germani, s-au găsit într-o situație extrem de critică. Partidul conservator, căruia clasele stăpînitoare îi încredințaseră rolul de rezervă germanofilă pentru eventualitatea victoriei Puterilor Centrale, a ieșit din război discreditat în fața opiniei publice și a dispărut apoi în vîltoarea avîntului revoluționar din anii 1917—1923. Resturile lui s-au alipit ulterior indeosebi partidului național din Ardeal, condus de Iuliu Maniu.

Schimbarea raportului de forțe din sînul coaliției capitaliste moșierești s-a reflectat după 1907 și în interiorul partidului liberal. Aprecierea unanimă a contemporanilor asupra caracterului și componenței partidului liberal din primul deceniu al secolului nostru indică în mod cert o precumpănire tot mai accentuată în acest partid a elementelor capitaliste din industrie, comerț și agricultură.

Trecerea „generoșilor" în partidul liberal întărise simțitor aripa lui burgheză; tonul vehement al presei conservatoare la adresa „anarhiștilor socialiști" din acest partid demonstra nu atît teama față de pericolul preluării conducerii partidului liberal de către foștii „socialiști", ci, neliniștea marilor proprietari funciari față de creșterea puterii economice și a influenței politice a burgheziei.

Dezvoltarea capitalismului, care submina relațiile agrare bazate pe clacă și dijmă, a adîncit divergențele și în interiorul partidului liberal. Se formaseră două grupe distincte: de o parte grupul latifundiarilor în frunte cu D. Sturdza, de cealaltă parte aripa burgheză, așa numita „ocultă", în frunte cu I. Brătianu, Haret, Morțun.

Punînd în primejdie înseși bazele orînduirii capitaliste moșierești a Romîniei, răscoala a aliniat întreaga clasă stăpînitoare, de la conservatori la generoși, într-un singur front antipopular. Guvernul și administrația liberală care au condus represiunea cuprindeau reprezentanți ale celor mai diferite grupări din sînul clasei dominante: mari proprietari funciari ca Sturdza, moșieri liberali, industriași și bancheri ca Ion Brătianu exponenți ai burgheziei țărănești ca Haret și Stere, reprezentanți ai „stîngii socialiste" ca Morțun și oameni de încredere ai camarilei regale ca Averescu. În felul acesta s-a urmărit crearea unei atmosfere de „solidaritate națională, dîndu-se un caracter cît mai reprezentativ guvernului liberal nou constituit. Formația guvernamentală a reunit exponenți ai

[1] Același Schönburg, într-un raport al său din 7 februarie 1908, anunța întemeierea noului partid în termenii următori: „S-a înființat un nou partid politic de către takiști. Proclamația noului șef adresată partizanilor și celor ce doresc să fie, îmi pare bine închegată, mai cu seamă ideea de a face concurență partidului conservator: «modernizarea partidului conservator, asimilarea lui la situația socială actuală a Romîniei». Ionescu vrea așa dar să folosească clasa avută a burgheziei, s-o folosească contra boierilor. Apoi va atrage și pe unii dintre boieri și în fine va atrage și atîția liberali cîți va putea. Clica politică a lui Take Ionescu n-a strălucit prin distincție. Liberalii se bucură de ruptura din lagărul dușman, dar din punct de vedere politic o regretă, va îngreuia rezolvarea reformei" (Bibl. Acad. R. P.R., Arh. Palatului, Mapa 18, f. 15).

www.dacoromanica.ro

tuturor nuanțelor politice din partidul liberal. Deși în echipa ministerială predominau reprezentanți ai burgheziei, totuși conducerea acesteia a fost încredințată unui latifundinar; prezența lui Sturdza în fruntea guvernului exprima hotărîrea claselor dominante de a menține cu orice preț bazele regimului agrar existent și de a înăbuși prin orice mijloace răscoala țărănească. Adevăratul centru conducător al partidului liberal, „oculta", a rămas temporar și aparent, din motive de ordin tactic, pe un plan oarecum secundar.

O dată răscoala înăbușită „coaliția din 13 martie" s-a desfăcut; contradicțiile dintre liberali și conservatori, dintre burghezie și latifundiari indiferent de partid au apărut din nou pe primul plan al vieții politice și sociale. Ca și în interiorul partidului conservator, și în partidul liberal au început încă din toamna anului 1907 să se manifeste serioase fisuri: proiectele de legiuiri agrare, cu tot caracterul lor limitat, de jumătate de măsură, lezau oricum interesele moșierimii. Discuțiile aprinse în jurul reformelor au delimitat pozițiile și au încordat raporturile înlăuntrul partidului. Liberalii „bătrîni", mari moșieri interesați ca și adversarii lor conservatori în menținerea relațiilor semiiobăgiste, au luat o atitudine net potrivnică „ocultei", care căuta să-i convingă că unica soluție pentru prevenirea unor noi răscoale este calea concesiilor, bine înțeles a concesiilor reduse. Lucrurile au mers chiar pînă la rupturi în organizații județene, ca de pildă cea din Prahova, unde aripa „bătrînilor" s-a despărțit în oct. 1907 de „generoșii" conduși de Radovici.

În anul următor, lupta dintre cele două curente din partid a dus la o schimbare mult mai substanțială: conducerea oficială a partidului liberal și a guvernului a fost luată de Ion Brătianu. Semificația înlăturării lui D. Sturdza de la conducerea partidului și guvernului liberal era clară tuturor: ea marca precumpănirea definitivă a burgheziei și a moșierilor liberali nu numai în partidul liberal, ci și în cadrul coaliției capitaliste-moșierești.

Evoluția ulterioară a cursului vieții politice din Romînia a confirmat pe deplin această precumpănire.

Desprinderea ramurii takiste din partidul conservator, eliminarea grupului Sturdza din conducerea partidului liberal, au fost urmări directe, concrete ale răscoalei din 1907 și în același timp manifestări ale slăbirii pozițiilor generale ale moșierimii și aliaților ei, în viața politică, socială și economică a țării.

Zdruncinarea serioasă a marii proprietăți funciare sub influența evenimentelor din Rusia anului 1917 a dus în cele din urmă la dispariția partidului conservator de pe arena politică a Romîniei.

★

Este evident că răscoala țărănească din Romînia reprezintă una din cele mai puternice manifestări revoluționare din Europa anilor 1905—1907, exceptînd bineînțeles Rusia. Ecoul revoluției ruse a fost mai puternic în acele țări asiatice și europene unde rapida pătrundere a capitalului monopolist se desfășura pe fondul unei economii înapoiate, dominată de relații agrare cu caracter semiiobăgist. Asemenea țări ca China, Persia,

www.dacoromanica.ro

Turcia, Romînia, al căror stadiu de dezvoltare era în acea vreme din multe puncte de vedere inegal, se asemănau totuși în ceea ce era esențial în dezvoltarea lor : în toate aceste țări destrămarea relațiilor semiiobăgiste avea loc în condițiile unei creșteri lente a industriei, singura care era capabilă să absoarbă masele de milioane de țărani pauperizați. Dezvoltarea lentă, deformată și unilaterală a industriei pe care o imprimase imperialismul și care constituie una din caracteristicile principale ale tuturor țărilor semicoloniale, a avut repercursiuni adînci asupra economiei agrare, întărind dependența gospodăriei țărănești față de moșierime și ridicînd implicit, gradul de exploatare a țărănimii din aceste țări pînă la ultimele lui limite. O asemenea cale dureroasă de dezvoltare, care condamna la mizerie și foame veșnică majoritatea populației, nu putea să nu ducă în țările amintite la explozii revoluționare, cu atît mai dese și mai puternice cu cît economia acestor țări era mai înfeudată marilor monopoluri străine și mai subordonată pieții mondiale a materiilor prime și cerealelor.

Aceste considerații explică necesitatea ca studiul istoric asupra marii răscoale din 1907 să cuprindă un cîmp mai larg de cercetare, să găsească evenimentelor revoluționare din Romînia cadrul internațional necesar de care ele sînt în mod indisolubil legate.

Terenul pe care l-a găsit în satele Romîniei ecoul revoluției ruse era pregătit pentru o izbucnire revoluționară. Situația social-economică a țării noastre la începutul secolului al XX-lea arată în mod indiscutabil că tocmai anii premergători lui 1907 sînt anii unei lupte crîncene între monopolurile străine pentru bogățiile naturale ale Romîniei. Deceniul întîi al secolului al XX-lea este perioada cînd se termină prima împărțire a petrolului nostru între marile concerne germane, austriace, americane și engleze. În aceeași perioadă, concurența exportatorilor de grîne din America pe piețele europene are adînci repercursiuni asupra țărilor agrare înapoiate, provocînd o intensificare a exploatării țărănimii de către marii proprietari funciari din aceste țări. Apare deci evidentă legătura strînsă dintre schimbările survenite în economia țării noastre sub influența trecerii capitalismului pe plan mondial în ultimul său stadiu monopolist și ascuțirea extremă a contradicțiilor de clasă în sînul societății romînești și mai cu seamă în satul romînesc. Fără a fi conștienți de însemnătatea internațională a luptei lor, fără a sezisa legătura organică dintre interesele magnaților capitalului străin și cele ale clasei stăpînitoare din Romînia, țăranii răsculați au zguduit din temelii și au pus în primejdie edificiul statal al uneia din celei mai importante piețe europene pentru exportul de mărfuri și capital. Am văzut mai înainte [1] care a fost reacția marilor monopoluri petrolifere, ca și a băncilor și burselor de grîne din țările occidentale, față de evenimentele din Romînia. În mod obiectiv, independent de voința țărănimii, răscoala țărănească din Romînia a produs nu numai efecte diplomatice și militare, ci s-a reflectat și în domeniul relațiilor economice internaționale ale țării. Aceasta este o primă concluzie asupra importanței marilor lupte de clasă din martie 1907.

★

[1] Vezi Matei Ionescu și Corina Pătrașcu, *Cu privire la poziția unor puteri europene față de răscoala din 1907*, „Studii", 1957, 1, p. 7.

www.dacoromanica.ro

În anul 1906, Lenin, subliniind importanța rămășițelor feudale în agricultura Rusiei, scria: „În general, gospodăria moșierească de astăzi din Rusia se sprijină mai mult pe un sistem economic bazat pe iobăgie și pe relații de aservire, decît pe sistemul economic capitalist. Cine neagă acest lucru, acela nu va putea să explice vasta și profunda mișcare revoluționară țărănească de astăzi din Rusia"[1]. Condițiile în care s-a desfășurat lupta revoluționară a țărănimii în anii primei revoluții ruse au scos în evidență faptul că tocmai în regiunile centrale ale Rusiei europene, adică în acele regiuni unde predominau formele semiiobage de exploatare a țărănimii, s-au înregistrat cele mai violente răscoale țărănești[2].

Aprecierea lui Lenin permite a trage concluzii valabile și pentru Romînia anului 1907. *Dacă direcția și ritmul relativ accelerat al dezvoltării capitalismului în agricultura țării noastre din acea perioadă sînt fapte bine stabilite, e însă tot atît de bine cunoscut că stadiul transformării gospodăriei moșierești bazată pe dijmă în gospodărie capitalistă era încă vădit întîrziat, că în satul romînesc din 1907 predominau relații agrare semiiobăgiste.* Precumpănirea relațiilor semifeudale în agricultura Romîniei, în condițiile cînd țara se dezvolta în general pe calea capitalistă, ciocnirea dintre elementul capitalist în creștere și puternicile vestigii feudale explică, tocmai ca și în Rusia, violența și amploarea răscoalei. Luptele revoluționare ale țărănimii de la noi au confirmat teza leninistă despre marele potențial revoluționar existent în masele largi de la sate, în țările unde agricultura se dezvoltă pe cale prusacă.

Caracterul, formele și intensitatea răscoalei din 1907 dovedesc cît de inepuizabile erau posibilitățile revoluționare ale maselor țărănești. Răscoala a avut, firește, așa cum am văzut, caracteristicile tuturor mișcărilor de acest gen, fiind spontană, lipsită de omogenitate, avînd forme stihinice etc. Dacă ideea răscoalei a putut călători fără opreliști de la granița rusă și pînă la Turnu-Severin, în schimb răsculații au fost lipsiți de legătură între ei, nu și-au putut coordona eforturile și n-au putut împiedica clasa stăpînitoare să folosească nestingherit mijloacele de comunicație moderne pentru deplasarea trupelor de represiune. Lipsiți de conducerea ideologică și organizatorică a proletariatului, ei au fost înfrînți așa cum au fost înfrînte de-a lungul veacurilor toate răscoalele țărănești. Condițiile obiective în care se desfășoară lupta țărănimii, existența antagonismului de clasă la sate datorită descompunerii în burghezie și proletariat, împrăștierea forțelor, lipsa unei conștiințe clare etc.—condamnau dinainte mișcarea țărănească la o înfrîngere inevitabilă dacă ea nu se afla sub conducerea și nu avea sprijinul proletariatului industrial.

Și totuși în ciuda condițiilor obiective nefavorabile, țărănimea răsculată a luptat cu curaj și dispreț de moarte, punînd la grea încercare aparatul statal al Romîniei de atunci. Începută cu lozinca moderată „25 de lei falcea", răscoala țărănească s-a transformat într-o mișcare de o violență fără seamă, care a ajuns pînă la asemenea forme ca atacarea și ocuparea orașelor și insituțiilor publice, dezarmarea unor unități ale armatei, organi-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. X, ediția rusă, p. 154—155.
[2] Vezi P. Perșin, *Țăranii în revoluția din 1905*, „Voprosî Istorii", 1946, nr. 11, p. 12.

www.dacoromanica.ro

zarea rezistenței armate (Băilești). Dacă arderea conacelor arăta hotărîrea țărănimii de a distruge dominația exploatatorilor ei direcți, atacarea centrelor urbane indica pornirea—inconștientă și anarhică, însă vădită— a răsculaților de a nărui întreaga orînduire capitalisto-moșierească, de a distruge centrele ei nevralgice, punctele ei de sprijin administrative, politice și militare pe care le constituiau orașele. Deruta și lamentările presei pe tema „pieirii statului' conțineau, fără îndoială, o mare doză de adevăr și de teamă.

Folosirea acestei mari combativități revoluționare a țărănimii de către proletariat și aducerea mișcării țărănești pe făgașul luptei revoluționare, organizate și conștiente în jurul unor lozinci revoluționare, în unire strînsă cu proletariatul și sub conducerea acestuia — iată sarcinile pe care elementele revoluționare din vechea mișcare muncitorească romînă au simțit instinctiv, dintr-un început, că le revin.

În acea perioadă, însă, proletariatul din Romînia era tînăr, cu o conștiință de clasă slab dezvoltată. Spre deosebire de Rusia — unde gradul înalt de dezvoltare și mai cu seamă de concentrare al marii industrii capitaliste crea continuu un proletariat reunit în mari unități economice cu o conștiință și o experiență revoluționară verificată în cursul unor lupte greviste de masă — situația industriei și a clasei muncitoare din Romînia se prezenta cu totul deosebit. Din cauza slabei dezvoltări a industriei mari și a precumpănirii industriei mici și atelierelor meșteșugărești, în mișcarea muncitorească din Romînia predominau încă concepțiile mic-burgheze și spiritul îngust de atelier, care creau un teren favorabil, un mediu prielnic pentru teoriile oportuniste. Lipsit deci de un partid politic revoluționar, înarmat cu teoria marxistă, proletariatul din Romînia nu putea în mod obiectiv să-și unească încă lupta sa cu acea a țărănimii.

Cu totul alta era din acest punct de vedere situația în Rusia.Congresul al III-lea al P.M.S.D.R. ținut la Londra în primăvara anului 1905, în rezoluția *Despre atitudinea față de mișcarea țărănească*, redactată de Lenin, arăta, că, deși mișcarea țărănească era „stihiinică și inconștientă din punct de vedere politic, se îndreaptă inevitabil, cu toate acestea, împotriva tuturor rămășițelor feudalismului în general" [1]; „social-democrația —spunea rezoluția—își pune ca sarcină să sprijine în modul cel mai energic toate acțiunile revoluționare ale țărănimii, acțiuni în stare să-i îmbunătățească situația, inclusiv confiscarea pămînturilor moșierești, a pămînturilor statului, a pămînturilor bisericești, mănăstirești și domeniale"[2].

Cîteva luni mai tîrziu, în decembrie 1905, la prima conferință a P.M.S.D.R. de la Tammerfors a fost adoptată Rezoluția agrară, care prevedea modificarea programului agrar al partidului adoptat la Congresul al II-lea, înlocuindu-se revendicarea restituirii otrezchi-lor prin revendicarea confiscării întregului pămînt moșieresc[3]. Această atitudine fermă,

---

[1] *Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.*, partea I, E.P.L.P., 1954, p. 81.

[2] *Ibidem*, p. 82.

[3] *Ibidem*, p. 102.

www.dacoromanica.ro

pe care partidul bolşevicilor şi Lenin a adoptat-o faţă de lupta ţărănimii ruse, s-a oglindit destul de puternic în timpul revoluţiei.

Comparaţia dintre formele mişcării revoluţionare a ţărănimii noastre şi formele de luptă ale ţărănimii ruse în revoluţia din 1905 ne dă posibilitatea de a desprinde concluzii importante şi învăţăminte extrem de preţioase în această privinţă.

De la prima vedere apare clar că între cele două mişcări a existat o mare asemănare în ceea ce priveşte caracterul lor predominant, negativ. Şi în Romînia şi în Rusia au dominat formele spontane, stihinice de luptă „teroarea agrară" — atribute specifice răscoalelor ţărăneşti de pretutindeni (cu corectivul că în Romînia aceste forme de luptă au fost de fapt singure). În ceea ce priveşte însă aspectele pozitive, aici trebuie subliniată sensibila diferenţă dintre cele două mişcări.

Răscoalele ţărăneşti din Romînia se caracterizează între altele şi prin uniformitatea formelor de luptă: în toate regiunile ţării predomina cu intensitate variabilă desigur — caracterul destructiv, lipsa perspectivei (acest caracter destructiv este subliniat şi în cifrele oficiale[1]). Dacă la început, în nordul Moldovei mai ales, au loc tratative între răsculaţi şi moşieri şi sînt expuse revendicări, mişcarea părînd mai organizată, apoi foarte curînd ţăranii recurg la forţă, nu atît pentru a lua în posesie pămîntul rîvnit (sînt relativ puţine cazuri cînd răsculaţii au trecut la împărţirea moşiilor) ci pentru a distruge aşezărilor moşierilor, inventarul acestora şi tot ceea ce simboliza în conştiinţa înapoiată a ţăranului dominaţia economică şi politică a marelui proprietar şi arendaş. Răsculaţii nu ştiau ce va fi a doua zi după arderea conacu-

---

[1] În 1909 au fost date publicităţii evaluările distrugerilor cauzate în timpul răscoalei, precum şi situaţia despăgubirilor. Deşi cifrele publicate trebuie privite cu rezerva cuvenită— chiar şi numai pentru faptul că ele au fost publicate de acelaşi guvern care a reprimat răscoala — totuşi ele ne permit o apreciere destul de realistă asupra caracterului şi intensităţii răscoalei. Potrivit acestor date,comisiile de evaluare au stabilit valoarea bunurilor distruse la suma de 25 540 590,60 lei. Această sumă globală este defalcată pe categorii în felul următor: unelte şi maşini agricole 2 815 347 lei; vite de muncă 26 987 lei; magazii, grajduri, pătule, clădiri de orice fel pentru economia agricolă 4 761 777,64 lei; seminţe 326 368,20 lei; mărfuri 599 244,05 lei; case de locuit 2 752 858,66 lei; cereale 12 343 595,55 lei; mobilier şi altele 1 914 410,90 lei. Modul cum se împarte suma globală pe categorii de bunuri ne îngăduie să desprindem concluzii foarte preţioase. Reiese între altele clar puternicul caracter destructiv al răscoalei: în majoritatea cazurilor răsculaţii nu au „jefuit" ci au distrus bunurile moşiereşti, inclusiv o parte considerabilă, chiar precumpănitoare, a cerealelor. Cifrele de mai sus dovedesc că — exceptînd cerealele, din care cele mai mult au ars o dată cu magaziile şi pătulele — daunele cele mai însemnate privesc bunurile imobile (magazii, dependinţe, case de locuit) şi acele bunuri mobile (mobilier şi unelte) pe care ştim că în general ţăranii nu şi le-au însuşit, ci le-au distrus. Bunurile care par a fi fost jefuite reprezintă mai puţin de 5% (mărfurile şi o parte din bunurile cuprinse la rubrica „mobilier şi altele"). Demn de subliniat e numărul infim al daunelor privind vitele de muncă (cca 1 la mie din total), fapt care se explică pe de o parte prin lipsa de inventar viu caracteristică pe atunci gospodăriei moşiereşti, iar pe de altă parte prin evitarea uciderii vitelor de către ţăranii răsculaţi (e notorie veneraţia pe care o au ţăranii faţă de animalele de muncă). E posibil de asemenea ca vitele luate de răsculaţi să fi fost înapoiate moşierilor după înăbuşirea revoltelor (*Ministerul Finanţelor. Evaluările făcute de comisiunile instituite conform legii din 15 februarie 1908 daunelor cauzate în timpul şi din cauza răscoalelor ţărăneşti din martie 1907*, Bucureşti, 1909).

www.dacoromanica.ro

lui și izgonirea moșierului. În intervalul de timp foarte scurt—uneori nici 24 de ore—cît satele s-au aflat în mîinile răsculaților după izgonirea moșierilor și a autorităților locale, nu s-au cristalizat organe de conducere noi, alese dintre răsculați. Conducătorii țăranilor răzvrătiți—în caz să ce aflau în sat și nu erau plecați cu oamenii cei mai activi prin satele din împrejurimi—se ocupau în genere cu organizarea, destul de primitivă, a rezistenței față de trupele ce urmau să sosească pentru reprimare. O bună parte din țăranii răsculați și familiile lor continuau uneori să-și împartă cerealele din hambarele moșierilor, în timp ce alții erau plecați în cete să participe la distrugerea conacelor din comunele apropiate. În sate nu exista propriu-zis o autoritate; această lipsă de organizare, chiar și embrionară, a unei puteri în locul celei distruse, le-a fost fatală răsculaților și a grăbit considerabil înfrîngerea lor. Organizarea, unitatea țăranilor s-a manifestat primitiv, însă vizibil, numai pînă la împlinirea răfuielii crîncene cu moșierul local; o dată conacul distrus și moșierul ucis sau izgonit, grupul răzvrătiților se descompunea. Unii rămîneau liniștiți pe la casele lor, săturîndu-se ei și copii lor flămînzi cu bucatele luate de la curte, alții porneau prin satele vecine să-și verse mai departe mînia nepotolită, iar alții improvizau unele măsuri de securitate, distrugînd liniile telefonice, încercînd să demonteze linia ferată etc. Fărîmițarea mișcării era evidentă nu numai pe țară, județ sau plasă, ci chiar în interiorul aceluiași sat.

Ca orice mare ridicare de mase, răscoala din 1907 n-a fost lipsită de prezența și participarea activă a jefuitorilor obișnuiți, a delicvenților de tot felul din sate și orașe. Atît la devastarea conacelor, cît și a magazinelor, îndeosebi evreiești, din orașele Moldovei și Munteniei, aceste elemente au avut un rol însemnat. Caracteristică însă pentru răscoala din 1907 este distrugerea și nu jaful (bunurile presupuse a fi fost jefuite reprezintă, chiar și după cifrele oficiale citate mai sus, numai 5% din totalul daunelor produse în timpul răscoalei). E greu a categorisi printre jefuitorii obișnuiți, miile de familii țărănești înfometate care s-au năpustit asupra hambarelor boierești și au împărțit cerealele găsite acolo. Aceste hambare și pătule, conținînd sute și chiar mii de tone de hrană, sfidau satele înfometate care le umpluseră: simpla lor vedere, sus pe vîrful dealului, producea în sufletul țăranilor ură, mînie, sete de răzbunare și hotărîrea de a curma cu violență nedreptatea atît de strigătoare la cer. Și totuși, așa cum s-a arătat mai înainte, de cele mai multe ori răsculații nu au „jefuit", ci au dat pradă focului roadele muncii lor. Roadele pămîntului— „pîinea" — erau socotite lucru sfînt și distrugerea lor considerată ca un mare păcat. Din moși strămoși, din negura veacurilor, din vremile îndepărtate ale zeilor păgîni și apoi în era creștină, asupra celor ce săvîrșeau un astfel de păcat plana amenințarea înfricoșătoare a pedepsei cerești. A boierului sau a robului, pîinea era considerată de o potrivă sfîntă, pentru că ea era rodul muncii și strădaniei omenești. Ce simțăminte, ce clocote de deznădejde și mînie trebuie să fi hotărît mii și mii de fii ai gliei să săvîrșească totuși acest mare păcat colectiv! Chiar și numai acestea sînt suficiente pentru a dezminți calificarea de „devastatori" adusă în mod curent de autorități, țăranilor răsculați.

www.dacoromanica.ro

Cu toate acestea, mişcarea ţărănimii romîne, a fost o mişcare spontană, anarhică, fărîmiţată, o mişcare în care se repetau aproape pretutindeni forme de luptă ca atacarea, devastarea şi incendierea conacelor, izgonirea sau uciderea vechililor, arendaşilor şi moşierilor, atacarea primăriilor şi a altor instituţii publice, devastarea caselor moşiereşti şi a magazinelor din oraş. Violenţa acestor acţiuni dovedeşte enormele posibilităţi revoluţionare ale ţărănimii, dar nu gradul ei de conştiinţă social-politică. Unele forme mai înalte de luptă ca: refuzul de a furniza cai şi furaje armatei, sînt pe de o parte cazuri izolate, iar pe de altă parte rămîn ca manifestări spontane, neorganizate.

În Romînia avîntul revoluţionar din anii 1905—1907 s-a desfăşurat în condiţii diferite de cele din Rusia. Mişcarea muncitorească şi socialistă —ea însăşi slabă, abia renăscută după anii grei ce urmaseră loviturii primite în 1899— şi-a manifestat adeziunea şi pe alocuri solidaritatea activă cu ţăranii răsculaţi, dar nu a introdus în munca acestora din urmă conştiinţa şi organizarea, nu a ridicat-o de la nivelul terorii agrare, nu a ferit-o de descompunere şi fărîmiţare. Unii din conducătorii mişcării muncitoreşti au dezavuat teroarea agrară, dar nu de pe poziţii revoluţionare, ci de pe poziţii reformiste. Răscoala nu a fost dezavuată pentru că era anarhică şi spontană, ci pentru că era o manifestare violentă, revoluţionară, pentru că tindea să rezolve în chip revoluţionar adîncile contradicţii sociale de la sate. În legătură cu această problemă cardinală a vechii mişcări socialiste din Romînia, e necesar să ne oprim pe scurt asupra *Neoiobăgiei*, una din lucrările de căpetenie ale teoreticianului social-democraţiei romîne Const. Dobrogeanu-Gherea. *Neoiobăgia* reprezintă un moment important, dar din păcate negativ, al activităţii prodigioase a acestui remarcabil gînditor şi propagandist marxist. Meritele incontestabile ale activităţii lui Gherea din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea sînt umbrite de tezele greşite, reformiste pe care le conţine *Neoiobăgia*.

În această lucrare, marile răscoale ţărăneşti sînt apreciate ca un „fenomen tragic", ca o „urmare tristă" a regimului existent. Problema fundamentală pe care Gherea încearcă să o rezolve este aceea de a găsi soluţiile cele mai potrivite pentru evitarea unei noi răscoale. „Presa social-democrată şi social-democraţia romînă în genere — scria Gherea — întotdeauna au căutat să explice poporului muncitor că în ţară la noi calea revoltelor nu poate să ducă la îmbunătăţirea stării lui nenorocite, ci dimpotrivă l-ar duce la o robie şi mai grea"[1]. Poziţia lui Gherea reiese cu o deosebită limpezime în capitolul din *Neoiobăgia* unde sînt indicate soluţiile problemei agrare. Aceste soluţii au la bază concepţia potrivit căreia desfiinţarea puternicelor resturi feudale din economia agrară constituie o sarcină ce revine burgheziei şi nu proletariatului revoluţionar aliat cu ţărănimea. În *Neoiobăgia* nu există un singur cuvînt, o singură aluzie care să indice rezolvarea justă, revoluţionară, a problemei agrare. Dimpotrivă, Dobrogeanu Gherea face apel la burghezie, la statul capitalist moşieresc pentru a desfiinţa

[1] C. Dobrogeanu-Gherea, *Neoiobăgia*, Bucureşti, 1910, p. 193.

www.dacoromanica.ro

de sus, fără participarea ţărănimii, relaţiile agrare cu caracter semifeudal. Gherea indică nişte soluţii care presupun înţelegerea, bunăvoinţa claselor dominante. După Gherea aceste soluţii ar consta în : „Desfiinţarea totală şi definitivă a tuturor raporturilor de producţie şi a servituţilor medievale : dijme, ruşfeturi, învoieli de cu iarnă etc., desfiinţarea totală şi definitivă a contractului agricol şi înlocuirea lui prin raporturile de producţie ce există în Occidentul capitalist ;

Desfiinţarea totală şi definitivă a tuturor legilor de excepţie aşa numite tutelare, desfiinţarea inalienabilităţii pămîntului şi a întregului nomol de legi de întocmeli agricole şi a tuturor reglementărilor pe care le implicau ele ;

Prefacerea micii proprietăţi aparente de azi--caracteristica regimului neoiobag—într-o adevărată mică proprietate ţărănească de sine stătătoare, avînd o întindere suficientă pentru munca şi hrana unei familii ;

Prefacerea stării de drept din minciună în realitate, realizarea ei în raporturile politice şi juridico-sociale de la ţară" [1].

Răspunzînd la întrebarea care sînt forţele chemate sa înlăture resturile feudale din agricultură, Gherea dă un răspuns precis : „Statul trebuie să lucreze acum pentru înlăturarea neoiobăgiei, el care timp de 50 de ani a făcut atîta pentru consolidarea şi susţinerea ei" [2].

„Statul—scria Gherea - va avea putinţa să cumpere întinderi mari de pămînt, pentru propriile sale necesităţi viitoare şi pentru a-l trece micii proprietăţi.

Statul, printr-un împrumut de 600—800 milioane, ar putea deplasa o parte însemnată de pămînt de la marea la mica proprietate" [3].

După Gherea, deplasarea unei părţi a marii proprietăţi la mica proprietate urma să se facă prin „răscumpărare silită adică prin exproprierea pentru utilitate publică". „Şi poate că—adaugă Gherea, pentru a nu sperla pe moşieri—nici nu va fi nevoie de răscumpărare silită. Se înţelege nu sînt împotriva principiului răscumpărării silite ; dimpotrivă sînt partizanul ei, cînd e nevoie de dînsa, ce dumnezeu ! doar şi guvernul liberal de azi a admis principiul acesta prin legea răscumpărării silite a pămînturilor pentru izlazuri — dar poate că nu va fi nevoie — va fi destul pămînt de răscumpărat şi aşa . . . După toate probabilităţile, însă răscumpărările silite şi de bună voie vor merge mînă în mînă" [4].

Acestea sînt soluţiile preconizate de Gherea. Dintre ele lipseşte însă cea justă : confiscarea revoluţionară a pămîntului moşieresc, adică tocmai acea măsură a cărei rezolvare atrage după sine lichidarea definitivă şi rapidă a tuturor relaţiilor semiiobăgiste. Este evident absurd să preconizezi prefacerea gospodăriei ţărăneşti aservită moşierului într-o mică gospodărie de sine stătătoare, fără a aminti măcar de *lichidarea* marii proprietăţi funciare. Independenţa micii gospodării ţărăneşti alături de marea proprietate moşierească, într-o ţară unde slaba dezvoltare a

[1] C. Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, p. 371—372.
[2] *Ibibem*, p. 406.
[3] *Ibidem*, p. 389.
[4] *Ibidem*, p. 389—390.

www.dacoromanica.ro

industrici silea pe țăranul ruinat să rămînă legat de sat și să implore ajutorul moșierului ca unică soluție de existență, era, neîndoios, o utopie. Dijma, ruşfeturile, „nămolul" legilor de tocmeli agricole, învoielile de cu iarnă, inalienabilitatea pămîntului etc., a căror desființare o cerea pe bună dreptate Gherea, își aveau baza tocmai în poziția cvasi-monopolistă a marii proprietăți funciare; originea lor consta în nedreapta repartiție a pămîntului și ele nu puteau dispare decît numai o dată cu lichidarea moșierimii.

Cu privire la poziția social-democrației față de acțiunea statului pentru desființarea resturilor feudale, Gherea arată că sarcina acesteia este doar aceea ca împreună cu „toate grupările democratice să vegheze ca interesele păturilor muncitoare să fie salvgardate" [1].

După Gherea sufragiul universal ar putea fi în unele privințe „factorul inițial din orașe și din sate și în tot cazul ar fi un imbold puternic pentru înlăturarea neoiobăgiei" [2].

Potrivit concepțiilor lui Gherea, forțele sociale chemate să lupte pentru dobîndirea votului universal sînt „social-democrația și democrația burgheză cea sinceră și adevărată" [3].

Deci relațiile agrare existente ar putea fi desființate după introducerea votului universal și, în parte ca rezultat al acesteia, prin „chemarea maselor muncitoare la viața politică a țării" și prin legiferarea de către stat a unui nou regim agrar compatibil cu menținerea marii proprietăți funciare. În toată această acțiune locul social-democrației trebuia să fie lîngă „democrația burgheză cea sinceră și adevărată" sau mai bine zis sub conducerea acesteia.

Aceste concepții au fost infirmate de istorie, și de aceea asupra acestui lucru nu mai e necesar să stăruim; ele fuseseră de altfel infirmate de înseși evenimentele anilor 1905—1907.

Gherea susținea în fond că burgheziei romîne îi revine sarcina de a rezolva problema țărănească și de a fi hegemonul în revoluția burghezo-democratică. Or, în Romînia, unde așa cum am văzut interesele burgheziei se îmbinau strîns cu cele ale moșierimii chiar înăuntrul fiecăruia din cele două partide ale coaliției capitalisto - moșierești, răscoala a fost reprimată de un guvern în care — spre deosebire de cel din Rusia — predominau tocmai reprezentanții burgheziei.

Răscoala a demonstrat o dată mai mult că țărănimea, singură—fără alianța și fără conducerea proletariatului — nu se poate dezrobi din jugul moșieresc; faptul că proletariatul nu și-a exercitat rolul său de hegemon a constituit cauza fundamentală a înfrîngerii luptei revoluționare a țăranilor. Însă atitudinea elementelor înaintate, revoluționare din sînul muncitorimii romîne, care au încurajat și susținut lupta țărănimii la Pașcani, Buhuși, Galați și pe Valea Prahovei, a dat serios de gîndit burgheziei și moșierimii din Romînia. Cît de mare importanță acordau clasele dominante posibilității unei alianțe revoluționare dintre proletariat

[1] C. Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, p. 406.
[2] *Ibidem*, p. 407—408.
[3] *Ibidem*, p. 170.

www.dacoromanica.ro

şi ţărănime, reiese din măsurile represive pe care guvernul liberal le-a întreprins după răscoală împotriva clasei muncitoare, a sindicatelor şi organizaţiilor muncitoreşti. Faptul că proletariatul din Romînia era tînăr şi cu o conştiinţă de clasă insuficient dezvoltată, faptul că liderii oportunişti au luat poziţie deschisă împotriva răscoalelor nu au făcut să scadă neliniştea claselor stăpînitoare romîne. Acestea erau pe deplin conştiente că — dată fiind starea de spirit a proletariatului din timpul răscoalelor — ar fi fost suficientă o conducere revoluţionară a acestuia pentruca evenimentele din martie 1907 să fi luat cu totul alt curs. De aceea, îndată după răscoală şi mai cu seamă după lovitura de stat a lui Stolîpin din iunie 1907, guvernul liberal a folosit din plin condiţiile de reflux general al avîntului revoluţionar pe plan internaţional şi intern, şi a dezlănţuit cunoscuta campanie a expulzărilor, arestărilor şi devastărilor de sedii muncitoreşti, căutînd să decapiteze şi să dezorganizeze mişcarea muncitorească.

Teama burgheziei faţă de eventualitatea unirii luptei proletariatului cu lupta ţărănimii a fost într-un chip concludent redată cîţiva ani mai tîrziu de Vintilă Brătianu care a spus: „această revoltă neorganizată din 1907 poate găsi o organizare la oraşe şi deci să ia în viitor un caracter nu de revoltă, ci de revoluţie" [1].

★

Este astăzi limpede că anul 1907 nu a însemnat numai prilejul unei evocări istorice a unui episod revoluţionar, ci şi un mănunchi de învăţăminte preţioase pentru cei ce aveau să poarte mai departe cauza eliberării sociale şi a progresului Romîniei. Analiza marxist-leninistă a importanţei şi urmărilor evenimentelor de acum o jumătate de secol a format unul din pilonii strategiei şi tacticii Partidului Comunist în lupta sa pentru făurirea Romîniei socialiste.

Existenţa puterii populare dovedeşte că factorii care trebuiau să tragă concluzii practice din marea şi zguduitoarea experienţă a anului revoluţionar 1907 s-au achitat cu cinste de sarcina istorică ce le revenea.

О ПОСЛЕДСТВИЯХ И ЗНАЧЕНИИ ВОССТАНИЯ 1907 ГОДА

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Настоящая статья представляет собой часть заключительной главы II тома монографического труда «Революционное движение в Румынии в 1905—1907 годах». Этот том посвящен анализу крупных крестьянских восстаний 1907 года. Монография составлена коллективом сотрудников Института истории Академии РНР и других учреждений по специальности.

[1] V. Brătianu, *Criza de stat*, Bucureşti, 1913, p. 5.

www.dacoromanica.ro

В вышеуказанной статье автор выводит некоторые заключения обобщающего характера относительно последствий и значения революционных событий 1907 года.

В первой части статьи вкратце перечислены и аграрные законы, принятые румынским парламентом в течение непосредственно последовавшего за восстанием периода, а также указано, каким образом они были проведены в жизнь, их воздействие на экономическую и социальную жизнь.

Из приведенных данных и цифр следует, что эти изменения в аграрной политике капиталистическо-помещичьего режима не коснулись основ крупного землевладения и не обусловили уничтожения полукрепостнической системы, которая еще долгое время продолжала быть господствующей в социально-экономических отношениях в румынской деревне.

Из статьи вытекает также, что ни крупной буржуазии, ни классу крупных землевладельцев не удалось избежать углубления и осложнения социального антагонизма в деревне, не удалось ликвидировать неустойчивость положения и возможность новых революционных вспышек среди крестьянства.

В другом подотделе вкратце изложены последствия восстаний в румынской политической жизни и брожения внутри двух традиционных партий, в особенности внутри консервативной партии.

Последняя часть статьи состоит из теоретических выводов общего характера относительно главных аспектов, как-то: формы борьбы, характера движения, причин его неудачи, его роли с интернациональной точки зрения и т. д.

DE L'IMPORTANCE ET DES CONSÉQUENCES DU SOULÈVEMENT DE 1907

(RÉSUMÉ)

Cette étude représente une partie du chapitre final du IIe volume de la monographie intitulée „Le mouvement révolutionnaire des années 1905—1907 en Roumanie", qui traite des grands soulèvements paysans de 1907. La monographie est l'œuvre collective des collaborateurs de l'Institut d'Histoire, de l'Académie de la R.P.R., et autres institutions de spécialité.

Dans cet article, l'auteur expose certaines conclusions, ayant un caractère de synthèse, sur les conséquences et l'importance des événements révolutionnaires de 1907.

Dans la première partie de l'article, il énumère les lois agraires que le parlement roumain a adoptées au cours de la période consécutive au

www.dacoromanica.ro

soulèvement, en soulignant la manière dont elles ont été traduites en fait et leurs effets sur la vie économique et sociale.

Des données et des chiffres présentés, il résulte que ces modifications de la politique agraire du régime des capitalistes et grands propriétaires terriens n'ont pas entamé les fondements de la grande propriété foncière et n'ont pas entraîné la suppression du système de semi-servage qui a longtemps encore continué à dominer les relations économiques-sociales dans le village roumain.

Il en ressort également que la bourgeoisie, non plus que la classe des grands propriétaires fonciers, n'ont pas réussi à éviter l'aggravation et la complication des antagonismes sociaux dans les villages, n'ont pas réussi à supprimer l'état de provisorat qui y régnait et la possibilité de nouveaux mouvements révolutionnaires de la paysannerie.

En continuant, l'auteur expose brièvement les conséquences du soulèvement sur la vie politique roumaine, les convulsions au sein des deux partis traditionnels des classes dominantes et, surtout, au sein du parti conservateur.

La dernière partie de l'étude comprend des conclusions générales, d'un caractère théorique, sur certains des aspects principaux, tels : les formes de combat, le caractère du mouvement, les causes de la défaite, l'aspect international, etc. L'auteur insiste surtout sur les conclusions qui se sont ultérieurement imposées aux militants de la cause de la transformation socialiste de la société roumaine.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 2, 1957

DESPRE ROLUL CLUBURILOR SOCIALISTE ÎN PREGĂTIREA RĂSCOALEI DIN 1907

DE

DAMASCHIN MIOC

Violența deosebită cu care au izbucnit răscoalele în Muntenia la 9—10 martie 1907, într-o vreme în care în Moldova erau în faza lor finală, precum și aproape simultana lor izbucnire în foarte multe din satele fostelor județe Teleorman, Vlașca, Olt, Romanați și Argeș, a atras atenția atît a istoricilor mai vechi[1] care s-au ocupat de răscoală, cît și a celor de azi[2]. Față de desfășurarea ei din Moldova, în Muntenia și Oltenia răscoala a luat un caracter mai îndîrjit, revendicările țăranilor au fost mult mai radicale, tinzîndu-se spre desființarea totală a puterii economice și politice a clasei stăpînitoare[3].

Explicații s-au căutat și s-au dat; unele cu mult miez de adevăr, altele pur fanteziste. Nota de față se adaugă (celor dintîi credem), cu simpla menire de a atrage atenția celor ce scriu istoria frămîntatului an 1907 asupra unor date și evenimente întîmplate cu opt, nouă ani mai devreme și care, după părerea noastră, au lăsat urme, influențînd direct izbucnirea și mersul răscoalei în mai sus-pomenitele județe. Este vorba de începuturile de organizare politică a țărănimii, în cluburi socialiste, înfăptuită în unele sate din fostele județe Teleorman, Olt, Romanați, Argeș în toamna și iarna anului 1898, de care ne-am ocupat cu alt prilej[4].

Prezentăm foarte pe scurt cîteva fapte din 1907 îndeobște cunoscute, dar asupra cărora atenția cercetătorilor ar trebui să stăruie ceva mai mult. Astfel, se știe că răscoala a început în Muntenia prin refuzul rezer-

---

[1] Radu Rosetti, *Pentru ce s-au răsculat țăranii*, București, 1907, p. 618 și urm.

[2] *Mișcarea revoluționară din Romînia în anii 1905—1907* (vol. II, *Răscoala din 1907*), întocmită de un colectiv al Inst. de istorie al Acad. R.P.R. (în pregătire); Cf. și *Istoria R.P.R.*, manual pentru învățămîntul mediu, București, 1952, p. 463.

[3] Monografia citată.

[4] Gheorghe Matei și M. Damaschin, *Despre mișcările țărănești din 1899 și cluburile socialiste la sate*, în „Studii", an. VI, nr. 1, 1953, p. 91—161.

www.dacoromanica.ro

viștilor din Alexandria și Zimnicea de a pleca la regimente, prin devastarea prăvăliilor din aceste tîrguri[1] și prin solidarizarea unor tîrgoveți, mai ales din Zimnicea, cu răsculații, fapte întîmplate la 9 martie acel an[2].

În aceeași zi, cîteva ore mai tîrziu, se comunică din Turnu Măgurele ministrului de Interne că răscoala a cuprins și comunele Nanov, Adămești, Brînceni, Smîrdioasa și Mavrodinu[3]. Pe ziua de 10 martie se semnalează devastări și incendieri ale averii proprietarilor și arendașilor în comunele: Cervenia, Șoimul, Conțești, Orbeasca de Jos și de Sus, Bivolița, Olteni, Caravaneți[4], Slăvești[5]. La 11 martie focul cuprinde și satele: Necșești, Gărdești, Ciolănești, Gumești, Piatra, Peretu, Balaci, Traian, Cioara, Flămînda, Măgurele, Belitori[6]. La 12 martie alte sate, ca: Putineiu, Dracea, Ologi, Moșteni, Poroschia, Viișoara, Voivoda, Furculești iau parte la răscoală[7]. Prefectul comunică Ministrului de Interne chiar la 11 martie că „întreg județul este pradă răzvrătiților"[8].

Din fostul județ Vlașca, încă la 10 martie se comunica la București că începuse răscoala la Grosu și Măgura[9], apoi în toate comunele vecine cu Telcormanul: Băbăița, Frăsinet, Găleteni, Cosmești, Talpa-Pereț, Scurtu, Negreni, și altele ca Bujoru, Petroșani, Găujani, Arsache, Gogoșari, Cacaleți, Putineiu, Vieru, Stănești[10].

Și în fostul județ Olt, la 12 martie, izbucnește răscoala în comunele Crîmpoaia și Șerbănești[11], precum și la Văleni[12]. A doua zi sînt devastate moșiile din satele: Bălțați, Tîmpeni, Văleni, Dudu, Mihăieștii de Sus și de Jos, Crăciuneii de Jos[13] etc.

Pe ziua de 13 martie se semnalează răscoale și în Romanați la Știrbeiu, Luceni, Drăghiceni, Drăgotești și altele[14]. La fel în Argeș, în zilele de 12—13 martie încep răscoalele în satele: Mozăceni, Șerboeni, Ciocești, Glavacioc, Silištea, Balaci etc.[15].

Numai simpla trecere în revistă a datelor înșirate mai sus impune constatarea, pe care o reținem, că într-un timp relativ scurt, 3—4 zile, răscoala a cuprins cîteva sute de sate, de pe un vast teritoriu a cinci județe.

Documentele ne mai atrag atenția și asupra felului cum s-au propagat răscoalele în aceste județe, asupra căilor de trecere dintr-un județ în altul.

---

[1] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, Ed. de stat, București, 1948, p. 419—422.
[2] „Populația din acest oraș s-a răsculat", comunică judecătorul de ocol din Zimnicea ministrului Justiției (*Ibidem*, p. 429).
[3] *Ibidem*, p. 418.
[4] *Ibidem*, p. 421.
[5] *Ibidem*, p. 425.
[6] *Ibidem*, p. 425—428
[7] *Ibidem*, p. 430—431
[8] *Ibidem*, p. 426.
[9] *Ibidem*, p. 354.
[10] *Ibidem*, p. 360.
[11] *Ibidem*, p. 570.
[12] „Epoca" din 14 martie 1907.
[13] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 574.
[14] *Ibidem*, p. 708.
[15] *Ibidem*, p. 534—539.

www.dacoromanica.ro

La 13 martie 1907 prefectul de Vlașca, Ghica, telegrafia ministrului de Interne că: „instigatorii *veniți din Teleorman* (sublinierea noastră — *D.M.*), din comunele învecinate cu Vlașca au intrat în comuna Grosu și răsculat pe săteni... De la Grosu au pornit la Măgura... apoi au luat comunele de-a rîndul dinspre partea Teleormanului distrugînd și dînd foc proprietăților"[1]. Alți instigatori, *tot din Teleorman*, au pătruns prin sudul județului pe la Bujoru, de unde s-au dus la Petroșani, Găujani etc. și împreună cu sătenii de aci au dat foc proprietăților Știrbei și Lahovary[2].

Din Olt se cerea armată, căci: „în Olt au ajuns *răsculații teleormăneni* (sublinierea noastră — *D.M.*), care întruniți cu Oltu dau foc satelor. Acum arde Șerbănești"[3]. Se mai anunța la București că „peste 3000 răsculați *cea mai mare parte din Teleorman* (sublinierea noastră — *D.M.*) au pornit înspre Drăgănești-Olt"[4]. Ei au devastat moșia Văleni a lui Colibășeanu, apoi Crîmpoaia, Bălțați, Dudu, Mihăilești, Crăciunei, Titulești, Tîmpeni, Stoicănești, Beciu, Viespești și altele[5].

Din Romanați se semnalează atît teama ca țăranii din acel județ să nu se molipsească de la cei *din Teleorman*[6], cît și faptul că „oamenii răzvrătiți din comunele vecine din județul Olt... treceau noaptea Oltul pe blani și atîțau și pe cei de aici"[7].

În Dîmbovița, țărani veniți din Teleorman dau foc la Băjești unei case; la fel „tot *din Teleorman* (sublinierea noastră — *D.M.*) soseau și țărani să incendieze proprietatea M. Kalinderu din Perșinari"[8]. Sub impulsul unor instigatori veniți tot din Teleorman se răscoală și satele Săcueni, Adînca și Răzvad, unde au loc ciocniri ale răsculaților cu armata[9].

Din Argeș se comunică la 11 martie că în comunele de la granița *cu Teleormanul* a „început mișcarea"[10]. Spre Slobozia și Mozăceni, la granița cu jud. Vlașca, „tulburători din acel județ amenință invadarea"[11]. Cîteva zile mai tîrziu se anunța starea de permanentă agitație a țăranilor din satele vecine cu jud. Olt, răscoale la Martologi și Pădureți[12], precum și că „o ceată de răzvrătiți pornită din județul Olt au intrat în județul nostru în comuna Lăunele de Jos, incendiind proprietățile d-nei Negulescu"[13].

Relatările acestea asupra căilor de propagare a răscoalei ne impun o a doua constatare, care și ea trebuie reținută, anume că județul Telcorman a fost un important centru de răscoale (așa cum Doljul a fost pentru Oltenia), un focar puternic, din care ele s-au răspîndit în toate județele din jur: Vlașca, Dîmbovița, Argeș, Olt și Romanați.

[1] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 360.
[2] *Ibidem*, p. 360; cf. și „Adevărul" din 13 martie și „Epoca" din 14 martie.
[3] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 573.
[4] *Ibidem*, p. 570.
[5] *Ibidem*, p. 573—574 și 577; cf. și „Epoca" și „Adevărul" din 14 martie 1907.
[6] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 707—708.
[7] *Ibidem*, vol. II, p. 465.
[8] *Ibidem*, vol. I, p. 561.
[9] „Adevărul" din 19 martie 1907.
[10] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 534.
[11] *Ibidem*.
[12] *Ibidem*, p. 540.
[13] *Ibidem*, p. 543.

www.dacoromanica.ro

Din aceste constatări se nasc firesc o serie de întrebări, pe care şi le-au pus şi alţii şi pe care le punem şi noi acum.

De ce anume în Muntenia răscoala a izbucnit mai întîi în Teleorman şi de ce nu s-a propagat din Moldova pe o linie normală de pătrundere, prin fostele judeţe: Brăila, Ialomiţa, Ilfov şi Vlaşca?

Şi de ce în Teleorman au izbucnit răscoalele tocmai la Alexandria şi Zimnicea? De asemenea şi repeziciunea cu care răscoalele au cuprins cele patru judeţe limitrofe cu Teleormanul, precum şi căile lor de pătrundere, ridică atare întrebări.

S-a scris în presa vremii, mai ales în cea conservatoare, că articolul lui Nicolae Iorga *Dumnezeu să-i ierte*, poezia lui George Coşbuc *Noi vrem pămînt*, precum şi o broşură a lui Vasile Kogălniceanu au fost scînteile care au aprins focul din Teleorman, de unde apoi incendiul s-a întins şi în judeţele din jur. S-a mai spus că instigatorii de peste graniţă au aţîţat pe ţărani care au pornit răscoala aci. Desigur că principalele cauze, care explică just întrebările de mai sus, au fost de natură economică şi socială şi nu ne îndoim că noua noastră istoriografie (ne referim la monografia ce se pregăteşte în Institutul nostru) le va preciza. Lor însă li se adaugă şi altele de mai mică importanţă, dar care nu trebuie neglijate.

Aruncînd o privire retrospectivă asupra unor evenimente petrecute pe aceste meleaguri, vedem că cu nouă ani în urmă, un tîmplar din Bucureşti, Gheorghe Marinescu, membru al Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din Romînia, stabilindu-se la Zimnicea, reuşeşte ca în aprilie 1898 să adune cîţiva „muncitori plugari", cum îşi ziceau ei, şi să se constituie împreună „în breaslă pentru apărarea intereselor lor"[1], după modelul cluburilor muncitoreşti (astfel de cluburi, însă muncitoreşti, în majoritate afiliate la partid, existau în multe oraşe din Romînia, printre care şi Alexandria). «Noi muncitorii plugari, care plătim toate dările către stat şi comună şi în schimb muncim pe degeaba proprietarilor şi arendaşilor, nu mai vroim să stăm cu mîinile în sîn şi ne-am hotărît să formăm o societate sub numele de „Societatea muncitorilor plugari" », scriau ţăranii din Zimnicea ziarului „Lumea Nouă" sub îndemnul lui Gheorghe Marinescu[2]. După unele bîjbîieli, ei adoptă sistemul de organizare al Clubului Central din Bucureşti, cu un comitet executiv în frunte, compus din: un preşedinte, un secretar, un casier, 3 5 membri, 2—3 membri verificatori, cu scopul, mărturisit de ei, de a „nu mai sta cu mîinile în sîn", ci a căuta să-şi îmbunătăţească starea. Ţăranii din Zimnicea s-au înscris în majoritatea lor în acest club. Prin iunie, acelaşi an, 300 de ţărani din Suhaia, sub îndemnul celor din Zimnicea, formează şi ei un club. Membrii comitetului clubului din Suhaia, la 9 august acelaşi an, înfiinţează un club la Piatra, cu peste 200 de ţărani înscrişi. La rîndul lor, unii din membrii comitetului clubului din Piatra, la 23 august 1898, înfiinţează un club la Voivoda, în care se înscriu 50 membri. Cei din Voivoda înfiinţează şi ei, în noiembrie şi decembrie, cluburi la Secara (cu 112 înscrişi), Ulmeni şi Spătărei (cu 84 înscrişi). Dar, tot prin îndemnul celor din Zimnicea şi

[1] „Lumea Nouă" din 11 aprilie 1898.
[2] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

Suhaia, la 9 august se mai înfiinţa un club şi la Cervenia, membrii căruia constituie, în noiembrie, cluburi la Frumoasa şi Smîrdioasa. După exemplul celor din Zimnicea, Suhaia şi Piatra, se constituie un puternic club la Seaca. Membrii din comitetul acestui club înfiinţează altele la Segarcea din Vale, Liţa, Uda Clocociov şi Odaia. Cei din Odaia, la rîndul, întemeiază cluburi la Segarcea din Deal, Cîrligaţi etc.[1]

Cu ştirea Clubului Central din Bucureşti şi cu sprijinul său, dar mai ales prin propagandişti dintre ţăranii înşişi, judeţul Teleorman ajunge în numai cîteva luni să fie împînzit cu astfel de cluburi. Sat după sat, aşa cum se adaugă verigă cu verigă la un lanţ, se constituie în cluburi, care toate cer afilierea la P.S.D.M.R. De la comună la comună şi din cătun în cătun, ţăranii duc făclia unor nădejdi de mai bine. Pentru ei aceste cluburi, în care se discutau în fiecare duminică interesele lor, necazurile lor, căile de luptă împotriva proprietarilor şi arendaşilor exploatatori, ca şi împotriva administraţiei părtinitoare şi hrăpăreţe (cerînd învoieli drepte, mai puţin apăsătoare şi chiar împărţirea pămînturilor moşiereşti), constituiau viitoarele arme de luptă împotriva exploatării, unelte ale făuririi unei vieţi mai bune. La sfîrşitul anului 1898, în 96 comune din cele 127 cîte avea judeţul Teleorman existau cluburi socialiste.

Dar propagandiştii ţărani din Teleorman nu s-au limitat la judeţul lor. Astfel, pentru a da numai cîteva exemple, cei din Cervenia au înfiinţat la începutul lui decembrie 1898 un club în Găujani, judeţul Vlaşca; cei din Odaia au întemeiat la 15 noiembrie 1898 un club la Islaz, în jud. Romanaţi; cei din Seaca au înfiinţat cluburi în unele sate din Olt, la Beciu, Bîrseşti şi Călineşti; cei din nordul judeţului au înfiinţat cluburi în jud. Argeş, la Mozăceni, Martologi, Izvoru. Şi din alte comune din Teleorman sămînţa aceasta a organizării politice a satului, cu farmecul noului şi cu speranţe de atenuare, dacă nu şi de înlăturare a exploatării, a prins şi rodit în multe din comunele din Vlaşca, Argeş, Olt şi Romanaţi, vecine cu Teleormanul. La rîndul lor, ţăranii din satele acestor judeţe, în care se întemeiaseră cluburi socialiste de către cei din Teleorman, duceau propaganda mai departe, în alte sate din sînul judeţului respectiv, rapid, cu dragoste, cu dîrzenie şi cu gîndul că cu cît vor fi mai mulţi şi mai uniţi întru acelaşi ideal, cu atît atingerea năzuinţelor lor va fi mai uşor de îndeplinit şi realizarea lor mai apropiată. În Romanaţi iau naştere în timp de numai două luni cluburi socialiste în 29 de comune, în Olt în 38 de comune, în Argeş în 15 comune, în Vlaşca în 31 de comune.

Febrilitatea cu care se organizau ţăranii în cluburi socialiste ne face să presupunem că această organizare, dacă n-ar fi intervenit guvernul liberal, aflat atunci la putere, ar fi cuprins în scurt timp toate comunele acestor judeţe şi s-ar fi întins şi în altele. De altfel un început de organizare a existat şi în judeţele Dolj, Buzău, Iaşi şi Tutova.

Teama clasei stăpînitoare în faţa puterii pe care o reprezenta ţărănimea organizată după modelul muncitorimii şi avînd, măcar în parte,

---

[1] Datele de mai sus, ca şi toate cele privitoare la cluburile socialiste la sate, le-am luat din lucrarea în pregătire *Despre mişcările ţărăneşti de la sfîrşitul veacului al XIX-lea şi cluburile socialiste la sate* de Gheorghe Matei şi Damaschin Mioc.

www.dacoromanica.ro

în frunte clasa muncitoare, o face să ia grabnice măsuri de lichidare a cluburilor socialiste, arestînd pe membrii lor, bătîndu-i, înscenîndu-le procese și băgîndu-i la închisoare, în ianuarie și februarie 1899.

În fața prigoanei dezlănțuite, țărănimea organizată în cluburi socialiste se opune desființării lor, bătînd pe subprefecți și alungînd organele administrative, mai ales în județele Teleorman și Olt, unde cluburile au avut o viață mai îndelungată și deci o experiență mai mare. Au loc adevărate începuturi de răscoală, încît, pentru a le înăbuși și a reuși să aresteze pe conducătorii cluburilor, guvernul este nevoit să recurgă în multe sate la armată.

Nu este cazul să arătăm aci mai adînc cauzele pentru care o astfel de mișcare a prins atît de repede printre țărani și nici să dăm date mai amănunțite despre organizarea lor, despre ce se discuta în ele, despre măsura în care ele și-au atins scopul etc. Ne limităm în a releva faptul că pe aceleași căi pe care a mers propaganda de înființare a cluburilor, de la sat la sat, ca pe niște făgașe deja formate, vine mai tîrziu și ziarul „Lumea Nouă", vin broșuri de propagandă și manifeste ale cluburilor muncitorilor din București, ba și unele broșuri anarhiste ale lui P. Mușoiu, care trec de la sat la sat, de la club la club, așa cum în orașe treceau din mînă în mînă broșurile ilegale de propagandă.

Pe temeiul acestei organizări a cluburilor socialiste din 1898 și 1899, destul de serios alcătuită în unele locuri, este sigur că flacăra răscoalelor din 1907 a prins, și focul s-a întețit mult mai repede. Veștile aduse de ziare despre cele ce se întîmplau atunci în Moldova, unele broșuri sau articole și poezii de felul celor amintite mai sus, ale lui Vasile Kogălniceanu, Nicolae Iorga, George Coșbuc și chiar P. Mușoiu, poate și unii instigatori, au găsit în județul Teleorman un teren propice de recepționare și de dezvoltare. Țăranii credeau cu tărie că așa cum discutaseră în 1898—1899, venise vremea împărțirii pămînturilor moșierești, care însă nu se putea face, după cum bine o știau din experiența anilor nu de mult trecuți, decît prin desființarea clasei proprietarilor și arendașilor. De aci și caracterul sîngeros al răscoalei din aceste părți.

Aceste evenimente ale anilor 1898—1899 credem că explică în bună măsură întrebările puse mai sus.

La Zimnicea, unde clubul avusese o viață de aproape un an de zile, cu ședințe săptămînale în care printre altele se dezbăteau mizeriile ce le îndurau țăranii din localitate din partea proprietarilor, arendașilor și autorităților[1], ca și în satele din jur, de unde erau rezerviștii chemați la Alexandria pentru concentrare, cele petrecute în alte părți ale țării trezesc un puternic răsunet, care duce la o acțiune imediată a începerii răscoalei și aci.

O dată focul aprins, el a urmat drumurile bătătorite mai dinainte, ale cluburilor socialiste. Căile pe care a mers răscoala de la sat la sat în 1907 aproape se suprapun celor de propagare a ideilor de organizare politică și de luptă socială ale anilor 1898—1899, în întreg județul Teleorman.

[1] „Lumea Nouă" din 20 mai 1898.

www.dacoromanica.ro

Trecerea răscoalei din sat în sat, cu o repeziciune uimitoare, mai întîi în satele în care au fiinţat anterior cluburi (Nanov, Adămeşti, Brînceni, Smîrdioasa, apoi Cervenia, Conţeşti, Orbeasca de Jos, Olteni etc.)[1], credem că se explică şi prin acest fapt, al existenţei unor legături anterioare, de care am vorbit.

Am văzut mai sus rolul îndeplinit de judeţul Teleorman, de focar de răspîndire a ideii socialiste în 1899 şi de propagator al răscoalelor în 1907. Pe aceleaşi căi pe care ideea organizării în cluburi a trecut din Teleorman în judeţele vecine, a trecut la 1907 şi flacăra răscoalelor, în unele cazuri, poate, purtată de aceeaşi oameni[2]. În Vlaşca se aprind cu repeziciune răscoale exact în satele în care anterior fuseseră cluburi (Băbăiţa, Frăsinet, Găleteni, Talpa etc.), la fel în: Olt (Şerbăneşti, Crîmpoaia, Văleni etc.), Romanaţi (Brastavăţu, Rusăneşti, Boşoteni etc.) şi Argeş (Costeşti, Izvorul, Stolnici etc.).

Cîteva succinte date statistice ne vor lămuri şi asupra rolului jucat de fostele sate cu cluburi în răscoalele din 1907. Astfel, în Teleorman, unde au avut loc răscoale în 118 comune, în 90 din ele existaseră în 1898—1899 cluburi socialiste, ceea ce reprezintă peste 76%. Iar din satele cu cluburi, 96 la număr, 90 iau parte la răscoale, adică un procent de aproape 94%[3]. În Vlaşca, din cele 79 de comune, cîte am identificat din documente şi presa vremii ca participante la răscoală, în 24 fuseseră cluburi (deci, peste 30%); iar din cele 28 de sate cu cluburi, 24 au participat la răscoale (peste 85%). In Olt, din cele 56 comune răsculate[4], în 31 au existat anterior cluburi (peste 55%), iar din cele 38 de comune cu astfel de organizaţii, 31 au luat parte la răscoale (aproape 82%). În Romanaţi, din 47 sate răsculate[5], în 14 au fiinţat, în 1898—1899, cluburi socialiste (aproape 30%), iar din cele 29 comune cu cluburi, cele 14 participante la răscoală reprezintă peste 48%. În Argeş, din cele 15 sate cu cluburi, 8 au participat la răscoale (peste 53%)[6]. Aceste procente ale participării masive a satelor cu foste cluburi la răscoalele din 1907 (48% în Romanaţi, 53% în Argeş, 82% în Olt, 85% în Vlaşca şi 94% în Teleorman), procente care corespund şi cu stadiul de dezvoltare a cluburilor, cu maturitatea la care ajunseseră în momentul desfiinţării lor forţate, arată că ideile răspîndite în cluburi printre ţărani şi-au dat pe deplin roadele.

---

[1] Lista completă a satelor cu cluburi, pentru a fi comparată cu lista satelor în care au fost răscoale în 1907, vezi lucrarea citată a lui Gh. Matei şi D. Mioc, din „Studii", VI, nr. 1, p. 159—161.

[2] Vezi mai jos p. 38.

[3] Lipsa unora din ele la răscoală, în Teleorman, ca şi în celelalte părţi se explică, credem, prin rolul jucat de represiunea ce a avut loc în aceste comune, în ianuarie — martie 1899, cu bătăi, cu lungi înscenări de procese, cu purtări dintr-o închisoare în alta, fapte care au avut darul de a-i potoli pe unii din ţărani.

[4] Statistica oficială dă ca număr de sate răsculate în Olt, 30 (*Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. II, p. 198).

[5] Pentru Romanaţi, se dă de către acelaşi raport, cifra de 33 comune răsculate (*Ibidem*).

[6] Statistica noastră suferă de un cusur: e făcută pe baza numai a documentelor publicate şi a presei (pentru 1907) şi a documentelor pînă în prezent descoperite şi a presei (pentru 1898—1899). Noi documente ce se vor descoperi vor aduce desigur modificări, dar nu atît de esenţiale, credem, încît să schimbe concluziile.

www.dacoromanica.ro

Şi violenţa pe care au luat-o răscoalele, vigoarea cu care s-au desfăşurat în satele în care anterior au fost cluburi, sînt, credem, semnificative. La Zimnicea, Orbeasca de Jos, Ţigăneşti, Brînceni, Dracea din Teleorman; la Măgura, Bujoru şi Stăneşti din Vlaşca, la Crîmpoaia, Văleni, Comani în Olt, la Gura Padinii în Romanaţi, sate cu cluburi, răscoalele, după cum ne-o arată documentele şi presa, s-au desfăşurat cu o deosebită violenţă. La fel de semnificativ, în această direcţie, ni se pare şi faptul că în marea majoritate a satelor împotriva cărora armata a fost nevoită să folosească artileria, să le distrugă rezistenţa cu tunurile, în amintitele judeţe, au existat înainte cluburi; aşa la Stăneşti (Vlaşca), Beciu, Crăciunei, Dudu şi Mihăieşti (Olt). Trebuie de asemenea subliniată combativitatea răsculaţilor din sudul judeţului Argeş, adică exact în regiunea satelor în care au fost înainte cluburi; aceştia nu se retrag în faţa somaţiilor armatei, ci, dimpotrivă, atacă şi ei.

Sînt desigur şi alte fapte, pe lîngă cele deja amintite, care dovedesc că în inimile ţăranilor la 1907 nu se stinsese încă învăţătura anilor 1898—1899, că între mişcarea ţărănească din aceşti ani şi răscoala din 1907 este o vădită legătură.

Un comitet ţărănesc din Teleorman, înaintea alegerilor de la sfîrşitul lui mai 1907, face un apel către alegătorii colegiului al III-lea, ca să menţină candidatura liberalului Constantin Cernescu care, în 1899, a apărat fără interes bănesc cauza ţăranilor la Curtea de Apel din Bucureşti, „atunci cînd din cauza înfiinţării cluburilor la sate, mai mulţi din ţărani erau arestaţi”[1]. Cernescu este într-adevăr ales cu 1186 voturi contra 66 ale lui S. Condeescu, candidatul conservator[2].

Sînt arestaţi la ţară oameni cunoscuţi ca socialişti vechi, învăţătorul Cartianu din Gura Padinii[3], sau Radu Tudosie din Merişani[4] şi alţii[5]. Presa conservatoare, acuzîndu-i pe socialişti, ca şi pe „generoşi”, de instigaţiile pe care le făceau la sate, ţine să menţioneze că „opera aceasta o fac ei *de mult timp*”[6] (sublinierea noastră — *D.M.*).

Prefectul de Vlaşca (Ghica), comunicînd ministrului de Interne, la 15 iulie 1907, situaţia din judeţ, menţionează că în unele comune, oamenii refuză să iasă la secere; cu această ocazie, el îşi aminteşte că şi în 1899 „iar aşa n-au ieşit oamenii la secere şi au cerut scăderi din învoială”[7]. Ca şi atunci, ţăranii nu vor să iasă la cîmp, fac greve şi „pun condiţii imposibile“ (pentru proprietari), remarcă oficiosul partidului marilor proprietari[8].

---

[1] „Adevărul” din 31 mai 1907.
[2] „Adevărul” din 1 iunie 1907.
[3] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. II, p. 472—473.
[4] *Ibidem*, vol. I, p. 441.
[5] Nu ne referim la atitudinea mişcării muncitoreşti faţă de răscoală, ca neintrînd în preocupările notei de faţă.
[6] „Epoca” din 16 martie 1907.
[7] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. I, p. 403.
[8] „Epoca” din 5 mai 1907.

www.dacoromanica.ro

Broşurile anarhiste ale lui P. Muşoiu, cu îndemnuri către ţărani la distrugerea totală a moşierilor şi arendaşilor, circulă şi acum[1], ca şi în 1898 şi 1899[2].

Dar mai presus de toate acestea sînt oamenii, aceiaşi oameni pe care-i găsim membri în comitetele executive ale cluburilor socialiste săteşti în 1899 şi capi de răscoală în 1907. Nu am putut identifica decît puţini din ei, dar exemplele date sînt concludente. Astfel, pentru judeţul Vlaşca, între arestaţii ce se mai aflau încă în temniţa din Giurgiu, la 25 iulie 1907, se afla şi Marin Trandafir[3] fost membru al comitetului executiv al clubului din Găujani[4]. La fel Sandu Banu[5], fost membru al comitetului clubului din cătunul Găvăneşti, comuna Măgura[6], şi la fel C. M. Burcea[7], fost membru al comitetului clubului din Frăsinet[8], acelaşi judeţ.

Între cei 300 de ţărani arestaţi din judeţul Olt şi care la 2 mai 1907 se aflau încă în penitenciarul din Slatina, capi de răscoale, erau şi Toma Marin[9], fost membru al comitetului clubului din Frunzaru[10] şi Ion Nae Matei[11], fost membru al comitetului clubului din Corbu[12].

Din Teleorman, unde au fost cluburi mai multe, şi răscoalele au cuprins mai multe sate, printre fruntaşii răscoalei au fost şi mai mulţi membri ai fostelor cluburi. Aşa: R. Baboi[13] din comitetul clubului din Cervenia[14], P. A. Gădea [15] din Dracea [16], Stan Găvănescu[17] din Ţigăneşti[18] şi alţii.

Un rol mai deosebit, consemnat de actele vremii, l-a jucat, atît în 1898—1899, cît şi la 1907, Iordan Pîrlivie din Zimnicea. El este unul din membrii fondatori ai clubului din Zimnicea, afiliat mai apoi la P.S.D.M.R. Împreună cu Gheorghe Marinescu, duce o activitate de propagandă pentru înfiinţarea clubului, atît la Zimnicea, cît şi în unele sate din jur. Este ales preşedinte al clubului din Zimnicea, iar Gheorghe Marinescu secretar. Ca preşedinte, ia cuvîntul aproape la fiecare întrunire a clubului din localitate, hotărînd împreună căile ce au de urmat pentru îmbunătăţirea soartei lor, pentru lupta imediată ce o aveau de dus împotriva proprietarului local şi altele[19]. În calitatea lui de preşedinte a păstrat o strînsă legătură cu clubul muncitorilor din Bucureşti. La alegerile comunale din

[1] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. II, p. 386.
[2] Gheorghe Matei şi D. Mioc, *loc. cit.* în pregătire.
[3] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. II, p. 128.
[4] „Lumea Nouă" din 20 decembrie 1898.
[5] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. II, p. 128.
[6] „Lumea Nouă" din 17 ianuarie 1899.
[7] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. II, p. 129.
[8] „Lumea Nouă" din 3 ianuarie 1899.
[9] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. II, p. 172.
[10] „Lumea Nouă" din 17 ianuarie 1899.
[11] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. II, p. 171.
[12] „Lumea Nouă" din 7 februarie 1899.
[13] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. I, p. 456.
[14] „Lumea Nouă" din 19 septembrie 1898.
[15] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. I, p. 456.
[16] „Lumea Nouă" din 17 ianuarie 1899.
[17] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. I, p. 456.
[18] „Lumea Nouă" din 2 septembrie 1898.
[19] „Lumea Nouă", începînd cu 16 aprilie 1898.

www.dacoromanica.ro

toamna anului 1898, la care cluburile socialiste s-au prezentat cu liste proprii, Iordan Pîrlivie a fost ales ajutor de primar al Zimnicii. În urma desființării cluburilor, arestat o dată cu toți membrii comitetelor cluburilor, bătut și schingiuit, i se smulge o declarație de desolidarizare de mișcarea socialistă[1]. După textul declarației se poate vedea că a fost „redactată de un subprefect și semnată în prezența jandarmilor" [2].

În 1907, Pîrlivie a jucat un rol hotărîtor în evenimentele de la Zimnicea. Întors la 9 martie din București, unde se presupune că a primit instrucțiuni — se spune într-un raport din 8 aprilie 1907, redactat în cabinetul prefectului de Teleorman și adresat probabil primului ministru[3] — s-a apucat să facă agitație și să îndemne lumea la răscoală. În raport se pomenește mereu de „Pîrlivie și asociații", ceea ce ne face să presupunem că e vorba de foștii membri ai clubului, constituiți în ceea ce ei numiseră la început „Societatea muncitorilor plugari". Este acuzat că încă „cu mult înainte de răscoală îndemna lumea să se scoale și să ia moșiile" [4].

La răscoala din localitate a participat activ, iar după potolirea ei, stăruia ca „lumea să nu se liniștească pînă nu-și vor căpăta drepturile" [5]. Din închisoare, cu multă dîrzenie, *Pîrlivie și asociații* înmînează unui căpitan o cerere, semnată de el, prin care, în rezumat cerea:

1) ca moșia Zimnicele și moșiile din jur să li se dea lor;

2) să fie liberi să are și semene atîta pămînt cît pot, căci „este destul de cînd mor de foame";

3) vot universal, pentru a lua și ei „parte la facerea legilor";

4) să nu fie nimeni condamnat, căci toți sînt la fel de vinovați.

Numai dacă li se satisfac aceste cereri, ei se vor liniști, altfel nu.

Cererile acestea sînt mult mai avansate, mai revoluționare, decît cele din 1899, cînd, mai timid, se cereau învoieli cu dijma din zece una, arendarea moșiei de către țăranii constituiți în club și altele. Cererile ultime marchează un drum parcurs, o schimbare în atitudinea țărănimii față de exploatare, o ascuțire a luptei împotriva clasei stăpînitoare.

Ca „Pîrlivie și asociații", numiți în amintitul raport „capi ai răscoalei din Zimnicea," foști participanți la mișcarea din 1898—1899, și ca cei pomeniți mai sus, au fost de bună seamă și mulți alții, al căror nume însă, fiind simpli membri ai cluburilor, actele nu le-au consemnat.

În fața acestor date, credem că se poate afirma că mai ales oamenii dintr-un sat, cu legături anterioare destul de strînse cu cei din alte sate, legături formate prin comunitatea de interese, prin afilierea la aceeași mișcare, prin aceleași învățături propagate de presa și broșurile muncitorești, au fost cei care au purtat flacăra răscoalelor de la sat la sat și de la județ la județ, cu repeziciune uimitoare, cu aceleași revendicări și tinzînd spre același scop: împărțirea pămîntului și desființarea clasei exploatatoare a proprietarilor și arendașilor.

---

[1] „Jos Reacțiunea" din 14 febr. 1899.
[2] „Adevărul" din 17 febr. 1899.
[3] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. III, p. 27—29.
[4] *Ibidem*, p. 28.
[5] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

Cu aceste lămuriri despre antecedentele răscoalelor în aceste părți credem că nici izbucnirea lor în Teleorman, la Alexandria și Zimnicea, nici repeziciunea cu care s-au propagat și nici faptul că Teleormanul a fost un focar de răspîndire a lor, nu mai rămîn fără explicații, fie ele și parțiale.

Au izbucnit răscoalele în Teleorman, căci aci era un teren dinainte pregătit de către cluburile socialiste de la sate. S-a aprins flacăra lor mai întîi la Zimnicea și Alexandria și în jurul lor, pentru că aci au fost cluburile cu cea mai îndelungată viață. Teleormanul a fost un focar de răspîndire a răscoalelor, deoarece cu 8—9 ani mai înainte, el fusese județul cel mai împînzit cu cluburi, din numărul total al satelor, peste 75% avînd cluburi socialiste. Și, în fine, marea repeziciune de răspîndire a răscoalelor a fost posibilă datorită faptului că mergeau pe căile dinainte bătătorite ale cluburilor, în Teleorman, și din el în județele din jur, și propagate în bună măsură de aceiași oameni, țărani, membri ai cluburilor socialiste afiliate Partidului Social Democrat al Muncitorilor din Romînia.

★

Nota de față, o repetăm, nu vine cu pretenția unor concluzii definitive, ci are menirea numai de a pune în discuție unele probleme mai puțin lămurite din istoria răscoalelor din 1907; de a atrage atenția alcătuitorilor monografiei amintite asupra unor rădăcini și cauze ale răscoalei ce nu trebuie neglijate.

О РОЛИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИХ КЛУБОВ В ПОДГОТОВКЕ ВОССТАНИЯ 1907 ГОДА

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Автор задался целью объяснить, почему в 1907 году восстания вспыхнули в Валахии в Телеормане, а не дошли туда естественным путем из Молдовы, через уезды Брэила, Яломица, Ильфов и Влашка. Кроме того, ставится вопрос, чем была вызвана быстрота, с которой они распространились в уезде Телеорман, а оттуда — в соседних уездах.

Автор предполагает, что среди причин, которые в особенности обусловили эти явления, надо выделить распространение в 1898—1899 годах социалистических клубов, тесно связанных с социал-демократической партией рабочих Румынии.

Особенно распространившись в уезде Телеорман, а оттуда в смежные уезды: Влашка, Аржеш, Олт и Романац — с программой предъявляемых крестьянством требований (десятина, аренда имений членами клубов, организованных в общину, право голоса и т. д.), эти клубы подготовили почву для великих событий 1907 года.

www.dacoromanica.ro

DU RÔLE DES CLUBS SOCIALISTES DANS LA PRÉPARATION DU SOULÈVEMENT DE 1907

(RÉSUMÉ)

L'auteur de l'article cherche à expliquer pourquoi le soulèvement de 1907 s'est déclenché en Valachie dans le département de Teleorman, au lieu de se propager jusqu'ici — comme il eut été normal, venant de Moldavie — par les départements de Brăila, Ialomița, Ilfov et Vlașca. Il cherche également la cause pour laquelle le mouvement s'est propagé avec une telle rapidité dans le dit département, puis, dans les départements voisins.

L'auteur estime que, parmi les causes qui ont déterminé ces faits, il faut retenir la création, en 1898—1899, de nombreux clubs socialistes, affiliés au Parti Social-Démocrate des Ouvriers de Roumanie.

Ces clubs, qui étaient répandus surtout dans le département de Teleorman et, de là, dans les départements limitrophes : Vlașca, Argeș, Olt et Romanați, avaient un programme de revendications paysannes (la dîme de 1 sur 10, l'affermage des grandes propriétés par les membres des clubs, constitués en coopératives, vote universel, etc.) et ont préparé le terrain aux grands événements de 1907.

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 2, 1957

UNELE ASPECTE PRIVIND RĂSCOALA ȚĂRANILOR DIN 1907 ÎN FOSTUL JUDEȚ DOLJ

DE

AL. ANGHEL (Craiova)

Una din cauzele principale ale dezlănțuirii marii răscoale din 1907 în fostul județ Dolj, ca pretutindeni în țară, a fost repartiția nedreaptă a pămîntului. Deși lipsesc date generale statistice asupra acestei repartiții pe întreg județul, totuși informațiile răzlețe întîlnite de regulă în dosarele privind conflictele dintre proprietari și țărani ne oferă o imagine suficient de clară și de completă pentru a ajunge la concluzia de mai sus. Astfel, în comuna Simnic, comună apropiată de orașul Craiova, moșierul Hagiadi era posesorul a 2000 ha, pe care în 1907 le arendase lui Darvari. Alți șase proprietari din aceeași comună stăpîneau fiecare între 200 și 600 pogoane. Majoritatea țăranilor aveau în schimb foarte puțin pămînt, iar unii nu aveau de loc [1].

În alt capăt al județului, în comuna Moțăței, existau în anul răscoalei 12 proprietari, stăpîni pe moșii de cîte 200—1550 pogoane pămînt arabil, în afară de păduri, vii ș. a. În schimb, țăranilor din comună nu le reveneau decît 15% din totalul pămînturilor [2]. Moșieri mari ca Știrbei, Bibescu, Marghiloman, Argetoianu, Constantin Mihail (acesta era proprietar a peste 20 de moșii numai în Dolj)[3] și alții posedau peste 10 000 de pogoane fiecare. Între marii moșieri ai județului se număra și regele care avea domenii întinse la Sadova și Segarcea. Statul și diferite instituții posedau, de asemenea, moșii care erau de regulă arendate. Nu este lipsită de interes pentru problema discutată de noi constatarea ce se poate face pe bază de documente că cei mai mulți capi de răscoale din județ erau complet lipsiți de pămînt sau posedau în jurul a unui pogon. Capii de răscoală

---

[1] Arh. St. Craiova, fondul Prefecturii Dolj, dos. 14 (*Pentru conflicte între proprietari și locuitori. Răscoale țărănești*), fila 415.

[2] I. Lungu, *Monografia comunei Moțăței* (lucrare în manuscris).

[3] Arh. St. Craiova, fondul Jean Mihail. Documente răzlețe.

www.dacoromanica.ro

din comuna Horezu-Poienari, ca Niță Florea, Oprea Ion, Alexandru Lăboiu, nu aveau nici măcar un bordei propriu, locuind pe la alții [1].

Țăranii săraci și mijlocași, posesori ai unor loturi insuficiente, pentru a le asigura un minimum de trai familiilor lor, erau obligați să ia pămîntul în arendă de la moșier în condiții extrem de înrobitoare, de obicei în condițiile muncii în dijmă.

Moșierii, în majoritate, nu-și exploatau singuri moșiile, ci prin intermediul arendașilor (cca. 75% din moșii erau arendate). Administratorii sau arendașii nu le lucrau pe baze capitaliste moderne, ci le dădeau în dijmă. În general, cam jumătate din pămîntul moșieresc era dat în dijmă țăranilor. O astfel de politică din partea administratorilor sau arendașilor moșiilor nu trebuie înțeleasă ca o favoare făcută țărănimii lipsite de pămînt, așa cum lăsau ei să se înțeleagă, ci era determinată de propriile lor interese.

Cele mai multe moșii, în special cele arendate, aveau un inventar agricol redus, cu totul insuficient pentru realizarea unei culturi intensive. Majoritatea construcțiilor agricole se rezumau la numeroasele și primitivele pătule în care an de an se depozitau, înainte de vînzarea lor, cerealele. Afară de acestea, existau conace, grajduri și rar cîte o remiză pentru unelte sau mașini agricole [2].

În condițiile unei moșierimi parazitare, refractară oricărei investiții a unei părți din veniturile ei în cumpărarea de utilaj agricol modern, și a unei pături arendășești al cărei scop era de a stoarce cît mai mulți bani din exploatarea moșiei în termenul fixat prin actul de arendare și dacă se putea, fără a face pentru aceasta nici o investiție, lipsa uneltelor agricole de mare productivitate, în special a tractoarelor, secerătorilor etc., era pe deplin explicabilă. Mulți moșieri nu aveau nici vitele necesare, nici tradiționalele și rudimentarele pluguri pentru a-și munci în regie proprie, cu muncă salariată (cu argați), moșia.

În aceste condiții, administratorii sau arendașii nu aveau altă cale de valorificare a moșiilor decît apelarea la țăranii săraci sau la cei cu pămînt puțin pentru a se învoi ca dijmași să lucreze bucăți mai mici sau mai mari din pămîntul moșieresc. Învoielile erau așa fel întocmite ca să asigure venituri însemnate atît moșierului, cît și arendașului. Țăranul învoit pe moșia arendată — și acest tip de moșii, după cum am văzut, reprezenta majoritatea — era dublu exploatat, atît de moșier, cît și de arendaș, ceea ce avea înrîuriri nefaste asupra nivelului său de trai material și cultural.

Registrele de învoieli agricole de la fostele primării, învoielile agricole răzlețe din arhivele diferiților moșieri ne dau exemple destule cu privire la exploatarea nemiloasă a țărănimii doljene de către moșieri și arendași. Răsfoind registrele de învoieli agricole dintre anii 1896 și 1906,

[1] Arh. St. Craiova, dos. 6/1907, *Relativ la diferite reclamațiuni, diferite fapte adresate Parchetului Prefecturii, incendieri, răscoale țărănești și orice privește*, p. 93, 102, 198 ș.a.

[2] Rapoartele autorităților din cele 82 comune doljene răsculate pomenesc în cele mai multe cazuri despre pătulele devastate sau arse și foarte rar de distrugerea sau de luarea vreunui inventar agricol (vezi în această privință, *Răscoala țăranilor din 1907*, Ed. de stat, București, 1948, vol. II, p. 419—455).

www.dacoromanica.ro

constatăm îngreunarea condițiilor de muncă din an în an, sporirea taxelor pentru ierbărit, scăderea plății în bani pentru zilele de muncă, pe de o parte, iar pe de alta creșterea amenzilor pentru nerespectarea învoielilor. Dijma cea mai mică era „din trei una", sau „din cinci două" pentru proprietarul pământului. Cea mai frecventă dijmă întîlnită în Dolj în ajunul răscoalei era însă „una la una". Erau și cazuri cînd moșierul lua chiar „din trei două" [1].

O învoială oarecum tipică este cea a locuitorilor din Bîrza (plasa Bîrza-Bechet-Rojiștea). Ei primeau, conform învoielii, cîte cinci pogoane pămînt arabil din moșia lui Constantin Mihail. La recoltare, porumbul și cocenii erau așezați în două grămezi egale, arendașul moșiei avînd libertatea să-și aleagă pe aceea care-i convenea. În afară de dijmă, învoiții erau obligați la pîndărit, la transportarea porumbului de pe cîmp fie la conac, fie la gară [2]. De altfel, practica prestării unor munci suplimentare în mod gratuit sau cu prețuri derizorii, pe moșia boierului, era generală.

Pe o altă moșie a aceluiași C. Mihail, și anume în comuna Drănic, pentru un pogon secerat și pentru căratul snopilor i se socotea țăranului învoit 10 lei, sumă care era sub nivelul plății ce se făcea pentru aceeași muncă țăranilor neînvoiți. Pentru o zi cu carul, pe aceeași moșie, învoitul primea 3,50 lei, ceea ce chiar la prețul scăzut al muncilor agricole reprezenta foarte puțin [3].

De cele mai multe ori însă, acest fel de dijmă care în esență prevedea prestarea unor anumite munci în mod gratuit sau la prețuri derizorii era combinat în tocmelile contractate cu dijma la tarla. Dijma la tarla era o îmbinare a unor condiții contractuale de tip capitalist cu rămășițe ale vechiului regim de clacă. Conform acestui tip de dijmă, țăranul învoit era obligat să lucreze complet gratuit pentru moșier o anumită suprafață de pămînt primită o dată cu pămîntul luat în dijmă. Învoielile prevedeau expres ca muncile pe aceste suprafețe să se facă la timp și în condiții optime; în caz contrar învoitul urma să despăgubească pe proprietar sau pe arendaș pentru eventualele prejudicii aduse recoltei de pe aceste loturi.

I. Ștefănescu, arendașul moșiei baronului E. von Glüneck din Filiași, lua de la țăranii învoiți „una din trei". În schimb, însă, țăranii erau obligați să secere și să treiere recolta de pe alte două pogoane, să muncească în întregime (inclusiv strîngerea recoltei) jumătate de pogon porumb de pe care țăranul primea doar cocenii. Ei mai trebuiau să presteze trei zile la mașina de treierat și două zile cu carul, plus plocoanele.

Așa cum am arătat, dijma la tarla nu excludea celelalte forme de dijmă (dijma în parte etc). Astfel, în dosarul care cuprinde cercetările autorităților provocate de plîngerea țăranilor din comuna Simnic, se arată că arendașul, în afară de celelalte obligații contractuale, obliga pe învoiți să presteze 17 zile de muncă gratuite cu carul sau cu brațele [4]. Recurgînd

[1] Cf. registrele de învoieli agricole comunale.
[2] Arh. St. Craiova. Documente răzlețe.
[3] *Ibidem*, Fondul Jean Mihail. Documente răzlețe.
[4] *Ibidem*, dos. 14/1907, f. 415.

www.dacoromanica.ro

la dijma la tarla și la dijma în parte, moșierimea și arendașii primeau de la învoiți, fără a fi făcut nici o investiție, cca jumătate din recoltă de pe terenurile lucrate de aceștia și în plus își asigurau mînă de lucru gratuită sau ieftină la o serie de munci și pentru partea de moșie lucrată în regie proprie. Pe această cale moșierii își asigurau traiul pe picior mare ce-l duceau în străinătate [1], iar arendașii după un număr de ani își cumpăraau, din beneficiile realizate, sute de hectare, intrînd în rîndul moșierilor. Acest huzur al păturilor avute se făcea pe seama spolierii și ruinării în masă a țărănimii.

Folosirea izlazurilor constituia de asemenea un alt prilej pentru a stoarce noi beneficii de pe spinarea țăranilor. Majoritatea acestora accepta condițiile umilitoare din învoieli și de nevoia asigurării pășunatului pentru puținele lor vite, atît de necesare pentru împlinirea muncilor agricole. Taxele pentru ierbărit erau extrem de urcate, apăsînd greu asupra bugetului atît de redus al familiilor țărănești Diferite plîngeri ale țăranilor de la începutul secolului al XX-lea și chiar din anul răscoalei arată că pentru o vită cornută luată la păscut pe izlazul moșierului li se pretindea suma de 10 15 lei, iar pentru vite mărunte între 1 și 4 lei. Cei neînvoiți nu căpătau drept la ierbărit decît în cazuri foarte rare. Lipsa de izlazuri proprii, sau condițiile grele în care se obținea accesul la izlazul moșierului, au avut ca urmare scăderea numărului de vite, în special al vacilor. Condiționarea primirii vitelor pe izlazul moșierului, nu atît în funcție de achitarea unei sume de bani, cît de existența între proprietarul vitelor și moșier (sau arendaș) a unei învoieli agricole, este caracteristică pentru aprecierea ponderii pe care rămășițele relațiilor de producție clăcășești le mai aveau în raporturile dintre țăran și proprietarul moșiei

În aceeași ordine de idei trebuie să arătăm că sistemul rușfeturilor, al plocoanelor, era generalizat pe întreg teritoriul județului Dolj. Faptul că aceste obligații constituiau o „tradiție" a dus la situația că ele nu figurează expres în învoieli. Mărturiile țăranilor participanți la răscoalele din 1907 sînt însă unanime asupra faptului că ele existau și erau percepute de moșieri fie pentru a învoi pe țăran să treacă pe șleaurile moșiei în drum spre locurile sale [2], fie pentrucă gîștele și rațele țăranului se băläceau în gîrla sau în iazul moșierului, fie pentrucă țăranul locuia ca embaticar pe moșie, fie în sfîrșit spre a obține asentimentul moșierului pentru prelungirea cultivării pămîntului luat în dijmă.

Cu toate aceste condiții excepțional de grele datorite insuficienței loturilor de pămînt, țărănimea muncitoare din județul Dolj era nevoită să accepte învoielile cu tot cortegiul de suferințe, umilințe și vexații [3] pe care acestea îl aduceau după ele.

În aceste condiții nu este de mirare că procesul de pauperizare a țărănimii doljene se accentua necontenit. Este destul să răsfoim un registru

[1] Vezi *Jurnalul* (pagini răzlețe) *soției lui Argetoianu*, aflat la Arh. St. Craiova.

[2] Unele parcele ale moșiei erau așezate atît de peste mînă și țăranii care trebuiau să treacă spre ele sau pe lîngă ele sufereau atîtea șicane din partea administratorului sau arendașului moșiei, încît pentru a nu fi purtați pe la procese sau pentru a evita plata unor eventuale gloabe erau siliți să se învoiască pentru aceste locuri chiar dacă nu erau suficient de rentabile.

[3] Cf. *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 437; Arh. St. Craiova, dos. nr. 6/1907, p. 120.

www.dacoromanica.ro

de debit și credit din această perioadă, ca să constatăm cît de grea era situația țărănimii. Astfel, locuitorul D. Neațu din Băiețica era trecut din anul 1906 pentru anul 1907 cu o datorie de 27,70 lei. Pe lîngă aceasta, mai era înscris în debit cu 10 dd. porumb, 2 dd. fasole, ierbărit pentru două vite și altele, în total cu suma de lei 152,10. Puțini țărani reușeau să scape de datorii. Cei mai mulți figurau ca debitori din an în an, fără speranță de a termina vreodată datoriile către moșier sau arendaș [1].

Unii țărani încercau să se salveze de această dependență economică recurgînd la împrumuturi de la cămătarii sau de la chiaburii satelor. Pentru moment ei scăpau de datorii față de stăpînul moșici; în schimb intrau în mrejele capitaliștilor de la sate care le storceau dobînzi atît de ridicate, încît acumulîndu-se, ajungeau deseori la de mai multe ori suma împrumutată. Țăranii din Murta, plasa Bîrza-Bechet-Rojiștea, se plîngeau că nu pot face față datoriilor și obligațiilor. Diferiți comercianți, cîrciumari, arendași, proprietari din diverse comune (Rojiștea, Gîngiova, Plenița etc.) se îmbogățeau din spolierea țăranilor prin împrumuturi. Dobînda ajungea la peste 100% pe an. Negustorii sătești deschideau bucuroși credit țăranilor, pretinzînd apoi pentru un litru de petrol, o sticlă de lampă ș. a., un preț cel puțin îndoit decît în cazul în care ar fi fost plătite cu bani pesin [2].

Statul participa și el la jefuirea țăranilor prin impozite și amenzi. În plus, venalitatea aparatului de stat impunea țăranilor diferite sarcini care influențau pozitiv asupra ritmului de pauperizare, de scădere a standardului economic al populației muncitoare a satelor.

Guvernul burghezo-moșieresc nu avea nici un interes să ridice nivelul material și cultural al maselor. Este suficient să relatăm că la o populație de 36 000 locuitori din plasa Bîrza-Bechet-Rojiștea existau numai 18 școli, conform unor date din 1903. În comuna Moțăței, la 4838 de locuitori în anul 1907 erau numai doi învățători; din peste 120 de copii recenzați frecventau școala abia jumătate, ca să ajungă la promovare numai nouă copii și aceia proveniți din familiile înstărite ale satului [3]. Înrăutățirea continuă a situației materiale, jignirile și vexațiile de tot felul, aduc țărănimea din fostul județ Dolj în ajunul anului 1907 într-o stare apropiată de cea a proletariatului agricol, ceea ce determină o schimbare corespunzătoare și în conștiința de clasă a acesteia. Premisele izbucnirii unei mișcări revoluționare de masă erau astfel create.

★

Deși puțin numeroase, cel puțin în lumina cercetărilor actuale, semnele unei răbufniri sociale violente de proporții existau în fostul județ Dolj, în anii ce preced marea răscoală.

În primii ani ai secolului al XX-lea, care urmează cunoscutei crize economice din 1899—1902, starea de spirit a țărănimii se reflectă prin înmulțirea jalbelor adresate de obștile satelor către autorități. Chiar în

[1] Arh. St. Craiova. Fond. Jean Mihail. Documente răzlețe.

[2] *Ibidem*, dos. 14, p. 127 și 434.

[3] Muzeul reg. Craiova. Harta jud. Dolj din 1903; Arh. școlii din com. Moțăței pe 1907.

www.dacoromanica.ro

timpul răscoalelor, înainte de a porni la acțiune, țărănimea recurgea în prealabil la acest mijloc pentru a-și cere drepturile. De altfel, sistemul plîngerilor așternute pe hîrtie era încurajat de administrație, sau, din motive mai mult sau mai puțin cunoscute, de intelectualii satelor. În plină răscoală învățătorii, preoții din comunele: Ciutura, Almăj, Șopot și atîtea altele redactează cererile țăranilor pentru pămînt sau pentru reducerea învoielilor [1].

După seceta din 1906, cererile țăranilor devin mai curajoase. Astfel, cei din Almăj roagă să li se ia în considerație plîngerea, ca să nu fie siliți „a recurge și noi la vreun rău spre a ni se ușura și nouă *acest jug de fier ce ne apasă*" ! [2].

De obicei, acestor cereri nu li se dădea curs. Țăranii din Maglavit și alte localități, unde era proprietară biserica „Madona Dudu" din Craiova, au făcut zadarnic numeroase cereri înainte de 1907, să li se vîndă pămînt arabil și izlazuri din fondul funciar al acesteia. Erau mereu amînați cu promisiuni și cu motivări neîntemeiate (ca de pildă expirarea contractului cu arendașii ș. a.) [3].

Formele de luptă a țărănimii împotriva moșierilor și arendașilor pînă la 1907 au fost variate, începînd cu nesupunerea individuală sau în masă, greve agricole, distrugeri răzlețe și parțiale de bunuri, apelarea la justiție pentru a obține unele ușurări în executarea contractelor de muncă conform legilor de tocmeli agricole în vigoare etc. Fiecare formă se pretează la un studiu aparte. Unul din puținele dosare păstrate în Arhivele Statului din Craiova referitor la anul 1907 conține în primele 89 pagini diferite documente care lasă să se întrevadă că variatele infracțiuni și delicte din plasa Bîrza-Bechet-Rojiștea cercetate de parchetul de pe lîngă Tribunalul jud. Dolj nu au fost întîmplătoare, ci constituie o manifestare a luptei de clasă [4].

În anul 1905, în comuna Poiana de Sus, plasa Filiași, țăranii au solicitat un împrumut de cereale de la arendaș. Fiind refuzați, ei au spart pătulul împărțind între ei bucatele. A fost chemată armata; s-a percheziționat tot satul, capii au fost legați, bătuți și duși la închisoare. Temîndu-se că lucrurile ar putea să ia o întorsătură mai gravă, arendașul, cu învoirea proprietarului, a acordat totuși în condiții neomenos de grele împrumutul de cereale solicitat inițial de săteni [5].

O formă deosebit de importantă a luptei țăranilor o reprezintă grevele agricole, care au avut loc în mai multe părți ale județului. Știri despre ele s-au păstrat în amintirea bătrînilor, dar extrem de puțin în documentele oficiale [6]. Una din aceste greve s-a desfășurat la Moțăței.

---

[1] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 423, 428, 429 ș.a.

[2] Arh. St. Craiova, dos. 14/190, p. 127—128.

[3] *Ibidem*, Fondul de documente al bisericii „Madona Dudu", intrări 1900—1907.

[4] *Ibidem*, dos. 6/1907, p. 1—89.

[5] M. Constantinescu, *Răscoala țăranilor din plasa Filiași*, manuscris predat spre publicare, actualmente aflat în arhiva Filialei Societății de Științe istorice și filologice din Craiova.

[6] Lipsa unei documentații bogate și de prim rang e cu atît mai regretabilă, cu cît nu avem de-a face cu greve agricole ale proletariatului, ci ale semiproletariatului agricol, care prin natura sa de clasă a dat probabil o notă aparte acestei manifestări a luptei de clasă.

www.dacoromanica.ro

Moșia aparținea lui N. Romanescu, primarul Craiovei ; arendașul a introdus munca „la tarla", impunînd în general condiții împovărătoare de lucru. În vara anului 1904, țăranii învoiți pe moșie au refuzat să iasă la seceriș cerînd schimbarea condițiilor de învoială. Pentru potolirea grevei a fost nevoie de intervenția forțelor armate. Instigatorii la grevă au fost arestați. Semnificativ este faptul că inițiatorii și conducătorii acțiunii din 1904 (Ion Crăciunoiu, Nică Pîșleag, Gheorghe Surdu și alții) se aflau și în fruntea răscoalei din 1907, în această comună [1].

În 1906 s-au produs răbufniri de răscoală în comuna Negoi, unde țăranii au dat foc nutrețurilor. Locuitorii de aici sperau de mai mulți ani să devină proprietarii moșiei stăpînită de familia Obrenovici din Serbia. Au încercat s-o cumpere, îndatorîndu-se în acest scop, dar neputînd achita datoriile la timp, moșia a trecut în mîini străine. Țăranii nu puteau uita nedreptatea ce li se făcuse [2].

Toate aceste manifestări au avut un caracter spontan și neorganizat. Ele au îngrijorat însă destul de mult autoritățile. Dar, față de situația materială extrem de grea a țărănimii — cauză majoră a intensificării luptei de clasă la sate — autoritățile au dus o politică de struț. În loc de a trece la o politică de ușurare chiar parțială a condițiilor de muncă și de trai ale țărănimii, autoritățile pornesc o campanie furibundă (oglindită documentar printr-un număr impozant de circulare și ordine confidențiale) de căutare a instigatorilor, singurii, pasă-mi-te, care ar fi fost vinovați de starea de spirit revoluționară de la sate.

Printre cei a căror activitate e urmărită îndeaproape, sînt și puținii potemkiniști aflați în județ [3].

Prefectura trimite un ordin confidențial tuturor șefilor de post să cerceteze dacă comuna nu a adăpostit vreun „potemkinist". Răspunsurile parvin destul de tîrziu la prefectură, dovadă că cercetările au fost minuțioase și îndelungate; majoritatea însă arată că asemenea persoane nu au fost semnalate în cuprinsul județului [4].

Alte ordine atrag atenția autorităților comunale asupra primejdiei pe care o prezintă circulația broșurilor socialiste, a manifestelor, dîndu-se dispoziții de confiscare.

Printre altele, a circulat în județul Dolj o scrisoare care, după spusele autorităților, prin conținutul său era „îndemnătoare la răscoală". Demn de reținut este faptul provenienței locale a scrisorii, după cum rezultă din exemplele concrete ce le dă. Astfel, într-un pasaj al scrisorii se spunea : „Faceți ca frații voștri dimprejur ! Cereți ca să vi se dea moșia în arendă vouă ! De nu vor vrea, mergeți înainte ca cei din Valea Stanciului" [5] (comună în județul Dolj — *Al. A.*).

Mai circula în județul Dolj un formular de memoriu găsit de autorități cu prilejul răscoalelor. Acest formular, redactat în comuna Tudor

---

[1] I. Lungu, *lucr. cit.*
[2] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 427—428.
[3] Vezi în această privință „Analele Inst. de ist. a Partid.", nr. 2/1956, p. 131 și urm.
[4] Arh. St. Craiova, dos. 14/1907, p. 157, 158, 172, 750.
[5] *Ibidem*, p. 13 și *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 196—197.

www.dacoromanica.ro

Vladimirescu, din fostul jud. Tecuci, a avut o circulație largă. Zugrăvea relele de care suferă țărănimea și îndemna la răscoală [1].

Un alt manifest, găsit în comuna Leu, a circulat de asemenea, în județele Romanați și Dolj, referindu-se la condițiile neomenoase de muncă de pe moșiile din această regiune. Printre moșiile citate se numără și cele ale marelui moșier Dinu (Constantin) Mihail [2].

Avîntul revoluționar al mișcării muncitorești din Romînia între anii 1905 și 1907 s-a resimțit și în rîndurile țărănimii doljene, deși mai slab, deoarece în această regiune exista un proletariat industrial redus, legat și acesta mai mult de industria mică și mijlocie. Răsunetul acțiunilor muncitorești a avut influență totuși asupra stării de spirit incendiare în care se găsea deja țărănimea doljană. Conștiente de acest răsunet, autoritățile locale, din proprie inițiativă sau dînd curs unor ordine venite de la Ministerul de Interne, întreprind repetate cercetări în căutarea muncitorilor instigatori. Dar, în fostul județ Dolj, cel puțin în lumina cercetărilor de pînă acum, cei mai mulți „instigatori" nu provin din rîndul muncitorilor revoluționari. Agitatorii semnalați în diferite colțuri ale județului nu au putut fi în multe cazuri identificați de autorități, deoarece aceștia, bărbați sau femei, apăreau fulgerător, fie în căruțe, fie pe jos, dispărînd apoi în direcție necunoscută, nu mai înainte de a fi îndemnat țăranii la răscoală, așa cum a fost cazul în comuna Horezu-Poienari ș. a.[3].

În comuna Moțăței agitația a fost dusă de Ion Bădescu, poreclit „Zdrîncu". După unii era negustor ambulant iar după alții aceasta reprezenta doar o meserie de împrumut pentru a deruta vigilența autorităților. Documentar, el pare a fi originar din Giurgița. Fiind arestat de autoritățile comunale din Moțăței pentru agitație, el a fost eliberat în prima zi a răscoalei, dar apoi a fost din nou arestat sub învinuirea de atentat la viața arendașului și de instigare la revoltă [4].

În răstimpul ce desparte izbucnirea răscoalei în nordul Moldovei de momentul declanșării sale în Dolj, își face apariția și în comuna Ostroveni un negustor deghizat care nu vroia să vîndă nimic, dar îndemna în schimb pe țăranii care se apropiau de căruța lui să se răscoale împotriva moșierilor din comună și împrejurimi [5].

Documentele și amintirile bătrînilor păstrează știri despre diferiți agitatori, pe care poporul i-a înglobat în denumirea de „studenți" sau „studieni". Din rîndurile acestora făceau parte muncitori, elevi din cursul superior de liceu, studenți adevărați și în genere inși care militau pentru îmbunătățirea vieții țărănimii noastre. Prin concentrații sau muncitorii sezonieri plecați în alte părți și reveniți în județ, s-a răspîndit vestea printre săteni că o parte din studenți ar fi luat apărarea țărănimii; aceasta a fost, probabil, suficient, după părerea noastră, pentruca țăranii să-și închipuie că toți cei care le vorbeau de drepturile lor sînt studenți.

---

[1] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 149.
[2] Arh. St. Craiova, Fond. Prefecturii jud. Dolj, dos. 6/907, p. 353.
[3] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 412.
[4] *Ibidem*, p. 203; I. Lungu, *Monografia comunei Moțăței* (lucrare în manuscris).
[5] Paraschivescu și Tălot, *Monografia comunei Ostroveni* (lucrare în manuscris).

www.dacoromanica.ro

În urma unui ordin primit din partea Ministerului de Interne, prefectura Dolj a depus extrem de multă silință să elucideze problema „studenților" semnalați pe teritoriul județului [1].

Acțiunea de identificare a „studenților" a fost anevoioasă și deseori infructuoasă. Și mai confuză apare încercarea făcută de unele organe de anchetă de a explica denumirea generalizatoare de „studenți", atunci cînd se constată că sub acest nume figurează oameni cu profesii diferite. În satul Pîrșani s-a stabilit astfel că țăranii au poreclit „student" pe un agent sanitar numai pentru motivul că acesta trimisese ziarului „Adevărul" un articol incendiar, în care scria printre altele : „Țăranii muncesc degeaba, căci tot subjugați rămîn" [2]. Demn de reținut însă este faptul că la anchetele întreprinse de cabinetul de instrucție Dolj, țăranii s-au eschivat în general să răspundă la întrebările cine erau „studenții". Unii au afirmat că „studenții" [3] sînt niște oameni care „se interesează de ei" (de țărani — *Al. A*), iar alții au afirmat că „studenții" sînt niște oameni „capabili și de bine și de rău" [4].

Eschivarea țăranilor de a răspunde la întrebările privind „studenții" se poate explica fie printr-o solidarizare a răsculaților cu „studenții", în speranța că dacă aceștia vor rămîne liberi îi vor scăpa într-un fel și pe țărani de necazurile lor, fie, mai degrabă, prin faptul că înșiși cei interogați nu știau prea multe lucruri și nu înțelegeau nici ei prea limpede ce erau în fond acești așa-ziși studenți, în interesul cui făcuseră agitație printre țărani și dece, în cazul cînd erau prieteni adevărați ai poporului obidit au lipsit de la datorie, tocmai în timpul răscoalei cînd țăranii ar fi avut nevoie de sprijinul lor.

Încercarea de a elucida astăzi această problemă pe baza amintirilor participanților la răscoală, aflați încă în viață, este numai parțial științifică și plină de riscuri, avînd în vedere conținutul contradictoriu al declarațiilor acestora chiar pentru aceeași comună sau același eveniment.

După unele declarații de acest fel, la Țînțăreni și în alte localități din fosta plasă Filiași, „studenții răspîndeau manifeste strigînd : „Hai cu Liga, Liga, să scăpăm țara de hoți" [5].

Dacă considerăm pe deplin verosimilă o astfel de comportare a unei părți a „studenților", ea poate fi explicată prin încercările ce le făcea opoziția de a exploata starea de agitație de la sate ca mijloc de răsturnare a guvernului conservator.

Știm că aceeași opoziție, cînd răscoala s-a extins și caracterul său social a devenit evident și înspăimîntător pentru cei avuți, a renunțat la orice agitații, mai ales că scopul urmărit prin acestea — răsturnarea guvernului conservator — se realizase. Știrile documentare răzlețe ce ne stau la dispoziție nu vin însă în avantajul concluziei că „studenții", în totalitatea lor, ar fi fost doar unelte ale opoziției liberale sau ale Ligii ior-

[1] Ar. St. Craiova, dos. 14, p. 518, 742, 751.
[2] *Ibidem*, p. 565.
[3] *Ibidem*, p. 751.
[4] *Ibidem*, p. 518 și 742.
[5] M. Constantinescu, *lucr. cit.*

www.dacoromanica.ro

ghiste, ceea ce ar explica și dispariția acestora după venirea guvernului liberal la putere.

Documentele sînt unanime însă că peste tot a circulat vorba: „Vin studenții"!

Cert este de asemenea faptul că indiferent de scopurile reale ale acestor „studenți", cuvintele: „Vin studenții" au fost exploatate de agitatorii locali drept îndemn la răscoală, atribuindu-le studenților acțiuni și directive imaginare.

Știrile arată că în toate cazurile trecerea meteorică a „studenților" prin satele doljene a avut loc înainte de răscoală, cam în intervalul dintre declanșarea revoltelor din Moldova și izbucnirea focului în Oltenia [1].

În nici o localitate din județul Dolj capii de răscoală nu au fost confundați cu „studenții", în nici o localitate nu s-au semnalat „studenții" în timpul răscoalei, nu au fost arătați că au participat la devastări, incendii, împărțire de pămînt și alte acțiuni ale răsculaților [2]. Mai documentată apare în schimb încercarea liberalilor de a canaliza nemulțumirile și revolta țăranilor din Dolj asupra arendașilor străini, în special greci. Dar ca și în Moldova, o astfel de încercare diversionistă s-a sfîrșit lamentabil; țărănimea răsculată s-a răfuit în egală măsură cu dușmanii săi de clasă, indiferent de apartenența națională.

Aceste diverse forme de agitație de la sate, care iau amploare mai ales în perioada ce desparte izbucnirea răscoalei în nordul Moldovei de cea din județul Dolj, au contribuit la atîțarea spiritelor în direcția unei mari ridicări de mase, ale cărei cauze și premise erau create de mai înainte și care se reduceau în esență la consecințele nefaste pe care le avea pentru țărănimea săracă împletirea relațiilor noi capitaliste cu rămășițele variate ale fostelor relații de producție feudală în agricultură, la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea.

★

La vestea răscoalei din Moldova, drept măsură de prudență, moșierii și arendașii doljeni părăsesc moșiile, stabilindu-se la Craiova, București, sau plecînd chiar peste hotare. De peste tot unde se află, ei stăruie să se ia din timp măsuri pentru preîntîmpinarea revoltelor. Se încearcă să se asigure paza satelor prin mijloace locale, formîndu-se un fel de gărzi comunale în care intrau locuitorii „siguri", învățătorii, autoritățile comunale și de care răspundea șeful de garnizoană. Se procură pentru aceștia arme de foc, se aduc întăriri de forțe jandarmerești la sediul plășilor, se asigură paza gărilor, în special pe linia Craiova-Calafat [3].

S-a interzis găzduirea persoanelor străine, urmărindu-se acei care răspîndeau felurite zvonuri. Se formează comisii în componența cărora intrau învățătorii, preoții, și oamenii bătrîni care prin sfaturile lor urmau să împace spiritele, procedînd conform directivelor venite de sus [4].

[1] Arh. St. Craiova, dos. 14 și 6 din 1907; cf. *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I și II.

[2] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I și II.

[3] Arh. St. Craiova, fond. Prefect. Dolj, dos. nenumerotat, 1907, pentru organizarea pazei orașului Craiova, vezi și V. Brătianu, *Scrieri și cuvîntări*, București, 1937, vol. II, p. 15.

[4] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 417.

www.dacoromanica.ro

Paza diferitelor moșii a fost asigurată de paznici turci și albanezi (Răcari, Livezi etc.)[1].

Caracterul și amploarea răscoalei în Moldova demonstrau însă insuficiența acestor măsuri în cazul izbucnirii răscoalei și în Dolj De aceea, moșierii și arendașii cer insistent să li se asigure paza avuturilor de către armată[2].

Se concentrează rezerviști, scutindu-se funcționarii indispensabili din administrația de stat. Ordine de concentrare în masă s-au lansat în special în ziua de 10/22 martie. Conținutul sever al ordinelor ne face să bănuim că cei concentrați nu răspundeau prompt la chemări, că mulți încercau să se eschiveze. Documentele nu ne dau decît date vagi, iar știrile verbale nu sînt destul de convingătoare ca să se poată trage totusi o concluzie concretă în acest sens pentru județul Dolj.

Divizia a II-a a Corpului I de Armată, comandată de generalul I. Gigîrtu, își stabilește cartierul general la Craiova. Comandantul garnizoanei de apărare a orașului era colonelul Pătrașcu. Pentru județul Dolj s-a întocmit o ordine de bătaie „ca la război", în vederea reprimării răscoalei. În ziua de 10/22 martie a plecat din gara Craiova primul tren de marfă cu ostași. În anumite centre ca: Segarcea, Calafat ș. a. erau debarcate trupe, de unde urmau să fie repartizate la cerere. S-a asigurat în primul rînd paza domeniilor coroanei de la Sadova și Segarcea, localități unde populația manifesta o pronunțată agitație. O dată cu trupele a plecat și primul procuror al Tribunalului Craiova, Neațu (Neatzu)[3].

Cu toate măsurile preventive, răscoala țăranilor se întinde și în Muntenia și apoi izbucnește și în Dolj. Partidele burghezo-moșierești, amenințate cu prăbușirea pozițiilor lor, încheie la București cunoscutul și demascatorul pact. În locul prefectului conservator C. R. Geblescu este instalat avocatul liberal Ion Mitescu. Starea de asediu se extinde și asupra județului Dolj cu întregul cortegiu de măsuri și restricții ca: restrîngerea circulației în cadrul anumitor ore la oraș, iar la țară în centrele răsculate — aceasta fiind interzisă chiar în timpul zilei. S-a instalat pază severă la barierele orașelor Craiova, Calafat și la intrările în sate. S-au închis hanurile, cîrciumile, localurile; s-au suspendat toate tîrgurile săptămînale și anuale. S-a interzis vînzarea petrolului, dar și a cerealelor, în special în portul Bechet, pentru a se evita înstrăinarea cerealelor provenite din devastări[4].

Toate oficiile telefonice și telegrafice au fost puse la dispoziția armatei. S-au luat măsuri împotriva presei, interzicîndu-se circulația diferitelor publicații din capitală și locale ca: „Universul", „Adevărul" „Țara", „Independența" etc. Ziariștii aflați pe teritoriul județului au fost arestați și expediați sub escortă la gara cea mai apropiată[5].

---

[1] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 654.

[2] Arh. St. Craiova: dosarul nenumerotat mai sus citat, p. 12 și 95.

[3] *Răscoala țăranilor din 1907*, p. 652, 655, 669; Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 14, 63, ș.a.; *ibidem*, dos. 6/907.

[4] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 650, 659, 660; vol. II, p. 417.

[5] *Ibidem*, p. 135 ș.a.

www.dacoromanica.ro

Plecarea procurorilor, interzicerea circulației, fuga unor judecători (din Băilești) la declanșarea răscoalei, toate au determinat suspendarea activității normale a instanțelor judecătorești. Toate instituțiile publice erau păzite, mai ales Banca Națională, Administrația Financiară, Prefectura și instanțele judecătorești, vizate în primul rînd de mînia poporului, în caz de pătrundere a maselor de țărani răsculați în oraș. Autoritățile doljene trăseseră deci învățăminte din întîmplările răscoalei din Moldova și au luat măsurile de rigoare.

Faptul că, în ciuda măsurilor speciale preventive luate de autoritățile care în urma celor întîmplate în Moldova și pe Bărăgan putuseră să-și dea seama de caracterul general al mișcării și formele de luptă folosite de răsculați, răscoala se desfășură nestăvilit în primele zile, demonstrează o dată mai mult, forța și violența sa pe teritoriul județului Dolj.

Ca și în celelalte regiuni, clasele exploatatoare au răspuns în același fel la revendicările țăranilor răsculați, cu represiuni unice prin amploarea și cruzimea lor.

★

Răscoala s-a răspîndit cu o repeziciune uimitoare, cuprinzînd 82 comune. Represiunea armată rapidă a împiedicat izbucnirea ei în celelalte 78 comune ale județului. Răscoala a pornit în ziua de 6/18 martie, caracterizîndu-se printr-un dinamism deosebit. Ea a mers în linie ascendentă pînă la 18/30 martie, atingînd maximum de intensitate între 12/24 și 18/30 martie, deci spre sfîrșitul său[1].

În localitățile în care s-au produs revolte, lupta țărănimii s-a manifestat prin următoarele forme principale: adunarea în fața primăriilor și formularea unor revendicări, printre care schimbarea neîntîrziată a anumitor prevederi ale învoielilor agricole, distrugerea actelor vechi de învoieli, a registrelor de dare în debit și de împrumuturi, arderea șirelor de paie, devastarea și incendierea pătulelor și a diferitelor acareturi și locuințe boierești, împărțirea cerealelor și nutreturilor moșierului între săteni, tăierea pădurilor și alungarea pădurarilor, luarea uneltelor, împărțirea pămînturilor, urmărirea și răfuiala cu moșierii și oamenii lor de casă, tăierea firelor telefonice și telegrafice, atacarea primăriilor și chiar a localurilor de școli[2].

Flacăra răscoalei s-a aprins mai întîi la Negoi și Galicea Mare, în ziua de 6-7 martie, fiind urmată de alte comune ca: Horezu-Poienari, Valea Stanciului, Salcia etc. În cîteva zile răscoala a cuprins zeci de localități[3].

Forța motrice a răscoalei erau țăranii săraci și mijlocași. În fiecare sat răsculații aveau în fruntea lor pe țăranii cei mai curajoși, mai energici și mai lămuriți, în majoritate dintre acei care se manifestaseră mai înainte prin diverse acțiuni menite să arate moșierilor și arendașilor

[1] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 411—454 și vol. II, p. 193—205.
[2] *Ibidem.*
[3] *Ibidem*, vol. II. p. 419, 427, 438, 440, 447.

www.dacoromanica.ro

că pămîntul trebuie să aparțină celor ce-l muncesc. Printre capii răscoalei din diferite sate (Horezu-Poienari, Moțăței, Valea Stanciului ș.a.) erau și țăranii din sate învecinate sau mai îndepărtate și chiar din sate unde nu s-au produs revolte (Locusteni, Plosca ș.a.)[1].

Înainte de a participa la răscoală, țăranii țineau sfat între ei în mare taină. În diverse localități unde urmau să izbucnească curînd răscoale puternice, la diferite adunări convocate de autorități, țăranii tăceau, fără să trădeze prin nimic ceea ce puseseră la cale. Depuneau și jurămîntul să lupte pentru cauza lor pînă la sfîrșit[2].

Semnalul răscoalei era dat prin sunete de goarnă, prin tragerea clopotelor la biserici, prin instrumente improvizate din tinichea, pîlnii etc. În foarte multe localități răsculații duceau în fruntea coloanei un steag roșu (Horezu-Poienari, Valea Stanciului, Grecești, Drănic, Bîrca, Vîrvor ș.a.)[3].

În diferite localități s-au aprins focuri pe dealuri sau pe locuri mai înalte spre a vesti începerea răscoalei și a îndemna pe ceilalți la revoltă. Răsculații strigau pe alocurea: „Boierilor foc; ostașii în Olt!"

Înarmați cu securi, coase, ciomege, cîteodată cu puști și revolvere (Băilești, Pratoștița, Bîrca, Moțăței și alte localități), se adunau în fața primăriilor, urmărind distrugerea actelor de învoială și a altor documente înrobitoare. În comunele în care autoritățile nu avuseseră vreme să le dosească, toate aceste acte erau distruse (Rojiștea etc.). Spiritul revoluționar al țărănimii se manifesta pretutindeni nu numai prin lupte împotriva rămășițelor feudale, ca dijma, claca ș.a., ci și prin revendicarea împărțirii pămîntului. În unele părți ale județului unde capii răscoalei au format un nucleu oarecum organizat, s-a procedat chiar la distrugerea semnelor de hotar și la luarea în stăpînire a pămîntului moșieresc, ridicîndu-se movile noi de hotărnicie[4]. S-au produs devastări de păduri, alungarea pădurarilor, ca de pildă la Vîrtop[5].

Răsculații îndemnau la revoltă pe cei care mai stăteau pe gînduri atît din satul lor, cît și din localitățile apropiate, cu vorbele: „Ce stați pe gînduri, toate satele se răscoală"! Această agitație a avut efect; se răsculau toate satele centrului de unde a pornit răscoala. Astfel a fost grupul satelor: Valea Stanciului, Horezu-Poienari, Grecești, Murta ș.a., sau Almăj, Brădești. Salcia din altă plasă. Pentru a stimula la răscoală se zvonea peste tot că „vin studenții"! Un rol însemnat în stimularea la luptă l-au avut rezerviștii. Aceștia au îndemnat pretutindeni la răscoală; circula zvonul că răsculații nu trebuie să se teamă de armată căci: „ostașii sînt frații lor și nu vor fi împușcați"[6].

---

[1] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 419, 427, 438, 440, 447.

[2] *Ibidem*, p. 438 (Scorești) și 450.

[3] Arh. St. Craiova, dos. 6/1907, p. 112 („Un grup de țărani în număr de peste 200... purtînd cu dînșii steaguri roșii și cîntînd cu o goarnă"); din raportul primarului din Grecești către inspectorul comunal și *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 415, 453, 445 ș.a.

[4] Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 661, 433, 434, dos. 6, p. 109, 185; *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 440, 453, 421—423, vol. I, p. 670.

[5] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 203, 216; vol. II, p. 670.

[6] *Ibidem*, vol. II, p. 419, 420 ș.a.

www.dacoromanica.ro

Țăranii s-au ridicat în masă pentru pămînt și libertate. Guvernul încerca să nege acest caracter al răscoalei, căutînd să diminueze cifrele participanților; totuși, chiar documentele oficiale recunosc că numărul țăranilor răsculați se ridică în nnele comune pînă la 500 (Valea Stanciului, Gîngiova ș.a.)[1].

Cea mai generalizată formă de luptă a țărănimii doljene, ca de altfel în toate părțile unde au avut loc răscoale țărănești, a fost asaltul asupra conacelor, procedîndu-se la arderea șirelor de paie, la devastarea pătulelor, a locuinței proprietarului și de cele mai multe ori la incendierea acestora. Se poate afirma că din totalul de conace încălcate de răsculați în anul 1907, aproximativ trei sferturi au fost incendiate. Răsculații, cînd porneau spre conace, luau cu ei și garnița cu petrol. Prin foc țaranii sperau să nimicească actele înrobitoare. Distrugînd avutul proprietarilor, răsculații sperau să-i sperie și să-i determine să părăsească localitatea[2].

În general, răsculații nu au întîmpinat decît o slabă rezistență din partea personalului conacelor sau a proprietarilor și arendașilor care nu s-au încumetat să le țină piept; au fost puși pe fugă chiar paznicii albanezi și turci înarmați. Slugile, dacă nu au dispărut, s-au alăturat țăranilor, dedîndu-se și ele la jafuri[3]. Devastarea și arderea conacelor s-a produs între altele la Ciutura, Galicea Mare, Terpezița, Sălcuța, Țîntăreni, Boca, Căciulatu-Florian, Amărăști, Mierea-Birnici, Glodu, Sinciova, Călugăreni, Moțăței etc. Țăranii, în ura lor împotriva exploatatorilor, nu înțelegeau că distrugerea clădirilor, vitelor și chiar a produselor nu le aduceau foloase importante în lupta lor. De multe ori, distrugerea sau devastarea curților moșierești în loc să fie începutul, marcau sfîrșitul acțiunii revoluționare din satul respectiv, ceea ce denota cum nu se poate mai bine limitele ideologice și revoluționare ale răsculaților. Referindu-se la această problemă, V. I. Lenin a scris: „Nu avem de ce să ascundem că uneori distrugerea avutului nu este decît un rezultat al lipsei de organizare, al nepriceperii *de a pune mîna* pe avutul dușmanului și a-l păstra, în loc de a-l distruge, sau un rezultat al slăbiciunii celui ce luptă, care se răzbună pe dușman fără a avea puterea să-l distrugă, să-l nimicească"[4].

Chiar în momentele cînd țăranii răsculați stăpîneau satul, ei erau conștienți sau cel puțin presimțeau mai mult sau mai puțin vag că victoria lor este vremelnică, nesigură[5]. În aceste condiții ei își luau pe de o parte măsuri de precauție, iar pe de altă parte căutau, în neputința de a înlătura starea lor, cel puțin să provoace cît mai mult rău dușmanilor lor de secole — moșierii. Distrugerea registrelor de învoieli și ale celorlalte acte ale proprietarului sau arendașului apare, în lumina aceleiași constatări, ca o încercare naivă de a provoca greutăți asupritorilor lor

---

[1] *Răscoala țăranilor din 1907*, p. 100 ș.a.

[2] *Ibidem*, vol. II, p. 417—455.

[3] *Ibidem*, p. 434 și urm.; Arh. St. Craiova, Fondul Prefecturii, dos. 6/1907, p. 109, 114, 185 ș.a.

[4] Vezi A. A. Siskova, *Din istoria luptei bolșevicilor pentru alianța muncitorilor și țăranilor în anii primei revoluții ruse*, p. 18; V. I. Lenin, *Opere*, vol. II, p. 102.

[5] Conștiința succesului vremelnic al răscoalei era rodul experienței amare a atltor revolte din trecut care toate au sfîrșit prin înfrîngerea țăranilor.

www.dacoromanica.ro

în stabilirea exactă a îndatoririlor pe care le aveau față de moșie fiecare țăran în parte, sau toți împreună.

Printre măsurile de precauție pot fi considerate atacurile conacelor în timpul nopții la adăpostul întunericului, cînd atacatorii puteau fi mai greu identificați de administrator, arendaș sau de slugile de la moșie.

În unele comune (Rudari, Gîngiova etc.) răsculații au venit la locul de întîlnire mascați, „schimbați de haine", spoiți la ochi, cu fesuri turcești pe cap, alții legați la cap" [1].

Lupta țărănimii din județul Dolj s-a caracterizat și prin tendința de a extermina pe moșieri, pe arendași și chiar persoanele din administrația moșiilor. Astfel, numai în plasa Bîrza-Bechet-Rojiștea, s-au comis cinci omoruri, iar în celelalte plăși au fost în total numai trei. Numărul celor uciși ar fi fost mult mai mare, dacă moșierii și arendașii nu s-ar fi grăbit să fugă din timp sau să se ascundă, cînd țăranii au luat cu asalt conacele. Victime ale mîniei poporului s-au înregistrat la Gîngiova, Horezu Poienari, Moțăței, Grecești, Ostroveni, Rast. A fost omorît de răsculați și un jandarm la Brabova [2].

Tăind firele telefonice și telegrafice, atacînd cîteva sedii de primării (Capu-Ciucii, Moțăței, Scăiești, Almăj etc.) răsculații sperau să izoleze satele lor de restul județului, să împiedice comunicarea știrilor. În cîteva locuri primarii fugiți s-au înapoiat abia după potolirea spiritelor [3].

Pe alocurea (Băilești, Mofleni, Livezi etc.) țăranii au inițiat marșuri spre Craiova, fapt care a determinat întărirea pazei orașului și luarea de măsuri operative pentru oprirea maselor de a porni la acțiune [4].

Durata revoltelor a variat de la o localitate la alta. De obicei, comunele unde răscoala a ținut pînă la cinci zile în șir au fost și locurile unde ea a atins cea mai mare intensitate (Băilești, Fratoșița, Valea Stanciului, Gîngiova, Amărăști, Brădești etc.). În satele Breasta, Goicea Mică, Malu Mare, Risipiți ș.a. evenimentele s-au consumat într-o singură zi sau chiar în cîteva ore. Într-o serie de localități răscoala a cunoscut intermitențe; cînd focul părea stins, atunci reizbucnea mai cu tărie, așa cum s-a întîmplat la Moțăței, Salcia și aiurea. Lipsa de organizare, spontaneitatea revoltelor a determinat această diferențiere de durată și intensitate [5].

Ultima răbufnire a răscoalei s-a produs în județul Dolj în ziua de 19/31 martie, în comuna Măceașul de Sus. Continuarea represiunilor oficiale pînă la 21 martie/3 aprilie la: Terpezița, Mierea-Birnici, Sălcuța, Vîrvor, Radovan atestă, deși lipsesc știri documentare directe care să relateze eventuale noi revolte, continuarea mișcărilor. Prefectul a comunicat Ministerului de Interne că pe întreg întinsul județului Dolj țăranii

---

[1] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 436.
[2] *Ibidem*, p. 199, 202; Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 624; dos. 6, p. 125, 142.
[3] *Ibidem*, p. 424, 428, 438 ș.a.
[4] *Ibidem*, vol. I, p. 658.
[5] *Ibidem*, vol. II, p. 417—455.

www.dacoromanica.ro

au ieşit la muncile cîmpului în ziua de 21 martie. Totuşi, la 3 aprilie autorităţile sînt înştiinţate că s-a produs o revoltă în satul Urşi[1].

În diferite documente emanate de la autorităţile săteşti, în amintirea celor bătrîni, evenimentele anului 1907 sînt denumite nu răscoală, ci revoluţie sau în limbajul popular „rivuluţie". Mişcarea ţărănească a avut un caracter de răscoală, dar ţărănimea i-a dat denumirea de revoluţie în amintirea revoluţiei de la 1848 care trăia viu în memoria localnicilor şi sub influenţa evenimentelor din prima revoluţiei rusă din 1905—1907[2].

S-a arătat mai sus că marea masă a răsculaţilor era formată din ţărani săraci şi mijlocaşi. În unele localităţi însă, între care Ostroveni, Valea lui Ciine, Răcari şi altele s-a semnalat participarea chiaburilor la răscoală. Această participare n-a fost însă generală; chiaburii, după ce luau parte la jefuirea curţilor moşiereşti, se retrăgeau, fiind absenţi în clipele cele mai tragice ale răscoalei, adică în perioada represiunilor. În majoritate însă, chiaburimea n-a luat parte la răscoală, ea fiind partizana trecerii unei părţi a pămînturilor moşiereşti în mîinile sale, însă pe cale „paşnică şi legală". Între anii 1864 şi 1907 au fost puse de asemenea în vînzare unele moşii ale statului. În multe cazuri, aşa cum a fost acel cu vînzarea moşiilor Perişor şi Ciocănari locuitorilor din Rudari, chiaburii şi-au însuşit partea leului. Ca urmare a acaparării de pămînt au apărut numai în aceste comune peste zece chiaburi cu mai mult de 50 ha pămînt arabil[3]. Ura maselor s-a manifestat şi împotriva acestor jecmănitori ai satelor. Au fost atacate proprietăţile chiabureşti în diferite comune ca: Risipiţi, Orodel, Amărăşti, Moţăţei, Gubaucea etc[4].

Deşi puţin numeroşi şi aparţinînd în majoritate întreprinderilor industriale, îndeosebi atelierelor meşteşugăreşti, o parte a meşteşugarilor din judeţul Dolj au participat la răscoală, sporadic este drept, şi întotdeauna spontan. Astfel, răsculaţilor din Adunaţii, din Georgmane, Horezu Poienari, li s-au alăturat muncitorii care lucrau la conducta de apă de la Gioroc-Craiova. Din punct de vedere al apartenenţei sociale, aceştia în mare majoritate erau tot ţărani, recrutaţi pentru muncă. La răscoală au participat meseriaşii satelor. Aceste elemente proletare şi semiproletare de la ţară se distingeau extrem de puţin prin ideologie, şi de multe ori chiar prin interesele lor de restul ţărănimii, datorită faptului că mulţi dintre ei îşi practicau meseria sporadic, numai în răstimpul ce li-l lăsau muncile agricole care constituiau ocupaţia lor de bază[5]. Autorităţile poliţieneşti din Craiova ţineau sub supraveghere strictă pe muncitorii din oraş, ceea ce explică, într-o măsură, abţinerea acestora de la orice acţiune de solidarizare cu răsculaţii. A fost arestat un bucătar de la o cîrciumă de pe strada Amărăzii, fiind învinuit de instigare la răscoală. Aceeaşi învinuire s-a adus şi unui zidar.

În lipsa unui proletariat numeros educat în spiritul luptei revoluţionare, un interes deosebit suscită atitudinea adoptată de intelectuali-

[1] Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 186 ş.a.; *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. I, p. 675—681.
[2] Arh. St. Craiova, dos. 6/1907 (diferite documente).
[3] *Ibidem*, Fond. Camera Agricolă, pac. 100/1921, dos. 137 (nepaginat).
[4] *Răscoala ţăranilor din 1907*, vol. II, p. 424, 444, 445, 455.
[5] Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 71, 290.

www.dacoromanica.ro

tatea doljană și îndeosebi de intelectualii satelor față de răscoală. Răscoala a fost salutată de unii dintre intelectualii doljeni. Pe primul plan s-au situat cadrele didactice. Revizorul școlar C. Alessandrescu, datorită calității sale oficiale, urmărea să diminueze, în raportul adresat Ministerului Instrucțiunii, rolul jucat de cadrele didactice în răscoală, încercînd să demonstreze că numai în rare ocazii învățătorii au „deviat" de la îndatoririle lor, alăturîndu-se răsculaților. Învățătorul din comuna Sopot nu a pregetat să redacteze petițiile țăranilor adresate autorităților pentru pămînt, în plină răscoală. Au fost acuzați de instigare la răscoală și învățătorii Petre Stănescu și Grigore Deca din Afumați. Petre Stănescu a fost arestat deîndată, cu mandat de arestare în regulă emis de judecătorul de instrucție, în schimb Grigore Deca a fost dat dispărut cîtva timp cu alți doi instigatori; în cele din urmă a fost arestat și el. A fost implicat în răscoală de asemenea învățătorul suplinitor Constantin Săvulescu din Gubaucea, fiind eliberat apoi, deoarece intra în prevederile amnistiei. Au fost eliberați tot astfel, din lipsă de dovezi precise, învățătorii C. Bîrsănescu și I. B. Momîrleanu. Învățătorul Ion Dinulescu din Adunații din Geormane a suferit bătăi sălbatice. Documentele existente se referă mai mult la urmărirea și arestarea diferiților învățători; ele tac însă în majoritatea cazurilor în privința faptelor de care se făcuseră culpabili cei arestați, ceea ce îngreunează aprecierea rolului jucat eventual de unii dintre aceștia în izbucnirea sau conducerea unor revolte. În genere, atitudinea învățătorilor s-a evidențiat fie în timpul răscoalei, fie în acțiunile de protest împotriva represiunilor ce au avut loc[1].

Nici cadrele didactice din orașul Craiova nu au rămas străine de evenimentele sîngerosului an 1907. S-au remarcat prin acțiunea lor din acel timp profesorii: Soloviu, Alexandru Bărbulescu, dar mai ales Vasile Mihăilescu, profesor de istorie la Colegiul care poartă astăzi numele lui „N. Bălcescu". Acesta din urmă a suferit persecuții îndelungate în urma conferinței pe care a ținut-o în ziua de 17/30 martie 1907, la Ateneul din Craiova, în care a afirmat, fără frică, că țăranii pun foc și varsă sînge ca să capete dreptate. I s-a adus acuzația că instigă pe elevi să rupă manifestele guvernului, că afirmă cu orice prilej că țăranii trebuie satisfăcuți în revendicările lor și că în Romînia există o strigătoare nedreptate în ceea ce privește împărțirea pămîntului. A fost arestat și îndepărtat din orașul Craiova. I s-a făcut percheziție domiciliară, găsindu-se documente compromițătoare. După eliberare a stat mult timp sub supraveghere polițienească[2]. S-au luat măsuri și împotriva elevilor de școală interzicîndu-li-se circulația pe stradă. Erau urmăriți peste tot, bănuindu-se primejdia că în timpul vacanței ar putea să se angreneze în acțiunea de agitație îmbrăcați țărănește[3].

După răscoală, autoritățile au căutat să minimalizeze rolul jucat în mișcare de cadrele didactice și de elevii cursului superior și chiar să

[1] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 451, 199, 202, 203, 429, 443, 452; Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 168.

[2] *Răscoala țăranilor din 1907*, p. 58, 104—105, 109, 530 (primul procuror acuza pe Mihăilescu că atenta la liniștea statului).

[3] Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 112, 120.

www.dacoromanica.ro

distrugă urmele materiale ce dovedeau desolidarizarea unei părți a corpului didactic cu acțiunile represive ale guvernului. În schimb, sînt suficiente documente care vorbesc și despre aportul cadrelor didactice în pacificarea spiritelor. Au fost destui învățători „evidențiați" de autorități pentru acțiunea lor din satul respectiv. De multe ori „evidențiații" au făcut parte din categoria învățătorilor „pricopsiți", ale căror venituri ca proprietari ai unor bunuri atingeau, iar uneori chiar depășeau venitul adus în gospodăria lor de leafa primită ca slujbași ai statului. Ei se manifestau deci pe linia intereselor lor de înavuțire. Răsculații și-au manifestat dezaprobarea față de comportarea acestora prin fugărirea lor și devastarea avutului lor, înglobîndu-i în pătura chiaburilor (Godeni, Bodăești, Negoi etc.), iar uneori prin devastări ale localurilor de școli. Devastarea localurilor unor școli trebuie pusă în legătură cu sistemul amenzilor școlare care loveau dureros bugetul și așa șubred al multor gospodării țărănești[1]. Această acțiune dovedea în același timp imposibilitatea practică a unor mase înapoiate țărănești de a face distincție între instituția respectivă și bunurile sale. Ar fi să exagerăm lucrurile, dacă am afirma că învățătorii au fost principalii agitatori în pacificarea satelor. Nu numai învățătorii, ci întregul aparat de stat a fost mobilizat în vederea luării de măsuri pentru rezolvarea pașnică a nemulțumirilor țărănești. În acest scop și în județul Dolj s-au răspîndit peste tot atît manifestele guvernului, cît și a organizației județene a partidului național-liberal. Manifestul din urmă, prin limbajul său nu se deosebea cu nimic de acel obișnuit unor astfel de publicații burghezo-moșierești. Faptele răsculaților erau calificate „barbare", capii socotiți „oameni fără minte", iar marele eveniment istoric prezentat ca „o rușine care acoperă neamul nostru față de popoarele civilizate". Manifestul nu cuprindea nici cea mai voalată promisiune de împroprietărire[2]. În foarte multe centre, răsculații au pus pe fugă pe acei care încercau să-i liniștească prin cuvîntări și apeluri la ordine. Prin acțiunea lor țăranii paralizau traducerea în viață a ordinelor de potolire a răscoalei pe cale pașnică.

Factorul principal care a dus la înfrîngerea răscoalei nu au fost nici cuvîntările, nici promisiunile deșarte sau acțiunile diversioniste întreprinse de întregul aparat de stat și de organizațiile politice burghezo-moșierești, ci represiunea armată sîngeroasă, de o cruzime fără margini.

Imediat ce s-au semnalat mișcări în județul Dolj s-au dat ordine severe de reprimare. Satele în care se răsculaseră țăranii urmau să fie distruse, iar răsculații împușcați fără cruțare. S-a dat ordin să se tragă cu armele și cu tunurile. Armata era la dispoziția moșierilor, acordîndu-se pază în primul rînd politicienilor de vază și rudelor acestora. Moșierii mari ca Dinu (Constantin) Mihail tratau direct cu comandanții unităților militare. Dar, pînă să ajungă armata — în multe cazuri armata a ajuns prea tîrziu — răsculații apucaseră să distrugă cu precădere tocmai bunu-

[1] Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 112, 120.
[2] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 420—450.

www.dacoromanica.ro

rile marilor moșieri și ale politicienilor fruntași (Bîrza, Drănic, Brabova, Caraula, Vîrtop, Ostroveni etc.)[1].

Pentru obținerea unei operativități maxime și spre a da în același timp și aparența unei sancționări judecătorești, armata era însoțită de procurori care făceau somațiile legale. Îndeobște, răsculații nu dădeau atenție somațiilor. Rezerviștii întorși la vetrele lor au împărtășit consătenilor spiritul ce domnea în cazărmi, încredințîndu-i ferm că ostașii nu vor trage. În comuna Amărăști, țăranii ziceau: „Soldații dacă vin, țin cu noi". Peste tot stăruia credința că armata nu va trage. În comuna Valea Stanciului răsculații au mers în întîmpinarea armatei; la fel în comunele Amărăști, Moțăței ș.a. Un document al timpului relatează: „Nebunii văd pe soldați cu pușca la ochi, dar nu se sperie"[2].

În majoritatea comunelor s-a trecut direct la represiune. Se trăgea orbește, ucigîndu-se participanții la răscoală sau oameni complet nevinovați. Numărul morților diminuat de autorități, este o dovadă a bestialei represiuni. În Băilești au fost dați 42 morți și 100 răniți; la Moțăței 50 morți; la Pielești 12 morți. Raportul prefectului I. Mitescu din 2 aprilie relatează că în aceeași zi au fost în zece localități 67 morți. Interesant este faptul că în rapoarte figura numai numărul morților rămași pe locul execuției[3] (se știe că o parte erau ascunși de familiile lor — *Al. A.*).

În unele localități s-au dat adevărate lupte între răsculați și armată, La Băilești s-au construit baricade. Rezistența a durat cinci zile, pentru lichidarea răscoalei fiind aduse forțe considerabile și punîndu-se în funcție artileria. La Moțăței rezistența a durat trei zile, fiind necesară aducerea a două companii de soldați pentru reprimarea răscoalei. Artileria a tras la Terpezița, Meteu, Mierea-Birnici, Plenița, Caraula Mare, Gubaucea, Bodănești. Numai la Băilești au fost dărîmate și incendiate 125 de case.

Impresionate de efectele distrugătoare ale folosirii artileriei și de răsunetul pe care l-ar avea asupra opiniei publice cunoașterea în amănunt a situației, autoritățile s-au ferit să dea în vreun fel o statistică generală pe județ a gospodăriilor distruse în represiune[4].

Recăpătîndu-și curajul în urma acțiunilor represive ale armatei, care duseseră la înăbușirea răscoalei în unele centre, un număr mare de arendași și moșieri s-au grăbit să obțină ordine de concentrare, ca sub scutul uniformei militare să procedeze la răzbunări în localitățile unde își aveau moșiile. Cruzimea lor sperie pînă și guvernul, care pe de o parte ordona represaliile și pe de altă parte lua măsuri împotriva acțiunilor care ar fi dus la atițarea din nou a spiritelor. Au fost destui moșieri și arendași care au împușcat cu propria lor mînă pe răsculații din satul în care era situată proprietatea lor. Unul singur dintre acești criminali a fost deferit justiției, fiind achitat de curtea de juri (cazul proprietarului din Rasnic)[5].

---

[1] Arh. St. Craiova, Doc. răz., Arh. Jean Mihail; *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 419—450.

[2] *Răscoala țăranilor din 1907*, p. 424, 445 ș.a.

[3] *Ibidem*, vol. I. p. 662—673; Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 131 ș.a.

[4] Arh. St. Craiova, p. 108, 147, 159, 953.

[5] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. II, p. 204.

www.dacoromanica.ro

Se proceda neîncetat la arestarea instigatorilor și a capilor de răscoală reali ori presupuși. O parte din arestați erau împușcați în drum spre închisori. Pînă la 16 aprilie — data încetării represiunii armate — un număr foarte mare de arestați au fost împușcați pe traseul șoselelor sub pretextul mai ales al „fugii de sub escortă" (Ostroveni-Orețeni, Argetoaia, Valea Stanciului, Rojiștea etc.). Victimele erau aruncate apoi în gropi comune. Se eliberau foarte greu autorizațiile de înmormîntare în cimitirul satului[1].

După cîteva trieri, în care cei ce aveau posibilitatea să mituiască organele de cercetare scăpau, rămînînd arestați cei nevinovați, numărul arestaților pe întreg județul Dolj, deferiți justiției, se reduse la 704. La aceștia se vor adăuga cei arestați după aceea, ca vinovați de participare la răscoală de către autoritățile civile sprijinite de armată. Cu ocazia acestor ultime măsuri au fost arestați și cîțiva primari pentru participare directă la răscoală (la Scăieți, Goicea Mică, Afumați, Brădești, Bodăești)[2].

Arestările se făceau numai pe baza unor denunțuri, fără a se cerceta în prealabil adevărul. Șantajul era în floare. Fel de fel de indivizi lipsiți de conștiință se pricopseau speculînd teama locuitorilor de a fi implicați în răscoală. Primarul din Pleșoi storcea bani de la țărani, deși în acel sat nu a fost nici urmă de răscoală. La Beharca a apărut un ins îmbrăcat militar, care pretindea bani ca să nu denunțe pe capii răscoalei. Moșierii și arendașii au uzat din plin de situația creată pentru a smulge și ei bani de la țărani. Arendașul din Scorești, de pildă, a impus o taxă unică de 20 lei pentru abolirea de bănuiala participării la revoltă[3]. Mulți țărani au scăpat de schingiuiri, de arestare și chiar de moarte, prin fugă. Se piteau prin bălți, prin păduri ori văgăuni. Mulți s-au ascuns în Craiova, alții au ajuns la București. Au fost sate din care fugiseră, pentru un timp, toți bărbații. În locul celor dispăruți erau arestate rudele (Valea Stanciului, Răcari etc.). Fugarii erau atunci nevoiți să se înfățișeze pentru a salva de năpastă soția, copiii. N-au fost cruțați nici veteranii de la 1877[4].

La anchete, țăranii au dat dovadă de o solidaritate eroică, refuzînd să divulge numele capilor de răscoală. În Valea lui Pătru, inculpații declarau : „Nu au fost capi de răscoală, căci *tot satul s-a răsculat*". Alții spuneau : „Toată țara a fost răsculată". Țărănimea era conștientă de însemnătatea acestei răscoale generale[5].

Protejați de scutul armatei stăpînii se înapoiază la moșiile lor, avînd două preocupări principale : grăbirea executării muncilor agricole întîrziate din cauza evenimentelor și impunerea restituirii de către țărani a cerealelor, vitelor și diferitelor bunuri mobile pierdute cu prilejul

[1] *Răscoala țăranilor din 1907*, p. 107; Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 200.

[2] Arh. St. Craiova, p. 24; *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 678, vol. II, p. 199, 411 2.

[3] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 683; Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 280, 387, 439, dos. 6, p. 193 ș.a.

[4] Arh. St. Craiova, dos. 6, p. 195, doc. răz. Însemnarea cîntărețului din Ghindeni („M-au dat cap de răscoală și se dedese ordin să fiu pus la pușcă și dacă am văzut că nu e de jucărie am întins-o la sănătoasa în pădure 40 zile și 40 de nopți...").

[5] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 680, ș.a. Arh. St. Craiova, dos. 14 p. 471—547.

www.dacoromanica.ro

devastării și incendiilor. Autoritățile și armata au avut ordin să le acorde concursul necesar. Țăranii — acolo unde au luat cîte ceva — s-au grăbit să restituie totul, dar s-au opus cu îndîrjire în localitățile unde nu se luase nimic de la conac, refuzînd să fie despuiați cu forța de propriile lor bunuri, așa cum a fost cazul locuitorilor din Ostroveni, Cernătești. Proprietarii s-au dedat la diverse samavolnicii, pretinzînd produse și bani, chiar în satele în care nu fusese nici o mișcare, și obligau pe țărani să le acopere toate pagubele (Mierea-Birnici, Murta, Afumați, Măceșul de Sus etc.)[1].

Țăranii au făcut reclamații pînă și la palatul regal, închipuindu-și că pe această cale vor scăpa de împilare. Drept răspuns au fost acuzați de instigare la răscoală, bătuți, închiși (cazul reclamanților din Verbița)[2].

Guvernul a luat măsuri pentru evaluarea pagubelor suferite de moșieri în timpul și din cauza răscoalei. Aceștia au avut grijă să exagereze pierderile, plîngîndu-se de ruinarea și dezorganizarea economică a moșiilor[3].

În ciuda avertismentului dat moșierilor și arendașilor de rascoală, aceștia stăruie pentru menținerea vechilor condiții de muncă în dijma pe jumătate. unii chiar impunînd condiții și mai neomenoase. Sub imperiul spaimei pricinuite de reprimarea răscoalei, țăranii din unele sate (Scăiești) semnează astfel de învoieli; în alte sate însă refuză net să le accepte[4].

Arendașul moșiilor din Gîngiova, Siliștea-Crucii refuză să încheie orîce învoială cu țăranii[5].

Încălcările învoielilor de către moșieri și arendași chiar după apariția legii învoielilor agricole, din 23 decembrie 1907, lege prin care se prevedea înregistrarea obligatorie a contractelor, interzicerea muncii „la tarla", a rușfeturilor, se țin lanț. Însuși guvernul se arată îngrijorat de această comportare, și impresionat de amploarea ce-o avusese răscoala, recomandă proprietarilor să procedeze cu tact și să nu întărîte pe locuitori. Anchetele ordonate pentru curmarea abuzurilor și arbitrariului s-au terminat însă toate în favoarea exploatatorilor[6].

Îngrijorarea autorităților era justificată. Liniștea era numai aparentă. Acțiunile de masă nu încetaseră, ele continuau mai ales sub forma acțiunilor răzlețe. De cele mai multe ori făptașii rămîneau nedescoperiți. Manifestarea cea mai importantă și care a avut un caracter de masă a fost greva agricolă. Țăranii condiționau ieșirea la lucru de revizuirea învoielilor, în special acei din satele în care nu avuseseră loc revolte, ca Simnic, Măcieșul de Jos ș.a. În unele sate, ca Panaghia, sătenii nemulțumiți căutau să împiedice ieșirea la lucru a celor învoiți. Grevele agricole au continuat și în octombrie 1907[7]. Moșierii se plîngeau că au fost amenințați cu moartea, că le-au fost bătute slugile, că li se cosește fînul, se dă foc la șirele de paie, se taie vitele. Întreaga gamă de acțiuni de felul

[1] Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 259, 247, 278, 453, 488—489, 508, 666 ș.a.
[2] *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 680 ș.a.; Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 471, 547.
[3] Arh. St. Craiova, dos. 451, 547, 658, 956 ș.a.; dos. 6, p. 120 ș.a.
[4] *Ibidem*, dos. 14, p. 322, 474, 477, 238, 563, 698.
[5] *Ibidem*, dos. 6, p. 275.
[6] *Ibidem*, dos. 14, p. 223, 507; *Istoria R.P.R.*, p. 474.
[7] Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 197, 344, 167, 415, 486, 518, 329, 340; *Răscoala țăranilor din 1907*, vol. I, p. 691.

www.dacoromanica.ro

celor enumerate caracterizează atitudinea țărănimii față de deținătorii pămîntului. Nu lipsesc nici încălcările de hotare, plantări de vii pe locurile luate în dijmă[1].

Teama de răscoală inspiră diferite ordine secrete pentru supravegherea locuitorilor, cu recomandarea de a se uza de toate mijloacele pentru a se cunoaște în orice moment gîndurile și intențiile țăranilor[2].

În scopul de a abate atenția țărănimii de la luptă, guvernul înființează Casa Rurală, care creează însă condiții grele de credit țăranilor săraci și mijlocași, favorizînd în schimb pe chiaburi. Autoritățile sătești recrutate din pătura chiaburilor sau urmărind propria lor îmbogățire, susțin cererile țăranilor înstăriți la cumpărarea de moșii ale statului sau ale instituțiilor de cultură sau de binefacere (Ciutura, Murta)[3].

Totuși, setea de pămînt a țăranilor este așa de mare încît o parte din aceștia, pentru a-și îmbunătăți traiul, ajung la soluția de a cumpăra loturi în orice condiții, canalizîndu-și energiile în această direcție, lucru dorit și urmărit dealtfel și de guvern.

Pînă la primul război mondial, țăranii sînt mereu preocupați de problema cumpărării pămîntului ori de cîte ori se punea vreo moșie în vînzare; astfel, în anul 1909 s-au vîndut țăranilor 1074 ha și 132 m² din moșia Maglavit, proprietatea bisericii „Madona Dudu" din Craiova, pentru izlazurile locuitorilor din Golonți, Hunia, Maglavit; iar din celelalte moșii ale bisericii 1407 ha[4].

Legea din 21 februarie 1908 pentru înființarea Casei Rurale, departe de a satisface nevoia de pămînt a țărănimii sărace, adîncește mai mult și în județul Dolj contradicțiile de clasă la sate. Țărănimea continuă să fie chinuită de lipsa pămîntului. În comuna Filiași, în preajma împroprietăririi din 1921, din 540 de țărani îndreptățiți, numai 192 posedau pămînt între 0,25 ha și 2 ha, majoritatea formînd-o cei cu mai puțin de un hectar. Din cei 540 de țărani, 196 nu aveau atelaje și numai 117 posedau vaci și lucrau în dijmă la proprietari 1396,50 ha[5].

În comuna Lipov, la aceeași dată 750 de familii posedau 1600 ha pămînt, fiind nevoite a lua în arendă de la moșieri 1400 ha. Situații asemănătoare existau peste tot, constituind un argument pentru a trage concluzia că diferitele legiuiri agrare determinate de răscoala din 1907 nu erau decît simple paleative[6].

Situația materială și socială insuportabilă care cauzase răscoala țăranilor doljeni în 1907 a rămas așadar — în linii mari neschimbată și după înăbușirea acesteia, ceea ce explică variatele și numeroasele acțiuni de luptă revoluționară ale țărănimii imediat după 1907 și apoi în perioada dintre cele două războaie mondiale.

★

[1] Arh. St. Craiova, dos. 14, p. 319, 339, 472, 518, 892, 898, 958; reclamații din Segarcea, Boureni, Damian, Goicea Mică, Circea etc.

[2] *Ibidem*, p. 232, dos. 6, p. 322 (circulara insp. de plasă Nenoveanu).

[3] *Ibidem*, p. 232, 817.

[4] I. Constantinescu, *Istoricul bisericii „Madona Dudu" din Craiova*, Tip. Naț. 1927, vol. II, p. 97.

[5] Arh. St. Craiova, Fond. Camera Agricolă, pac. 100/1922, pac. 102, dos. 144, p. 223.

[6] *Ibidem*, pac. 87, dos. 2/921 (nepaginat).

www.dacoromanica.ro

Izbucnită din aceleași cauze principale ca și în restul țării, răscoala din 1907 a țărănimii doljene a cunoscut o violență deosebită care se poate explica printr-o ascuțire mai puternică a mănunchiului de contradicții social-economice între țărănimea locală și asupritorii ei, ca și prin existența unei tradiții revoluționare locale mai puternice ca în alte regiuni.

Așa după cum județul Teleorman a constituit focarul principal al răscoalei de partea cealaltă a Oltului inferior, tot astfel județul Dolj a fost principalul focar al răscoalei în Oltenia. Din Dolj s-a extins în Mehedinți, Gorj și Vîlcea și s-a întîlnit la Romanați cu brîul de foc provocat de răspîndirea răscoalei dinspre Teleorman.

În genere, răscoala în județul Dolj nu a cunoscut forme de luptă specifice, proprii, în raport cu celelalte județe. Se poate vorbi doar de o frecvență mai sporită a unor forme de luptă ca grevele agricole înainte și după răscoală, prezența în fruntea cetelor de răsculați a unor „stindarde" improvizate de culoare roșie (în alte județe se pot da doar două—trei exemple de acest gen, pe cînd în fostul județ Dolj numărul lor e mult superior), rolul relativ important ce-l joacă „studenții" în grăbirea cauzelor imediate ale izbucnirii răscoalei în multe comune ale județului etc.

La violența răscoalei autoritățile au răspuns cu represiuni de o asprime excepțională, Doljul fiind printre primele județe atît în ceea ce privește numărul victimelor și al arestaților, cît și în privința numărului localităților bombardate cu tunul.

Răscoala a fost înăbușită, ca pretutindeni, deoarece nu a avut un centru conducător ideologic și un program revoluționar închegat și consecvent. Țăranii s-au răsculat și au luptat nu pentru răsturnarea orînduirii economice și politice ce-i asuprea, ci doar pentru a smulge de la exploatatorii lor revendicări mai mult sau mai puțin substanțiale, care chiar dacă ar fi fost în întregime satisfăcute, n-ar fi schimbat structura social-politică a țării.

În cele mai multe locuri, însă, răsculații n-au împins răscoala lor mai departe de răfuiala personală cu asupritorii lor direcți (arendași, administratori, uneori chiar slugi mai mici ale moșierilor), de devastarea bunurilor lor mobile și imobile și de distrugerea semnelor formale ale asupririi lor (registre de învoieli, de datorii etc.), neînțelegînd că izbăvirea lor poate veni numai pe calea luptei revoluționare pentru răsturnarea însăși a regimului social-politic nedrept ce domnea în țară.

Astfel se explică că deși răscoala din Dolj cunoaște o violență și o participare deosebită, totuși ea e înăbușită tot atît de repede sau chiar mai repede decît în alte județe, unde răsculații, de asemenea departe de a găsi cheia succesului deplin și definitiv împotriva asupritorilor, au trecut totuși la forme de luptă mai superioare (atacarea orașelor de reședință, împletirea revendicărilor economice cu revendicările politice ca în preajma Zimnicei etc.).

În afara unor măsuri cu caracter mai ales economic, pe care clasele dominante au fost silite să le ofere țărănimii după răscoală, aceasta a contribuit, deși înfrîntă, la creșterea conștiinței revoluționare a maselor țărănești, a dus la sfărîmarea unor mituri cu iz patriarhal.

www.dacoromanica.ro

Imaginea boierului cumsecade a fost sfărîmată. Răsculații au învățat de asemenea să deosebească mai bine cît de diferit era monarhul de atunci în raport cu fostul domnitor Cuza; ei s-au convins că noua dinastie e în toate actele sale de partea asupritorilor și împotriva asupriților.

Deși spontan și sporadic, în timpul răscoalei au avut loc primele acțiuni comune ale țărănimii și muncitorimii locale împotriva dușmanilor comuni, primele semne ale alianței ce se va făuri peste cîteva decenii în lupta dusă după 23 August 1944, și pe meleagurile fostului județ Dolj, pentru instaurarea noului regim de democrație populară, care a creat condițiile eliberării definitive a țărănimii de asuprirea și starea mizeră în care se zbătea pînă atunci.

О КРЕСТЬЯНСКОМ ВОССТАНИИ 1907 ГОДА В БЫВШЕМ УЕЗДЕ ДОЛЖ

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Основываясь на некоторых местных архивных материалах, автор дает интересное описание причин и развития крупных крестьянских восстаний 1907 года в бывшем уезде Долж.

Нужда в земле, тяжелые и произвольные условия трудовых договоров (соглашений) между крупными землевладельцами или их ставленниками и крестьянами, сложная и обременительная система налогов и других повинностей, налагаемых на крестьян властями, являлись в уезде Долж и в остальной стране общими причинами восстания. Автор приводит некоторые неизданные данные относительно настроения умов и форм борьбы должского крестьянства в 1907 году. Далее описывается жестокость, проявленная реакционными силами при подавлении восстания.

Вследствие подавления восстания требования, предъявленные крестьянами, не были выполнены, и потому главнейшим выводом статьи является то, что причины, вызвавшие восстание 1907 года, должны были породить восстания и в будущем. В новых, более благоприятных условиях, после 23 Августа 1944 года, должскому крестьянству представился случай расквитаться с угнетателями и стряхнуть навсегда «железное ярмо, лежавшее у него на шее».

ASPECTS DU SOULÈVEMENT PAYSAN DE 1907 DANS L'ANCIEN DÉPARTEMENT DE DOLJ

(RÉSUMÉ)

En raison du matériel des archives locales l'auteur donne une intéressante description des causes et de la marche du grand soulèvement paysan de 1907 dans l'ancien département de Dolj.

www.dacoromanica.ro

Le manque de terres les conditions onéreuses et arbitraires des engagements (contrats) de travail entre les grands propriétaires fonciers et leurs représentants d'une part et les paysans de l'autre, le système compliqué et oppressif des impôts et autres obligations à l'égard des autorités, qui incombaient aux paysans, ont constitué, dans l'ancien département de Dolj aussi bien que dans le reste du pays, les causes générales du mouvement. L'auteur expose certains aspects inédits en ce qui concerne l'état d'esprit et les formes qu'a revêtu le combat de la paysannerie de Dolj en 1907. Puis il souligne la cruauté dont a témoigné l'action de répression du mouvement.

· Les revendications de la paysannerie n'ayant pas été satisfaites, une fois la révolte étouffée, la conclusion majeure de l'article est que les mêmes causes qui ont provoqué l'émeute de 1907, auraient, par la suite, entraîné les mêmes effets. Les nouvelles conditions, infiniment plus favorables, d'après le 23 août 1944, ont fourni à la paysannerie de Dolj l'occasion de prendre sa revanche et de détruire à jamais le „joug de fer qui s'appesantissait sur ses épaules".

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 2, 1957

STUDII ŞI COMUNICĂRI

SITUAŢIA POLITICĂ A ROMÎNIEI ÎN PREAJMA INSTAURĂRII REGIMULUI DEMOCRAT-POPULAR (I)

DE

BORIS BĂLTEANU

Răsturnarea dictaturii fasciste antonesciene la 23 August 1944 de către insurecţia populară armată, organizată şi condusă de Partidul Comunist Romîn, în condiţiile favorabile create de ofensiva Armatei Sovietice, a însemnat începutul revoluţiei populare în ţara noastră.

Masele populare, sub conducerea Partidului Comunist Romîn, au pornit la luptă pentru instaurarea unui regim democratic.

În lupta pentru putere Partidul Comunist Romîn se călăuzea de aprecierile congresului al V-lea al P.C.R., şi anume că Romînia se afla în faţa desăvîrşirii revoluţiei burghezo-democratice.

Congresul al V-lea al P.C.R. a arătat că clasa muncitoare din ţara noastră, condusă de Partidul Comunist Romîn, unind în jurul său masele largi populare poate sa ducă cu succes lupta pentru desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice şi să deschidă calea spre revoluţia socialistă.

Noile condiţii istorice de după 23 August 1944 au impus anumite modificări în tactica stabilită de congresul al V-lea al P.C.R. Existenţa unor noi sarcini, ca necesitatea participării cu maximum de efort la războiul antihitlerist şi a democratizării vieţii politice din ţară, refacerea economiei naţionale ruinată de război etc., făceau ca desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice în Romînia, revoluţie care avea un caracter agrar antifeudal şi antiimperialist, să aibă şi caracter antifascist.

În desfăşurarea revoluţiei populare din ţara noastră erau interesate în primul rînd clasa muncitoare şi ţărănimea, care constituia principalul aliat al clasei muncitoare în revoluţie.

Păturile mijlocii, care suferiseră şi ele de pe urma dictaturii fasciste, erau de asemenea interesate în democratizarea ţării şi refacerea ei economică.

Pentru desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice puteau fi folosite temporar, ca rezervă indirectă a revoluţiei, şi pături însemnate

www.dacoromanica.ro

din burghezia mijlocie şi o anumită parte din marii întreprinzători, ale căror interese economice financiare suferiseră de pe urma măsurilor regimului fascist şi a înfeudării ţării Germaniei hitleriste.

Pentru a uni toate forţele sociale interesate în victoria revoluţiei populare, P.C.R. a elaborat şi publicat în luna septembrie 1944 un proiect de platformă a frontului naţional-democrat.

Proiectul de platformă prevedea continuarea războiului antihitlerist pînă la victoria deplină, crearea unui guvern democrat, care să reprezinte voinţa maselor, democratizarea ţării, îndeplinirea armistiţiului.

Unul din cele mai importante puncte ale platformei prevedea exproprierea marii proprietăţi agrare de la 50 ha în sus şi împroprietărirea cu acest pămînt a ţăranilor fără pămînt sau cu pămînt puţin. Pe baza platformei propuse de Partidul Comunist Romîn s-a format Frontul Naţional-Democrat, în componenţa căruia au intrat P.C.R., P.S.D., Frontul Plugarilor, Uniunea Patrioţilor, Sindicatele unite etc.

Partidele burghezo-moşiereşti urmăreau însă să împiedice dezvoltarea democratică a ţării noastre. În înţelegere cu regele şi cercurile imperialiste străine, folosind slăbiciunea organizatorică a Partidului Comunist abia ieşit din ilegalitate, ele au reuşit, încălcînd hotărîrile luate anterior, să formeze un guvern alcătuit îndeosebi din generali reacţionari, cu ajutorul căruia sperau să stabilească în ţară un regim de dictatură burghezo-moşierească.

În condiţiile prielnice create de prezenţa Armatei Sovietice în ţara noastră, care fereau ţara de posibilitatea unui amestec imperialist din-afară în afacerile interne ale ţării, masele populare, conduse de P.C.R., au izgonit primul guvern reacţionar şi au impus crearea unui guvern din reprezentanţi ai partidelor politice. Al doilea guvern venit la putere la începutul lui noiembrie 1944 avea şi el o majoritate reacţionară.

Masele populare, însă, prin demonstraţii uriaşe au cerut eliminarea elementelor ultrareacţionare din acest guvern. În acelaşi timp, ele au trecut în multe locuri la epurarea, de jos în sus, de elemente fasciste, a instituţiilor de stat şi a întreprinderilor, iar la sate au început să pună stăpînire pe pămîntul moşieresc. Al doilea guvern Sănătescu a fost nevoit să demisioneze şi el. Era imperios necesară crearea unui guvern democratic, care să facă faţă cererilor maselor populare de a democratiza viaţa politică a ţării şi a-şi încorda toate puterile pentru ducerea războiului antihitlerist.

Partidele reacţionare tindeau însă să instaureze la cîrma ţării un guvern reacţionar.

Partidul Comunist Romîn şi Frontul Naţional-Democrat, condus de el, au subliniat atunci că reacţiunea încearcă să folosească noua criză de guvern pentru a frîna procesul de democratizare a ţării, pentru a elimina forţele democratice şi patriotice de la conducere.

Evenimentele au confirmat justeţea acestei aprecieri. Într-adevăr, partidele reacţionare, împreună cu regele, au decis să formeze un nou guvern de mînă forte, care să poată aduce la îndeplinire planurile lor antipopulare.

La 2 decembrie 1944, după demisia generalului Sănătescu, regele Mihai a însărcinat pe generalul reacţionar N. Rădescu, şeful marelui stat

www.dacoromanica.ro

major al armatei romîne, cu formarea noului guvern. Numirea lui Rădescu în postul de prim-ministru era o dovadă a faptului că burghezo-moşierimea şi imperialiştii americani şi englezi intenţionau să treacă la o ofensivă hotărîtă împotriva forţelor democratice ale ţării. Reacţiunea sconta iniţial că Rădescu va forma un guvern de „tehnicieni" reacţionari, cărora le va fi asigurat sprijinul partidelor burghezo-moşiereşti şi care vor acţiona în sensul dorit de ele.

Primind însărcinarea de a forma noul guvern, Rădescu a făcut o declaraţie în care a arătat că sarcina sa principală va fi „întronarea ordinei şi disciplinei". În scopuri demagogice, el se înfăţişa însă drept partizan al democratizării ţării şi al participării active la războiul antihitlerist. Reacţiunea din Romînia credea că va reuşi să înlăture participarea la guvern a Partidului Comunist şi că atunci Rădescu va izbuti să formeze un guvern din reacţionari inveteraţi.

Planurile şi programul noului premier fuseseră aprobate în prealabil de către conducătorii partidelor „istorice". Ziarul burghez „Semnalul" scria că D. Brătianu şi Iuliu Maniu s-au declarat de acord cu programul lui Rădescu [1]. Conducerea aripii de dreapta a partidului social-democrat şi-a dat şi ea consimţămîntul la acest program. Generalul Rădescu a dus tratative şi cu Gh. Tătărescu. După unele ştiri, Gh. Tătărescu ar fi promis sprijinul său lui Rădescu, fără a consimţi să participe personal în guvern [2].

Ziarul „L'indépendance roumaine" s-a grăbit să publice la 5 decembrie 1944 un comunicat semnificativ în care se spunea că guvernul generalului Rădescu e pe cale de constituire şi se va bucura de sprijinul deplin al partidelor naţional-ţărănesc şi naţional-liberal, cum şi de acel al tuturor fracţiunilor din grupările de stînga şi de extremă stîngă, „pătrunse de înţelegerea necesităţii pentru ţară de a evita alunecarea spre dezordine şi destrămare" [3]. Prin urmare, reacţiunea din Romînia spera să grupeze, sub pretextul luptei contra „anarhiei", toate partidele burghezo-moşiereşti şi pe trădătorii de toate culorile.

La 6 decembrie 1944 a fost publicată în ziarul „Semnalul" componenţa probabilă a guvernului format de Rădescu. Din lista de miniştri făceau parte generali reacţionari şi reprezentanţi ai marilor industriaşi. În postul de ministru al muncii era propus I. Flueraş, fostul preşedinte al Confederaţiei Generale a Muncii din Romînia între cele două războaie şi sprijinitor al dictaturii regale. Prezenţa acestui trădător al clasei muncitoare în guvern era menită să dovedească „ataşamentul muncitorimii" faţă de planurile reacţiunii romîneşti. Din lista iniţială a guvernului făcea parte de asemenea cunoscutul agent anglo-american V. C. Georgescu, preşedintele Consiliului de Administraţie al Societăţii petrolifere „Romîno-Americană".

---

[1] „Semnalul", 5 decembrie 1944, p. 4.

[2] „Ultima oră", 5 decembrie 1944, p. 4; ziarul „Semnalul" însă relatează numai refuzul lui Gh. Tătărescu de a intra în guvernul proiectat de Rădescu. („Semnalul" din 6 decembrie 1944, p. 4).

[3] „L'indépendance roumaine", 5 decembrie 1944, vezi şi „Semnalul" din 5 decembrie 1944, p. 4.

www.dacoromanica.ro

Partidul Comunist a demascat de la început caracterul reacționar al componenței guvernului pe care Rădescu îl proiecta din generali reacționari și din „specialiști". El a arătat că masele populare cereau formarea unui guvern democratic din reprezentanții partidelor politice [1].

Partidul Comunist trebuia însă să țină seama de faptul că în conștiința unei părți a maselor populare nu erau încă dezrădăcinate iluziile în ceea ce privește democratismul partidelor burghezo-moșierești, că această parte a maselor nu se eliberase încă de sub influența lor și nu cunoștea încă rolul jucat de aceste partide în instaurarea regimului fascist în Romînia și în ducerea războiului antisovietic. O parte din masele de țărani nu era încă convinsă de faptul că național-țărăniștii sînt dușmanii țărănimii. Nu toți oamenii muncii își dădeau atunci seama că Rădescu era reprezentantul celor mai reacționare cercuri ale burgheziei din Romînia.

Demagogia deșănțată a partidului național-țărănist care se proclama partizanul democrației și al creării unui „stat așa-zis țărănesc" continua să-și exercite influența asupra unei părți din țărănime. Trebuia de aceea continuată cu perseverență munca de lămurire a țărănimii, care urma să se convingă prin propria ei experiență cine este adevăratul apărător al intereselor ei.

Refuzul Partidului Comunist Romîn de a lua parte la guvern în condițiile create ar fi fost numai în avantajul reacțiunii și ar fi însemnat o abdicare de la pozițiile cucerite anterior în guvern, prin lupta maselor populare sub conducerea partidului, și putea duce la o slăbire a contribuției țării la războiul antihitlerist.

În același timp, trebuia întărit frontul unic muncitoresc, la slăbirea și chiar la distrugerea căruia tindeau conducătorii aripii drepte a Partidului Social-Democrat cînd și-au dat asentimentul pentru sprijinirea guvernului Rădescu. Față de această situație, conducerea Partidului Comunist a apreciat că era necesară participarea P.C.R. la acest guvern și la întărirea forțelor democratice din sînul lui.

Puternicele demonstrații ale oamenilor muncii, ca și hotărîrea Partidului Comunist și a întregului Front Național-Democrat de a intra în guvernul Rădescu, au dejucat planurile reacțiunii, care a fost nevoită să renunțe la ideea ei de a forma un guvern de tehnicieni. Astfel, pe lîngă reprezentanții partidelor burghezo-moșierești au intrat și de data aceasta în guvern reprezentanți ai partidelor : Comunist Romîn, Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Uniunea Patriotică și ai Sindicatelor Unite.

Faptul că partidele reacționare și monarhia au fost nevoite să accepte în guvern reprezentanți ai Partidului Comunist, ai Frontului Național-Democrat, condus de el, și să renunțe la planurile de a crea un guvern omogen reacționar, dovedea că țara nu mai poate fi condusă după metodele dinainte, cînd voința maselor populare era neglijată și reprezentanții lor lipsiți de posibilitatea de a lua parte la conducerea destinelor țării.

---

[1] „Scînteia" din 5 decembrie 1944, p. 1.

www.dacoromanica.ro

Partidele reacționare au fost silite să renunțe la Penescu [1], care fusese ministru de interne în guvernul anterior și se dovedise un dușman al democratizării țării. În guvernul format la 6 decembrie 1944, postul de ministru al internelor a fost ocupat prin cumul de către Rădescu. Partidele burghezo-moșierești aveau majoritatea și în noul guvern. Cercurile imperialiste au salutat această formație ministerială în speranța că Rădescu va fi suficient de „ferm" pentru a menține „ordinea". Ziarul american „New York Times" își exprima deschis speranța că el va crea în Romînia o situație asemănătoare cu cea din Grecia, unde forțele reacționare, sprijinite de armata engleză, înăbușiseră în sînge mișcarea democratică [2].

În momentul formării guvernului Rădescu, în fața țării stăteau probleme extrem de importante, care trebuiau rezolvate cît mai rapid. În primul rînd trebuiau îndeplinite sarcinile politice și militare legate de zdrobirea pe plan intern și internațional a fascismului, la care se angajase cu toată hotărîrea poporul romîn în urma eliberării țării și răsturnării regimului fascist de către insurecția populară condusă de P.C.R. Îndeplinirea stipulațiilor convenției de armistițiu în ceea ce privește zdrobirea rămășițelor fascismului intern era strîns legată de democratizarea țării. Convenția de armistițiu prevedea participarea activă la războiul antihitlerist și, concomitent, epurarea aparatului de stat de elemente fasciste, ca laturi inseparabile ale aceluiași angajament luat de Romînia în combaterea fascismului. Fără democratizarea internă, adică fără înlăturarea în primul rînd din aparatul de stat a criminalilor de război și a fasciștilor, nu era posibilă mobilizarea tuturor resurselor țării pentru participarea din plin a Romîniei în războiul antihitlerist.

Majoritatea antidemocratică din guvernul Rădescu, hotărîtă să îndeplinească planurile imperialiștilor anglo-americani și a reacționarilor romîni, a sabotat însă, de la bun început, refacerea economică a țării și, prin aceasta, aprovizionarea frontului și a populației cu alimente, împiedicînd astfel eforturile clasei muncitoare de a ridica productivitatea muncii și de a spori producția. Reducînd producția industrială, burghezia încuraja în același timp specula, provocînd urcarea exagerată a prețurilor la obiectele de larg consum. Prețurile alimentelor s-au mărit într-un scurt timp, în medie, de patru-cinci ori. Toate cheltuielile legate de purtarea războiului, precum și obligațiile în legătură cu executarea convenției de armistițiu au fost aruncate de reacțiunea din Romînia pe umerii oamenilor muncii. Achizitorii numiți de guvern jefuiau pe țărani, le luau pe un preț derizoriu vitele, cerealele etc. [3]. În același timp, guvernul Rădescu nu a obligat la nici un fel de impozite excepționale pe fabricanții îmbogățiți în timpul războiului. Sub pretextul de a găsi mijloace pentru refacerea țării, guvernul reacționar a lansat în schimb un împrumut. Potrivit condițiilor în care

[1] Ca semn de deplină solidaritate cu Penescu, Maniu l-a numit de îndată secretar general al partidului național-țărănesc.

[2] „New York Times" din 10 decembrie 1944.

[3] Numai unul din acești achizitori, Adorian, și-a adunat în scurt timp o avere imensă. În iunie 1945, cînd a fost arestat, el era proprietarul unui mare număr de fabrici de salam

www.dacoromanica.ro

se făcea împrumutul, persoana care cumpăra obligații pentru o anumită sumă de bani avea dreptul să achiziționeze la un preț mic o medalie de aur[1]. Prin această manevră, reacționarii din guvernul lui Rădescu au pus în circulație o mare cantitate de aur, care a ajuns în buzunarele speculanților și ale bancherilor. Astfel reacționarii din Romînia au contribuit la scăderea cursului leului romînesc și au intensificat specula.

O importanță enormă, accentuată de sabotajul economic al moșierimii, trebuia să aibă înfăptuirea reformei agrare. În cursul campaniei de însămînțări din toamna anului 1944, devenise clar că burghezia și moșierii din Romînia nu voiau să dea pămînt țăranilor. Actele de sabotaj comise pretutindeni de moșieri dovedeau că era vorba de existența unei conspirații a cercurilor reacționare, care căutau să înăbușe prin foamete mișcarea democrată. Ziarul „Romînia liberă" comunica în noiembrie 1944 că moșierul Rădulescu din satul Urziceni (jud. Ialomița) a însămînțat în total numai 17 ha din 125 ha [2]. Moșiereasa D. Manolescu nu a însămînțat nici un hectar din cele 300 ha pe care le însămînța de obicei [3]. În jud. Botoșani, moșierii au părăsit 183 moșii, 42 vii, 60 mori etc. Fugind, moșierii au distrus în mod intenționat întregul inventar agricol, sperînd să împiedice astfel pe țărani să strîngă recolta și să lucreze pămîntul. Însă țăranii din acest județ au dovedit că nu au nevoie de moșieri. Sub conducerea comuniștilor s-au creat în județ 101 comitete care au organizat cultivarea pămînturilor părăsite [4].

Asemenea cazuri s-au constatat nu numai în Moldova, ci și în celelalte părți din Romînia. În fostul județ Timișoara, 32 comitete țărănești au organizat cultivarea pămînturilor părăsite de sașii hitlerişti care au fugit împreună cu trupele fasciste [5].

Semănăturile de toamnă au fost totuși efectuate în cea mai mare parte datorită faptului că sub conducerea Partidului Comunist, masele țărănești au depășit greutățile excepționale ce le stăteau în față, făcîndu-și cu prisosință datoria patriotică de a asigura recolta anului următor. Înfăptuirea însămînțărilor, reușită pentru condițiile anului 1944 (s-au însămînțat 75% din suprafața prevăzută în plan), a arătat că țăranii, avînd sprijinul clasei muncitoare, pot face față muncilor agricole fără ajutorul moșierilor.

Tot atunci a început o mișcare puternică de revendicări sociale a țărănimii, care demonstra necesitatea înfăptuirii unei largi reforme agrare democrate. Țăranii au început în toate părțile să cultive pămînturile părăsite.

Organizarea peste tot a comitetelor țărănești și activitatea desfășurată de acestea[6] a dovedit că, la chemarea Partidului Comunist din

[1] „Romînia liberă" din 24 decembrie 1944, p. 5.
[2] „Romînia liberă" din 25 noiembrie 1944, p. 6.
[3] „Scînteia" din 2 decembrie 1944, p. 4.
[4] Vezi Al. Vianu, *Ocuparea pămînturilor moșierești în fostele județe Botoșani și Suceava (1944—1945)*. „Analele Institutului de istorie a Partidului", nr. 3, 1955, p. 4.
[5] „Luptătorul bănățean" din 27 noiembrie 1944.
[6] Vezi mai pe larg despre comitetele țărănești: T. Udrea, *Despre activitatea și rolul comitetelor țărănești în 1944 și în prima jumătate a anului 1945*, în *Studii și materiale de istorie contemporană*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 277—321.

www.dacoromanica.ro

Romînia şi cu ajutorul clasei muncitoare, ţărănimea muncitoare a păşit temeinic pe drumul revoluţionar de rezolvare a problemei agrare şi a lichidării rămăşiţelor feudale.

Sprijinul puternic acordat de masele ţărăneşti platformei Frontului Naţional-Democrat, elaborate de comunişti, a alarmat pe imperialiştii străini şi cercurile conducătoare din Romînia.

Pentru a înşela masele ţărăneşti şi a întîrzia acţiunile de ocupare a pămînturilor moşiereşti, care luaseră spre sfîrşitul anului o amploare deosebită, majoritatea reacţionară a guvernului Rădescu a instituit la 16 decembrie 1944 o comisie pentru studiul problemei reformei agrare. Procedînd astfel, reacţionarii voiau să dea impresia că se iau măsuri pentru înzestrarea cu pămînt a ţăranilor, de sus în jos, pe cale guvernamentală; în consecinţă, ţărănimea trebuia să aştepte rezolvarea revendicărilor lor atît timp cît durau lucrările acestei comisii. În acest fel împroprietărirea de fapt a ţăranilor ar fi suferit o amînare de luni sau chiar de ani, iar operaţia ar fi căpătat amprenta oficialităţii.

Naţional-liberalii erau reprezentaţi în comisie de mari moşieri şi capitalişti ca Cipăianu şi Berceanu [1].

Naţional-ţărăniştii au trimis în comisie avocaţi credincioşi intereselor marilor proprietari, pe Spineanu, Serdici şi alţii. Ca „specialist", a participat de asemenea la lucrările comisiei fostul ministru al agriculturii din guvernul Antonescu, N. Mareş, unul din cei mai mari moşieri, condamnat ulterior drept unul din principalii criminali de război din Romînia. Un „specialist" de aceeaşi talie era şi fostul ministru din perioada dictaturii regale, unul din fondatorii societăţii „Romîno-germane", N. Cornăţeanu.

Deşi erau conştienţi de faptul că prin constituirea acestei comisii reacţionarii urmăreau să cîştige timp, la lucrările ei au participat şi reprezentanţii Frontului Naţional-Democrat. P.C.R. a intrat în comisia instituită de guvern pentru a împiedica adoptarea unor hotăriri reacţionare şi mai ales deoarece o parte din ţărănime nu se convinsese încă de faptul că ţăranii vor dobîndi pămînt numai în urma luptei revoluţionare, cu ajutorul clasei muncitoare, şi mai nutrea speranţa că va căpăta pămînt din mîinile guvernului. Cît timp continuau să existe aceste iluzii, prezenţa comuniştilor în comisia pentru reforma agrară era necesară spre a folosi şi această posibilitate de demascare a politicii reacţionare a partidelor burghezo-moşiereşti şi de a contribui şi în acest fel la atragerea maselor ţărăneşti în lupta revoluţionară.

Chiar de la începutul lucrărilor s-a învederat că această comisie a fost creată de majoritatea reacţionară din guvern pentru ca la adăpostul ei reacţiunea să se poată pregăti pentru reprimarea forţelor democratice ale ţării. În timp ce ministrul Agriculturii, reprezentant al P.N.Ţ. în guvern, dădea toate asigurările că reforma agrară va fi înfăptuită, întreaga activitate practică a majorităţii reacţionare din guvern era îndreptată spre

[1] Cipăianu ţinea referate, în care dovedea „inutilitatea" şi „caracterul nefast" al reformei agrare („Viitorul", 2 februarie 1945). Alt reprezentant al naţional-liberalilor, Berceanu, poseda în satul Popeşti, judeţul Vlaşca, 1250 ha pămînt („Scînteia", 25 februarie 1945, p. 6).

www.dacoromanica.ro

păstrarea marii proprietăți funciare. Astfel, atunci cînd o delegație a marilor proprietari a venit la ministrul Agriculturii, acesta le-a făcut recomandarea de a se înapoia la moșiile lor unde li se vor reda fără întîrziere bunurile pe care le părăsiseră și care fuseseră date de organele locale în folosință țăranilor[1].

Căutînd să lovească în mișcarea revoluționară a maselor populare pe calea înrăutățirii imediate și masive a situației materiale a maselor largi, majoritatea reacționară a guvernului a sabotat pregătirea însămînțărilor de primăvară. Propunerile prezentate de organizația agronomilor democrați pentru mobilizarea rezervelor de oameni și a resurselor materiale în vederea înfăptuirii cu succes a însămînțărilor de primăvară au fost respinse de ministrul Agriculturii, I. Hudiță. Mai mult, acești agronomi au fost îndepărtați din posturile lor.

Participînd la lucrările comisiei pentru studiul reformei agrare, comuniștii cereau ca înșiși țăranii să procedeze la înfăptuirea cît mai rapidă a acestei reforme, pe baza principiilor înscrise în platforma Frontului Național-Democrat. În același timp, comuniștii erau în fruntea activității de organizare a comitetelor țărănești care se desfășura în întreaga țară.

În condițiile din Romînia, crearea comitetelor țărănești, care își puneau ca sarcină înfăptuirea pînă în primăvară a reformei agrare, avea o consecință politică importantă, prin faptul că țărănimea se elibera treptat de sub influența partidelor burgheze și pășea pe drumul luptei revoluționare pentru pămînt. Aceasta însemna că țăranii erau hotărîți să înfăptuiască reforma agrară în spiritul propunerilor platformei Frontului Național-Democrat.

Majoritatea din guvernul Rădescu era însă împotriva reformei agrare. Tot atît de reacționară era această majoritate și cu privire la alte probleme de interes vital. Astfel, cînd Rădescu și-a format guvernul a promis că va face epurarea aparatului de stat și a întreprinderilor particulare de criminalii de război, de legionari și alte elemente antidemocratice. Pentru a induce în eroare opinia publică a țării, Rădescu a declarat că operația de epurare a aparatului de stat este împiedicată de faptul că, pe alocurea, oamenii muncii o înfăptuiesc ei înșiși, fără aprobarea guvernului.

Ca răspuns la această declarație, comisia de organizare a mișcării sindicale unite, din inițiativa conducerii Partidului Comunist, a sfătuit clasa muncitoare să renunțe provizoriu la epurarea făcută de muncitori, ca să se lase posibilitate guvernului de a-și traduce în viață promisiunea[2]. În același timp, comisia chema pe muncitori să indice autorităților pe fasciști și cerea guvernului să treacă la fapte. În felul acesta, Rădescu a fost lipsit de pretextul de a acuza clasa muncitoare că împiedică epurarea aparatului de stat. Masele populare așteptau ca el să-și îndeplinească programul în legătură cu epurarea; dar, s-au convins curînd prin propria lor experiență, că făgăduințele lui Rădescu nu valorează nimic.

[1] „Finanțe și industrie" din 5 ianuarie 1945.
[2] „Scînteia" din 13 decembrie 1944, p. 1.

www.dacoromanica.ro

Activitatea acestuia l-a demascat foarte repede ca pe un sprijinitor al fascismului și în speță al legionarilor.

Majoritatea reacționară a guvernului Rădescu nu voia să treacă la epurarea aparatului de stat. Conducătorii partidelor reacționare erau pe față împotriva arestării legionarilor și a epurării aparatului de stat pentru motivul că vechiul aparat de stat era mai necesar ca oricînd reacțiunii ca armă de luptă împotriva forțelor revoluționare. Maniu a declarat cu ipocrizie că în Romînia nu mai există fasciști[1]. Declarații asemănătoare a făcut și D. Brătianu[2]. Presa național-liberalilor cerea de altfel pe față sancțiuni „moderate" față de legionari[3].

Încă la sfîrșitul lui decembrie 1944 și începutul anului 1945, din inspirație anglo-americană, generalul Rădescu a început înjghebarea unor organizații fasciste cu ajutorul cărora spera să treacă într-un moment prielnic la nimicirea forțelor democrate ale țării, în vederea refacerii totale a orînduirii burghezo-moșierești. Sub conducerea lui directă s-au pus bazele organizației diversioniste de tip rasist „Vocea sîngelui"[4] și a altora.

Rădescu a transformat epurarea aparatului de stat într-o farsă. În comunicatul oficial al guvernului sovietic din 25 decembrie 1944, se arăta, de exemplu, că unul din împuterniciții guvernului Rădescu cu executarea acordului de armistițiu deținuse în timpul ocupației Basarabiei, în 1941—1944, postul de director în departamentul romînizării pentru aceste teritorii. Un alt fascist, Vasile Ionescu, era menținut în funcția de director al Radiodifuziunii, post pe care îl avusese și în timpul dictaturii lui Antonescu[5].

Prin protecția fățișă a lui Rădescu, Maniu și Brătianu, își găseau adăpost în aparatul de stat și în armată numeroși criminali de război. În armată, de pildă, dețineau încă funcții generalii fasciști cunoscuți pentru crimele lor pe frontul antisovietic[6].

În perioada creșterii activității politice a maselor populare, partidele burgheze căutau să le abată de pe drumul luptei revoluționare prin diversiuni naționaliste. În acest spirit suna și apelul lansat cu prilejul Anului Nou de organizația național-țărănistă din județul Alba-Iulia, în care se spunea că numai sabia va rezolva problema între romîni și unguri[7]. În satul Mailat-Timiș, județul Torontal, jandarmii au arestat 80 de unguri democrați, au omorît unul și au rănit trei. Colonelul fascist venit pentru anchetă a declarat cu cinism că îi pare rău numai de faptul că n-au fost omorîți toți locuitorii satului de naționalitate maghiară[8].

Concomitent, majoritatea reacționară a guvernului Rădescu depunea toate eforturile pentru a împiedica consolidarea și dezvoltarea mișcării sindicale. În scurta perioadă de după restabilirea unității sindicale, masele

[1] „Dreptatea" din 4 ianuarie 1945, p. 1 și „Curierul" din 1 noiembrie 1944, p. 3.
[2] Vezi „Война и рабочий класс", nr. 22, din 15 noiembrie 1944, p. 11.
[3] „Viitorul" din 16 decembrie 1944.
[4] „Scînteia" din 26 iulie 1946, p. 1.
[5] Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной Войны, Moscova, 1946, vol. II, p. 333.
[6] „Izvestila" din 7 martie 1945.
[7] „Scînteia" din 20 ianuarie 1945, p. 1.
[8] „Luptătorul bănățean" din 10 ianuarie 1945.

www.dacoromanica.ro

largi ale oamenilor muncii din Romînia s-au convins de necesitatea și importanța unirii pentru apărarea drepturilor în contra ofensivei capitaliste. Zeci și sute de mii de muncitori și funcționari se înscriau în sindicate, care sub conducerea comuniștilor deveniseră adevărate organizații de masă ale oamenilor muncii. Desfășurarea mai largă a activității sindicatelor era împiedicată de lipsa unei legi care să le precizeze drepturile. Comisia de organizare a mișcării sindicale unite a elaborat un proiect care consolida cuceririle clasei muncitoare din Romînia, cîștigate în perioada de după 23 August 1944. Proiectul care prevedea drepturi pentru toți muncitorii și funcționarii de a se uni în sindicat a fost aprobat de Frontul Muncitoresc Unic și de Frontul Național-Democrat și a fost prezentat în decembrie 1944 Consiliului de Miniștri, pentru a fi adoptat ca lege.

Totuși, reprezentanții partidelor burghezo-moșierești, căutînd să împiedice activitatea mișcării sindicale revoluționare, au refuzat să aprobe acest proiect de lege, prezentînd altul redactat de ei. Proiectul de lege cu privire la sindicate, prezentat de reacționari, menținea una din prevederile reacționare ale fostei legi a meseriilor, care interzicea funcționarilor statului să fie membri ai sindicatelor, permitea organizarea cîtorva sindicate în aceeași ramură de industrie și le punea sub controlul Procuraturii [1].

Prin legiferarea și aplicarea propunerilor sale, reacțiunea căuta să zădărnicească unitatea clasei muncitoare și ținîndu-i departe de lupta pentru propriile lor interese, să creeze din funcționarii statului o rezervă a reacțiunii. Prin punerea sindicatelor sub controlul Procuraturii, Rădescu, Maniu și Brătianu sperau să aibă posibilitatea de a le interzice la momentul oportun activitatea și de a restabili situația din trecut, lipsită de drepturi, a clasei muncitoare.

Întreaga activitate a reacțiunii din Romînia, strîns legată de cercurile monopoliste din străinătate, era îndreptată spre dezorganizarea economiei naționale, spre scăderea capacității de luptă a armatei romîne și eșuarea democratizării țării.

După ce Partidul Comunist și Frontul Național-Democrat, condus de acesta, au hotărît să ia parte la guvernul format de Rădescu, membrii Frontului Național-Democrat au făcut toate eforturile pentru ca în posturile lor să contribuie la realizarea, cel puțin parțială, a platformei alcătuite de Front.

Un sprijin important și dezinteresat le-a fost acordat în acest scop de către Uniunea Sovietică.

La sfîrșitul lui decembrie 1944 a plecat la Moscova Gh. Gheorghiu-Dej, ministrul Comunicațiilor din Romînia. Călătoria tovarășului Gheorghiu-Dej a fost determinată de situația excepțional de grea în care se aflau căile ferate romîne, în urma bombardamentelor aviației anglo-americane și a distrugerilor provocate de ocupanții hitleriști. Planul de refacere al căilor ferate romîne, întocmit de P.C.R. și înaintat guvernului de către Gh. Gheorghiu-Dej, n-a fost tradus în viață, deoarece majoritatea reacționară a guvernului a refuzat să-l aprobe, sperînd să înrăutățească și mai mult starea economiei naționale a țării și să scadă aportul Romîniei la războiul antihitlerist.

[1] „Viața sindicală" din 14 ianuarie 1945.

www.dacoromanica.ro

Ajutorul Uniunii Sovietice a oferit însă posibilitatea de a se dejuca aceste planuri perfide ale reacționarilor romîni. La întoarcerea în țară, Gh. Gheorghiu-Dej a comunicat rezultatele pozitive ale tratativelor de la Moscova [1]. Guvernul sovietic a sporit mai mult decît de două ori numărul vagoanelor lăsate pentru satisfacerea nevoilor economice ale Romîniei, ușurînd considerabil aprovizionarea populației civile cu produse alimentare și combustibil; în afară de aceasta, guvernul sovietic a renunțat la o serie întreagă de servicii (repararea locomotivelor, a vagoanelor etc.) care trebuiau efectuate de guvernul romîn în contul executării convenției de armistițiu. Apoi, pentru satisfacerea nevoilor transportului romînesc, guvernul U.R.S.S. a consimțit să vîndă căilor ferate romîne o mare cantitate de uleiuri speciale.

O nouă manifestare a relațiilor de prietenie din partea Uniunii Sovietice față de poporul romîn a fost semnarea la 16 ianuarie 1945 la București a convenției romîno-sovietice privind lucrările în compensarea daunelor cauzate U.R.S.S. prin operațiuni militare și ocuparea teritoriului sovietic [2]. Convenția prevedea furnizarea către Uniunea Sovietică din partea Romîniei a acelor mărfuri care constituiau obiectul permanent al comerțului exterior al Romîniei: produse petrolifere, cereale, materiale lemnoase, materiale de transport etc. La stabilirea valorii mărfurilor furnizate de Romînia, Uniunea Sovietică a ținut seama de urcarea prețurilor mondiale în legătură cu condițiile de război.

Perioada celor două luni cît guvernul Rădescu a deținut puterea a scos și mai mult în evidență faptul că partidele reacționare nu doresc democratizarea reală a țării, ci dimpotrivă pregătesc condițiile restaurării situației politice dinainte de 23 August 1944.

Pentru masele largi era din ce în ce mai clar că salvarea țării depinde numai de izgonirea reacționarilor și venirea la putere a guvernului Frontului Național-Democrat, capabil să înfăptuiască reformele democratice, și în care clasa muncitoare va juca un rol hotărîtor. În legătură cu aceasta, Partidul Comunist a elaborat și a publicat la 28 ianuarie 1945 programul de guvernare al Frontului Democrat, conținînd măsurile pe care acesta trebuia să le provoace după preluarea conducerii.

Publicarea noului program a constituit un act de mare importanță politică. Ea marca terminarea acelei perioade în care Frontul Național-Democrat, ținînd seamă de situație, socotea posibilă rămînerea reprezentanților săi într-un guvern, a cărui majoritate promova o politică antipopulară.

„Experiența făcută de la 23 August 1944 și pînă astăzi se spunea în noul program — demonstrează clar întregului popor romîn că așezarea la cîrma țării a unor guverne în care predomină elemente reacționare împiedică stabilirea unor relații de prietenie sinceră și durabilă cu U.R.S.S. și cu celelalte țări democratice, împiedică reala democratizare a țării, împiedică scoaterea ei din situația gravă în care se găsește și în fine o

[1] „Scînteia" din 29 ianuarie 1945, p. 5.

[2] Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной Войны, vol. III, p. 65. Vezi și „Scînteia" din 21 ianuarie 1945, p. 1.

www.dacoromanica.ro

împiedică să-şi cucerească locul în rîndurile popoarelor iubitoare de pace şi libertate" [1].

Mai departe se arăta în program că numai un guvern democrat e capabil să stabilească relaţii de prietenie cu Uniunea Sovietică, să pună capăt speculei, scumpetei, haosului economic şi să facă să înceteze suferinţele maselor populare, ale muncitorilor, ţăranilor, funcţionarilor şi intelectualităţii.

În programul de guvernare al Frontului Naţional-Democrat lipsea punctul privind naţionalizarea marilor bănci şi a întreprinderilor industriale de bază ale ţării, care figurase în platforma F.N.D. din septembrie 1944. Lipsa acestui punct nu era întîmplătoare.

Problema naţionalizării depăşeşte cadrul revoluţiei burghezo-democratice şi includerea ei în programul de guvernare al F.N.D., care în esenţă urmărea desăvîrşirea revoluţiei burghezo-democratice, putea provoca confuzii în privinţa sarcinilor imediate şi ar fi dus la coalizarea întregii burghezii în jurul programului partidelor istorice[2]. Problemele care stăteau înaintea oamenilor muncii din Romînia la acea etapă istorică erau excepţional de complicate. Pentru lichidarea reacţiunii interne şi pentru participarea efectivă la coaliţia antihitleristă, era necesar să se obţină mobilizarea largă a poporului romîn în jurul programului Frontului Naţional-Democrat. Partidul Comunist tindea să reunească toate forţele antifasciste inclusiv forţele interesate în combaterea Germaniei hitleriste din sînul burgheziei, pentru înfrîngerea principalelor forţe ale reacţiunii şi participarea efectivă la războiul antihitlerist. Aceasta era singura linie politică care asigura Partidului Comunist posibilitatea de a izola partidele burghezo-moşiereşti în fruntea cărora se aflau Rădescu şi conducătorii partidelor istorice.

Prin înlăturarea punctului privitor la naţionalizare din programul Frontului Naţional-Democrat devenea posibilă o colaborare cu acea parte din burghezie care suferise unele prejudicii economico-financiare de pe urma ocupaţiei hitleriste şi era interesată să participe la lupta contra hitlerismului, dar era ostilă naţionalizării industriei fiindcă era şi ea proprietara multor întreprinderi industriale şi bancare. Această parte a burgheziei putea să-şi aducă aportul şi la refacerea economică a ţării. Or, imperativul momentului cerea unirea tuturor forţelor capabile şi dornice să contribuie la ducerea războiului şi refacerea ţării. Scoaterea din program a punctului cu privire la naţionalizarea industriei corespundea în totul cerinţelor momentului, întrucît crea posibilităţi noi Partidului Comunist de a întări mişcarea revoluţionară a întregului popor împotriva politicii antinaţionale a guvernului Rădescu, făcînd posibilă colaborarea cu forţele politice dinafara F.N.D.

Lupta Partidului Comunist pentru răsturnarea guvernului cu majoritate reacţionară şi înfăptuirea programului de guvernare al Frontului Naţional-Democrat au stat la temelia dezbaterilor primului Congres General al Sindicatelor Unite din Romînia, ale cărui lucrări au avut loc între 26 şi 30 ianuarie 1945. Congresul a făcut bilanţul uriaşei munci organiza-

[1] „Scînteia" din 29 ianuarie 1945, p. 1.
[2] Arhiva centrală a Institutului de istorie a Partidului, fondul nr. 2, d. 3, f. 66.

www.dacoromanica.ro

torico-politice înfăptuite de clasa muncitoare sub conducerea Partidului Comunist din Romînia, în perioada scurtă de la refacerea unității muncitorești și pînă la Congres. Din dezbaterile Congresului a reieșit marele succes înregistrat de Comisia pentru organizarea Sindicatelor Unite formată la 1 septembrie 1944. În momentul convocării Congresului erau organizați în sindicate 519 000 de muncitori și funcționari [1]. Delegații au relatat Congresului succesele obținute de muncitori în lupta pentru sporirea producției, pentru lichidarea mai rapidă a hitlerismului și s-au angajat în numele muncitorilor care îi delegaseră să realizeze noi succese în producție, pentru izbîndirea pe toată linia a lozincii: „Totul pentru front, totul pentru victorie".

Astfel, muncitorii de la Atelierele de căi ferate „Griviția" au refăcut parțial atelierele și au înregistrat primele succese importante în producție; muncitorii petroliști din Valea Prahovei au repus în producție în ritm rapid o parte din sonde, dînd frontului petrol [2]. Pentru zdrobirea cît mai rapidă a cotropitorilor hitleriști, muncitorii din portul Constanța, muncitorii feroviari din București, textiliștii de la „Dîmboviția", muncitorii de la sute de întreprinderi din toate regiunile țării au lucrat cu abnegație sporind producția.

Sindicatele revoluționare, mobilizînd clasa muncitoare la lupta pentru aprovizionarea frontului cu toate cele necesare, nu au pierdut din vedere nici asigurarea unui minim de existență pentru oamenii muncii.

Ca rezultat al luptei clasei muncitoare, guvernele reacționare Sănătescu și Rădescu au fost nevoite să sporească în două rînduri (26 octombrie și 6 decembrie 1944) salariile oamenilor muncii. Salariile au fost majorate cu 120—330%. Clasa muncitoare a obținut și alte succese; a fost legalizată ziua de muncă de 8 ore, s-a publicat decizia pentru plata muncilor suplimentare etc.

Aceste succese au fost anulate însă în largă măsură în special cele obținute prin sporul de salarii — datorită politicii reacționare a guvernului, care nu a făcut nici un efort pentru stabilizarea sau cel puțin încetinirea ritmului de creștere a prețurilor la produsele alimentare și la principalele obiecte de consum. În legătură cu aceasta, în raportul ținut de tov. Gh. Apostol s-a arătat că prețurile la obiectele de larg consum s-au urcat cu 500—600%, în timp ce salariile s-au majorat, în medie, cu 250%.

La congres s-a scos în evidență și contribuția sindicatelor la înlăturarea administrației reacționare în provincie, precum și la izgonirea conducerii reacționare dintr-o serie întreagă de întreprinderi. Toți delegații care au vorbit la congres au subliniat solidaritatea clasei muncitoare cu lupta pentru împroprietărirea țăranilor.

În rezoluția adoptată congresul a schițat programul concret al luptei sindicatelor din Romînia, precizînd că sarcina lor principală este participarea cea mai activă la lupta împotriva fascismului, la lupta pentru executarea întocmai a acordului de armistițiu. Rezoluția cerea luarea neîntîrziată a unor măsuri eficace pentru ridicarea nivelului de viață a oamenilor muncii.

---

[1] „Viața sindicală" din 4 februarie 1945, p. 5.
[2] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

Congresul s-a desfășurat sub semnul recunoștinței și dragostei clasei muncitoare din Romînia față de eliberatoarea și prietena ei — Uniunea Sovietică. Reprezentantul oamenilor muncii din nordul Transilvaniei, luînd cuvîntul la congres, a spus: „Noi am fost eliberați de două ori de către Armata Roșie: odată de sub jugul teroarei hitleriștilor unguri, și a doua oară de sub jugul gărzilor lui Maniu"[1].

Congresul Sindicatelor Unite a constituit o excelentă demonstrație a forței clasei muncitoare din Romînia, gata de luptă pentru cauza poporului, pînă la lichidarea totală a reacțiunii. Desfășurat sub semnul încordării tuturor forțelor pentru lichidarea totală a fascismului, congresul a respins orice atentat împotriva unității mișcării sindicale din Romînia, dovedind că constituie o forță de neînvins.

Hotărîrile congresului Sindicatelor Unite au întărit rolul de hegemon al clasei muncitoare în revoluția populară din Romînia. Programul de guvernare al Frontului Național-Democrat a găsit un ecou și un sprijin călduros nu numai la delegații congresului sindicatelor, dar și jos în mase. El era discutat la orice întreprindere, în orice fabrică, la sate și în cătune. Muncitorii, funcționarii, țăranii și intelectualii progresiști vedeau în el un program care răspundea intereselor lor vitale.

Sub conducerea comuniștilor, muncitorii din cea mai importantă întreprindere metalurgică din București „Malaxa" au adoptat la adunarea generală o rezoluție, în care se spunea că ei nu vor înceta lupta pînă nu se va instaura un guvern al F.N.D.[2] Rezoluții asemănătoare au fost adoptate de toate întreprinderile din București, Ploiești, Brașov și alte orașe din țară.

O importantă activitate politică au început să manifeste femeile din Romînia. La 31 ianuarie 1945, în orașul București, a avut loc prima conferință pe țară a femeilor muncitoare. În rezoluția adoptată de conferință s-au formulat revendicări pentru echivalare la muncă egală a salariilor muncitoarelor cu ale muncitorilor și pentru a se acorda femeilor drepturi politice depline. Participantele la conferință s-au angajat să lupte pentru formarea unui guvern al Frontului Național-Democrat, singurul în măsură să transforme în realitate aceste revendicări democratice[3].

Țărănimea din Romînia a răspuns de asemenea cu căldură la programul Frontului Național-Democrat. Lucrările comisiei pentru studierea reformei agrare o convingeau tot mai mult că partidele burghezo-moșierești sînt împotriva unei asemenea reforme. Eliberarea țăranilor de sub influența partidelor burgheze se accelera prin atitudinea cinică a membrilor reacționari din comisie[4].

---

[1] „Viața sindicală" din 4 februarie 1945, p. 7.
[2] „Scînteia" din 2 februarie 1945, p. 7.
[3] *Ibidem*, din 4 februarie 1945, p. 4.
[4] Mareș, fostul ministru în guvernul Antonescu, a declarat în ședința comisiei că reforma agrara e imposibilă, ea va duce la decăderea producției agricole și la foamete. Un alt „specialist" în problema agrară, Capri, a declarat că este necesar să se amîne înfăptuirea reformei agrare, deoarece ea necesită o cercetare științifică care se poate prelungi un an, doi, ba chiar și zece ani. Cipăianu declara la rîndul său, că marea proprietate trebuie menținută și întărită. „Romînia liberă" din 3 și 12 februarie 1957.

www.dacoromanica.ro

Şeful partidului naţional-liberal, D. Brătianu, s-a pronunţat pe faţă împotriva reformei agrare, încercînd să sperie populaţia cu foametea, chipurile, inevitabilă în cazul în care s-ar înfăptui asemenea reformă[1].

Vicepreşedintele partidului naţional-ţărănesc, Ion Mihalache, în convorbirea cu Nicuşor Graur, pe atunci amicul său politic, i-a declarat că partidul naţional-ţărănesc trebuie să facă propagandă în sensul să ţărănimii nu i se cuvine pămînt. El a declarat lui Graur că a lua pămînturile de la moşieri, fără compensaţie, ar însemna un jaf pe care el, ca om căruia îi place ordinea, nu-l poate aproba[2].

Chiar după primele şedinţe ale Comisiei pentru studierea reformei agrare, ţăranii, prin intermediul presei democratice care da ample relatări despre desfăşurarea lucrărilor acesteia, au început să-şi dea seama că această Comisie este un organ creat pentru apărarea intereselor moşierilor. În rezoluţiile adoptate, ţăranii dezaprobau tactica tergiversărilor şi manevrelor reacţionare ale delegaţiilor partidelor istorice în Comisie. Astfel, adunarea generală a ţăranilor din satul Glogoveanu, jud. Vlaşca, din 20 decembrie 1944, a adoptat o rezoluţie în care se spunea : „Reforma agrară nu poate fi prilej de tîrguială între moşieri şi reprezentanţii ţărănimii. Datoria guvernului este să treacă îndată la înfăptuirea ei pentru că aşa cer marile interese ale poporului"[3].

Cu ajutorul Partidului Comunist, organizaţia politică ţărănească de masă Frontul Plugarilor şi-a lărgit sfera de influenţă cuprinzînd pături cît mai numeroase ale ţărănimii. În momentul publicării programului de guvernare al Frontului Naţional-Democrat, organizaţiile Frontului Plugarilor existau aproape în întreaga ţară.

Îndepărtarea crescîndă a masei de ţărani de partidele burghezo-moşiereşti ducea la îngustarea bazei de mase a acestora la sate. Comitetele ţărăneşti formate din membrii Frontului Plugarilor sprijineau programul Frontului Naţional-Democrat[4].

Ţăranii participau activ la mitingurile care aveau loc în oraşele Romîniei.

La 31 ianuarie 1945 au avut loc la Bucureşti conferinţele delegaţilor Frontului Plugarilor din jud. Ilfov, la care au asistat şi reprezentanţi ai altor judeţe. Ţăranii care au luat cuvîntul la conferinţă au demascat partidele reacţionare. „Aceste partide — aşa după cum a spus despre ele reprezentantul ţăranilor din Transilvania — ar voi reforma agrară, dar fără împroprietărire"[5]. Delegatul ţăranilor din jud. Prahova a arătat că în judeţul său au fost înfiinţate 70 de organizaţii ale Frontului Plugarilor şi că 45 primari de localităţi rurale sînt membri ai acestei organizaţii. Reprezentanţii judeţului Ialomiţa, Vlaşca, Gorj şi ale altora au povestit despre succesele obţinute în organizarea ţărănimii.

---

[1] „Viitorul" din 2 februarie 1945.
[2] N. Graur, *Ion Mihalache et comp.*, Bucureşti, 1946, p. 165.
[3] „Scînteia" din 29 ianuarie 1945, p. 4.
[4] Vezi în această privinţă Tr. Udrea, *lucr. cit.*, p. 307—308 ; cf. culegerea *Din lupta P.C.R. pentru închegarea alianţei clasei muncitoare cu ţărănimea*, vol. 1, Bucureşti E.P.L.P., 1955, p. 301.
[5] „Scînteia" din 3 februarie 1945, p. 4.

www.dacoromanica.ro

Într-un timp scurt programul de guvernare al Frontului Național-Democrat elaborat de partidul comunist a căpătat așa dar sprijinul călduros al clasei muncitoare, al țărănimii, al păturilor largi ale maselor populare.

Acest sprijin unanim dovedea că cele mai largi mase populare s-au convins între timp din propria lor experiență că partidele reacționare duc o politică antipopulară și că numai Frontul Național-Democrat condus de comuniști poate forma un guvern capabil să asigure satisfacerea revendicărilor poporului.

Creșterea uriașă a influenței și a forței politice a clasei muncitoare și a avangărzii sale Partidul Comunist , demascarea partidelor burghezo-moșierești în fața maselor largi populare, alianța care începea să se închege între clasa muncitoare și masele țărănimii, au provocat ura imperialiștilor americano-englezi și a reacțiunii din Romînia. Aceștia făceau eforturi pentru a scinda Frontul Național-Democrat, a distruge unitatea de acțiune a proletariatului și țărănimii. Primul atac a fost îndreptat împotriva alianței ce se făurea între clasa muncitoare și țărănimea muncitoare, încercînd să sperie țărănimea cu vechile sloganuri ale propagandei mincinoase antisovietice și anticomuniste. Dar această propagandă nu le-a reușit, ca și încercările lor de a determina anumite personalități să se retragă din conducerea F.N.D.[1].

Reacțiunea a recurs și la alte manevre pentru a împiedica consolidarea alianței dintre clasa muncitoare și masele țărănimii. Astfel, la sfîrșitul lunii ianuarie 1945 a fost organizat așa-zisul „Sindicat al agricultorilor" — organizația marilor moșieri din țară. Președintele acestui sindicat, profesorul moșier Stoianovici, a făcut o declarație în care afirma că moșierii sînt gata să facă „sacrificii", pentru ca țăranii să-și poată procura inventar agricol[2], cu condiția renunțării lor la înfăptuirea reformei agrare.

Prefăcîndu-se a fi prieteni ai țărănimii, reacționarii din Romînia au continuat în practică să saboteze pregătirea pentru însămînțările de primăvară. La începutul lui februarie 1945, cu aprobarea lui Rădescu și a majorității reacționare din guvern, se dă publicitate știrii că în postul de conducător al campaniei de însămînțări va fi numit un general de armată învestit cu puteri dictatoriale. Cînd societatea agronomilor democrați a demascat caracterul provocator al acestei măsuri, ministerul Agriculturii a concediat pe conducătorii societății din organele agricole în care funcționaseră pînă atunci și i-a trimis în judecată.

În aceste împrejurări, cînd sabotajul din partea majorității reacționare din guvern devenea tot mai fățiș, rămînerea reprezentanților Frontului Național-Democrat în componența comisiei pentru studierea reformei agrare putea doar să inducă în eroare masele de țărani, care se convinseseră de caracterul ei reacționar.

În rezoluția adoptată la mitingul din 4 februarie 1945, țăranii din plasa Alexandria, jud. Teleorman, scriau: „Noi nu putem aștepta ca

[1] Vezi în această privință „Ardealul" din 2 februarie 1945, p. 3 și „Scînteia" din 8 februarie 1945, p. 5.

[2] „Fapta" din 1 februarie 1945, p. 5; „Finanțe și industrie" din 5 februarie 1945.

www.dacoromanica.ro

această împroprietărire să se facă de o comisie sau alta... exproprierea moșierilor o vor face comitetele comunale de expropriere compuse din plugari"[1]. Rezoluții identice au fost adoptate și în alte județe.

La 9 februarie 1945, din inițiativa Partidului Comunist, F.N.D. a declarat la ședință că reprezentanții săi se retrag din comisie. Această hotărîre a spulberat planurile lui Rădescu, Maniu și Brătianu de a-și asocia pe reprezentanții F.N.D. la acțiunea de tărăgănare a înfăptuirii reformei agrare cerute cu ardoare de masele largi ale țărănimii[2]. După ieșirea din comisie a reprezentanților Frontului Național-Democrat, acesta a putut să se adreseze direct maselor țărănimii cu apelul de a lua în mîinile lor proprii înfăptuirea reformei agrare.

Paralel cu sabotajul campaniei agricole și a reformei agrare, cercurile reacționare care dețineau frînele economice au dezlănțuit un deșănțat sabotaj în industrie cu dublu scop, economic și politic: de a spori dezorganizarea și instabilitatea economică propice încheierii de tranzacții speculative de anvergură și o dată cu aceasta de a lovi în aprovizionarea frontului și a oamenilor muncii. Muncitorii răspund acțiunii criminale de sabotare a fabricanților, sporind producția. Astfel, datorită eforturilor depuse de muncitorii petroliști din Romînia, însuflețiți de către comuniști și de fruntașii din rîndurile muncitorilor fără de partid, extragerea petrolului sporea cu fiecare lună. Dacă luăm drept coeficient de extragere luna septembrie 1944—100%, cînd extragerea era la cel mai scăzut nivel, în octombrie s-au extras 237%, în noiembrie 248%, în decembrie 276%, iar în ianuarie 1945 — 301%[3].

Un răspuns hotărît au primit forțele reacționare din partea maselor populare și privitor la campania de atîțări șovine. Avîntul puternic al mișcării maselor a silit reacțiunea din Romînia să bată în retragere și în această direcție. Majoritatea reacționară a guvernului Rădescu a fost obligată să accepte cererea Frontului Național-Democrat cu privire la adoptarea decretului-lege pentru statutul naționalităților[4]. Publicarea acestui decret a fost un mare succes al reprezentanților F.N.D. și a forței sale conducătoare—Partidul Comunist din Romînia. Decretul-lege recunoștea egalitatea deplină în drepturi a tuturor cetățenilor din Romînia și anula astfel nu numai legislația rasistă a lui Antonescu, ci și întreaga legislație reacționară privind această problemă dinaintea instaurării dictaturii acestuia. Partidele burgheze nu aveau de gînd să respecte însă acest statut. Adevăratele intenții ale reacțiunii în domeniul problemei naționale s-au văzut limpede la numai cinci zile de la publicarea decretului, adică la 11 februarie 1945, cînd huliganii complici ai lui Maniu și Brătianu au maltratat cu bestialitate pe străzile Bucureștilor cetățeni de

---

[1] „Scînteia" din 16 februarie 1945, p. 4.

[2] Comisia a continuat să existe pînă la venirea la putere a guvernului Groza, cînd a fost dizolvată, dar caracterul său diversionist era atît de vădit, încît o dată cu retragerea reprezentanților F.N.D. încetează de a mai fi un sprijin real pentru reacțiune în activitatea sa de frînare a acțiunii de înfăptuire de jos a reformei agrare.

[3] „Scînteia" din 7 februarie 1945.

[4] Decretul-lege a fost publicat în „Monitorul Oficial", anul CXIII nr. 30 din 7 februarie 1945, p. 819—821.

www.dacoromanica.ro

naționalitate maghiară, bulgară și de alte naționalități care erau întîmplător pe stradă în timpul manifestației fasciste.

Faptul însă că totuși reprezentanții reacțiunii, inspiratorii și organizatorii bandelor înarmate ale lui Maniu, au fost siliți să semneze acest decret, dovedea că reacțiunea era constrînsă să manevreze, că ea se temea să nu fie demascată în fața maselor populare și a opiniei publice internaționale ca sprijinitoare a împilării naționale. Acesta era încă unul din indiciile că vechile clase conducătoare nu mai puteau conduce țara ca înainte, cînd ele își făcuseră un titlu de onoare din promovarea diferitelor teorii rasiste.

Sprijinul tot mai puternic acordat de masele populare politicii Partidului Comunist arăta că programul de guvernare elaborat de Frontul Național-Democrat corespunde în totul revendicărilor poporului și că poporul este gata să lupte pentru traducerea lui în viață.

„În această vreme — spune Gh. Gheorghiu-Dej — partidul era în minoritate în guvern, dar această „minoritate" se sprijinea pe forța partidului în plină dezvoltare, pe clasa muncitoare, pe masele largi ale țărănimii sărace și mijlocașe"[1].

În această împrejurare era necesară intensificarea luptei maselor populare, era necesară mobilizarea oamenilor muncii pentru îndeplinirea programului elaborat de Frontul Național-Democrat și dejucarea planurilor dușmanului.

La 10 februarie 1945, din inițiativa Partidului Comunist s-a publicat un apel către țărănimea din Romînia. În apel se spunea că reforma agrară trebuie să fie înfăptuită îndată, iar realizatorii ei să fie înșiși țăranii.

În acest apel se arăta de asemenea că țăranii nu pot aștepta nimic bun de la guvern, deoarece majoritatea miniștrilor sînt reprezentanți ai partidelor reacționare și nu vor ca țăranii să primească pămînt. Pentru a dejuca manevra reacțiunii care urmărea să întîrzie acțiunea revoluționară a țăranilor de înfăptuire a reformei agrare pînă în primăvară, ceea ce ar fi dus la demobilizarea țăranilor de la lupta pentru un regim democratic ce se ducea pe întreg cuprinsul țării, în luna februarie conducerea P.C.R. arată țăranilor: „Nu avem timp de pierdut! Treceți imediat la lucru"![2].

În apel se explica țăranilor programul Frontului Național-Democrat în problema reformei agrare și se dădeau sfaturi amănunțite cum să se procedeze la împărțirea pămînturilor.

Comitetele organizate la sate trebuiau să întocmească liste cu țăranii fără pămînt și cu pămînt puțin, să precizeze cantitatea pămînturilor moșierești și să supravegheze ca moșierii și servitorii lor să nu jefuiască sau să degradeze inventarul agricol. Tocmai aceste comitete trebuiau să înfăptuiască reforma agrară.

Pămînturile moșierești trebuiau să fie confiscate fără nici o compensație pentru moșieri. Țăranii trebuiau în schimb să plătească statului

---

[1] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., 1955, p. 389.

[2] „Frontul Plugarilor" din 10 februarie 1945, p. 1; cf. „Scînteia" din 11 februarie 1945, nr. 136, p. 1.

www.dacoromanica.ro

pentru loturile primite valoarea unei recolte anuale medii de pe lotul respectiv, plata trebuind să fie eşalonată pe 10—20 de ani.

Plăţile în folosul statului (aceste plăţi aveau mai mult un caracter formal) se explică prin raportul forţelor de clasă din ţară, cînd Partidul Comunist, trebuind să colaboreze încă cu o parte din burghezie, nu se putea declara partizanul exproprierilor de orice natură, fără nici un fel de despăgubire. Totuşi, sumele răscumpărării erau atît de moderate, încît nu schimbau caracterul revoluţionar al reformei agrare.

Apelul Partidului Comunist de a proceda la înfăptuirea reformei a găsit un ecou puternic în rîndurile ţărănimii din întreaga ţară. Ţăranii au trecut de îndată la împărţirea pămînturilor moşiereşti[1]. În satul Scăieni-Prahova, de pildă, ei au împărţit imediat moşia din localitate. Au primit pămînt întîi familiile soldaţilor care luptau pe front împotriva Germaniei hitleriste[2]. Tot astfel, ţăranii din satul Valea Lungă-Gorgota, jud. Dîmboviţa, au împărţit moşia „Ciupaga-Copoleanca" în întindere de 300 ha[3]. Cu ocazia împărţirii pămînturilor, ţăranii au dat dovadă de mult spirit de organizare.

Ţăranii din satele Dragodăneşti-Sturzeni, Tătărani-Priboi şi Izvoarele, jud. Dîmboviţa, au hotărît, la o mare adunare, să împartă 900 ha de pămînt, aparţinînd unei bănci din capitală. La adunare au fost aleşi cîte doi delegaţi de fiecare sat; aceşti delegaţi trebuiau să întocmească listele ţăranilor care aveau nevoie de pămînt şi să împartă moşia[4].

La o mare adunare a ţăranilor din jud. Prahova, care a avut loc la 11 februarie 1945, s-a hotărît să se procedeze neîntîrziat la împărţirea acelor moşii boiereşti care nu fuseseră încă împărţite. S-a arătat cu acest prilej că fuseseră alcătuite comitete ţărăneşti în 99 sate din judeţ şi că 64 de primari fuseseră înlocuiţi cu aleşii poporului. La acea adunare au luat cuvîntul şi reprezentanţii Sindicatelor Unite, care au asigurat pe ţărani că clasa muncitoare va lupta pînă ce va învinge cauza dreaptă a ţărănimii; în acest scop, muncitorii nu-şi vor precupeţi forţele şi vor asigura pe ţărani cu inventarul agricol necesar[5].

Apelul Partidului Comunist către ţărani de a împărţi pămînturile moşiereşti a provocat confuzie şi disensiune în rîndurile partidului naţional-ţărănesc. Numeroase organizaţii de bază ale acestui partid, convingîndu-se de faptul că numai Frontul Naţional-Democrat va da pămînt ţărănimii au declarat că părăsesc partidul. Numai în jud. Brăila, organizaţiile naţional-ţărăniste din satele Niculeţi, Jianu, Florica, Roşiori, Cireşul ş.a. au făcut cereri de primire în Frontul Plugarilor declarînd că se alătură programului de guvernare al Frontului Naţional-Democrat[6].

Hotărîrea maselor populare de a lupta pentru traducerea în viaţă a programului de guvernare a F.N.D., trecerea ţărănimii la împărţirea

---

[1] Vezi Arhiva centrală a Institutului de istorie a Partidului, fondul nr. 2, d. 516, f. 3-19, d. 517, f. 22-26.

[2] „Scînteia" din 13 februarie 1945, p. 1

[3] „Frontul popular" din 14 februarie 1945, p. 1.

[4] „Scînteia" din 13 februarie 1945, p. 1.

[5] *Ibidem.*

[6] *Ibidem*, p. 3.

www.dacoromanica.ro

pămînturilor moşiereşti, victoria forţelor democrate, care a obţinut adoptarea, de către majoritatea reacţionară a guvernului, a legii cu privire la sindicate şi a decretului privind statutul minorităţilor naţionale şi, mai ales, prestigiul politic în creştere al Partidului Comunist au alarmat mult reacţiunea din Romînia.

Îndeplinind planurile elaborate mai înainte împreună cu imperialiştii americano-englezi, planuri de înăbuşire a mişcării democratice a maselor, reacţiunea din Romînia a încercat prin toate mijloacele să distragă ţărănimea de la alianţa cu clasa muncitoare şi să izoleze astfel Partidul Comunist.

În acest scop, sub presiunea vădită a acţiunilor în masă ale ţăranilor, de ocupare a pămînturilor moşiereşti, conducerea partidului naţional-ţărănesc a prezentat spre examinare Comisiei de studiere a reformei agrare un proiect de lege care prevedea în chip demagogic exproprierea moşiilor chiar sub 50 ha, limită propusă de F.N.D., însă cu excepţia acelora care pot deveni ferme model. Şi faptele de mai tîrziu au arătat — aşa cum reiese din materialele comisiei centrale de reformă agrară — că nu a fost moşier care să nu fi făcut după 22 martie 1945 cerere pentru a-i fi trecută mosia în categoria fermelor model ! ! Pentru pămîntul expropriat moşierii trebuiau să capete o răscumpărare a cărei valoare urma să fie fixată de o lege specială. Pe deasupra, şi acesta era lucrul principal din punctul de vedere al reacţionarilor, reforma trebuia înfăptuită abia după război, iar pînă atunci ţăranii trebuiau să lucreze pămîntul ca arendaşi. Pentru pămîntul arendat, ţăranii trebuiau să plătească o arendă mare[1].

În ciuda aşteptărilor reacţionarilor, acest proiect a contribuit numai la demascarea şi mai evidentă a naţional-ţărăniştilor ca duşmani ai ţărănimii. O parte din aceasta, care mai nutrise încă iluzii cu privire la naţional-ţărănişti, a văzut că ei voiesc să-i transforme pe ţărani în arendaşi ai pămînturilor moşiereşti, ai căror stăpîni vor fi declaraţi fermieri „model".

Planurile reacţiunii din Romînia au fost dezvăluite în întregime în cuvîntarea generalului Rădescu din 11 februarie 1945. Cuprinsul discursului său avea un caracter vădit fascist. Cu mult înainte de 11 februarie 1945, întreaga reacţiune a făcut o întinsă reclamă discursului lui Rădescu, despre care se afirma că prin însăşi apartenenţa sa la armată ar fi „apolitic" (!?) şi deci omul politic cel mai obiectiv posibil. Mitingul în care urma să ia cuvîntul Rădescu, şi la care putea să participe oricine, trebuia să aibă loc în sala cinematografului „Scala". Dar, la timpul fixat, Rădescu a vorbit nu la cinematograful „Scala" ci la cinematograful „Aro", unde s-au adunat şefii partidelor „istorice" şi bande de fascişti. Clădirea cinematografului în care vorbea prim-ministrul a fost înconjurată de un lanţ de jandarmi pentru a nu lăsa să intre în sală oameni indezirabili. Discursul lui Rădescu, aşa cum reiese chiar din ultima sa parte, a fost în prealabil discutat cu reprezentanţii imperialiştilor americano-englezi din Romînia[2]. El a fost îndreptat în întregime împotriva forţelor democrate ale ţării şi, în primul rînd, împotriva clasei muncitoare din Romînia.

[1] Proiectul de lege a fost publicat în ziarul „Argus" din 15—16 februarie 1945.
[2] „Scînteia" din 24 februarie, 1951, p. 3.

www.dacoromanica.ro

El reînvia vechile lozinci fasciste ale hitleriștilor și ale imitatorilor lor din Romînia. Rădescu cerea ca clasa muncitoare să renunțe la participarea la viața politică a țării. Cu privire la reforma agrară, generalul Rădescu a declarat că înfăptuirea ei în plin război ar fi o greșeală.

În cuvîntarea sa, Rădescu a acuzat pe reprezentanții Frontului Național-Democrat de faptul că ei născocesc un pericol fascist inexistent. Ascunzîndu-se în mod demagogic în dosul lozincii „libertatea presei", el cerea ca ziarele fasciste și reacționare să apară nestingherite. El chema bandele fasciste la atacuri huliganice împotriva conducătorilor clasei muncitoare din Romînia. Proclamarea fățișă, făcută pentru prima oară de un prim-ministru după 23 August, a scopurilor reale, antidemocratice ale reacțiunii din țară și străinătate dovedeau hotărîrea acestor cercuri de a trece la acțiuni „mai ferme", menite să intimideze forțele revoluționare. În acest sens au și înțeles elementele fasciste din sala „Aro" fondul cuvîntării lui Rădescu. Ele au văzut în ea o chemare la acțiuni directe împotriva forțelor democrate. Îndată după adunare, cîteva sute de legionari și fasciști, conduși de membrii partidelor național-țărănesc și național-liberal, au comis acte huliganice pe străzile Bucureștilor, atacînd membrii Frontului Național-Democrat și molestînd elementele democratice. O bandă de fasciști a încercat să pătrundă și în sediul redacției ziarului „Scînteia", dar a fost izgonită de muncitori. Pe străzi, fasciștii au distrus ziarele democratice și au strigat lozinci antisovietice și fasciste[1].

Acțiunile criminale ale elementelor fasciste nu erau altceva decît programul Rădescu pus în acțiune. Ele au constituit o ilustrare vie a falsității și ipocriziei declarațiilor acestuia și ale lui Maniu, că fascismul încetase de a mai fi un pericol în Romînia.

Conducătorii partidelor „istorice" nu numai că au participat la adunarea de la cinematograful „Aro" și au organizat demonstrația fascistă după întrunire, dar chiar și-au exprimat în public solidaritatea lor cu discursul atîțător al lui Rădescu.

Maniu și Brătianu i-au făcut ostentativ o vizită de curtoazie, după care Brătianu a declarat reprezentanților presei că el și Maniu au aceleași păreri ca și prim-ministrul[2].

Regele Mihai sprijinea de asemenea politica reacționară a lui Rădescu.

„În cercurile bine informate se dă ca sigur că în cazul cînd generalul Rădescu va prezenta demisia guvernului, suveranul îi va încredința din nou misiunea alcătuirii cabinetului", scria ziarul „Ultima oră"[3].

Cercurile reacționare își exprimau astfel pe față hotărîrea lor de a trece la o contraofensivă deschisă împotriva mișcării democrate. Declarațiile lui Rădescu nu au putut decît să provoace, și într-adevăr au provocat, împotrivirea crescîndă a maselor populare față de uneltirile reacțiunii și au întărit hotărîrea clasei muncitoare, a țărănimii, a tuturor patrioților și democraților de a lupta pentru răsturnarea guvernului reacționar, de a obține înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare.

---

[1] „Scînteia" din 13 februarie, 1945, p. 1.
[2] „Ultima oră" din 14 februarie 1945, p. 4.
[3] *Ibidem* din 16 februarie, 1945, p. 4.

www.dacoromanica.ro

Prezența unităților Armatei Sovietice în Romînia constituia factorul hotărîtor care condamna la eșec planurile complotiste ale burghezo-moșierimii din Romînia sprijinite de imperialiștii occidentali.

Pe de altă parte provocările care au avut loc la București și în alte orașe ale țării au convins în mod concret pe toți oamenii muncii la ce se reduce programul „democratic" al lui Rădescu. Tendința maselor populare din Romînia de a lupta pentru democratizarea țării, pentru înfăptuirea reformelor radicale, pentru stabilirea unei prietenii trainice și strînse cu Uniunea Sovietică nu putea fi împiedicată de atacurile împotriva mișcării democrate și a Partidului Comunist care o conducea și de al cărui devotament față de cauza poporului se convinseseră cele mai largi pături ale populației.

În timp ce Rădescu vorbea la „Aro" în fața fasciștilor, la cinematograful „Scala" avea loc o altă întrunire. Convingîndu-se de faptul că Rădescu vorbește cu totul în alt loc și aflînd despre conținutul fascist al discursului său, cetățenii care se adunaseră să-l asculte la cinematograful „Scala" au luat o poziție hotărîtă față de discursul provocator al primului ministru. În fața celor adunați a vorbit Gh. Apostol, președintele Confederației Generale a Muncii. În cuvîntarea sa, Gh. Apostol a sfătuit pe cetățeni să nu se lase provocați de bandele fasciste pentru a nu oferi majorității reacționare din guvern pretextul dezlănțuirii unor represiuni împotriva elementelor sau organizațiilor democratice.

Urmînd acest apel, lumea adunată a demonstrat în mod pașnic pe străzile Bucureștilor. Demonstrația de protest organizată de Frontul Național-Democrat, prin numărul însemnat al participanților care depășea de multe ori mănunchiul puțin numeros de fasciști, a reușit să-i intimideze. Ei n-au cutezat să atace coloanele demonstranților, retrăgîndu-se în grabă de pe străzi la adăpostul poliției și armatei, care abia atunci își făcuse apariția. Ca răspuns la acțiunile huliganice ale bandelor reacționare, a doua zi s-au ținut în București 50 de întruniri, la care au participat zeci de mii de cetățeni.

La toate întrunirile au fost adoptate rezoluții care cereau venirea la putere a unui guvern democrat. În întreaga țară, la auzul provocării fasciste din 11 februarie s-a ridicat un val de demonstrații populare, cerînd de asemenea venirea imediată la putere a unui guvern democrat. Mitinguri și demonstrații au avut loc în orașele Galați, Ploiești, Tîrgoviște, Iași și altele. Vorbind la mitingul din orașul Ploiești, la care se adunaseră 60 000 de oameni, țăranul Luncașu a spus : „Actualul guvern plin de elemente reacționare nu vrea să ne împroprietărească. Noi nu mai putem aștepta mai mult și vom trece singuri la acțiuni, iar reacționarii din guvern mai bine să plece înainte și să nu aștepte să vină poporul să-i dea jos"[1].

Muncitorii din orașul Moreni, la mitingul întregului oraș, au cerut arestarea imediată a tuturor participanților la scandalurile din 11 februarie 1945[2].

---

[1] „Scînteia", din 16 februarie 1945, p. 1.
[2] *Ibidem*, din 16 februarie 1945, p. 5.

www.dacoromanica.ro

La apelul Frontului Național-Democrat, la 13 februarie 1945, s-a ținut în orașul București un miting uriaș. 500 000 de oameni au ieșit pe străzile capitalei să ceară demisia guvernului reacționar și formarea imediată a unui guvern al F.N.D. Demonstrația s-a desfășurat sub lozincile: „Jos fascismul"!, „Moarte criminalilor de război"!, „Cerem arestarea bandiților fasciști"! Demonstranții și-au manifestat solidaritatea cu muncitorii tipografi de la ziarele „Dreptatea" și „Viitorul", care refuzaseră să tipărească aceste ziare reacționare, cu agronomii destituiți de ministrul Agriculturii, precum și cu toți aceia care suferiseră din cauza regimului reacționar al lui Rădescu.

Pentru lupta mai departe a forțelor democrate a avut o mare importanță cuvîntarea ținută la miting de reprezentantul Partidului Comunist din Romînia, tov. Gh. Gheorghiu-Dej[1].

În numele Comitetului Central al Partidului Comunist, Gh. Gheorghiu-Dej a chemat pe cei adunați la luptă fără cruțare împotriva elementelor fasciste și pentru aplicarea în practică a programului de guvernare al F.N.D. Totodată, Gh. Gheorghiu-Dej a asigurat țărănimea de sprijinul deplin al clasei muncitoare. „Pămîntul — a spus acesta va fi și trebuie să fie al țăranilor"[2].

Partidul Comunist din Romînia chema poporul la înfăptuirea revoluționară a programului de guvernare al Frontului Național-Democrat elaborat de el. Aceasta însemna în primul rînd înlăturarea acelei părți a aparatului de stat care se afla în mîinile partidelor reacționare. Era vorba de democratizarea revoluționară a vieții politice a țării, de înlocuirea autorităților fasciste și în cele din urmă de înlăturarea guvernului reacționar și trecerea puterii în mîinile reprezentanților poporului. Era vorba de desfășurarea cu succes a revoluției agrare, antifeudale și antiimperialiste care începuse în țară. Înfăptuirea revoluționară a programului elaborat de Partidul Comunist trebuia să ducă în mod inevitabil la răsturnarea guvernului Rădescu. Menținerea acestuia ar fi fost lipsită de sens la capătul înfăptuirii de jos a programului de guvernare F. N. D., deoarece o astfel de acțiune ar fi operat modificări hotărîtoare ale structurii economico-sociale și în raportul de forțe pe plan intern.

Au existat oare în acel moment în Romînia condițiile pentru luarea revoluționară a puterii de către forțele democratice, în frunte cu Partidul Comunist? Analiza situației concrete care se formase dă un răspuns pozitiv la această întrebare.

În primul rînd se creaseră condiții externe deosebit de prielnice pentru o înfrîngere decisivă a regimului reacționar din Romînia. Armata Sovietică repurta mereu victorii noi și strălucite împotriva armatelor fasciste germane, fapt care avea repercusiuni favorabile pentru lupta forțelor democrate din lumea întreagă. Zdrobind armatele hitleriste în Ungaria, Cehoslovacia și Polonia, trupele sovietice pășiseră pe teritoriul Germaniei, pregătindu-se să înfrîngă definitiv hitlerismul. Succesele uriașe ale Uniunii Sovietice au silit cercurile imperialiste ale S.U.A. și

[1] „Scînteia" din 15 februarie 1945, p. 3.
[2] *Ibidem.*

www.dacoromanica.ro

ale Angliei să renunțe la acțiunile dușmănoase fățișe împotriva U.R.S.S. și să devină mai rezervate în amestecul lor în treburile interne ale țărilor ce fuseseră eliberate de armatele sovietice. O dovadă că autoritatea internațională a U.R.S.S. crescuse au fost hotărîrile conferinței de la Yalta a conducătorilor celor trei mari puteri, U.R.S.S., S.U.A. și Marea Britanie, publicate la 13 februarie 1945.

Strălucitele succese ale Armatei Sovietice, care a salvat civilizația mondială de invazia fascistă și care termina în acel moment distrugerea mașinii de război hitleriste, au influențat în modul cel mai favorabil rezultatele conferinței din Crimeea, care s-a terminat prin adoptarea de comun acord a unei serii de hotărîri în favoarea democrației.

În declarația cu privire la „Europa eliberată" adoptată la conferință, se spunea:

„Stabilirea ordinei în Europa și refacerea vieții economico-naționale trebuie realizată prin procese care să permită popoarelor eliberate să nimicească și ultimele vestigii ale nazismului și fascismului și să creeze instituții democrate alese de ele"[1].

Această declarație coincidea pe deplin cu politica promovată de guvernul sovietic. Bineînțeles, imperialiștii anglo-americani, semnînd hotărîrile din Crimeea, încă de atunci contau pe faptul că aceste hotărîri, ca și altele, adoptate la conferințele internaționale, vor rămîne, în mare măsură, numai declarații verbale, la adăpostul cărora ei vor promova în viață planuri total diferite, reacționare.

În Romînia se aflau însă trupele sovietice și prezența lor constituia garanția faptului că poporul romîn poate fi liniștit: el va avea posibilitatea să rezolve singur problemele viitorului său, fără a se teme de amestecul imperialismului internațional.

Pe de altă parte, proclamarea principiilor cuprinse în „Declarația referitoare la Europa eliberată" inspira poporului romîn încrederea că el luptă pentru o cauză comună tuturor popoarelor din Europa, care erau hotărîte să termine o dată pentru totdeauna cu fascismul

Astfel s-a creat o situație internațională favorabilă pentru lichidarea dolitică a reacțiunii din Romînia și pentru venirea la putere a unui guvern pemocrat.

Nimicirea armatelor fasciste germane de către Armata Sovietică, răsturnarea regimului lui Antonescu de către insurecția armată populară condusă de Partidul Comunist din Romînia, însemnase falimentul politicii cercurilor conducătoare din Romînia, creînd pentru ele o astfel de situație, încît nu mai puteau domina prin vechile metode. Deși reacțiunea a știut să păstreze la început controlul asupra aparatului de stat, puterea ei, chiar de la început, a fost nestabilă.

Majoritatea reacționară a guvernelor Sănătescu și Rădescu a fost silită să facă concesii minorității, care reprezenta în guvern Frontul Național-Democrat, întrucît această minoritate avea în spatele său majoritatea tot mai evidentă a întregului popor romîn.

[1] Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны, Moscova, 1947, vol. III, p. 105.

www.dacoromanica.ro

În fisura mortală făcută de actul de la 23 August 1944 edificiului statului burghezo-moșieresc, s-a revărsat ca un larg torent nemulțumirea maselor populare. Prin aprobarea călduroasă a acțiunii de răsturnare a regimului fascist antonescian, prin munca lor plină de abnegație și prin eroica participare la operațiile militare împotriva Germaniei hitleriste, oamenii muncii din Romînia au dovedit că doresc o viață nouă, mai bună. Fascismul și războiul antisovietic atrăseseră după ele creșterea nemaipomenită a mizeriei și nenorocirilor oamenilor muncii din Romînia. Politica antipopulară a guvernelor cu majoritate reacționară a contribuit la scăderea în continuare a nivelului de trai al acestora.

În același timp, condițiile de război și situația politică din țară după răsturnarea dictaturii fasciste au dezvoltat activitatea politică a maselor populare. Schimbările obiective survenite în situația politică din Romînia au fost însoțite de progrese imense în conștiința oamenilor muncii.

După eliberarea țării de sub jugul hitlerist, clasa muncitoare din Romînia și-a strîns rîndurile în jurul Partidului Comunist. Au fost create sindicatele revoluționare, care au cuprins și organizat într-un termen scurt masele proletare. Conduse de comuniști, sindicatele unite au obținut succese considerabile în lupta pentru îmbunătățirea vieții oamenilor muncii, dejucînd în parte încercările burgheziei de a arunca pe umerii lor toate greutățile războiului.

Lupta plină de abnegație a clasei muncitoare, condusă de Partidul Comunist, în acțiunile pentru răsturnarea regimului fascist al lui Antonescu și pe fronturile războiului antifascist, munca sa eroică pentru aprovizionarea frontului și a spatelui lui au convins țărănimea și mica burghezie că proletariatul din Romînia este singurul în stare să conducă lupta maselor pentru pămînt, pentru lichidarea rămășițelor feudale, pentru independența Romîniei ca stat democrat, împotriva încercărilor de imixtiune a imperialismului internațional. Clasa muncitoare a Romîniei, condusă de Partidul Comunist, a devenit forța de atracție pentru gruparea tuturor forțelor democratice și patriotice din țară. Siliți să-și ascundă cu grijă adevăratele lor țeluri, conducătorii socialiștilor de dreapta, în ciuda tuturor stăruințelor, nu au putut să împiedice lupta revoluționară a clasei muncitoare, dusă în cadrul frontului unic. Puternică prin unitatea ei, condusă de Partidul Comunist, clasa muncitoare din Romînia a acordat sprijin de orice fel țărănimii, în lupta ei dreaptă pentru pămînt.

Masele de bază ale țărănimii și-au lichidat, în general, într-un termen scurt, iluziile cu privire la partidele burgheze; ele s-au convins că național-țărăniștii, ca și celelalte partide burghezo-moșierești, sînt dușmanii țărănimii, apărătorii proprietății funciare a moșierilor, adversari ai desființării rămășițelor feudale la țară. Partidele burgheze se izolau de masele largi ale țărănimii și ale micii burghezii. Țărănimea s-a convins că numai în alianță cu clasa muncitoare, sub conducerea Partidului Comunist, va putea să primească pămînt și să se elibereze de exploatarea moșierilor.

Apelul către țărani de a proceda la împărțirea pămînturilor moșierești, la înlocuirea prefecților și a primarilor, mitingurile și demonstrațiile maselor — toate aceste măsuri au contribuit la încheganea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime, la creșterea continuă a autorității Partidului

www.dacoromanica.ro

Comunist şi la dezvoltarea conştiinţei oamenilor muncii. De aceea, cînd Rădescu, calomniind mişcarea democrată, a dezvăluit planurile de restaurare nutrite de reacţiune şi a declarat făţiş că este duşmanul reformei agrare şi partizan al suprimării drepturilor politice cucerite de clasa muncitoare, ultimele iluzii ale maselor populare cu privire la el şi la partidele „istorice" s-au risipit.

Reacţiunea din Romînia fusese silită să bată în retragere cu ocazia formării celui de-al doilea guvern Sănătescu şi a guvernului Rădescu şi să accepte prezenţa în aceste guverne a reprezentanţilor partidelor democratice, precum şi înfăptuirea diferitelor măsuri democratice. Făcînd aceste concesii, reacţiunea nutrise la început gîndul că prezenţa reprezentanţilor forţelor democratice în guvern avea să fie vremelnică. Ralierea forţelor democrate în jurul Partidului Comunist şi cucerirea unui şir de drepturi şi libertăţi, a unor poziţii puternice în aparatul de stat ameninţa însă să ducă la prăbuşirea dominaţiei politice a claselor exploatatoare. În acest moment de criză maximă a vechiului regim politic, cînd devenise clară imposibilitatea de a se reveni, pe baza raportului intern de forţe, la situaţia de dinainte de 23 August, reacţiunea a trecut la provocări fasciste, declarînd pe faţă legăturile sale cu imperialiştii americani şi englezi şi intenţia de a obţine cu ajutorul acestora înfrîngerea mişcării democratice populare unitară.

În faţa acestei situaţii a devenit evidentă necesitatea trecerii imediate la o puternică acţiune a maselor populare, în vederea răsturnării guvernului Rădescu, şi o dată cu aceasta şi a planurilor contrarevoluţionare urzite de reacţiunea internă şi internaţională.

Sub conducerea Partidului Comunist, în condiţiile prezenţei în ţară a armatei sovietice, care ferea ţara de eventualitatea amestecului imperialist străin şi de dezlănţuirea unui război civil de către forţele reacţionare din interiorul ţării, alianţa revoluţionară a clasei muncitoare şi a ţărănimii, căreia i s-au alăturat mica burghezie din oraşe şi intelectualii progresişti, putea asigura înfăptuirea programului Frontului Naţional-Democrat şi obţine răsturnarea guvernului reacţionar şi stabilirea orînduirii democrat-populare

ПОЛИТИЧЕСКОЕ ПОЛОЖЕНИЕ В РУМЫНИИ НАКАНУНЕ УСТАНОВЛЕНИЯ НАРОДНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОГО РЕЖИМА (I)

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

В статье характеризуется политическое положение, создавшееся в Румынии в конце 1944 года. Буржуазно-помещичьи партии в соглашении с монархией сделали попытку изолировать Коммунистическую партию и расколоть Единый Рабочий Фронт путем создания правительства специалистов во главе с реакционным генералом Рэдеску.

Однако согласие Коммунистической партии участвовать в этом правительстве привело к тому, что эта попытка потерпела неудачу, и позиции Национального Демократического Фронта усилились.

www.dacoromanica.ro

Чтобы разоблачить перед широкими массами демагогический характер программы Рэдеску, поддерживаемой буржуазно-помещичьими партиями, Румынская Коммунистическая партия приняла участие в работах комиссии по подготовке аграрной реформы и потребовала от правительства осуществления обещаний провести чистку государственного аппарата и предприятий от фашистских элементов.

В скором времени народные массы смогли отдать себе отчет в том, что реакционное большинство правительства, во главе с генералом Рэдеску, ведет политику торможения демократизации страны, что оно является врагом проведения аграрной реформы и устранения фашистов.

В этих условиях 28 января 1945 года РКП разработала и опубликовала программу Национального Демократического Фронта управления страной; программа показала решение демократических сил перейти к действиям для прихода к власти демократического правительства.

Эта программа получила широкую поддержку рабочего класса и крестьянства.

Автор указывает, что фашистская речь Рэдеску, произнесенная им 11 февраля 1945 года, обнаружила контрреволюционные замыслы буржуазно-демократических партий, опиравшихся в своих действиях на империалистические англо-американские круги.

В этом положении, когда широкие народные массы отдали себе отчет в реакционном и антинародном характере буржуазно-помещичьих партий, РКП призвала трудящихся к осуществлению программы Национального Демократического Фронта по управлению страной. Крестьянство перешло к конфискации и разделу помещичьих земель.

На основании анализа международного и внутреннего положения автор указывает на то, что тактика и призывы РКП вполне соответствовали требованиям текущего момента.

LA SITUATION POLITIQUE EN ROUMANIE À LA VEILLE DE L'INSTAURATION DU RÉGIME DE DÉMOCRATIE POPULAIRE (I)

(RÉSUMÉ)

L'article traite de la situation politique créée dans notre pays à la fin de 1944. D'accord avec la monarchie, les partis des bourgeois et grands propriétaires fonciers ont tenté d'isoler le Parti Communiste et de scinder le Front Unique Ouvrier, par la constitution d'un gouvernement de techniciens. présidé par le général réactionnaire Rădescu.

Le consentement du Parti Communiste à participer au gouvernement a déjoué cette tentative, contribuant en même temps à améliorer les positions du F.N.D. (Front National-Démocrate).

Afin de dévoiler aux masses populaires le caractère démagogique du programme de Rădescu, soutenu par les partis des bourgeois et grands

www.dacoromanica.ro

propriétaires fonciers, le P.C.R. participa aux travaux de la Commission pour l'étude de la réforme agraire, demandant au gouvernement de traduire en fait les promesses d'épuration des éléments fascistes des administrations de l'Etat et autres entreprises.

Les masses populaires se rendirent rapidement compte que la majorité réactionnaire du gouvernement, Rădescu en tête, menait une politique d'atermoiements, quant à la démocratisation du pays, et que ceux qui constituaient cette majorité étaient les ennemis de la réalisation de la réforme agraire et de l'épuration des fascistes.

Dans ces conditions, le P.C.R. a élaboré et publié, le 28 janvier 1945, le programme de gouvernement du Front National Démocrate, qui prouvait la détermination des forces démocratiques à en venir à l'action pour l'instauration d'un gouvernement démocratique.

Ce programme fut largement appuyé par la classe ouvrière et la paysannerie.

L'auteur relève que le discours fasciste de Rădescu, du 11 février 1945, dévoila les intentions contre-révolutionnaires des partis des bourgeois et grands propriétaires fonciers, qui comptaient, dans leurs actions, sur l'appui des cercles impérialistes anglo-américains.

Dans ces circonstances où les larges masses populaires se rendirent compte du caractère réactionnaire et antipopulaire des partis des bourgeois et grands propriétaires fonciers, le P.C.R. lança un appel à la réalisation du programme de gouvernement du F.N.D., et les paysans s'adonnèrent à la confiscation et au partage des grandes propriétés foncières.

En raison de l'analyse de la situation internationale et intérieure, l'auteur conclut que la tactique et les appels du P.C.R., correspondaient en tous points aux exigences du moment.

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 2, 1957

INOVATORI ROMÎNI ÎN TEHNICA MINIERĂ DIN TRANSILVANIA ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-lea

DE

AL. NEAMȚU (Cluj)

Una din problemele centrale ale istoriografiei noastre din ultima vreme este și aceea a începuturilor capitalismului. Această problemă nu poate fi elucidată temeinic fără o cercetare concretă a dezvoltării forțelor de producție și a perfecționărilor tehnice, de care depinde, în mare măsură, formarea pieței forței de muncă.

Se știe că pretutindeni procesul apariției relațiilor capitaliste a fost determinat de avîntul pe care l-a luat dezvoltarea forțelor de producție, în faza de descompunere a feudalismului. În această perioadă relațiile de producție feudale nu mai corespund noilor forțe de producție, cu care intră în conflict și care cer imperios o schimbare în natura vechilor relații. La baza acestui fenomen social stă legea economică a concordanței obligatorii a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție. Desigur, punerea în concordanță a relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție nu este un proces liniștit, care se produce de la sine, ci rezultatul unei lupte îndîrjite susținute a maselor populare asuprite împotriva forțelor retrograde ale feudalismului. Această luptă este caracteristică și pentru Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, și culminează cu marea răscoală de sub conducerea lui Horia din anii 1784—1785. În felul acesta, epoca marilor războaie antifeudale corespunde și la noi, ca și aiurea, cu perioada de formare și consolidare a germenilor relațiilor capitaliste.

În Transilvania, geneza capitalismului este strîns legată de avîntul pe care l-a luat dezvoltarea forțelor de producție în industria extractivă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Cu toată dominația relațiilor feudale și a exploatării semicoloniale habsburgice — care frînau procesul acumulării primitive a capitalului — piața forței de muncă începe totuși să se înfiripe și să crească. Procesul transformării forței de muncă în marfă

www.dacoromanica.ro

cîștigă teren în această perioadă în industria extractivă, unde munca salariată elimină treptat munca iobagă. Datele pe care ni le furnizează arhivele miniere din Transilvania ne permit să conchidem, că, spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea, elementele capitalismului se transformă din elemente răzlețe într-un sector închegat, care nu domină încă în sînul orînduirii feudale, dar care s-a format în cadrul ei ca un sector independent al economiei, deși străin acestei formații. Pornind de la această afirmație generală vom încerca să concretizăm și să ilustrăm cu date elocvente unele aspecte ale dezvoltării forțelor de producție pe domeniul minier al Zlatnei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Cercetarea materialului documentar din arhiva montanistică a Zlatnei ne dă posibilitatea să urmărim repercusiunile pe care le-a avut dezvoltarea tehnicii miniere asupra procesului diviziunii muncii și a sporirii productivității ei. Acest material ne permite să stabilim influența pe care au avut-o progresele tehnice asupra dinamicii producției și a salariilor minerilor în această perioadă.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, imperiul absolutist habsburgic caută prin toate mijloacele, mai ales după pierderea, în anul 1746, a Sileziei — important centru minier — să intensifice exploatarea bogatelor zăcăminte miniere din Transilvania, menite să-i aducă uriașe profituri. În acest scop se iau o serie de măsuri pentru deschiderea de noi mine și pentru exploatarea mai sistematică a celor vechi. Sporește numărul șteampurilor și se inițiază construirea unor topitorii (cohuri)[1], cu o capacitate mai mare, pe care o reclama producția sporită de minereu. În acest sens actele din arhivă vorbesc, la anul 1787, despre proiectul pentru construirea unui uriaș cuptor de topit (Flossofen) la Toplița, pentru nevoile minelor de fier din domeniul Hunedoarei[2]. Tot în același an, la 26 februarie 1787 se înaintează proiectele și devizul pentru construirea a două mari „ciocane hidraulice" (*Zerrennhammer*) la Ploțca[3], tot în Hunedoara, necesare prelucrării fierului. Potrivit devizului, unul din cuptoare era cu două focuri și costa 3095 fl. 39 cr., iar celălalt cu trei focuri și costa 3349 florini[4]. Schița și costul acestor ciocane ne arată că avem de a face cu întreprinderi neobișnuit de mari.

Semnificativ este și ritmul în care iau naștere și se consolidează societățile pe acțiuni[5], cărora statul le acordă substanțiale împrumuturi bănești în scopul intensificării exploatărilor miniere. Astfel dintr-un act din 12 octombrie 1784 aflăm că acționarii de la mina sf. Anton de Padua din Deva sînt somați să restituie un împrumut acordat de stat (*anticipatio aerarialis*) în valoare de 23 455 fl. 17 cr.[6] Capitalul comercial își consolidează tot mai mult poziția pe piață, o parte din el fiind investit în întreprinderile industriale. În felul acesta mulți dintre marii negustori devin și mari acționari la cele mai productive mine. Acest fenomen este

[1] Un fel de furnale, cuptoare de topit minereul.
[2] Arh. St. Cluj, arh. Zlatna. M. T., doc. nr. 420/1787.
[3] Mină din reg. Hunedoara.
[4] *Ibidem*, doc. nr. 422/1787.
[5] In arhiva minieră a Zlatnei se poate urmări întreaga rețea a acestor societăți pe acțiuni numite *Societates Urburariorum* sau *Gewerkschaft*.
[6] Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, O.B.A., doc. nr. 1490/1784.

www.dacoromanica.ro

caracteristic pentru perioada începuturilor capitalismului care are ca particularitate tocmai această legătură strînsă și indisolubilă dintre capitalul comercial și capitalul industrial. Pentru exemplificare dăm cîteva cazuri. Astfel, printre acționarii de la minele din Deva, care aveau de restituit împrumutul de 23 455 fl. 17 cr. se numără și negustorul Ștefan Bosniak care avea cele mai multe acțiuni la această mină[1]. Același negustor Ștefan Bosniak s ă și în fruntea acționarilor de la minele de plumb din Muncelul-mic (Kis-Muncel, reg. Hunedoara), care la 4 martie 1779 sînt somați să-și plătească împrumutul către stat, în valoare de 2225 fl[2]. Tot la această mină găsim ca acționari pe negustorii armeni Anton și Grigore Iszekutz. Pentru felul cum capitalul negustoresc își consolidează tot mai mult poziția, transformîndu-se în capital industrial, este semnificativ cazul unui alt negustor armean Martin Bosniak, acționar la minele din Deva, care la 17 iunie 1779 achită datoriile către stat în valoare de 250 fl. ale unui acționar insolvabil sporindu-și în felul acesta numărul de acțiuni[3]. Cel mai tipic caz în acest sens îl constituie însă negustorul și acționarul (*mercator et urburarius*) Iacob Szlavkovics din Zlatna care la 4 iulie 1784 cere un împrumut de 2000 de florini din fondurile miniere. Cu acest prilej aflăm că acest negustor posedă acțiuni, în trei mine, în valoare de nu mai puțin de 9292 florini, în timp ce în comerț are investiți numai 5000 de florini[4]. Sistemul împrumuturilor de stat începe să vină tot mai mult în sprijinul acționarilor, mai ales după răscoala condusă de Horia cînd o serie de mine trebuiau refăcute cu tot utilajul lor, în urma devastărilor suferite în timpul marii răscoale[5], la care se știe că au participat și minerii[6]. Se căuta deci, și pe această cale a împrumuturilor de stat, o stimulare pentru transformarea mineritului din Transilvania într-o sursă importantă de venit[7], menită să satisfacă nevoile economice și financiare mereu crescînde ale Curții de la Viena.

★

Dar sporirea randamentului în minerit era strîns legată de trecerea la sistemul exploatării intensive, în adîncime, a unei exploatări sistematice, fapt care necesita perfecționarea metodelor tehnice de exploatare care la unele mine erau destul de rudimentare. Pentru înlăturarea acestui neajuns, sînt aduși o serie de specialiști străini și sînt importate metode noi de exploatare din localitățile miniere cu o tehnică mai avansată, unde procesul revoluției industriale era în curs. În introducerea acestor metode

[1] Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, O.B.A., doc. nr. 1490/1784.
[2] *Ibidem*, M. T., doc. nr. 125/1779.
[3] *Ibidem*, doc., nr. 432/1779.
[4] *Ibidem*, O.B.A., doc. nr. 868/1784.
[5] In aceeași arhivă a Zlatnei se păstrează liste întregi cu numele celor care au primit asemenea împrumuturi.
[6] Cf. Al Neamțu, *Situația minerilor de pe domeniul Zlatnei și participarea lor la răscoala populară de sub conducerea lui Horia*, „Studii", 1956, nr. 2—3, p. 35.
[7] Venitul realizat de stat prin aceste împrumuturi consta în faptul că deschizîndu-se noi mine sporea producția de aur, aur care era răscumpărat de stat la prețuri oficiale foarte reduse. Proprietarii particulari erau obligați să predea statului întreaga cantitate de metale prețioase la prețul fixat de stat.

www.dacoromanica.ro

noi de exploatare, mai rentabile, nu era interesat numai noul stat de tip absolutist, ci și tînăra burghezie, care chiar de la începuturile ei, după cum observă Fr. Engels. „ nu poate exista fără a revoluționa neîncetat forțele de producție".

Nu este deci de mirare, dacă în această goană după profituri din ce în ce mai mari, problema formării cadrelor de muncitori calificați și a tehnicienilor specialiști capătă o importanță deosebită. În lumina acestor necesități se explică și faptul că în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea asistăm la înființarea, pe domeniul minier al Zlatnei, a unor școli montanistice, menite să pregătească cadre locale, corespunzătoare nevoilor mineritului. Aceste școli vor deveni cu timpul adevărate pepiniere ale tehnicii miniere

Cînd vorbim însă de problema cadrelor de specialiști nu putem trece cu vederea contribuția pe care au adus-o în acest domeniu elementele băștinașe, oameni simpli, cu o îndelungată tradiție și experiență în muncă, și care prin iscusința și priceperea lor au adus un aport prețios la dezvoltarea tehnicii miniere, unii dintre ei afirmîndu-se ca adevărați inovatori, recunoscuți chiar de unele foruri montanistice. Scoaterea acestor inovatori, oameni simpli din popor, de sub lespedea tăcerii și popularizarea lor, chiar atunci cînd inovațiile acestora nu și-au atins întotdeauna scopul, nebucurîndu-se de o suficientă atenție din partea autorităților, este nu numai o datorie patriotică a cercetătorului istoric, dar și un fericit prilej de a pune în lumină forța creatoare a oamenilor muncii și lupta lor pentru o viață mai bună.

Pornind de la aceste considerații ne vom ocupa în cele ce urmează de două asemenea figuri de inovatori romîni pe care ni le-a dezvăluit cercetarea prețiosului material documentar din arhiva Zlatnei. Este vorba anume de un soldat lăsat la vatră (*miles dimissus*) cu numele *Idu Crăciun*, care acum aproape 180 de ani, în anul 1779, a prezentat spre aprobare forurilor miniere din Zlatna proiectul unui nou model de șteamp; și de un meșter lemnar (*Zimmerpollier*), de la minele din Săcărîmb, cu numele *Munteanu Ursu*, care cu 17 ani mai tîrziu, în 1796, construiește și el un nou model de șteamp (*Pochwerks Machine*), precum și un nou tip de „mașină" de spălat minereul de aur (*Waschwerks Machine*), în 1797 [1]. Aceste inovații, alături de alte inovații și perfecționări tehnice aduse de specialiștii străini, erau menite însă, după cum vom vedea, să influențeze profund relațiile de producție din industria extractivă, în sensul adîncirii tot mai mult a contradicțiilor dintre proprietarii și acționarii de mine și muncitorii minieri. Este vorba de urmările negative ale mașinismului asupra minerilor, de agravarea situației acestora, agravare care este o

[1] Într-un document din 19 dec. 1800 se află schița acestei mașini cu următoarea mențiune: „*Zeichnung der im Jahre 1797 zu Nagyag in Siebenbürgen durch dem dasigen K. gewerksch. Zimmer Pollier Muntyan Urss neu erfundenen und erbauten, dann seither noch verbesserten sogenannten Vasswaschwerks und zugleich auch Siebsaetz Maschinne*" (Desenul așa numitei mașini conice de spălat și în același timp mașini cu site nou inventate și construite, în anul 1797 la Săcărîmb în Transilvania de către meșterul lemnar Munteanu Urs de la mina împărătească de aici, și de atunci îmbunătățită). Cf. Arh. St. Cluj, M. T., doc. nr. 3270/1800.

www.dacoromanica.ro

consecință a utilizării capitaliste a mașinii. Să facem însă mai întîi, pe rînd, cunoștiință cu inovațiile pomenite.

Primul inovator, Idu Crăciun, în vîrstă de 52 de ani, prezintă la 13 ianuarie 1779 Tezaurariatului din Sibiu, spre aprobare, următoarea cerere, pe care pentru importanța problemelor pe care le ridică, o reproducem în întregime „Umblînd de ici colo pe la diferitele mine ale Cămării Cesaro-crăiești — supune petitionarul — am băgat de seamă și am văzut și alte mine asemănătoare particulare de aur, de argint și de fier, pe care le au și le exploatează proprietarii particulari. care transportă cu mare greutate și cu risipă de forță minereul din munți la vale. La locurile numite *steampuri* și *cohuri*[1]. Deoarece însă eu știu să construiesc astfel de steampuri și cohuri, și să trag apa în vîrful muntelui cu trei oameni, dintre care unul conduce steampul, al doilea cohul, iar al treilea trage apa afară din mină în vîrful muntelui — procedeu care ar putea să aducă multă ușurință și folos proprietarilor de mine și chiar Inaltei Cămări regești și deoarece eu am făcut la Zlatna o încercare în mic, după cum arată adeverința alăturată aci, și am de gînd ca de acum înainte să fac și o probă mai mare, cu umilință aduc la cunoștința Inaltului Tezaurariat și-l rog să nu respingă această încercare a mea, ci să-i dea milostiva sa încuviințare și aprobare; iar atunci cînd acest plan îl voi desăvîrși mă voi mulțumi să fiu răsplătit cu atît cu cît va crede de cuviință Înalta Cămară; însă de la ceilalți proprietari sau stăpîni de mine voi aștepta nu mai mult decît a zecea parte din cîștig, în așa fel ca chiar dacă cu timpul s-ar aduce de către alți meșteri unele noi îmbunătățiri la această metodă găsită de mine, totuși, după ce se va scădea ceea ce trebuie scăzut. mie să mi se dea a zecea parte a veniturilor, pentru această metodă nou introdusă, mai ușoară și mai folositoare..."[2].

Din prima parte a acestui act rezultă atît starea de înapoiere a minelor particulare în raport cu cele ale fiscului[3], fapt care denotă supremația capitalului de stat, cît și perspectiva economiilor pe care ar urma să le aducă această inovație. În lumina acestor economii se poate însă intrevedea cu ușurință și consecințele pe care le-ar fi avut introducerea noii metode asupra repartizării brațelor de muncă, deoarece la această operație era nevoie numai de trei persoane, si deci o parte din forța de muncă existentă devenea disponibilă.

În ceea ce privește partea a doua a cererii, din condițiile pe care le pune inovatorul, în cazul utilizării steampului său, și anume, de a i se da a 10-a parte din venitul minelor la care se va aplica inovația sa, și chiar de a-și păstra dreptul de monopol asupra acesteia în urmă unor îmbunătățiri aduse de alții, rezultă că ne găsim în fața unui fenomen specific

[1] Topitorie, cuptor de topit minereul, un fel de furnal.

[2] Cf. Anexa I.

[3] Pe domeniul minier al Zlatnei existau trei categorii de mine:

a) *mine fiscale*, exploatate de stat și care erau cele mai mari întreprinderi de acest fel; b) *mine particulare*, mai importante, exploatate de particulari sau de societăți, care funcționau sub controlul direct al autorităților miniere și țineau o contabilitate regulată cu liste de salarii întocmite și verificate săptămînal; c) *mici întreprinderi de producători direcți*, mai puțin controlate de autoritățile miniere, unele în mîinile unor orășeni liberi, cele mai multe în posesia iobagilor. Primele două categorii se bazau pe munca salariată. Cf. Tóth Zoltán, *Mișcările țărănești din Munții Apuseni pînă la 1848*, Ed. Acad. R.P.R., București, 1955, p. 231.

www.dacoromanica.ro

relațiilor de producție capitaliste. Foarte probabil că aceste condiții puse de inovator au putut să contribuie și ele într-o oarecare măsură la faptul că acesta nu a primit aprobarea forurilor montanistice[1] pentru desăvîrșirea și aplicarea procedeului său în exploatările miniere. Proprietarii și acționarii minelor nu puteau să accepte atît de ușor pretenția inovatorului romîn de a primi 10% din venitul realizat la minele lor, în urma introducerii inovației sale.

Deși schița originală a șteampului construit de Idu Crăciun nu ni s-a păstrat în arhivă, totuși ea poate fi reconstituită, cel puțin în linii mari, pe baza rapoartelor făcute de forurile montanistice în legătură cu amintita cerere a inovatorului[2]. Din „Atestatul" întocmit la 8 ianuarie 1779 de Ludovic Weis, slujbaș minier în Zlatna, în legătură cu inovația petiționarului, rezultă că este vorba de un șteamp de zdrobit minereul, la care lipsește roata de apă și care este pus și menținut în funcțiune de o singură persoană cu ajutorul unui sistem de greutăți[3]. Se știe că șteampurile obișnuite erau purtate de o roată de apă. Foarte probabil că inovatorul, construind un șteamp fără roată de apă, se va fi gîndit în primul rînd să remedieze lipsa de apă la unele șteampuri și mai ales să facă posibilă funcționarea șteampurilor atît în timp de secetă mare, cît și în timpul iernii cînd apele înghețînd, cele mai multe șteampuri trebuiau să-și înceteze activitatea.

Cu toate că acest nou tip de șteamp, „prin care — după cum precizează petiționarul s-ar putea economisi cheltuielile cu transportul minereului și care ar putea fi pus și menținut în mișcare fără forța apei, ci numai cu ajutorul unui miner"[4], nu a fost găsit corespunzător de către forurile miniere din Zlatna și mai apoi nici de cele vieneze, unde a fost trimis modelul, din cauza încetinelii mișcării[5]. Totuși Tezaurariatul din Sibiu este silit să recunoască, la 20 mai 1779, iscusința și abilitatea inovatorului romîn în cuvinte ca acestea : „Deși noua mașină șteamp proiectată de Idu Crăciun nu ar putea aduce foloase așa de lesnicioase în m'nerit din cauza încetinelii, totuși din inventarea și construirea întregii mașini rezultă că amintitul Idu Crăciun are multă înclinare pentru lucrări de mecanică și că ar putea aduce oarecare foloase în acest domeniu" [6].

---

[1] Înșiși o parte din slujbașii acestor foruri erau acționari la diferite mine particulare.

[2] Cf. în acest sens actul din 17 martie 1779. Arh. Zlatna, O.B.A., doc. nr.172/1779, Anexa II.

[3] *...er visse und un könnte ein Pochwerk zu grösseren Oeconomiae des Bergbaubs in Transportirung deren Pochgängen ohne allen Wasser Rade, welches nur durch eine einzige Persohn mit leichter Mühe regiret, und der Umtrieb bestritten werden solle erbauen... mit einem Schwung-Gewichte verfertiget und mit diesen serie Schwung-Gewichte in Umtrieb gebracht.* Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, O.B.A., nr, 172 1779.

[4] *„...die zu Erspahrung der Gängtransports Unkösten ohne Aufschlagwasser und blos mit Beihilf eines Schichtlers in Umtrieb gebracht und erhalten werden könnten". Ibidem,* doc. din 17 martie 1779.

[5] *Ibidem,* Cf. și doc. nr. 726 din 9 sept. 1780, Viena

[6] *Obschon von der durch den Idu Kretsun vorgeschlagenen neuen Puchwerks-Maschine wegen ihrer ungemeinen Langsamkeit bei dem Montanistico nicht so leicht ein nüzlicher Gebrauch zu machen wäre, so zeige doch die Erfündung und Zusammensetzung der ganzen Maschine, dass gedachter Idu Kretsun zu mecanischen Arbeiten viele Anglage haben müsse und diesem Fach vielleicht manches nützliche därfte leisten können".* Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, O.B.A., doc., nr. 415/1779.

www.dacoromanica.ro

În continuare Tezaurariatul comunică Inspectoratului minier[1] din Zlatna că a aprobat pentru stimularea lui Idu Crăciun, o remunerație de patru ducați și cere să se cerceteze și să se raporteze, „dacă acesta nu ar putea fi întrebuințat cu folos în mecanică"[2]. Inspectorul minier răspunde, la 26 iulie 1779, că a examinat cunoștințele de mecanică (*mechanische Gegenstände*) și cele de tîmplărie (*Zimmerungskunde*) ale inovatorului și pe baza acestui examen socotește că el ar putea să primească, pe bună dreptate, o slujbă de mecanic[3].

Dacă forurile miniere locale s-au arătat după cum am văzut într-o oarecare măsură înțelegătoare față de preocupările tehnicianului romîn cu totul alta a fost atitudinea Curții de la Viena, care la 9 septembrie 1780 comunica Tezaurariatului din Sibiu în termeni lapidari și categorici, că a primit modelul de steamp construit de Idu Crăciun și că „steampul nu aduce nici un folos și nici inventatorul nu poate fi folosit ca mecanic în orașele miniere ale Ungariei de Jos"[4].

În felul acesta înțelegea Curtea de la Viena să răsplătească străduințele inovatorului romîn și să stimuleze aptitudinile creatoare ale acestui *miles dimissus* care-și irosise cei mai frumoși ani ai vieții în oastea împăratului pentru interese cu totul străine de interesele lui, și care, reîntors la vatră la vîrsta de 52 de ani, nu era socotit vrednic să i se încredințeze nici măcar o modestă slujbă de meșter la una din numeroasele mine din „țara Moților"[5]. Dacă despre inovația lui Idu Crăciun nu știm să fi ajuns a fi pusă în aplicare, în ceea ce privește pe al doilea inovator romîn, *Munteanu Urs*, meșter lemnar la minele din Săcărîmb cea mai mare exploatare minieră[6] — posedăm date precise din care rezultă că noua mașină de spălat minereul (*Waschwerkmaschine*), construită de el, a găsit o largă aplicare.

Înainte însă de a ne ocupa de această mașină să spunem cîteva cuvinte despre o altă inovație a meșterului din Săcărîmb. Este vorba de construirea unui nou model de șteamp, care — probabil tot pentru economia de apă — urma să fie pus în mișcare de aceeași apă care se folosea la spălatul aurului[7]. Deși în ce privește acest proiect de șteamp, pe care îl reproducem[8], autoritățile miniere din Zlatna și-au exprimat la 12 februarie 1796 unele îndoieli, totuși acestea au admis posibilitatea „că un șteamp poate fi pus în mișcare și cu mai puțină apă ca de obicei, prin aplicarea

[1] *Oberbergaml.*

[2] *„...ob selber nicht bei dem Kunstwessen nützlich gebrauchet werden konte" Ibidem.*

[3] *„Dahero wie unsers gehorsamen Orths des ohnvorschreiblichen Erachtens wäre, dass selber in einen Orth, wo Kunstwesen vorhanden ist, als Kunstwarter füglich beigestellet werden könte".* Arh. Stat. Cluj, arh. Zlatna, O.B.A., doc. nr. 575/1779.

[4] *„...von der Pochwerks-Maschine... kein Gebrauch zu machen, und auch der Erfinder in den N⟨ieder⟩ Hungarische Bergstädten als Kunstwarter nicht unterzubringen seye".* Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, O.B.A., doc. nr. 726/1780; cf. și doc. din 12 oct. 1780, nr. 726.

[5] În chestiunea acestui inovator cf. și doc. nr. 242 din 30 martie 1780 și doc. nr. 482 din 17 martie 1780 și din 29 iunie 1780.

[6] La această mină lucrau în această perioadă peste 800 de mineri.

[7] *„...mit einem und dem nämhlichen Wasser ein Pochwerk zu treiben".* Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, M. T., nr. 424/1796. Cf. și actul din 13 dec. 1779, unde se spune: *„...dieses Pochwerk zwar mit dem Waschwerkwasser in Umtrieb gesezt wird,* cf. doc. nr. 2808/1779.

[8] Cf. Planșa I.

www.dacoromanica.ro

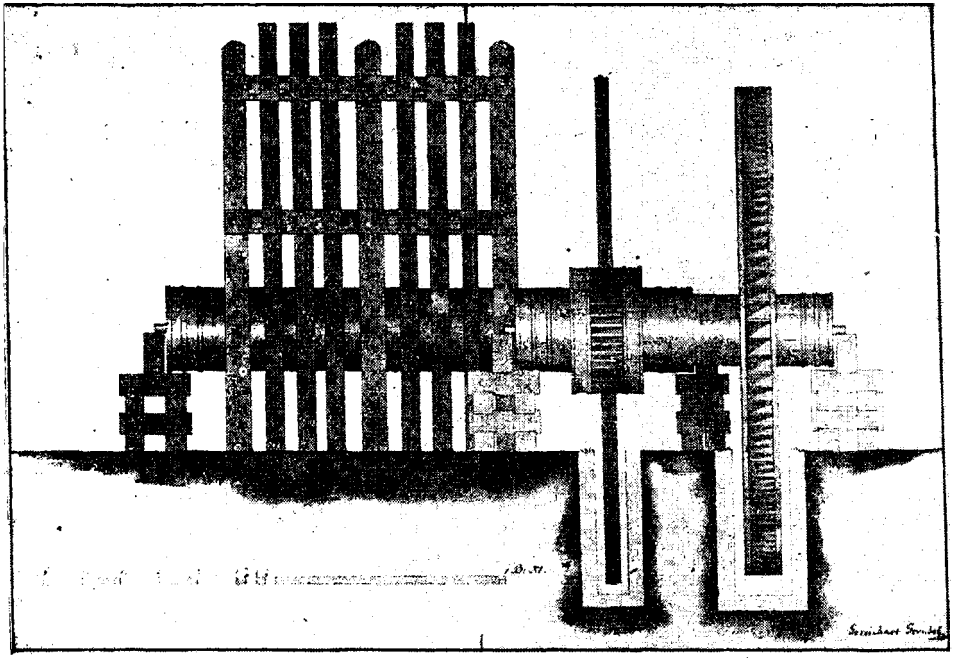

Planşa I. — Steampul (*Pochwerkmachine*) construit de Munteanu Urs.

www.dacoromanica.ro

unei forțe mecanice"[1]. În acest sens au socotit că este cazul să-l încurajeze pe inovator pentru a-și spune părerea în legătură cu posibilitățile de îmbunătățire a proiectului[2].

La 13 septembrie 1799 administratorul minelor de la Săcărîmb, Felix Franzenau, vorbind despre inconvenientele pe care le are acest șteamp, în ce privește viteza de funcționare, ține să precizeze totuși că dacă i s-ar aduce unele mici modificări prin micșorarea roții dințate (*Sternrad*) „s-ar putea ajunge la scopul urmărit de a se obține viteza necesară"[3] deoarece spune el, „toate mașinile nou inventate necesită o perfecționare" (*gleich wie aber alle neu erfundene Maschinen eine Rafinirung bedärfen*)"[4].

Cu un an mai tîrziu, la 11 august 1800, același Felix Franzenau arată însă că modificările propuse în legătură cu șteampul lui Munteanu Urs, nu sînt deocamdată de actualitate și trebuie să se mai aștepte, „deoarece — preciza el — există în studiu o altă propunere" (*weil ein Vorschlag in Werk ist*")[5]. Drept recompensă cere să-i fie aprobată inovatorului suma de șase ducați, deoarece — conchide Franzenau „deși Munteanu Urs cu aceasta nu a reușit, totuși ne-a dat o idee care cu timpul va putea fi îmbunătățită și ar putea fi folositoare"[6]. Din lipsă de date, nu putem spune deocamdată ce s-a întîmplat pînă la urmă cu proiectul lui Munteanu Urs. Știm doar că la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (1799) un călător vienez care a vizitat minele de la Săcărîmb amintește printre altele că a văzut și el acest șteamp care purta numele de „șteampul lui Urs" (*das urszische Pochwerk*)[7].

★

Cu privire la cea de a doua inovație a lui Munteanu Urs, anume mașina de spălat minereul extras din galerii (*Waschwerks Machine*)[8], „prin care—după cum afirmă însuși administratorul minei din Săcărîmb —

---

[1] „...*dass mit Hilfe einer, bei einem Pochwerke angebrachten Kunstkraft mit wenigern als sonst erforderlicher Wasser, ein Pochwerk gelrieben werden könne*". Cf. Arh. St. Cluj, Arh. Zlatna, M. T. nr. 424 1796.

[2] „*Um den Erfinder zum voraus vormässig verofenbarende durch Zweifeln mit abzuschrächen seine Gedanke, ohne Scheu zu entdeken, hat man ihm Ursz bei seiner Meifnung belassend zur Angabe seines Gedankens herbeigerufen welche Gedanke bereits aufgezeuchnet worden, und um darüber eine Modell verfertiget wird, als denn einer hohen Hofstelle über den Urszischen Gedanke einen umständlichen Bericht erstatten zu können...*" *Ibidem.*

[3] „... *das Sternrad um ein merkliches kleiner zu machen... unde man bei Verminderung der überfliessigen Kraft zu den Enlzwek der bei diesser Manipulation erforderlichen Geschwindigkeit gelangen werde*". Cf. Anexa III.

[4] Cf. Anexa III.

[5] Cf. Anexa IV.

[6] „...*den obwohlen er damit nicht reusiert, so hat er doch einen Gedanken hergegeben, welcher millerszeit elwann verbessert und nülzlich werden kann.* Cf. Anexa IV.

[7] „*In der Gegend des Josephs Erbstollen steht das urszische Pochwerk von dem Erbauer dem Zimmermeister Muntyan Ursz sogennant, der auch sein Pochwerk durch ein kleines Sternrad verbessern will, was bis jelz nicht ganz probat ist, erfunden worden*". Cf. Andreas Stütz, *Phisikalische — mineralogische Beschreibung des Gold und Silber — Bergwerkes zu Szekerembe bey :Nagyag in Siebenburgen*, Viena, 1803, p. 81. În ceea ce privește această inovație a lui Munteanu Urs, mai vezi și Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, M.T. doc., din 30 august 1800, nr. 2095/1800.

[8] Minereul de aur din galerii înainte de a ajunge la topitorii trecea pe la steampuri (piue) unde era zdrobit foarte mărunt iar apoi era *spălat* pentru a se elimina impuritățile. Vezi schița acestei mașini, planșa II, fig. 1 și 2, precum și descrierea ei. Anexa IX.

www.dacoromanica.ro

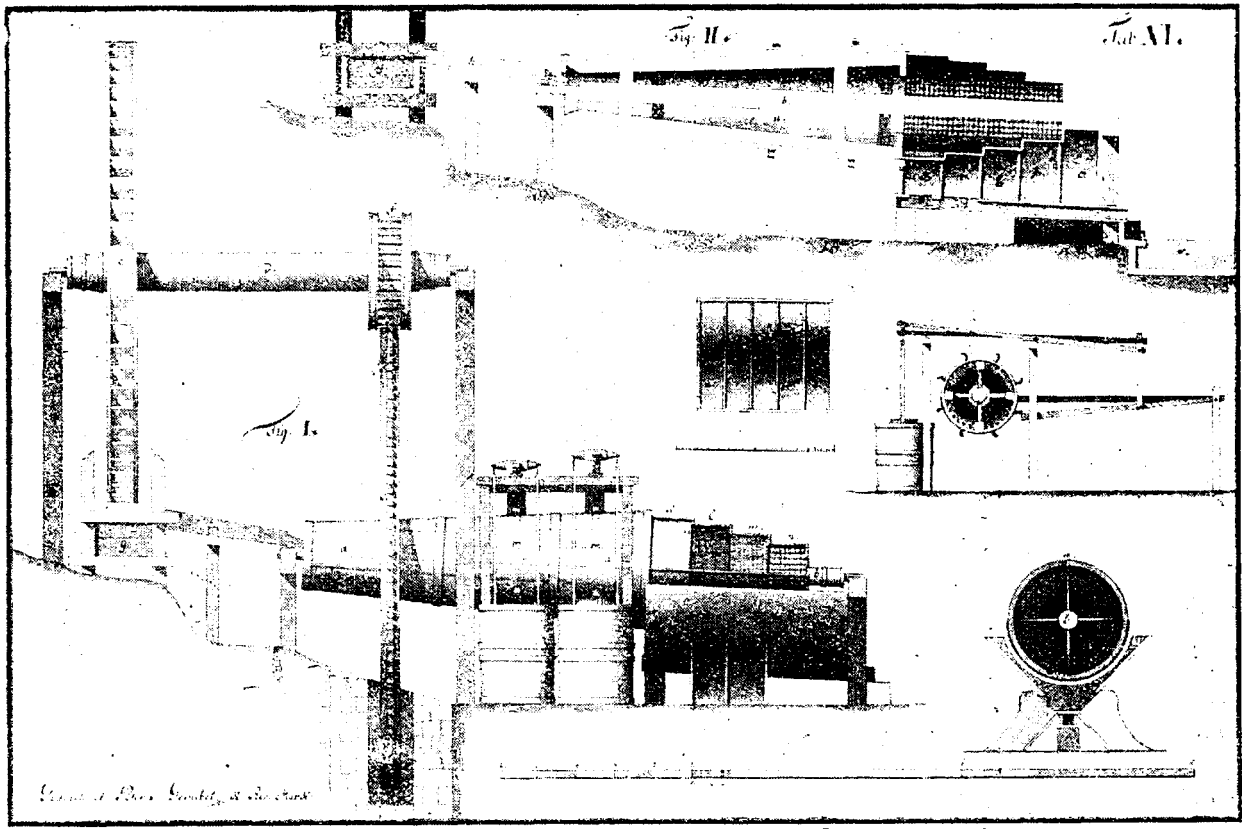

Planșa II. — Fig. I și II, Mașina de spălat minereu (*Conische Waschwerkmaschine*) construită de Munteanu Urs,

www.dacoromanica.ro

se economisește scumpetea mîinii de lucru" (*wodurch das Kostspielige der Menschenhände ersparet wird*), avem posibilitatea să conchidem că ea a avut o largă întrebuințare putînd sta alături de celelalte mașini de acest fel ale vremii. Datele concrete pe care ni le furnizează materialul arhivistic ne permit să stabilim exact și gradul de productivitate a muncii în urma introducerii acestei mașini. În acest scop ne servim de raportul întocmit la 11 august 1800 de Felix Franzenau care la cererea Tezaurariatului din Sibiu prezintă un bilanț amănunțit despre rezultatele care le dă utilizarea acestei mașini și despre avantajele și rentabilitatea ei în raport cu vechea metodă a spălatului cu mîna. Din *raport*[1], precum și din *bilanțul*[2] care însoțește raportul lui Franzenau rezultă comparativ următoarea situație din care redăm întocmai următorul pasaj :

„La o spălătorie obisnuită — se arată în raport se spală cu mîna omenească într-un „șut"[3] de 12 ore 130 de măji[4] de minereu ; deci într-o lună sau 22 de șuturi se spală 2860 măji de minereu. Deoarece cheltuielile lunare cu această operație se ridică la 75 fl. și 6 cr., rezultă că spălatul unei măji de minereu costă 1 4/8 cr".

„Cu ajutorul mașinii însă — continua raportul — se spală în 12 ore 310 măji de minereu, iar într-o lună dau 22 șuturi în medie 6821 măji, cu o cheltuială de numai 25 florini și 18 creițari, din care pricină spălatul unei măji de minereu costă numai 1/8 creițari. Deci dacă se ținea seama că în șase luni timp în care spălătoriile sînt în funcțiune — se spăla la o spălătorie cu mîna 17 160 măji, iar la mașină 40 920, și că fiecare majă costă cu 1 1/8 cr. mai ieftin, rezultă că la mașină se realizează un profit de 937 fl. și 45 cr." [5].

Din acest singur citat rezultă, după un simplu calcul, că prin introducerea acestei mașini, productivitatea muncii creștea la această operație exact cu 237 %, ceea ce însemna un adevărat record pentru vremea aceea, și totodată o hotărîtă cotitură în dezvoltarea forțelor de producție din industria extractivă. cu atît mai mult cu cît mașina lui Urs nu era singura în această vreme la minele din Săcărîmb. Același administrator al minei arată, că mai funcționau la Săcărîmb încă alte două mașini de spălat minereul (*Sprudelwaschwerk Maschine*)[6], construite chiar de el, și că la toate cele trei mașini se realizează în șase luni un profit de *2913* fl. 40 cr., în raport cu spălatul cu mîna[7].

Dar avantajele întrebuințării acestor mașini, după cum arată însuși Franzenau, nu se opreau numai la atît ; administratorul de mine ține să sublinieze rentabilitatea întrebuințării lor, enumerînd o serie de alte foloase pe care le aduc acestea în comparație cu vechile metode de lucru. Astfel el arată că :

---

[1] Cf. Anexa IV.
[2] Cf. Anexa V.
[3] *Schicht* — timp de muncă, parte din zi după care se schimbă minerii.
[4] *Centner, Zentner, Centenarius* = 100 libre. Libra (font) = 540 g. 1 cetener avea deci aproximativ jumătate majă de azi (54 kg).
[5] Cf. Anexa IV.
[6] Vezi schița acestei mașini, planșa III, fig. 1.
[7] Cf. Anexa IV.

www.dacoromanica.ro

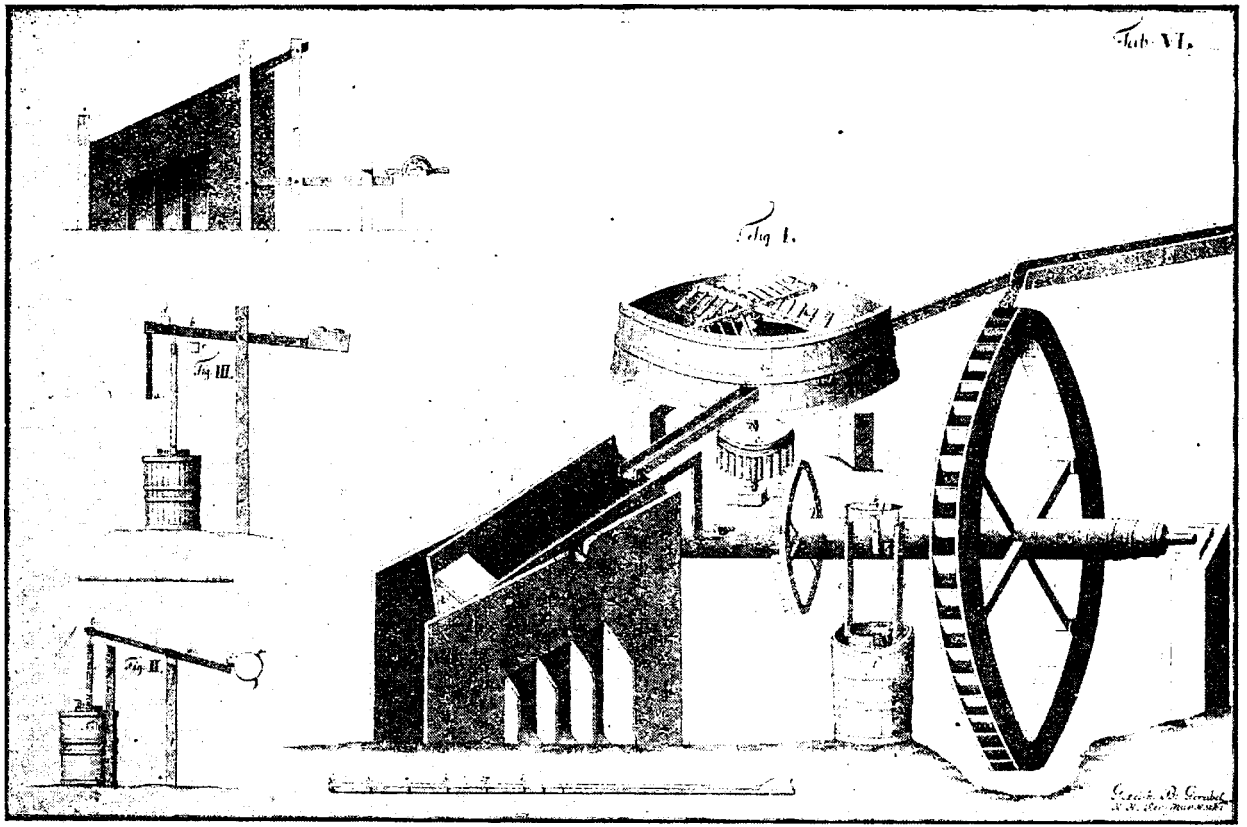

Planșa III. — Fig. I, Mașina de spălat minereu (*Sprudel Waschwerkmaschine*) construită de Felix Franzenau; Fig. II, Mașina de spălat minereu (*Siebsetzmaschine*) a lui Iohann Huber.

www.dacoromanica.ro

1. Trebuie să se ia în considerare realizarea multor foloase, deoarece înainte la cele cinci spălătorii cu mîna „rămînea din an în an un considerabil capital mort" (*immer ein beträchtilches totdtes Capital von Jahr im Jahr erliegen bliebe*), în vreme ce acum la aceste trei maşini abia se poate extrage destul minereu pentru cele şase luni.

2. Aceste maşini pot fi menţinute în funcţiune zi şi noapte, şi chiar în timpul orelor de repaus, şi prin acestea pot fi spălate anual în loc de 40 sau 42 000 măji de minereu, 80 sau 84 000 de măji la fiecare maşină.

3. Cheltuielile cu aceste maşini sînt numai 1/3 faţă de cele necesitate la spălatul cu mîna şi în felul acesta se poate spăla cu folos şi minereu cu conţinut mai sărac.

4. Aceste maşini aduc un folos mare şi pentru steampuri, deoarece se spală cu folos chiar şi minereul pentru steampuri, şi pentru că nu numai că se separă tot minereul sterp de minereul pentru steampuri, ci şi acela care merită să fie dus la topitorie, aşa încît numai minereul care este destinat pentru şteampuri ajunge la acestea, fapt prin care se cîştigă timp şi se fac economii la cheltuielile de zdrobire şi spălare.

5. Economii considerabile se fac şi la site, deoarece la spălatul cu mîna, din cauza frecării continue, o sită durează abia două luni, în timp ce una de la maşină durează chiar mai mult de patru ani.

6. În sfîrşit, la aceste maşini[1] se fac economii şi în legătură cu mînuitorii de site (*Siebzetzer*), „care — spune Franzenau — au salariul cel mai mare" (*die dem gröstcn Lohn habcn*), deoarece ele permit întrebuinţarea muncii copiilor la operaţiuni unde înainte era nevoie de persoane cu multă experienţă, pricepere şi hărnicie[2].

Nu este deci de mirare că în faţa atîtor avantaje enumerate de însuşi administratorul de mine din Săcărîmb, acesta se arată destul de dispus să ceară Tezaurariatului din Sibiu aprobarea unei remuneraţii pe seama lui Munteanu Urs. „Deoarece — motivează Franzenau — aceste maşini aduc asemenea foloase, administraţia minelor crede că poate să dea fără de nici o ezitare, lui Munteanu Urs cei şase ducaţi promişi, şi cere aprobarea acestei sume "[3]. Pentru oricine este evident însă că această sumă nu reprezintă decît o remuneraţie derizorie în raport cu foloasele mari pe care le aduce inovaţia acestui simplu meşter lemnar, acţionarilor de la minele din Săcărîmb. Şi pentru a ne putea face o idee, măcar cu aproxi-

---

[1] Este vorba în special de maşina construită de „Tagoberhutmanul" Iohann Huber, a cărei schiţă o dăm în planşa III, fig. II. De fapt, după cum ne spune un contemporan, această maşină este adusă din Schemnitz şi nu este o construcţie personală a lui Huber. Cf. Andreas Stüzt, *op. cit.*, p. 74 unde se mai spune, între altele, în legătură cu aceasta *Siebsetzmaschine: „Was dabei das beste ist, so verlieren, ungeachtet der grossen Ersparung von Menschen, doch die Weiber, Wittwen und Kinder der Hauer ihren Verdienst nicht. Sie werden zum Ausklauben und Ausscheiden der Er ze verwendet. Auch wissen schon kleine Mädchen und Knaben fertig mit den Scheidhammer und dem Ausklauben der tauben Stücke von den haltigen der reicheren von den ärmeren, umzugehen".*

[2] *„...es ist also nur ein Knab, der die gesezten Erzte abstreift, das Siebwiederum anfüllet und so von einem zum anderer gehet".* Cf. Anexa IV.

[3] Cf. Anexa IV; tot în problema remuneraţiei inovatorului romîn pentru cele două inovaţii ale sale, vezi şi, anexele VI, VII şi VIII.

www.dacoromanica.ro

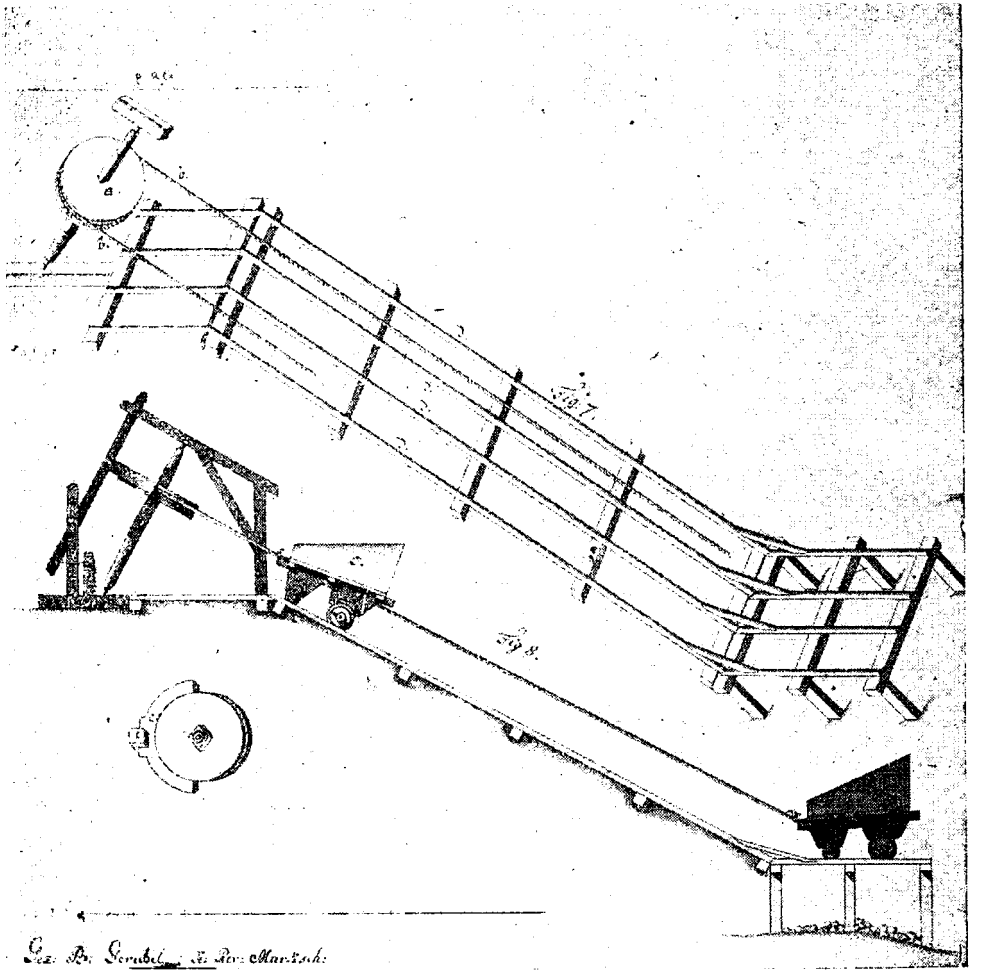

Planşa IV. — Instalaţie mecanică pentru transportul minereului pe terenuri accidentate, folosită la minele de la Săcărîmb la sfîrşitul sec. XVIII şi începutul sec. XIX.

www.dacoromanica.ro

mație, despre aceste foloase este destul să amintim mărturiile unui contemporan care a vizitat aceste mine și care cu mai mult de 20 de ani înainte de inovația lui Urs, pe la 1774, afirma că deși cheltuielile de exploatare la aceste mine sînt mari, totuși se împarte lunar între acționarii minei un profit curat de aproape 20 000 de florini[1]. Dacă aceasta era situația pentru acționari încă la 1774, este incontestabil că ea a devenit tot mai avantajoasă pe măsură ce mijloacele tehnice de exploatare se perfecționau și productivitatea muncii creștea. Or, pe această linie, introducerea mașinii lui Munteanu Urs și a altora, precum și aplicarea altor procedee tehnice mecanice, ca bunăoară acelea în legătură cu transportul de minereu pe baza unui sistem de scripeți, care aduceau mari economii la aceste operații[2], a însemnat o sursă în plus de cîștig pentru stat și pentru acționarii minelor. De altfel, însuși Franzenau arăta că numai la mașina lui Urs se realiza într-o jumătate de an un profit curat de 937 florini 45 cr. în raport cu vechiul procedeu și că la cele trei mașini existente se realiza un profit de 2913 fl. 40 cr. [3].

Să vedem însă ce consecințe a avut introducerea și aplicarea acestor mașini și procedee tehnice noi asupra muncitorilor mineri. Ne-am aștepta desigur, ca aceste perfecționări tehnice să aducă o ușurare în munca minerilor și să contribuie la ridicarea nivelului lor de viață. căci, așa cum foarte judicios observa Engels vorbind despre această problemă a perfecționărilor tehnice, „într-un regim social bine întocmit asemenea îmbunătățiri ale tehnicii ar fi mai mult decît îmbucurătoare"[4]. Or, în condițiile relațiilor de producție capitaliste, realitatea este tocmai contrară, cînd toate foloasele de pe urma întrebuințării mașinilor sînt însușite de proprietarii acestor mașini, ale căror profituri cresc. În mîinile lor, aceste metode noi se transformă în instrumente de intensificare a exploatării muncitorilor și în consecință de o sporire a veniturilor lor. Ele vor avea deci drept urmare scăderea numărului de muncitori, înlocuirea unor muncitori calificați cu alții mai puțin calificați, sau chiar cu copii, intensificarea exploatării forței de muncă a celor rămași și o scădere simțitoare a salariilor acestora. Acest lucru rezultă cu prisosință chiar și numai din datele pe care ni le furnizează documentele pomenite.

Într-adevăr, din „Bilanțul"[5] care însoțește raportul lui Franzenau rezultă nu numai o reducere categorică a brațelor de muncă potrivit cu

[1] Cf. Ignatz Edel von Born, *Briefe über mineralogische Gegenstände auf seiner Reise durch das Temeswar Banat, Siebenbürgen, Ober und Nieder-Hungarn*, Frankfurt și Leipzig, 1774, 228 p. Autorul la p. 102—103 spune: Plata minerilor este aici la Săcărîmb mai mare decît în altă parte din cauza scumpetei mijloacelor de trai, care trebuie să fie transportate din locuri îndepărtate cu spinarea sau cu caii. Aceasta și celelalte cheltuieli de exploatare a minelor se urcă lunar între 6—10 000 de florini. Cu toate acestea se împarte totuși între acționari un cîștig de 18—20 000 de florini („*Der Lohn der Bergarbeiter ist, wegen der Theuerung der Lebensmittel, welche von entfernten Orten hieher auf dem Rücken oder auf Pferden getragen werden müssen, in Nagyag höher als anderswo. Diese und die Übrigen Grüben-Kosten belaufen sich monatlich auf sechs bis zehn Tausend Gulden. Diesem allen ungeachtet wird dennoch monatlich eine Ausbeute von achtzehn bis zwanzig Tausend Gulden an die Gewerkschaft vertheilet*").

[2] Cf. Planșele IV și V.

[3] Cf. Anexa IV.

[4] Fr. Engels, *Situația clasei muncitoare din Anglia*, E.P.L.P., 1953, p. 136 137.

[5] Cf. Anexa V.

www.dacoromanica.ro

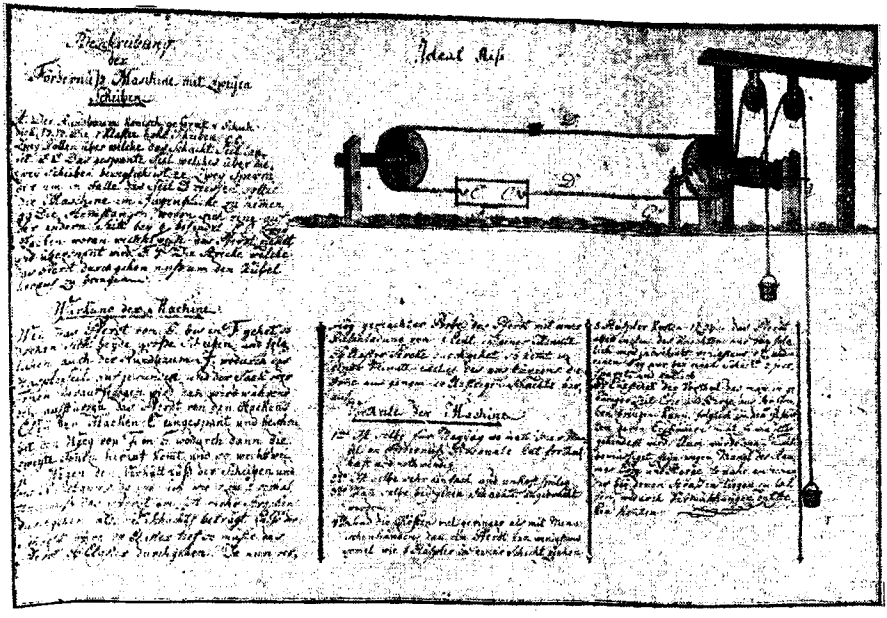

Planşa V. — Instalaţia mecanică pentru extragerea minereului din galerii şi puţuri, folosit la Săcărîmb în 1801.

www.dacoromanica.ro

posibilităţile pe care le crea maşina, dar şi o nouă repartizare a acestor braţe în raport cu situaţia de la vechiul procedeu. Astfel, în timp ce la spălatul cu mîna (*Handwaschwerk*) erau necesare 21 de persoane, iar valoarea salariilor acestora se ridica la 75 fl. 6 cr. lunar, la maşina lui Urs acest personal se reduce numai la 7 persoane, dintre care patru copii. totalizînd un salariu de numai 25 fl. şi 18 cr. lunar. Pe lîngă aceasta, se poate constata şi o simţitoare scădere a salariilor prin înlocuirea unor muncitori calificaţi cu alţii mai puţin calificaţi sau chiar cu copii. În acest sens este concludent faptul că după metoda veche era nevoie de un înlocuitor de site principal (*Siebsetzer*) cu un salar lunar de 8 fl., pe cînd la maşina cea nouă apare în locul acestuia un muncitor care primeşte numai 5 fl. 30 cr. lunar.

În ceea ce priveşte problema punerii în disponibilitate prin folosirea maşinii a unei părţi a forţei de muncă existente, actele amintite ne permit să facem un calcul precis la operaţia de spălare. Astfel, la un moment dat, raportul lui Franzenau vorbeşte de existenţa la Săcărîmb a cinci spălătorii[1] cu mîna. Dacă ţinem seama că la fiecare din aceste spălătorii erau necesare 21 de persoane, aşa cum se precizează în „Bilanţul" amintit[2], avem un total de 105 muncitori la această singură operaţiune. Or, la cele trei maşini de spălat, despre care a fost vorba, erau necesare, în total, numai 19 persoane[3], iar productivitatea muncii creşte, după cum am văzut cu 237 %. Deci nu numai că prin aceste maşini se îmbunătăţeşte produsul şi sporeşte producţia în acelaşi interval de timp, dar se reduce şi personalul iar o parte din el se înlocuieşte cu forţă de muncă mai puţin calificată şi deci mai ieftină. Aceste date pe care ni le furnizează minele de la Săcărîmb la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, consituie o strălucită confirmare a tezei lui K. Marx, potrivit căreia „perfecţionarea maşinilor nu provoacă numai o reducere a numărului muncitorilor adulţi..., dar ea înlocuieşte o anumită clasă mai iscusită prin alta mai puţin iscusită, adulţi prin copii, bărbaţi prin femei..."[4]; „toate aceste schimbări provoacă fluctuaţiuni continue în mărirea salariului"[5]. În realitate folosirea muncii copiilor nu este decît tot o formulă de a scădea cît mai mult salariul şi prin aceasta de a intensifica exploatarea şi de a stoarce cît mai multă plusvaloare.

O altă consecinţă a introducerii acestor maşini este creşterea intensităţii muncii care de fapt înseamnă tot o scădere a salariului, deoarece la o cheltuială mai mare de energie — ceea ce este echivalent cu prelungirea zilei de muncă — salariul rămîne acelaşi. Acest lucru se poate întrevedea cu uşurinţă din constatarea pe care o face însuşi Franzenau cînd spune că prin introducerea acestor maşini „abia se poate extrage destul minereu pentru cele şase luni" din partea minerilor, pentru a alimenta noile maşini. Tot el subliniază faptul că „aceste maşini pot fi menţinute în funcţie zi şi noapte". Or, aceasta însemna o intensificare a muncii minerilor

[1] Cf. Anexa IV.
[2] Cf. Anexa V.
[3] *Ibidem*,
[4] K. Marx, *Capitalul*, vol. I, Ed. P.M.R., 1948, ediţia a II-a, p. 397.
[5] *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

la operația de extragere a minereului și eventual o prelungire a zilei de muncă la operația de spălare.

În asemenea împrejurări nu este surprinzător faptul că tocmai în această perioadă asistăm la introducerea și generalizarea sistemului de muncă în acord (*Haltakkordsystem*)[1] la minele din Săcărîmb, dar și la cele din Băița (reg. Hunedoara), care urmau imediat, ca mărime, după cele dîntîi. Potrivit acestui sistem de muncă salariul unui miner (*Halthaüer* sau *Erzhaüer*) era fixat în funcție de conținutul de metal nobil al minereului și nu după cantitatea în stînjeni de pămînt excavat (*Ged'nghaüer*). Ceea ce interesa acum în mod deosebit era să se asigure cantitatea de minereu pentru capacitatea sporită a noilor mașini de spălat, șteampuri și topitorii.

Că introducerea acestui sistem de salarizare a trezit nemulțumiri în rîndurile minerilor, care potrivit noului sistem trebuiau să-și intensifice munca căutînd minereu bogat în conținut de metal, aceasta o atestă multe documente. Amintim aici că în anul 1791 se înregistrează o plîngere a minerilor din Săcărîmb. Ancheta care se face la 6 octombrie 1791 în legătură cu această plîngere stabilește că „62 de mineri se plîng din pricina cîștigului mic, trei din pricina reținerilor abuzive din salar, 20 din pricina scumpetei cerealelor, 22 din pricina șuturilor de pedeapsă, 21 din pricina șuturilor de pază, 10 pentru a li se da mai mari avansuri din Casa frăției și cinci din pricina obligației de a îndeplini șuturi de separare"[2]. În urma acestei situații minerii declară că nu mai pot trăi, și că sînt siliți să-și caute alte mijloace de existență[3]. Plîngerea minerilor de la Săcărîmb este un exemplu elocvent de felul cum începe să se consolideze disciplina capitalistă a muncii prin sistemul aplicării amenzilor precum și a altor procedee abuzive.

Contradicțiile dintre mineri și acționarii minelor se adîncesc tot mai mult în urma folosirii mașinilor și a procedeelor tehnice în curs de perfecționare, deoarece așa după cum arată K. Marx, antagonismul dintre capitalist și muncitorul salariat „apare în modul cel mai palpabil, ori de cîte ori o mașină nou introdusă concurează cu modul de exploatare tradițional"[4].

---

[1] Cf. Arh. St., Cluj, arh. Zlatna, M. T. nr. 100, doc. din 2 ian. 1798. Descrierea amănunțită a acestui sistem de muncă și salarizare se află la Born, *op. cit.* p. 29—30, și Andreas Stüzt, *op. cit.* p. 50—54.

[2] *„...62 ⟨Haüer⟩ klagen über geringen Verdienst, 3 wegen übermässigen Lohns Abzug, 20 wegen zu theueren Schultboden Früchten; 22 wegen Strafschichten, 21 wegen Wachtschichten, 10 wegen Überkomung grösserer Anticipation aus der Bruderlade, und 5 wegen verrichten müssenden Scheiderschichten".* — Cf. Arh. St. Cluj; arh. Zlatna, M, T., *Untersuchung...*, doc. nr. 3030/1792; Pentru cazuri concrete de plîngeri mai semnificative vezi urm. pagini ale anchetei: p. 19—20, 25, 30, 38, 40, 49—50, 72. Astfel, minerul Cristian Schulkovski, spune printre altele"... *dass er im Winter in einem Monat nicht mehr als einen Gulden dos zweite Monat 2 Gulden, und den 3-ten Monat 17 fl. verdienet habe wovon er keinen Kreüzer durch diese Monate auf die Hand bekommen, sondern alles auf seine Schultboden und Bruderladen Schulden, deren er denmalen über 30 fl. selbst angiebt abgezohen worden", p. 30.*

[3] *„... dass wir schon nimmermehr mit unserer gewöhnlichen Arbeit leben können soudern uns auf eine andere Lebensart verwenden müssen Ibidem*, p. 106—107.

[4] K. Marx, *op. cit.*, p. 397—398.

www.dacoromanica.ro

Nu este deci de mirare că pe această linie a intensificării exploatării și a adîncirii antagonismului între acționarii de mine și mineri asistăm la începutul secolului al XIX-lea la o mișcare grevistă a minerilor din Băița, care lucrau după sistemul „Haltakkord"-ului introdus în 1799[1], și care la 10 aprilie 1804 pun uneltele jos și nu mai vor să lucreze după acest sistem cerînd îmbunătățirea salariilor[2]. Această mișcare grevistă a minerilor din Băița din anul 1804, la care participă de o potrivă mineri romîni, maghiari și nemți, este o strălucită dovadă a solidarității depline a muncitorimii minere în lupta împotriva exploatării noi, capitaliste.

Din cele spuse rezultă cu prisosință că deși încercarea lui Idu Crăciun, inovația lui Munteanu Urs. ca și altele din acea vreme constituiau un progres pe drumul emancipării omului de sub jugul forțelor naturii și ar fi trebuit să ducă la o ușurare a condițiilor de muncă și la o îmbunătățire a nivelului de trai al minerilor, totuși rezultatul a fost cu totul, contrar, deoarece s-a ajuns la o intensificare a exploatării. Există în acest fapt un antagonism, o contradicție care rezultă din însăși aplicarea capitalistă a mașinii, deoarece numai așa se explică faptul că, „mașina privită în sine reduce timpul de muncă, iar în aplicațiunea ei capitalistă ea prelungește ziua de muncă, ... în sine ea ușurează munca, iar în aplicațiunea ei capitalistă ea îi mărește intensitatea ... în sine ea constituie o victorie a omului asupra forțelor naturii, iar în aplicațiunea ei capitalistă îl pune pe om sub jugul forțelor naturii, ... în sine ea sporește avuția producătorului, iar în aplicațiunea ei capitalistă ea îl pauperizează" [3].

[1] „... *Herr R. Reichenstein diese Art Arbeit im Jahr 1799 in Boicza mit gutem Erfolge eingeleitet hat*". Cf. Andreass Stüzt, *op. cit.*, p. 53. Vezi în legătură cu introducerea acestui sistem și o serie de acte din Arhiva Zlatnei din anii 1798—1799.

[2] „... *61 Mann Erzthauer ihren Bergzeug den 10ten d. M. abgelegel und sich der fernern Haltakkordarbeit nicht mehr wiederen wollen*". Cf. Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, M. T. nr. 1608/1804 și nr. 1445/1804, Wochen-Protocoll... din 7—14 aprilie 1804.

[3] K. Marx, *op. cit.*, p. 405.

www.dacoromanica.ro

ANEXE

I

1779 ianuarie 13, Zlatna

Inovatorul romîn, *Idu Crăciun* cere forurilor miniere aprobarea pentru aplicarea şteampului său la minele fiscale şi particulare, arătînd avantajele şteampului construit de el.

Quemadmodum ambulans hincinde apud varias fodinas montanas Caesareo-regias comerales, adverti et vidi alias quoque similes privatorum fodinas auri argentique et ferri, quas privati possessores habent et excolunt, magno onore et gravi virium dispendio lapides ibidem portari e montibus ad valles, ad loca scilicet *stompa* [1] nominata et ad *coho* dicta. Cum ego sciam *stompas* et *Coho* ejusmodi extruere, et aqvam trahere ad apicem montis cum tribus hominibus, quorum unus stompas alter coho dirigit, tertius trahit aquam e fodina foras in apice montis, qvare multum commoditatis, et emolumenti ejusmodi fodinarum cultoribus procurari posset atque etiam Excelsae Camerae Regiae. Quapropter ego prout Testimonium meu hic acclusum docet, Zalathnae exiqua quandam in figura probam institui et deinceps majorem qvoque probam producturus, humillime insinuandum ac supplicandum habeo Excelso Thesaurariatui, qvatenus hic quoque conatus meus haud rejiciendus, cum gratioso ejusdem scitu et indultu fiat, atque ubi istud ad perfectionem perduxero, qvantum Excelsae Camerae mhi gratiose conferre visum fuerit, contentabor, ab aliis vero fodinarum heris seu possessoribus non nisi 10^{mam} lucri partem expectaturus sum, ita qvidem, ut etiamsi cum tempore nova per alios artifices ad hanc a me adinventam normam instrumenta conficerentur, nihilominustamen praedicta 10ma, pars lucri detractis detrahendis, mihi pro hac neo introducenda faciliori, utilioque norma, cedat. Quod dum demisse insinuans, gratiosam Excelsi Thesaurariatus resolutionem humillime praestolarer, venerationis cultu emorior

humillimus supplicans servus *Idu Cretsun*

⟨P e r s o⟩: Ad illustrissimum Dominum Commissarium Regium et Administratorem Cameralem, Excelsum item Caesareo-Regium Thesaurariale Consilium, Dominos et Patronos Gratiosissimos, Supplex libellus introscripti supplicantis.

Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, O.B.A., nr. 172/1779.

II

1779 martie ⟨17⟩, Zlatna

Judele montanistic din Zlatna, Gerliczi informează Tezaurariatul din Sibiu despre şteampul construit de *Idu Crăciun* şi despre modul de funcţionare. Se arată unele inconveniente ale noului model de şteamp.

An das Thesaurariat in Mentariis et Montanisticis.

In Gemässheit der untern 21ten Jenner d. J. erlassenen hohen Verordnung hat man von Seiten dieses Oberbergamtes das durch den vom Graf Karolyischen Infanterie Regiment verabschiedeten Soldaten Idu Kretsun verfertigte *Modell genau* besichtiget, nach welchem derselbe eine Art Pochwerke vorschlaget, die zu Ersparung der Gängtransports Unkösten ohne Aufschlagwasser und blos mit Beihilf eines Schichtlers in Umtrieb gebracht und erhalten werden könnten; und um hierüber einer Hochlöbl. Landesbehörde einen ausführlichen Bericht pflicht-

[1] Subliniat în original.

www.dacoromanica.ro

schuldig erstatten zu mögen, legen den anschlüssigen ächten Abriss nebst einer umständlichen Beschreibung von gedachten Modell [1] zur hohen Einsicht gehorsamst vor.

Gleichwie dann aus dem Bau dieser Maschine zu ersehen ist, dass die zu jedem paar Schiesser angebracht zwei Hebel wegen den gleichen Abstand von dem Ruhepunkt der Kraft gar keine Erleichterung verschaffen, sondern vielmehr die Wirkung deren Pochstempeln, welche von dem freien Fall derselben abhänget, durch das Gegengewicht grossen Theils hemmen; Dann dass die freihängenden Schiesser nur selten gerade in den Pochsatz fallen welchem auch durch Pochladen nicht abzuhelfen ist, indeme die Schiesser wegen kürzer werdenden Abstand des Hebels schief gehoben, und zurückfallen wurden; bei Anbringung eines Krümlings aber an dem Hebelsarm fiele der Schiesser zwar senkrecht allein ohne beschleunigte Geschwindigkeit mithin fast ohne Wirkung; und obschon in Ansehung dessen, dass der lange Schwengel 14 ganze Schwankungen in der Zeit machen muss als die Welle sich einmal umdrehet folglich ein paar Schiesser zweimal gehoben werde, die Kraft in Verhältnis der Last einen grossen Vortheil hätte, so muss hingegen eine so langsame Operation im Puchen erfolgen, dass besonders bei der so unschicksamen Eintheilung der Pochstempel ein taugliches Pochmehl zu erhalten gar keine Möglichkeit wäre; als waget man es eben so wenig auf eine im grossen abzuführende Probe einzurathen, so wenig sich versprechen lasset, dass durch mehrgedachten Maschine, wenn selbe auch verbesseret würde, eine gute Pochwerks Operation zu erwirken wäre, und da hiemit den diesfälligen Auftrag Einer Hochlöbl. Landesstelle pflichtschuldig befolget zu haben verhoffen, als sollen die von Eingangs erwähnten Idu Kretsun eingereichte Bittschrift samt dem allegato gehorsamst zurückanschlüssen und mit gebührenden Respect beharren.

Zalathna den <17> März 1779 *Gerliczi* m.p.
H. Zeleczky m.p.

Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, O.B.A., 172/1779.

III

1799 decembrie 13, Sacărîmb,

Administratorul minelor din Săcărîmb, Felix Franzenau, informează Tezaurariatul din Sibiu despre noul model de şteamp construit de dulgherul *Munteanu Ursu*, propunînd unele îmbunătăţiri în construirea lui.

Hoch Löbliches K. K. Münz und Bergwesens Thesaurariat.

Zu Folge Verordnung de dato 13ten Sept. 1. J. Zahl 2069 sollen den Riss von den Pochwerk, welches der hiesige Zimmerpollier *Muntjan Urs* hergestellt; mit deme gehorsamst einsenden, dass dieses Pochwerk zwar mit dem Waschwerkswasser in Umtrieb gesetzt wird, wegen den zu hohen Sternrad aber, welches die Kraft vermehret, die Geschwindigkeit aber hemmet den gewünschten Erfolg nicht leiste, massen die Schüsser in einer Minuten bei den schnellesten Umtriebe des Wasserrads höchstens 18 mal gehoben werden, wo sie doch 35 bis 40 mal fallen solten, wodurch die gehörige Bewegung des Wassers um die Mehle ordentlich auszuwerfen, nicht erfolget, und auch in 24 Stunden kaum 1 Ctr. Erzt auf einen Schüsser angenommen werden kann, und dahero das Ziel, wozu das Pochwerk erbaut worden, verfehlet ist. Gleichwie über alle neu erfundene Machinen eine Rafinirung bedärfen, so ist man auch im Begriff, den ganz gegründeten Rath T. Herrn Hof Raths von Riechenstein zufolge, das Sternrad um ein merkliches kleiner zu machen, weil sich bei diesen Sternrad ohnehin eine übermäs-

[1] Planşa nu se află în dosarul respectiv.

www.dacoromanica.ro

sige Kraft von mehr als 6 Huben ergiebt, die sich bei den kleinern entbehren lassen wird, und man bey Verminderung der überfliessigen Kraft zu den Entzweck der bei dieser Manipulation erforderlichen Geschwindigkeit gelangen werde. Nagyag den 28^{t}. Nov. 1799.

Franzenau
K.K.R. Verwalter m.p.
J. Hopp mp.
Franz Christl m.p.

<P e v e r s o :> An Ein Hoch. Löbl. K. K. Thesaurariat in Münz und Bergwesen Anzeigen der Nagyager Revier Verwaltung de dato 28^{t}. Nov. 1799 die Pochwerks Machine des Zimmerpolliers *Muntyan Urs* betreffend.

Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, M. T. nr. 2803/1799.

IV

1800 august 11, Săcărîmb.

Administratorul minelor din Săcărîmb, Felix Franzenau, comunică Tezaurariatului din Sibiu foloasele pe care le aduce mineritului noua mașină de spălat aurul, construită de *Munteanu Ursu*.

Hoch Löbl. K. K. Münz und Bergwesens Thesaurariat.

Die Hohe Verordnung de dato 19^{t}. May l. J. Zahl 1121 verweisset der Verwaltung, dass Sie der Zimmerpollier *Muntjan Urs* ein Douceur wegen Herstellung einer *Waschwerks Maschine*, wodurch das Kostspielige der Menschenhände ersparet wird, von 6 Dukaten gegeben habe, und verlanget, dass die Verwaltung sowohl von dieser, als den von Ihme Muntjan Urs projectirten Pochwerks Maschine, alle Umstände und Kösten, welche die eine und die andere dieser zwoen Maschinen seit der Operation derselben betreffen; mit jenem welche bei einen gewöhnlichen Wasch und Pochwerks statt haben, mit Rücksicht auf einen gleichen Zeitraum zu billanziren, und die hier über zu verfassende Ausweise mitelst eines besondern Berichts einsenden sollen.

Zufolge dieses Auftrages hat die Verwaltung ohngeachtet schon mehrmalen abgeführten Proben, neuerdings eine, um sich genau von beidenseitigen Vortheilen zu überzeigen, veranlasset, und giebt sich die Ehre nebenkommende Billanze den Höhen Auftrage gemäss einzusenden.

Aus dieser Billanze erhellet, dass bei einen vollkommenen Waschwerks mit Menschenhänden in einer 12 stündigen Schicht 130 Ctr. [1], in einen Monath aber, oder 22 Schichten 2860 Ctr. an Wascherzten aufgewaschen werden. Da nun die monatliche Unkösten sich auf 75 fl. 6 cr. belaufen, so kommt der Ctr. Waşcherzt auf 1 4/8 cr.

Mitelst der Machine] aber werden in 12 Stunden 310 Ctr. und in einem Monath oder 22 Schichten den Mitelnach 6820 mit einen Köstenaufwand von 25 fl. 18 cr. aufgewaschen, weswegen der Ctr. Wascherzte auf] 1/8 cr. zu stehen kommet. Wenn [man nun berechnet, dass in 6 Monaten, als der Zeit, in welcher die Waschwerke im Umtrieb sind, bei den Handwaschwerk 17.160, und mit der Machine 40.920 Ctr. ausgewaschen werden, und jeder Ctr. um 1 3/8 cr. wollfailer erzeuget wird, so zeigt sich, dass bei der Machine sich ein Nutzen von 937 fl. 45 cr. ergeben.

Nebst dieser Machine sind noch 2 andere durch mich Bergverwalter schon im Jahr 1795 erfundenen sogenannte Sprudl Waschwerke deren einen in 12 Stunden 320 Ctr. und in einem Monat 7040 Ctr. aufwaschen. Da nun die Unkösten 25 fl. 18 cr. ausmachen, so kommt der Ctr. Wascherzt auf 1/8 cr. zu stehen, und weil in 6 Monathen 42.240 Ctr. aufgewaschen werden, und jeder Ctr. gegen dass Handwaschwerk um 1 3/8 cr. wollfeiler zu stehen kommet, so ergiebt

[1] *Centner*, Zentner, aprox. $^{1}/_{3}$ majă de azi (54 kg.)

www.dacoromanica.ro

sich bei jeder ein Nützen von 988 fl. folglich bei denen 3^{en} Machinen ein Ueberschuss gegen das Handwaschwerk von 2913 fl. 45 cr.

Nebst diesen nicht zu verkennenden Vortheils gedachter Machinen gegen die vorige Waschwerks Manipulation kommet noch vorzüglich.

1^{t}. Die mehrere Geföll Erzeugung in Erwegung zu ziehen, da vormal bei 5 Handwaschwerkern immer ein beträchtliches todtes Capital von Jahr zu Jahr erliegen bliebe, nun aber bei dieser 3^{en} für die 6 Monathe kaum hinlängliche Waschertze erzeugt werden können.

2^{t}. Können diese Machinen Tag und Nacht, und auch während denen Raststunden im Umtrieb erhalten werden, wodurch statt 40- oder 42.000 Ctr. Jährlich 80 bis 84.000 Ctr. aufgewaschen werden könnten, und weil.

3^{t}. Die Unkösten mit diesen Machinen nur dass 3^{e} der Handwaschwerker betragen, so können auch minderhaltige Waschertze mit Nützen gewaschen werden. Ja auch

4^{t}. Schaffen diese Machinen, weil auch Pocherzte noch mit Nützen gewaschen werden, einen nicht geringen Nuzen bey denen Pochwerkern, da nicht nur alles taube von denen Pocherzten abgesondert, sondern auch dass Schnelzwürdige Zeug ausgehalten wird, folglichen nur jenes, welches in die Pochwerke bestimmt ist, dahin kommet wodurch sowohl an der Zeit, als Unkösten in Pochen und Schlemmen gewonnen wird.

5^{t}. Wird an denen Reibsiebern vieles und Nahmhaft ersparet, da ein feines Sieb bey den Hand Waschwerk wegen beständigen reiben kaum 2 Monate dauret, eines aber bei denen Machinen, besonders bei dem Sprudlwaschwerk schon über 4 Jahre bestehet.

Um aber diese Manipulation und das Machinenwesen soviel möglich zu vervollkommnen, und auch die Siebsetzer die den grössten Lohn haben zu ersparen, wurde an die Radswelle eine Flasche angebracht, die einen Hebel, an dessen äussere Ende, des Setzsieb an 2 Stangen hänget, in Bewegung setzet, und da die Flaschen den Hebel greifet, dadurch gehoben, wenn sie selben aber auslasst, in das Wasser getaucht wird. Endlichen ist noch vorne unter den Hebel eine Latten angebracht, worauf der Hebl wenn ihn die Flaschen auslasset, anprellet, und den sonsten mit Händen gemachten Stoss, hervorbringt. Durch diese Manipulation wird nicht nur mehr Erzt gesetzet, sondern auch viel reiner, als mit Menschenhänden, weil man sich nicht immer auf den Fleiss des Siebsetzers verlassen kann, erzeuget, es ist also nur ein Knab, der die gesezten Erzte abstreift, das Sieb wiederum anfüllet, und so von einen zum andere gehet. Die beiliegende Zeichnung B zeiget die in Frage stehende Machine, die der Tagoberhuttmann Johann Huber projectiret, und hergestellet hat.

Da nun diese Machinen einen so ausnehmenden Nutzen leisten, so glaubte die Verwaltung ihme Muntyan Urs die zugesagten 6 Dukaten ohne Anstand geben zu können, und bittet um derselben Bewilligung. Es ist freilich dessen Machine nur eine Nachahmung [1] des schon 1$^{1}/_{2}$ Jahr eher bestandenen Sprudlwaschwerks, weilen man aber nicht wissen konnte, ob seine Machine nicht noch grössere Vortheile, als die schon bestandenen leisten werde, so hat man selbe auch bauen lassen, und das Sprudlwaschwerk hat nur gegen den könischen Fasse diese Vorzüge; erstens : dass es nicht so viel zusammen gesezt ist, folglichen weniger Reparations Kösten bedarf, und 2^{tens} weil durch das Sprudlwaschwerk die sehr lettigen Gänge besser und reiner gewaschen werden.

Was aber die durch den Muntyan Urs projectirte, und erbaute Pochwerks Machine mit den Sternrad betrieft, da muss die Verwaltung gestehen, dass es nicht den gehoften Endzwecke entspreche, weil man wegen den zu grossen Sternrad, die erforderliche Geschwindigkeit der Schüsser nicht erziehlen kann. Man hätte zwar die Abänderung schon getroffen, un das Sternrad

[1] Că nu este o simplă imitaţie se poate vedea din comparaţia celor două modele : planşa II şi III.

www.dacoromanica.ro

kleiner gemacht, weil aber ein Vorschlag im Werk ist, vermög welchen mit diesen Sternrad, statt denen Schüssern mit Pumpen so viel Wasser gehoben werden *solle*, dass dadurch ein 6 Schüsseriges ord. Pochwerk in Gang werde erhalten werden können, so hat man mit dieser Abänderung bis der Vorschlag welcher bey dermaliger trüken nicht in Erfüllung gebracht werden kann, zugewarten. Die Verwaltung hat, wie es Ein Hoch. Löbl. K. K. Thesaurariat gekannt ist ihm Muntyan Urs auch für dieses Pochwerk 6 Dukaten abreichen lassen, und bietet auch diese gnädigst applacidiren zu wollen; denn obwohlen er damit nicht reusiret, so hat er doch einen Gedanken hergegeben, welcher mitlerzeit etwann verbessert, und nüzlich werden kann. Und überdies war der Sinn der Verwaltung ihm, sowohl als andere dadurch zu dergleichen nuzbringenden Vorschlägen anzueifern.

Nagyag der 12te Aug. 1800.

Franzenau m.p.
k.k. R<eviers> Verwalter
Franz Christl m.p.

<P e v e r s o :> An Ein Hoch Löbl. K.K. Münz und Bergwesens Thesaurariat Anzeigen der Nagyager Reviers Verwaltung de dato 12^{t}. Aug. 1800 im Betref der von dem Zimmerpollier Muntjan Urs hergestellten Wasch und Pochwerks Machine.

Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, M. T. doc. nr. 2095/1800

V

1800 august 11, Săcărîmb.

Bilanțul întocmit de administratorul minelor din Săcărîmb, Felix Franzenau, în legătură cu avantajele întrebuințării mașinii de spălat minereul, construită de *Munteanu Ursu*.

Billanze

Zwischen der gewöhnlicher Waschwerks Manipulation mit Menschenhänden, und der neu erbauten und eingeführten Waschwerks Machine, wie nehmlich, sich bei einem, und der andere die Unkösten verhalten, und welche Vortheile sich bei lezteren gegen die erste ergeben.

In dem Waschwerk mit Menschenhänden werden in einer 12 stündigen Schicht 130 Ctr.[1] ausgewaschen folglichen in einem Monat, oder 22 Schichten 2860 Ctr. in 6 Monaten also 17.160 Ctr.

Unkösten bei dem Waschwerk mit Menschenhänden in einem Monat, oder 22 Schichten sind folgende erforderlich:

		Einzeln fl.	Einzeln cr.	Zusammen fl.	Zusammen cr.
1 Siebsetzer mit monatlich		8			
1 Siebsetzer Gehilf à 18 cr. pro 22	Schichten .	6	36		
2 Mann beim auftragen à 12 cr. pro 22	Schichten .	8	48		
2 Mann bei erstern 2 Reibgütern à 12 cr. pro 22	Schichten .	8	48		
2 Mann bei den Rinkasten 12 cr. pro 22	Schichten .	8	48		
2 Mann beim 3^{t} und 4^{t} Reibgütter à 10 cr. pro 22	Schichten .	7	20		
1 Knab beim 5^{t} Reibgütter à 8 cr. pro 22	Schichten .	2	56		
5 Knaben bei Abhebung von Siebern à 7 cr. pro 22	Schichten .	12	50		
3 Knaben bei den Siebsetzern 6 cr. pro 22	Schichten .	6	36		
2 Knaben bei dem Rinnwerk à 6 cr. pro 22	Schichten .	4	24		
				75	6

[1] *Centner*, Zentner, aprox. 1/2 majă de azi (54 kg).

www.dacoromanica.ro

Komt dahero ein Ctr. Wascherzt auf 1 4/8 cr. zu stehen.

Bei dem Waschwerk mit den conischen Fasse wurde in einer 12 stündigen Schicht 310 Ctr. folglichen in einem Monat oder 22 Schichten 6820 Ctr. aufgewaschen. Unkösten bei dieser Machine, sind folgenden:

	Einzeln fl.	cr.	Zusammen fl.	cr.
1 Mann bei Abhebung von Setzsiebern à 15 cr. pr. 22 Schichten	5	30		
2 Mann bei dem Auftragen ungewaschener Erzte 5 cr. pr. 22 Schichten	11			
2 Knaben bei dem Rinnwerk à 6 cr. pr. 22 Schichten	4	24		
2 Knaben bei dem Siebsetzer 6 cr. pr. 22 Schichten	4	24		
			25	18

Kommt also der Ctr. Wascherzt zu waschen auf 1/8 cr. Wenn also in 6 Monat 40.920 Ctr. durch die Conische Waschwerke Maschine aufgewaschen werden und jeder Ctr. gegen der mit Menschenhände um 1 3/8 cr. wollfeiler erzeugt wird, so erweiset sich, dass durch die Machine mit dem Conischen Fasse in 6 Monaten 937 fl. 45 cr. gewonnen werde.

Bei dem Waschwerk mit dem Sprudl oder Boding werden in einer 12 stündigen Schicht 320 Ctr. gewaschen, in einem Monat also, oder in 22 Schichten 7040 Ctr.

Unkösten hiebey sint diese:

1 Schichtler bei Abhebung von Siebern à 15 cr. pro 22 Schichten	5	30		
2 Schichtler bei dem Auftragen deren Erzten 15 cr. pro 22 Schichten	11			
1 Schichtler bei dem Siebsetzen à 12 cr. pro 22 Schichten . . .	4	24		
2 Schichtler bei dem Rinnwerk à 6 cr. pro 22 Schichten	4	24		
			25	18

Komt der Ctr. also auf 1/8 cr. an Waschkösten zu stehe. Bei diesem Sprudl oder Bodingwaschwerk erweiset sich ein Vortheil gegen dem mit Menschenhänden von 988 fl.-cr. gegen der Conischen Fass Machine also um 50 fl. 15 cr. mehr, weil in 6 Monaten 42240 Ctr. aufgewaschen werden, und um 1 3/8 cr. ebenfalls wollfeiler zu stehen kommt.

Nagyag *den* 11t Aug. 1800.

Franzenau
k.k.R. Verwalter m.p.
Franz Christl m.p.

Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, M. T. doc. nr. 2095/1800.

VI

1800 aprilie 19, Săcărîmb.

Administratorul minelor din Săcărîmb, Felix Franzenau, cere aprobarea Tezaurariatului din Sibiu pentru acordarea unei remuneraţii de 27 florini lui *Munteanu Ursu*, pentru noua maşină de spălat aurul. Aceeaşi remuneraţie se propune şi pentru noul model de şteamp construit de acelaşi inovator.

Hochlöbl. K.K. Münz und Bergwesens Thesauriariat!

Einem Hoch Löbl. Thesauriariat wird es in Hohen Andenken ruhen, dass der hiesige Zimmerpollier *Munljan Ursz* eine *Waschwerks Maschine* mit einem Wasserrad, welche die Erzte ihne Zuthuung einiger Menschenhände waschet, nach der Art wie ich Berg Verwalter eine das Jahr vorhero erfunden projectiret hat, und sich bei Erbauung dieser Maschine vielle Mühe gegeben, dahero dachte die Verwaltung, sowohl zu seiner eigenen Belohnung, als auch

www.dacoromanica.ro

anderer Aufmunterung ihme ein Doceur geben zu müssen, und ertheilte ihme dafür 27 fl. ohne zu erwägen, dass hierüber eine Höhere passirung nothwendig seyen därfte. Da aber Eine Löbl. K. Thesaurariats Buchhalterey diese Post als eine von Höhern Orten nicht bewilligte bemanglet; so sollen Ein Hoch Löbl. K. Thesaurariat um die Hohe Bewilligung gehorsamst ersuchen.

Und da dieser Zimmerpollier auch ein Pochwerk mit einem Sternrad, das nur mit dem 4thel eines für andere Pochwerke nötiges Wasser im Umtrieb erhalten werden kann projectiret, so hat ihme die Verwaltung auch für diese Erfindung 21 fl. gegeben, die vielleicht auch mitlerzeit auch vonSeiten der Buchhalterey beanständiget werden därften; Dahero unterfanget sich die Verwaltung auch um die Hohe Bewilligung dieser 2 Doceur weilen selbe gewiss zum Nuzen des Allerhöchsten Aerarii, und der Gewerkschaft, wie auch zur Aufmunterung anderer zum besten des Staats abgeziehlet ware.

Nagyag den 19ten April 1800

Franzenau m.p.
K. K. Reviersverwalter
J. Hopp m. p. Probir
Franz Christl m.p.

<P e v e r s o :> An Ein Hoch Löbl K.K. Münz und Bergwesens Thesaurariat, Anzeige der Nagyager Reviers Verwaltung de dato 19ten April 1800, in Betref des dem Zimmerpollier Muntyan Urs verabreichten Doceurs.

Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, M. T. nr. 1121/1800.

VII

1800, mai 2, Sibiu.

Tezaurariatul din Sibiu cere administrației minelor din Săcărîmb, să i se trimită descrierea amănunțită a inovațiilor lui *Munteanu Ursu* pentru a putea decide în chestiunea remunerației inovatorului romîn.

An die K. Reviers-Verwaltung zu Nagyag.

Die K. Bergverwaltung hat, indem sie laut ihres untern 19ten v. M. hieher erstatteten Berichts dem dortigen Werkszimmerpollier Muntyan Ursz für die von ihm erfundene *Waschwerks-Maschine* und *Pochwerk* eine Remunerazion eigenmächtig abreichte, um so mehr gefehlet, da selbst diese Thesaurariat Remunerazionen ohne vorläufiger Bewilligung der hohen Hofstelle nicht anweisen darf. Damit man aber diesorts beurtheilen kann, in wie weit der genante Zimmerpollier für die Projectirung, und Verfertigung der wie die K. Bergverwaltung vorstellet, ohne Zuthuung der Menschenhände operirenden Waschwerksmaschine, und des mit dem vierten Theile der bey denen Pochwerken sonst erforderlichen Wassermenge wirkenden Pochwerkes Remunerazions würdig ist, hat die K. Bergverwaltung alle Umstände und Kösten, welche die eine und die andere dieser zwo Maschinen seit der Operazion derenselben betreffen mit jenen welche bei dem Umtrieb und der Wirkung eines gewöhnlichen Waschwerkés und Pochwerke statt haben, mit Rücksicht auf einen gleichen Zeitraum der Operazion zu billanziren und die hierüber, zu verfassenden Ausweise mittels eines besonderen Berichtes hieher einzusenden, ronach der weitere Entschluss in Hinsicht auf die Remunerirung des Bemelten Muntjan Ursz folgen wird.

E consilio etc. Cibinii 2da Maji 1800.

Hollo m.p.

<P e v e r s o :> An die K. Reviers Verwaltung Nagyag. Dass wegen der von dem dortigen Zimmerpollier Muntyan Ursz projektirten und verfertigten *Waschwerks Maschine*, und *Pochwerks* der umständliche Bericht hieher erstattet werden solle.

Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, M. T. nr. 1121/1804.

www.dacoromanica.ro

VIII

1800 august 30, Sibiu.

Tezaurariatul din Sibiu repetă cererea sa, adresată administrației minelor din Săcărîmb, de a i se trimite desenele și descrierea amănunțită a noilor „mașini" construite de Munteanu Ursu.

An die K. Reviers-Verwaltung zu Nagyag.

Man hat der K. Bergverwaltung noch untern 20ten Jänner 1798 nr. 127 verordnet, von den laut Berichts der K. Bergverwaltung de dato 12ten d. M. durch den dortigen Zimmerpollier neu erfundenen und bereits hergestellten Waschwerken verlässliche Zeichnungen durch den Markscheider Gerubel machen zu lassen, und sie mit umständlicher Beschreibung hieher einzusenden. Da aber dieses bisher noch nicht geschehen ist, so wiederholet man hiemit jene Verordnung mit dem Beisatze, dass zugleich auch von dem Pochwerke, welches der Zimmerpollier *Muntjan Ursz* angegeben und vorgerichtet hat, eine umständliche Zeichnung und Beschreibung hieher eingesendet werden soll; als dann wird man wegen Remunerirung des gedachten Polliers Ursz bey hoher Hofstelle einschreiten. Anbey muss man der K. Bergverwaltung bedeuten, dass künftig kein Maschinen-Vorschlag ohne vorläufiger mit Riss, und ausführlicher Beschreibung hieher gemachter Anzeige, und darüber erfolgter Gutheissung in Ausführung gebracht werden soll, weil ohne vorläufiger Berechnung und beurtheilung der Erfolg immer ungewiss, und daher die Auslage gewagt ist, wie denn der Erfolg von dem gedachten Pochwerke des Polliers Ursz der Erwartung, wie die K. Bergverwaltung selbst bemerket, nicht entsprechen hat.

E. Consilio, Cibinii 30 august 1800

Hollo m. p.

<P e v e r s o :> An die K. Nagyager R. Verwaltung Wegen Einsendung des Risses und Beschreibung von der durch den Muntjan Ursz erfundenen Wasch und Pochwerksmaschin.

Arh. St. Cluj, arh. Zlatna, M. T. 2095/1800.

IX

Descrierea mașinii de spălat aurul <Waschwerks Machine> construită de Munteanu Ursu

„...Dieses konische Waschwerk <welches zum Erfinder den Zimmerpalier *Muntyan Ursu* hatte>, welches Tab. XI fig. I et II vorgebildet wird, bestehet aus folgenden Theilen, nehmich aus einen ein Lachter 3 Schuh langen oben achtzehn unten 36 Zoll dieken Fasse *a.* dass an der Welle *b.* mit Kreutz Hölzern inwendig befestiget, im Zirkel beweglich, und mit einem fünf zolligen Falle versehen ist. Dieses hat an den oberen Boden eine Oefnung von zwölf, und an untern von achtzehn Zollen. Nahe an den oberen Ende ist ein zwey Klafter hoches Stern Rad *c.* mit hundert zwanzig Zähnen versehen, befestigt, welches in das an der Welle *d.* des zwei Klafter hochen sieben Zoll breiten masser Rades *e.* angebrachte 2 Schuch 2 Zoll hohe mit 24 Tribsteken versehene getriebe *f.* eingreift, und so das konische Fass *a* in Zirkel bewegt, aus den Sumpf *g* der Radstube fliset das zum Waschen nötige Wasser durch die Rienne *h.* in die Rolle *i* worin die Wascherze aufgetragen werden, und von da mittelst der an oberen Theil des Fasses befindlichen Oefnung, nebst den Wascherzen selbst in das Fass flüssen, durch das öftere undrehen des Fasses, und dessen Fall, nähren sich die Wascherzte an die untere öffnung des Fasses, fallen auf die an denselben befestigten Sieber *k, l, m, n,* und durch selbe in die Fächer *o, p, q, r, s,* wonach das Kern und feine Mehl aus dem Fache *s,* mittelst der Rinne *t* und *u* in die Mehl reine *v* und *w* in dessen die groben Theile durch die Sieber in die Fächer *o, p, q, r* flüssen und nach ihrer Grösse entweder geschieden oder mit dem Siebe

www.dacoromanica.ro

gesetzet werden. Die Sieber werden so übereinander gespannet, dass das weiteste unten zustehen kommet. Die übrigen werden über dieses, immer jenes mit kleineren Ofnungen ober des mit grösseren gespanet, die Ofnung der Sieber sind wie bei den Sprudelwaschwerk, die länge des weitesten Siebes *n* ist vier Schuch lang und 18 Zoll weit, dan kommt das Sieb *m* mit kleineren Oefnungen 3 Schuch lang und 24 Zoll weit, das 3te mit noch kleineren Oefnungen ist 2 Schuch lang und 28 Zoll weit, endlich kommt das feinste welches 1 Schuch lang un 32 weit ist. Das Fass mit Wascherzen bis zum Ausflüsse angefüllet sein. Wenn dieses Fass in einer Minute 5 mal umgehet hat es die höchste Geschwindigkeit, die man geben darf, an sonsten die Wascherzte nicht hinlänglich gewaschen wurden...".

(Din manuscrisul: *Systematische Beschreibung des Bergwerks Szekeremb oder Nagyag*, Von dessen Entstehung und Fortdauer, nebst aller bey dem Bergbau, Tag-Manipulationen, Machinen, und Rechnungs-Wesen vorkommenden Verbesserungen, Abweichungen, von denen in andern Bergwerkern üblichen Manipulationen, und endlichen neuen Erfindungen mit Zeichnungen und Tabellen. Beschrieben von Felix Franzenau, kaiserl. auch Kais. König. Berg- und Reviers—Verwalter. 1806, § 53, p. 52—54).

Arh. St. Cluj, Arh. Zlatna, nr. 1528.

★

НОВАТОРЫ РУМЫНЪ В РУДНИКОВОЙ ТЕХНИКЕ В ТРАНСИЛЬВАНИИ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XVIII ВЕКА

(КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ)

Во второй половине XVIII века замечается интенсификация эксплуатации рудных залежей в Трансильвании. С этой целью принимаются меры для открытия новых рудников и для более систематической эксплуатации старых. Возрастает количество подпестиков, и кладется начало постройке новых плавильных заводов большей мощности. Показательными являются и темпы нарождения и укрепления акционерных обществ, которым государство предоставляет денежные займы с целью интенсификации эксплуатации рудников.

В этой погоне за прибылями вопрос о квалифицированных кадрах приобретает особое значение. Этой необходимостью и объясняется учреждение во второй половине XVIII века горных училищ в горнорудном урочище Златна, которые подготовили многочисленные кадры кыалифицированных рабочих. Среди квалифицированных рабочих, которые содействовали развитию рудниковой техники в горнорудном урочище Златна, проявивших себя настоящими новаторами, находятся и местные уроженцы с многочисленными традициями и опытом в труде.

При исследовании документальных материалов архива Златны выделяются личности двух новаторов — румын: Иду Крэчуна, вышедшего в запас солдата, и Мунтяну Урса, плотника в рудниках Сакарымба. Иду Крэчун представил 13 января 1779 года на утверждение в Сибийское казначейство проект новой модели подпестика, а Мунтяну Урс построил в 1796 году новую модель подпестика (Pochwerks Masch'ne), а в 1797 году — новый тип «машины» для промывки золотой руды (Waschwerks Maschine).

www.dacoromanica.ro

Несмотря на то, что, благодаря новому типу подпестика, построенному Иду Крэчуном, можно было экономить расходы, связанные с транспортом руды, и эта машина могла приводиться в движение без применения водной энергии, одним только рудокопом, она не была применена. Зато существуют точные данные, из которых явствует, что новая машина для промывки руды Мунтяну Урса нашла широкое распространение вследствие преимуществ, которые она представляла (поднятие производительности труда на 237% в процессе промывки руды и сокращение расходов путем использования меньшего количества рабочих рук).

LES NOVATEURS ROUMAINS DANS LA TECHNIQUE MINIÈRE DE TRANSYLVANIE AU COURS DE LA SECONDE MOITIÉ DU XVIIIe SIÈCLE

(RÉSUMÉ)

Dans la seconde moitié du XVIIIe siècle on constate un essor de l'exploitation des gisements miniers de Transylvanie. Toute une série de mesures sont prises en vue d'ouvrir de nouvelles mines et d'une exploitation plus systématique des anciennes. Le nombre des broyeuses de minerais augmente considérablement et la construction de plusieurs fonderies d'une capacité supérieure est décidée. Le rythme de fondation et de consolidation des sociétés par actions, auxquelles l'Etat accorde des prêts en argent, dans le but d'intensifier les exploitations minières, est des plus significatifs.

Dans cette course aux profits, le problème d'un personnel qualifié acquiert une importance particulière. C'est en raison de ces nécessités que s'explique la création sur le domaine minier de Zlatna, dans la seconde moitié du XVIIIe siècle, de plusieurs écoles de montée pour mineurs, où se sont spécialisés de nombreux ouvriers qualifiés. Parmi ces ouvriers qualifiés qui ont contribué au développement de la technique minière sur le domaine minier de Zlatna, s'affirmant comme de vrais novateurs, il y en avaient de nombreux originaires de la région même, ayant une longue tradition et une grande expérience de travail.

De l'examen du matériel documentaire des archives de Zlatna, deux figures de novateurs roumains se détachent. Celles de Idu Crăciun, ancien soldat, et de Munteanu Urs, maître charpentier aux mines de Săcărîmb. Le 13 janvier 1779, Idu Crăciun soumet à l'approbation des autorités compétentes de Sibiu le projet d'un nouveau modèle de broyeuse de minerai et, en 1796, Munteanu Urs construit un nouveau modèle de broyeuse (Pochwerke-Maschine) et en 1797 un nouveau type de machine à laver les minerais d'or (Waschwerks Maschine).

Bien que le nouveau type de broyeuse, construite par Crăciun, ait permis d'économiser les frais de transport du minerai et fut mis en mou-

www.dacoromanica.ro

vement, sans la force de l'eau, par un seul mineur, il ne fut jamais mis en application. En échange il existe des données précises d'où il résulte que la nouvelle machine pour laver le minerai de Munteanu Urs fut largement employée grâce aux avantages qu'elle présentait (augmentation de la productivité du travail de 237% dans les opérations de lavage du minerai et réduction des frais par l'emploi d'un nombre plus restreint de main-d'oeuvre).

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 2, 1957

ASPECTE DIN SITUAȚIA ȘI LUPTA MASELOR POPULARE DIN MARAMUREȘ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XVIII-LEA *

DE

ȘT. PASCU

Unul din scopurile de căpetenie în domeniul economic urmărit de noii stăpîni ai Transilvaniei, austriecii, a fost exploatarea din plin a bogățiilor subsolului acestei provincii. De aceea Curtea din Viena manifesta o deosebită grijă pentru organizarea mineritului, luînd o seamă de măsuri pentru sporirea producției, mai ales după anul 1764, cînd pierduse bogățiile Sileziei, ca urmare a războiului de șapte ani.

Pentru a mări producția în industria extractivă, austriecii au făcut în acest timp sforțări neobișnuite. Au reorganizat mai întîi sistemul administrativ și de conducere în industria minieră. În scopul de-a asigura continuitatea și creșterea progresivă a producției, toate instituțiile legate de industria extractivă au fost subordonate Direcției minelor (*Bergwerks Direction*). S-au luat apoi măsuri pentru dezvoltarea tehnică a mineritului; s-a perfecționat sistemul protecționist al controlului de stat asupra mineritului particular și s-au organizat inspecții regulate ale minelor. În afară de acestea, s-a căutat și s-a făcut reglementarea situației de drept și a retribuției lucrătorilor din industria extractivă. Lucrătorii străini, specialiști, au căpătat unele privilegii față de cei băștinași: au fost scutiți de capitație, li s-a îngăduit să aibă mai multe animale; fierarii, tăietorii de lemne și cărbunarii au fost socotiți mineri; vitele întrebuințate în minerit (pentru transporturile de materiale sau minereu) au fost scutite de dare, etc. [1].

Grija deosebită a Curții din Viena s-a concentrat în primul rînd asupra minelor de aur și de argint din domeniul Zlatnei și Băii Mari, și asupra celor de fier și de cărbune din Banat și Hunedoara.

În sistemul general de reorganizare a industriei miniere Curtea nu a uitat însă să cuprindă și bogatele ocne de sare din Transilvania, care aduceau tezaurariatului venituri însemnate.

* Comunicare prezentată la sesiunea științifică a Academiei R.P.R., care a avut loc între 2 și 7 iulie 1956.

[1] Cf. Tóth Z., *Mișcările țărănești din munții Apuseni pînă la 1848*, București, 1955, p. 97—100.

www.dacoromanica.ro

Dacă cunoaşterea problemei industriei extractive de aur, argint, fier şi cărbune a constituit pînă acum o preocupare a istoricilor din ţara noastră şi chiar din ţările vecine (R. P. Ungară, R. Cehoslovacă), problema exploatării ocnelor de sare din Transilvania, în timpul stăpînirii austriece, a fost cu totul ocolită. Bogatele arhive miniere ale domeniului Zlatnei au oferit cercetătorilor posibilitatea să încerce rezolvarea unor aspecte de seamă ale mineritului din Munţii Apuseni. Cît priveşte situaţia ocnelor de sare, dificultatea studierii lor s-a datorit şi lipsei materialului documentar publicat sau inedit. Pentru veacul al XVIII-lea, material publicat lipseşte aproape complet iar cel inedit, cît se cunoaşte, păstrat în arhive publice, se reduce la rapoartele administraţiei camerale din Sighetul Maramureşului dintre anii 1754 1772 şi la registrele de procese verbale ale administraţiilor cămărilor de sare din Maramureş şi Banat dintre anii 1775—1785. Acest material aflat în Arhivele Statului din Budapesta [1] îşi aşteaptă încă cercetătorii. Arhivele marilor ocne de sare din Transilvania : Turda, Cojocna, Dej, Ocna Sibiului, Uioara s-au pierdut, încît studierea acelor ocne este aproape cu neputinţă. O întîmplare fericită a făcut să cunoaştem registrele cămării de sare din Maramureş (în număr de opt), care se află în posesia noastră şi în care sînt consemnate documentele —unele în regest, altele în rezumat, iar altele în reproducere integrală—în legătură cu exploatarea ocnelor de sare din cele mai vechi timpuri pînă la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. Este, cred, cea mai completă arhivă despre o exploatare saliferă, păstrată, este adevărat, în forma unor registre, întocmite, însă, pe baza actelor originale din arhivă care astăzi nu se mai cunosc. Pe temeiul acestui material inedit aş dori, de data aceasta, să înfăţişez, în linii generale, condiţiile de muncă în aceste ocne şi unele momente de luptă ale lucrătorilor de la ocne şi ale ţărănimii de pe ogoarele din Maramureş pentru îmbunătăţirea acestor condiţii.

Stăpînirea austriacă, pentru care unul din scopurile primordiale era sporirea veniturilor vistieriei prin exploatarea intensă a bogăţiilor şi a locuitorilor ţării, încearcă, şi în exploatarea ocnelor maramureşene, ca şi în exploatarea minelor din restul Transilvaniei, felurite mijloace. Măsurile tehnice şi organizatorice au fost completate cu intensificarea exploatării lucrătorilor pentru a produce cît mai multă sare.

În primul rînd, pentru o mai bună supraveghere a exploatării ocnelor şi mai ales a muncii iobage, s-a înfiinţat o cămară de sare (*camera salium, Camera Marmatica*) care administra toate salinele din Maramureş. Domeniul cameral al Maramureşului a fost împărţit în cinci unităţi : 1. domeniul coroanei Hust ; 2. domeniul Bişcoiu cu 10 sate ; 3. domeniul Rona cu patru sate ; 4. domeniul Sighet cu trei sate şi 5. domeniul coroanei Dolha [2]. Mai tîrziu, ca urmare a participării lucrătorilor de la ocne şi a ţăranilor iobagi de pe domeniul fiscal al camerei maramureşene la răscoala din 1781—1785, întreg domeniul a fost supus inspectoratului minier din Baia Mare (*K. k. Nagy Bányer Ober Inspectorat*)[3].

În al doilea rînd, pentru controlul permanent al exploatării salinelor şi al lucrătorilor din ocne, s-a organizat un aparat funcţionăresc destul de numeros : cîte un inspector (*Inspector*), pentru fiecare domeniu, care ţinea legătura între domeniul respectiv şi camera din Sighet ; un încasator superior (*Ober Einnehmer*), un controlor (*Controlor*), un secretar (*Gruben Schreiber*), un intendent (*Amts und Zeug Schreiber*), un cîntăritor (*Wagg Diener*), un socotitor-normator (*Connumerator*), un supraveghetor al transporturilor (*Einspänniger*), un haiduc (*Haiduken*), un căpitan (*Kapitán*), un hutman (*Grubenrichter oder Hutmann*) şi un decan (*Decan*). Toţi aceşti funcţionari trebuiau să locuiască la locurile de exploatare şi nu la Sighet, sediul camerei, cu excepţia inspectorilor care locuiau în Sighet. Secretarul (*Grubenschreiber*) îşi avea locuinţa chiar

[1] Fondul „Informationes Cameralium administrationis Marmaticae, 1754 — 1772" şi „Protocolla Cameralium administrationis in variis, 1775—1785".

[2] *Ad. V-tam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 31—32.

[3] *Ad. VIII-vam Rei Cameralis Ma maticae Epocham*, p. 127.

www.dacoromanica.ro

în fața porții ocnei pentru a putea supraveghea ieșirea și în timpul nopții. Această măsură, ca și cealaltă, ca fiecare ocnă să fie înconjurată cu gard (*Palisaten*), aveau drept scop împiedicarea furtului de sare în timpul nopții [1].

În vederea sporirii producției, vechiul sistem al ocnelor în formă de clopot a fost înlocuit, pe la 1778, cu sistemul trapezoidal sau metoda prin camere, experimentată mai întîi la salina Wieliczka din Galiția. În Transilvania această metodă a fost introdusă mai întîi în Maramureș, în anul 1778, la ocna de la Sugatag, apoi la Coștiu și Slatina [2] și numai după aceea, în anii următori, la salinele din Transilvania propriu-zisă. La salinele din Principatele Române această metodă a fost introdusă abia pe la 1846 la Ocnele Mari și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea la celelalte ocne. Noul sistem oferea mai mare siguranță pentru exploatări și o productivitate mai sporită.

Rezultatul acestor măsuri organizatorice și inovații tehnice a fost sporirea productivității și a producției ocnelor din Maramureș an de an și deci, a veniturilor vistieriei Curții din Viena. Această creștere a producției n-a fost însă numai rezultatul măsurilor de mai sus, ci în primul rînd al intensificării exploatării lucrătorilor de la ocne.

La ocnele de sare din Maramureș, ca și la celelalte din Transilvania, lucrau două categorii de oameni. O categorie formată din țărani iobagi și o altă categorie de lucrători propriu-ziși, băștinași, sau aduși din altă parte.

Țăranii lucrători la ocne îndeplineau muncile auxiliare : tăierea butucilor din pădure necesari în ocnă sau la construirea plutelor ; construirea plutelor înseși, la unele munci chiar în ocnă ; erau folosiți la cărăușia materialelor necesare ocnelor, la transportul sării de la locul de extracție pînă la locul de depozit, la Sighet. Dacă munca prestată la ocne în contul robotei depășea obligațiile de robotă, cantitatea ce întrecea obligația le era plătită lunar sau trimestrial. Plata era însă atît de mică încît oamenii lucrau în realitate aproape gratuit tot timpul, mai ales că slujbașii camerali săvîrșeau și abuzuri, silind pe țăranii iobagi să efectueze munci și prestații de multe ori inutile și neraționale (la 1726 făceau opt robote zilnic) [3], încît pentru a scăpa de aceste silnicii mulți dintre ei erau nevoiți să fugă, negăsind altă posibilitate de ieșire din această situație, cum se plîngeau iobagii la 1725 [4]. Pe la 1730, în mod excepțional, transporturile făcute peste obligațiile de robotă erau plătite la $2\frac{1}{2}$—3 creițari maja. Această măsură a fost necesară deoarece din cauza unei molime, vitele se împuținase atît de mult, încît nu se mai putea face transportul sării de la locul de extracție la locul de depozit [5].

În afară de munca gratuită la ocne în contul robotei, țăranii iobagi de pe domeniul cămării maramureșene mai aveau și alte obligații față de visterie, obligații decurgînd din situația lor de iobagi. Astfel, locuitorii din cele 10 sate ale domeniului Bișcoiu plăteau, pe la 1725, 1898 fl. și 36 dinari în contul birului, și 45 cible de ovăz și 175 butuci în contul dării în produse ; locuitorii din cele patru sate de pe domeniul Rona plăteau în contul birului 408 fl. și 17 dinari, iar în contul dării în produse dădeau 290 butuci ; locuitorii din cele trei sate ale domeniului Sighet plăteau în contul birului 44 fl. și 4 dinari, iar în contul dării în produse dădeau 27 000 șindrile [6]. Iobagii de pe domeniul cameral din Maramureș plăteau aceste dări față de vistieria imperială, pe avere, adică după numărul de vite, după pămîntul arabil, după fînețe și după alte venituri particulare. Aceste sarcini erau impuse după sistemul cislei, adică erau repartizate pe întreaga obște a satului respectiv, iar judele și jurații o repartizau pe familii.

[1] *Ad. V-tam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 33—35.
[2] *Ad. VII-mam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 33.
[3] *Ad. V-tam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 30, 34.
[4] *Ibidem*, p. 30.
[5] *Ibidem*, p. 57.
[6] *Ibidem*, p. 31—32.

www.dacoromanica.ro

Reglementarea urbarială austriacă cu caracter semicolonialist nu avea în vedere însă situaţia reală a locuitorilor: pămîntul sărac, neproductiv, drumurile rele, nepracticabile, vitele de calitate inferioară, etc. Erariul imperial nu urmărea decît sporirea veniturilor sale prin stoarcerea la maximum a ţărănimii maramureşene. Astfel, în decurs de circa 30 ani numai, birul a crescut de la îndoitul sumei plătite în 1725 (Bişcoiu la 1725 plătea 1898 fl. şi 36 dinari, la 1754 plătea 3477 fl. şi 3 dinari), pînă la încincitul acelei sume (Rona la 1725 plătea 408 fl. şi 17 dinari, la 1754 plătea 2052 fl. şi $8^1/_2$ dinari)[1]. Sporirea atît de însemnată a birului mai poate fi explicată pe de o parte şi prin creşterea populaţiei, iar pe de altă parte printr-o devalorizare a monedei datorită nesfîrşitelor războaie pe care Austria a fost nevoită să le poarte. Pe lîngă acest bir obişnuit, visteria mai avea venituri de la ţărănime din acele drepturi regaliene (*Regal Beneficien*): crişmărit, măcelărit, morărit, vămeşit. Ce sarcină grea reprezentau aceste dări faţă de visterie pentru ţărănimea iobagă rezultă şi din faptul că la 1754 mai mult de jumătate din sumele de bani datorate de ţărani în contul birului pe acel an sînt trecute la rubrica restanţe, adică neplătite[2]. Acest fenomen poate avea un îndoit înţeles: refuzul ţărănimii de a plăti, deci împotrivirea conştientă faţă de legile habsburgice—o formă a luptei de clasă—sau neputinţa materială de a plăti din cauza sărăciei. În cazul ţăranilor maramureşeni pot fi reale amîndouă aceste înţelesuri.

Fiscalitatea excesivă punea pe ţăranii iobagi într-o situaţie foarte grea, încît însăşi producţia gospodăriei individuale era stînjenită, ceea ce însemna în acelaşi timp şi un amestec brutal în celula economică agricolă de bază, vizînd produsul necesar şi munca necesară. Mizeria, uneori, era aşa de mare, încît ţărănimea săracă, „plebea" cum o numea oficialitatea, a fost nevoită să macine în loc de grăunţe tulei şi coceni de porumb din care-şi făcea un fel de mălai, cum s-a întîmplat la 1785[3]. Această hrană a provocat o mare epidemie. Alţi iobagi au murit de foame, cum s-a întîmplat cu cei de pe domeniul Hust la 1786, iar alţii, pentru a nu avea aceeaşi soartă, au fost nevoiţi să-şi taie vitele cu care făceau cărăuşie[4]. Din cauza poverii sarcinilor fiscale, ţărănimea iobagă din Maramureş a fost mobilizată la o luptă de clasă neîntreruptă, cînd ascunsă, cînd pe faţă, fie singură fie împreună cu lucrătorii de la ocnele de sare, care aveau, şi ei, motive obiective pentru a duce o astfel de luptă.

Situaţia lucrătorilor de la ocnele de sare din Maramureş era mai grea chiar decît a lucrătorilor de la alte ocne din punct de vedere al salarizării şi chiar al condiţiilor de muncă. În timp ce lucrătorii de la ocnele de sare din Transilvania propriu-zisă erau plătiţi cu un creiţar şi jumătate pentru un bolovan de sare, cei de la ocnele din Maramureş nu primeau decît un creiţar pentru un bolovan. Iar dacă bolovanul de sare era mai mic de 80 de funzi nu li se plătea nimic; pentru ca să li se plătească 100 de bolovani, lucrătorii trebuiau să taie 114 bolovani, 12 peste 100 fiind socotiţi în contul seului pentru luminat, iar doi bolovani trebuiau daţi preotului sub numele de „sarea lui dumnezeu". Pentru stimularea producţiei se plăteau cîte patru creiţari pentru fiecare bolovan de sare dacă un lucrător tăia 50 de bolovani peste 100; dacă nu atingea însă numărul de 150 bolovani de sare, cei ce treceau peste 100 nu se plăteau decît cu un creiţar bucata[5].

Aprovizionarea cu alimente a lucrătorilor din Maramureş, fiind arendată unor particulari, se făcea de către aceştia cu mare speculă şi, firesc, tot pe spinarea lucrătorilor. De aceea, în vremea agitaţiilor minerilor, camera a fost nevoită să înfiinţeze un oficiu de aprovizionare (*Provisorat*) şi să numească un econom (*Claviger*) care să aibă în grija sa procurarea de vin

[1] *Ad VI-tam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 142.
[2] *Ibidem*.
[3] *Ad. VII-mam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 127—128.
[4] *Ibidem*, p. 132.
[5] *Ad. V-tam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 33—34.

www.dacoromanica.ro

bere, țuică, carne, grîu, porumb, tutun, zahăr și alte alimente pentru lucrători [1]. Abuzurile și neregulile n-au încetat însă nici după reorganizarea acestui oficiu. Economul care avea grija aprovizionării lucrătorilor cu alimente săvîrșea aceleași fărădelegi în dauna lucrătorilor. Cărbunarii ce lucrau în pădurea de la Mocra se plîngeau la 1786 că în timp de trei luni n-au primit decît 1/4 de ciblă de secară și 1/4 de ciblă de grîu; economul le-a astupat gura — se plîng lucrătorii — cu foarte puține alimente, în timp ce pe seama sa și-a reținut cantități duble; la fel nici băutură nu li se dădea îndeajuns [2].

Problema alimentației nu era însă singura care nemulțumea pe lucrătorii de la ocnele de sare din Maramureș. Condițiile de muncă în general și salariile constituiau alte pricini de seamă care frămîntau neîncetat pe acești oameni. Un tăietor de sare primea mai puțin de un creițar pentru un bolovan de sare, deoarece după cum am arătat, trebuia să taie 114 bolovani și în realitate nu i se plăteau decît 100, căci 12 erau socotiți pentru seu, iar doi erau destinați preotului. Astfel tăietorii puteau cîștiga săptămînal în jurul a 2 fl. La același cîștig ajungeau și cărbunarii ce lucrau pe seama ocnelor, lucrători salariați, aduși din alte părți. Doar maiștrii, deci cei cu munci de răspundere, puteau ajunge la un salariu ce varia între 2 fl. 30 creițari și 3 fl. săptămînal, cît primeau la 1778 cei cinci maiștri cărbunari ce lucrau în pădurea de la Mocra [3]. Din acest cîștig minim, lucrătorii trebuiau să plătească o dare față de fisc și o cotizație pentru lada frăției.

Curtea din Viena nu pregeta să stoarcă foloase și cîștiguri chiar din mizeria cumplită în care se zbătea populația din Maramureș. În urma acelor ani de grea foamete și mari molime (1785—1786), țăranii pierzîndu-și vitele de muncă, deci singura posibilitate de cîștig, au fost nevoiți să se angajeze ca lucrători la drumurile pe care cămara le construia pentru a putea transporta sarea de la locul de extracție pînă la locul de depozit. Nevoia îi silea pe acești oameni să-și angajeze și copiii în vîrstă fragedă la o muncă foarte grea. Drumul trecea peste munte, în unele locuri trebuia săpat în stîncă la o adîncime de patru stînjeni, iar alteori înălțat tot atît de mult [4]. Pentru această muncă grea, lucrătorii maturi primeau cîte 10 creițari pe zi și copiii cîte 3—10 creițari, după vîrstă. Se mai plăteau oamenilor mari pentru cheltuielile de drum cîte doi creițari, iar copiilor cîte un creițar [5].

Această nemiloasă exploatare a determinat în mod firesc o luptă a celor exploatați împotriva exploatatorilor; a țărănimii iobage, a cărei existență devenise extrem de grea din cauza obligațiilor nesfîrșite, a foamei și a mizeriei, și a lucrătorilor de la ocne, a căror existență ajunsese la fel într-o grea cumpănă din cauza salariului mic, a muncii nelimitate și a lipsei de alimente. Lupta țăranilor maramureșeni și a lucrătorilor de la ocne a îmbrăcat toate formele posibile în acele împrejurări.

Mai întîi s-a încercat îmbunătățirea situației prin mijlocirea plîngerilor, a jalbelor colective. O astfel de plîngere au înfățișat lucrătorii de la ocnele maramureșene în noiembrie 1778 judecătorului Josif Szaplonczai cu ocazia sosirii acestuia la Rona pentru stabilirea dărilor minerilor. Lucrătorii pretindeau vechile lor privilegii și îndreptarea nedreptăților de care sufereau. Deoarece judecătorul nu a voit și nici nu a putut să le îndeplinească cererile, lucrătorii au trecut la amenințări și revolte, încît trimisul vistieriei imperiale abia a putut scăpa cu fuga. Ei au încetat lucrul în ocne și au refuzat să mai transporte sarea. În fața acestei revolte

---

[1] *Ad. V-tam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 35.
[2] *Ad. VIII-vam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 144.
[3] *Ad. VII-mam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 40
[4] *Ad. V-tam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 77.
[5] *Ad. VIII-vam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 145.

www.dacoromanica.ro

urmată de părăsirea lucrului autorităţile cămării de sare s-au văzut nevoite să înainteze plîngerile lucrătorilor Curţii din Viena [1].

O altă formă, de altfel foarte veche, a luptei ţărănimii şi a lucrătorilor, a fost fuga. Această formă de luptă a luat proporţii îngrijorătoare în ochii oficialităţii din cauza nevoii de forţă de muncă, tot mai viu simţită în urma dezvoltării exploatărilor de sare. De aceea, oficialitatea a luat toate măsurile ce-i stăteau la îndemînă pentru a împiedica fuga ţăranilor şi a lucrătorilor. In anul 1784, în ajunul războiului ţărănesc din Transilvania de sub conducerea lui Horia, Cloşca şi Crişan [2], ţăranii maramureşeni au părăsit în număr mare ţara, trecînd, prin pasul Săcel, în Bucovina. Un rol important în determinarea ţărănimii la emigrare l-a avut un oarecare Salis. Curtea din Viena trimite o circulară autorităţilor din Maramureş pentru a opri această emigrare, a întoarce pe fugari la urma lor şi pentru a prinde îndată pe acel Salis, oriunde ar fi găsit. Este vorba de enigmaticul personaj care se pare că a jucat un oarecare rol în pregătirea şi desfăşurarea războiului ţărănesc din 1784. Salis n-a putut fi prins şi nici emigrarea împiedicată [3]. După înăbuşirea războiului ţărănesc din 1784 la care au participat şi maramureşenii, emigrarea sărăcimii din Maramureş, din cauza mizeriei de neîndurat, la care se adăuga şi teama de represiune, a crescut. În primele zilei ale lunii octombrie 1785 au fugit în Bucovina din Moisei 18 ţărani şi din Borşa 24 ţărani [4]. Cu toate măsurile oficialităţii, emigrarea nu numai că n-a putut fi stăvilită, dar a luat proporţii din ce în ce mai mari.

O singură măsură putea pune capăt emigrării: curmarea din rădăcină a cauzelor ce o provocaseră, adică îmbunătăţirea condiţiilor de trai ale sărăcimii. Această măsură nu era însă posibilă în situaţia concretă creată de politica economică a imperiului austriac. Ba, dimpotrivă, în tendinţa sa de a-şi spori veniturile cu orice preţ, imperiul întrebuinţează toate mijloacele ce-i stăteau la îndemînă pentru a obţine cît mai mult plusprodus prin stoarcerea nemiloasă a maselor muncitoare. Împletirea vechilor forme de exploatare feudală cu noile forme capitaliste a înrăutăţit şi mai mult situaţia acestor mase.

Condiţiile erau coapte şi în Maramureş pentru forma cea mai înaltă de împotrivire, pentru răscoală, cînd aceasta izbucneşte în ultima zi a lunii octombrie 1784, în regiunea Zarandului. Pentru realizarea obiectivelor urmărite, ţăranii trebuiau să distrugă pretutindeni în Transilvania cătuşele servituţii şi pe cei ce încătuşau poporul. Flăcările răscoalei se întind din Zarand în celelalte comitate :Hunedoara, Alba, Turda, Cluj, Arad pînă în Maramureş. Cînd răscoala ajunge în regiunile miniere, se alătură răsculaţilor şi muncitorii mineri. Participarea minerilor din domeniul Zlatnei la războiul ţărănesc din 1784 era cunoscută din cercetările vechi într-o mică măsură. Cercetările mai noi au completat cu date preţioase cunoştinţele în această problemă [5]. Despre cuprinderea în focul răscoalei a Maramureşului şi despre participarea ţăranilor şi a lucrătorilor de la ocnele de sare nu se ştia absolut nimic pînă acum.

Participarea maramureşenilor la răscoala iobagilor apare cu totul firească. Lucrătorii salariaţi de la ocne şi oamenii de condiţie iobagă aveau motive suficiente să lupte pentru schimbarea modului lor de viaţă. Exploatarea mixtă, feudalo-capitalistă, la care se adăugau abuzurile slujbaşilor camerali, devenise de nesuportat. Nădejdile pe care şi le făcuse oficialitatea la începutul răscoalei, anume că minerii vor apăra minele şi casele de bani împotriva răsculaţilor

---

[1] *Ad. VII-mam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 40—41.

[2] Caracterul de război ţărănesc al răscoalei din 1784 este argumentat în studiul: Şt. Pascu, *Războiul ţăranilor din Transilvania de la 1784 de sub conducerea lui Horia, Cloşca şi Crişan*. Bucureşti, S.R.S.C., 1957.

[3] *Ad. VII-mam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 109.

[4] *Ibidem*, p. 121.

[5] Al. Neamţu, *Situaţia minerilor de pe domeniul Zlatnei şi participarea lor la răscoala populară de sub conducerea lui Horia*, în „Studii", 1956, IX, nr. 2—3, p. 35—56.

www.dacoromanica.ro

au fost curînd spulberate. Minerii nu numai că au refuzat să îndeplinească asemenea porunci, dar îndată ce răsculații s-au apropiat de mine, s-au unit cu aceștia. participînd activ la răscoală; unii dintre ei au avut chiar un rol conducător. La începutul lunii decembrie 1784 oficialitatea cămării din Maramureș se arăta foarte îngrijorată de răscoala „plebei valahe" (*Walachischen Pöbels*) condusă de Horia (*Der Siebenbürger Hora Floraischen Aufruhr*), care a atacat cu furie pe feudali, purtîndu-se cu cruzime față de ei. Din nou se vorbește de participarea la răscoală a unui oarecare Salis[1]. Această știre întregește cunoștințele de pînă acum și astfel acest enigmatic personaj devine tot mai mult o persoană reală, începe să capete contururi tot mai definite. Tulburările încep și în Maramureș. Țăranii iobagi și lucrătorii de la ocne se răscoală și ei, în frunte cu o căpetenie cu numele Frunzilă (*Frunzzilla*)[2]. Informația nu precizează dacă e vorba de un țăran iobag sau de vreun lucrător de la ocne. Numele lui rominesc, care însă poate fi și o poreclă cum era a lui Horia, indică mai degrabă apartenența sa țărănească. Poate fi însă un țăran iobag ce lucra la exploatările salinelor. Tulburările au luat proporții tot mai mari. Pentru înăbușirea lor a fost nevoie de patru companii de soldați din regimentele lui Preiss, care au fost aduse în Maramureș, și două companii din regimentul Altonison, care au fost aduse la Satu-Mare, unde de asemenea populația s-a răsculat.

Fie că Frunzilă a fost țăran iobag sau lucrător de la saline, alături de țărănime au participat la răscoală și minerii maramureșeni. Rolul acestora a fost deosebit de prețios nu numai prin aportul lor ca elemente luptătoare, dar și prin armele și praful de pușcă luate din mină și folosite în răscoală, ca și prin aurul și banii confiscați din casele de bani, care au fost de mare folos răsculaților în procurarea celor necesare pentru ducerea luptelor. Alungînd paza pusă la casele de bani ale cămării, sau alăturîndu-și chiar și pe cei însărcinați cu paza bunurilor ei, răsculații maramureșeni au luat din 12 case de bani, pe lîngă bani și alte lucruri în valoare de 494 fl. și 24 3/4 creițari[3]. Ei și-au însușit, cu același prilej, toate armele și praful de pușcă aflate în depozite, întrebuințîndu-le împotriva celor pentru paza cărora fuseseră aduse. După înăbușirea răscoalei, în urma percheziților făcute, s-au mai găsit și s-au confiscat de la mineri 31 puști și 22 de pistoale[4]. Cîte vor fi fost ascunse sau se vor fi pierdut în timpul răscoalei și după aceea?

Nici după înăbușirea în sînge a răscoalei și prinderea căpeteniilor, liniștea nu a fost restabilită în Maramureș, frămîntările și agitațiile continuă și în luna februarie 1785. Frunzilă, căpetenia răsculaților maramureșeni, nu fusese încă prins, și astfel, împreună cu alți răsculați, el plănuia ridicarea din nou a țăranilor în primăvara anului 1785. De aceea este trimis în Maramureș însuși vicepreședintele înaltei camere din Viena, Josif Májláth, care, întrunind la 16 martie, într-o ședință la Sighet, pe toți slujbașii cămării de sare din Maramureș, discută cu aceștia măsurile hotărîte de Curtea din Viena în legătură cu răscoala condusă de Horia și cu pătrunderea ei în Maramureș. Se atrage atenția slujbașilor să continuie a fi cu mare băgare de seamă, deoarece agitațiile nu s-au potolit; să ia măsurile de cuviință pentru paza ocnelor, a clădirilor erariale și a slujbașilor camerali; totodată îi înconștiințează că a adus un regiment de infanterie pentru asigurarea liniștei și a pazei[5].

După înăbușirea răscoalei, prin diferitele măsuri luate de Curtea din Viena nu se urmărea îmbunătățirea condițiilor de trai ale poporului, ci reducerea lui în situația de a face imposibilă o reizbucnire, sub orice formă, a nemulțumirilor. Problema primordială ce stătea în fața Curții de la Viena era găsirea celor mai utile mijloace pentru asigurarea sporirii veniturilor erariului

[1] *Ad. VII-mam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 111.
[2] *Ibidem*, p. 112.
[3] *Ibidem*, p. 116
[4] *Ibidem*, p. 119.
[5] *Ibidem*, p. 112—113.

www.dacoromanica.ro

din exploatările miniere. Se punea alternativa utilizării forţei de muncă plătite sau a celei iobage. Contradicţia între dezvoltarea industriei extractive şi forţa de muncă feudală era evidentă. Soluţia nu era decît una singură: eliberarea forţei de muncă şi trecerea de la modul de producţie feudal sau semifeudal la modul de producţie capitalist. Totuşi, curtea vieneză, pentru a realiza un bilanţ activ, a preferat o soluţie de compromis: munca de clacă, plătită totusi, dar cu o plată mult sub nivelul salariului mediu al unui lucrător de pe piaţa liberă. Această jumătate de măsură a dat rezultate negative şi pentru o parte şi pentru cealaltă şi în ceea ce priveşte veniturile fiscului şi în privinţa condiţiilor de viaţă ale muncitorilor. Pentru a spori totuşi aceste venituri, în condiţiile menţinerii în mare măsură a vechilor forme de exploatare, camera a recurs la intensificarea muncii, fără să sporească în aceeaşi măsură şi salariile lucrătorilor. În 1790, de pildă, ziua de lucru varia între 9 şi 14 ore, după anotimpuri, astfel:

decembrie-februarie 9 ore — de la 7 dimineaţa pînă la 4 după-amiază; mar'ie-mai 12 ore — de la 6 dimineaţa pînă la 6 seara; iunie-august 14 ore — de la 5 dimineaţa pînă la 7 seara; septembrie-noiembrie 12 ore — de la 6 dimineaţa pînă la 6 seara [1].

Consecinţa acestei stări de lucruri a fost accentuarea luptei muncitorilor pentru îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi de salarizare. Lupta muncitorilor de la saline s-a dus paralel, sub forma petiţiilor, a jalbelor înaintate oficialităţilor camerale şi sub forma luptei deschise împotriva autorităţilor miniere.

La 1790 minerii din Rona, Sugatag şi Slatina cereau, printr-o petiţie cuprinzînd 11 puncte, îmbunătăţirea condiţiilor de muncă şi de salarizare [2]. Firește, petiţia lor n-a găsit înţelegerea la care se aşteptau. Situaţia nu li s-a îmbunătăţit cu nimic. Dimpotrivă. De aceea ei au trecut la alte forme de luptă, la adevărate răscoale.

Se înregistrează mişcări generale la ocnele de sare din Rona, Slatina şi Sugatag. Conducătorii minerilor cu acest prilej au fost Ioan Nagy şi Ioan Kovács de la ocnele din Rona şi Slatina. Muncitorii de la ocne încetează lucrul, condiţionînd reînceperea lui de rezolvarea favorabilă a revendicărilor lor. Acestea au fost cuprinse într-o petiţie pe care unul dintre muncitori, ales de ceilalţi, Toma Slievitska, a dus-o de-a dreptul la Viena, la împărat. În faţa acestei revolte generale, Curtea din Viena s-a văzut nevoită să împlinească cererile lucrătorilor, ridicîndu-le salariile în mod substanţial, la trei creiţari pentru un bolovan de sare la cei din Rona şi la şapte creiţari la cei din Slatina [3]. Deosebirea mare dintre salariile lucrătorilor de la cele două mine se explică prin condiţiile de muncă mai grele la Slatina, unde pentru a ajunge la masivul de sare era nevoie de îndepărtarea unor mari cantităţi de pămînt. În aparenţă sporirea salariilor de la unul la trei sau chiar la şapte creiţari pentru bolovanul de sare părea o îmbunătăţire simţitoare a condiţiilor de viaţă ale muncitorilor. În realitate însă, îmbunătăţirea, sub acest raport, a situaţiei lor nu era atît de însemnată, deoarece se urcase mai ales salariul nominal şi mai puţin cel real, întrucît moneda suferise o devalorizare accentuată din pricina cheltuielilor cerute de nesfîrşitele războaie împotriva Franţei revoluţionare începînd din anul 1789.

Această satisfacere a revendicărilor muncitorimii constituia doar o nouă stratagemă a Curţii vieneze pentru a determina pe muncitori să se întoarcă la lucru. Între timp, administraţia cămării de sare putea lua măsuri împotriva muncitorilor dacă ar fi reîncepută alte revolte. Aceste socoteli meschine explică faptul de ce direcţiunea cămării n-a aplicat noua salarizare şi nici măcar n a adus la cunoştinţa muncitorilor rezoluţia Curţii cu privire la sporirea salariilor.

---

[1] *Ad. VIII-vam Rei Cameralis Marmaticae Epo'h.m*, p. 244.
[2] *Ibidem*, p. 245.
[3] *Ibid'm*, p. 281—282.

www.dacoromanica.ro

Muncitorii nu mai puteau fi însă înșelați cu atîta ușurință. Ei erau tot mai hotărîți să nu cedeze după aceste succese parțiale.

Hotărîrea de luptă a muncitorilor devine tot mai conștientă. În loc să se liniștească și să se înapoieze la lucru, ei intensifică și mai mult agitațiile, provocînd tulburări și mai mari. Administrația cămării, în loc să încerce liniștirea tulburărilor prin aplicarea noii salarizări, caută să le înăbușe prin mijloace represive. Caută să descopere pe instigatorii, pe organizatorii și pe sprijinitorii revoltelor. Cei dovediți sau bănuiți de a fi jucat un oarecare rol în provocarea și organizarea revoltelor au fost arestați la 23 noiembrie 1793. Dintre funcționarii cămării a fost arestat ajutorul de administrator al minelor (*Berg Verwaltamts Adjunkt*) și un alt funcționar cu numele Procop Seeling, probabil pentru vina de a nu fi luat măsurile necesare pentru împiedicarea sau înăbușirea revoltelor sau chiar pentru participare la tulburări. Dintre muncitorii de la saline au căzut victime ale represiunii mai multe persoane: Ioan Nagy de la Slatina și Josif Oros, Ioan Kis, Ioan Petzi, Francisc Radats și Grigore Rozovlean de la Rona. Arestații au fost duși la Sighet pentru cercetări, în timp ce acasă li se făceau percheziții, confiscîndu-li-se toate hîrtiile găsite.

Arestarea conducătorilor muncitorimii a provocat o și mai mare tulburare în rîndurile acesteia. Munca în ocne a fost întreruptă complet. Toți muncitorii din Rona, Slatina și Sugatag împreună cu soțiile și copiii s-au adunat, la 25 noiembrie, și au plecat într-o mare agitație la Sighet pentru a sili administrația camerală să pună în libertate pe cei arestați. Pînă la punerea acestora în libertate muncitorii amenințau că nu vor relua lucrul și nici nu vor părăsi Sighetul. Lipsiți de bani și de alimente, după două zile ei sînt nevoiți să se reîntoarcă acasă, fără însă a reîncepe lucrul. În fața acestei atitudini dîrze, administrația camerală a fost nevoită să cedeze încă o dată, parțial, la 30 noiembrie, plătind muncitorilor salariul pe luna noiembrie după noua salarizare [1]. Această acțiune de împotrivire care a durat o săptămînă dovedește în același timp, un oarecare grad de organizare a muncitorilor de la ocnele din Maramureș și totodată conștiința solidarității lor.

Pentru a preîntîmpina reizbucnirea altor revolte, administrația camerală trimite la locurile de exploatare asistență polițienească, cheltuindu-se în acest scop suma de 33 fl. și 20 creițari. Pe de altă parte, conducătorii minerilor au fost chemați de administrație pentru a fi lămuriți, urmînd ca la rîndul lor, aceștia să lămurească pe muncitori, să-i liniștească, să-i abată de la gîndul răzvrătirii și să-i înduplece să servească cu credință statul prin munca lor în exploatările salifere. În același timp, administrația camerală continuă cercetările în legătură cu tulburările din 23—30 noiembrie 1793. Rezultatul acestor cercetări a fost respingerea cererii minerilor prezentată de Toma Slievitska.

Respingerea revendicărilor muncitorimii de la exploatările de sare a produs noi agitații. Pentru a le curma, administrația grăbește procesul conducătorilor arestați. Sînt audiate cu acest prilej 40 de persoane și prin sentința pronunțată la începutul anului 1794 deținuții au fost achitați și eliberați. Cei doi funcționari amestecați în tulburările muncitorimii au fost repuși în slujbă, dar au fost mutați în altă parte, la alte ocne [2].

Revenirea conducătorilor eliberați în mijlocul muncitorilor a avut un efect cu totul potrivnic celui scontat de administrația camerală. În loc să contribuie la potolirea spiritelor, ei alimentează frămîntările, agitațiile. De altfel, respingerea cererilor muncitorimii era un motiv suficient pentru a îndruma desfășurarea lucrurilor pe aceeași cărare.

O nouă plîngere este înaintată de muncitori, de data aceasta la inspectorul superior de la Baia Mare.

---

[1] *Ad. VIII-vam Rei Cameralis Ma-maticae Epocham*, p. 286—287.
[2] *Ibidem*, p. 291.

www.dacoromanica.ro

Neprimind nici un răspuns, tulburările reîncep la Rona și Slatina. O nouă petiție este întocmită, iar Toma Slievitska se pregătea de un nou drum la Viena, în nădejdea că noua încercare va da rezultate mai bune decît cea din anul precedent. Urmarea izbucnirii tulburărilor și a întocmirii noii petiții a fost trimiterea la Sighet a consilierului Curții von Schönstein, cu instrucțiuni de a lua măsuri după o cercetare atentă la fața locului [1].

Registrele conținînd materialul documentar se încheie cu acest episod, astfel că nu cunoaștem ce s-a mai întîmplat după aceea la exploatările salifere din Maramureș. Putem presupune însă că lupta pentru o viață mai bună a muncitorilor de la salinele maramureșene a continuat cu și mai multă intensitate, deoarece și cauzele care au provocat-o au continuat să se mențină.

---

[1] *Ad. VIII-vam Rei Cameralis Marmaticae Epocham*, p. 294.

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 2, 1957

RĂSCOALELE ŢĂRĂNEŞTI DIN IMPERIUL OTOMAN (1418—1420) ŞI BEDREDDINISMUL*

DE

M. GUBOGLU şi M. MUSTAFA

Izvoare şi istoriografie

Răscoalele ţărăneşti din Imperiul otoman, deşi constituie unul din aspectele cele mai importante ale istoriei societăţii medievale turceşti, totuşi n-au fost cercetate în adevărata lor lumină. Cercetătorii turci dinainte de război s-au limitat la adunare de materiale[1], iar lucrările publicate în ultimii ani nu sînt decît articole sumare de o valoare ştiinţifică discutabilă[2]. Merită să fie subliniată importanţa unui articol al lui G. I. Ibrahimov[3], în care se face o scurtă expunere a răscoalelor ţărăneşti din veacurile XV-XVI, şi, mai cu seamă, a unui studiu preţios semnat de savanta A. S. Tveritinova[4] cu privire la răscoala lui Kara Iazîgi-Deli Hasan de pe la începutul veacului al XVII-lea.

Cercetarea acestei interesante probleme reclamă atît cunoaşterea temeinică a izvoarelor storice, în primul rînd a celor turco-osmane, cît şi înarmarea cercetătorului cu învăţătura

---

* Articolul de faţă reprezintă comunicarea ţinută la Sesiunea Academiei R.P.R. (4 iulie 1956) şi face parte dintr-o lucrare mai mare, în pregătire.

[1] Ahmet Refik, *Osmanlı devrinde zorbalar* [Zurbalele din epoca otomană], Istanbul, 1932; idem, *On altinci asirda Rafizîlik ve Baktaşîlik* [Rebelii şi Bectaşii în sec. XVI], Istanbul, 1932 etc. Autorul priveşte răscoalele numai din punct de vedere religios, aşezînd în aceeaşi serie şi răscoala şeihului Bedr ed-Din.

[2] Berker Şevki, *Anadoluda Celâli isyanlarrı* [Răscoalele Gelalîlor din Anatolia], în „Kudret", 6 (1952); idem, *Kanunî sultan Süleyman devrinde Anadolu isyanlari* [Răscoalele din Anatolia de pe vremea lui Suleiman Magnificul], ibidem, Cezzar Mustafa, *Yeniçeri isyanlari* [Răscoalele ienicereşti], în „Sağlik memurlari dergisi", 3, 1952; I. H. Danişmed, *Kabakçı vak'asi* [Răscoala lui Kabakci], în „Milliyet", 3 (1952); Aktepe Mustafa, *Tuzcuoğullari isyani* [Răscoala sărarilor], în „Istanbul Üniversitesi Edebeyat Fakültesi dergisi", 3 (5/6), 1952; Dr. Faruk Sümer, *Celâli isyanlarinin sebebi ve neticeleri*, [Cauzele şi urmarile răsçoalelor de Gelalîi], în „Resimli tarih mecmuasi", 4 (38), 1953; prof. dr. Bekir Baykal, *Patrona Halil ayaklanmasi ile ilgili kaynaklar hakkında* [Despre sursele privitoare la revolta lui Patrona Halil], în „Türk Tarih Kongresi" (1952) etc.

[3] G. I. Ibrahimov, Крестьянские восстания в Турции..., вXV—вXVIвв in Византийский временник VII (1953), p. 122—145.

[4] A. S. Tveritinova, Восстание Кара Языджи—Дели Хасана в Турции, Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1946.

www.dacoromanica.ro

marxist-leninistă despre societate. Deficienţa cercetărilor istorice de pînă acum cu privire la mişcările bedreddiniste, conduse de şeihul[1] Bedr ed-Din, se datoreşte, pe de o parte, cunoaşterii insuficiente a vechilor izvoare orientale, în special a celor turco-osmane, iar pe de altă parte faptului că reprezentanţii istoriografiei feudalo-burgheze tratau şi aceste probleme superficial, în spirit idealist şi în interesul lor de clasă, fără să analizeze fenomenele sociale sub toate aspectele şi cu toate consecinţele lor.

O mare dificultate este şi împrejurarea că perioada de care ne ocupăm — sfîrşitul secolului al XIV-lea şi primele două decenii ale veacului al XV-lea — se caracterizează printr-o sărăcie de izvoare contemporane interne. Acestea se reduc la cîteva cronici vechi[2] şi unele documente turco-osmane emise de primii sultani ai osmanlîlor[3]. În schimb, numărul izvoarelor narative, scrise imediat după cucerirea Constantinopolului (1453/857) şi pînă în veacul al XVII-lea care tratează şi despre şeihul Bedr ed-Din şi acţiunea sa social-politică, este mai bogat[4].

---

[1] *Şeikh*, termen arab, înseamnă : bătrîn, persoană în vîrstă, avînd cel puţin 50 de ani ; cărturar în Orient, stareţul unei mănăstiri (tekke) de dervişi ; şeful unui trib nomad etc. Mai amănunţit cf. art. *Shaikh* în *Encyclopédie de l'Islam* (abr. = *Encl. Isl.*), IV (1934), p. 284—285. În limba romînă a pătruns sub forma de „şeic" (cf. Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbii şi culturii romîne* (abr. = *Infl. Orient.*), II, 2, 1900, p. 114).

[2] Iahşi Fakih. *Menakib-i al-i 'Osman ta Ildîrîm chana ghelinğe* [Calităţile dinastiei osmane pînă la Ildîrîm Chan], a servit ca izvor de bază pentru cronicarii turci din a doua jumătate a secol. al XV-lea, în frunte cu Aşîkpaşazade (cf. *Ta'rih*, ed. Ali Bei, p. 84, şi ed. F. Giese, p. 3, 10, 11 şi 75). Despre Iahşi Fakih cf. M. Süreia, *Siğill-i'Osmani* (abr.=S'O) (1899/1315), p. 645 ; Bursali Mehmed Tahir, *'Osmanli muellifleri* (abr.=*'OM*) [Autorii otomani] III (1924/1343), p. 163 şi mai cu seamă F. Babinger, *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und Ihre Werke* (arb. = *GOW*), Leipzig, 1927, p. 10—11 ; Ahmedi, *Süleimanname* [Cronica emirului Suleiman] şi Dastan Tevarih, *Mülük-i al-i 'Osman* [Istoria Imperiului otoman] publicate de Nihat Banarli în „Türkiyat Mecmuasî" (abr. = "TM"), VI (1936/37), p. 49, 176. Despre Ahmedi şi opera sa cf. J. v. Hammer, *Geschichte der osmanischen Dichtkunsl*, I (1836), p. 89 ; M. Süreia, *S. O.* I. p. 191 ; E. Gibb, *History of Ottoman Poelry* (abr. = *HOP*), I (1900), p. 260 ; *Encl. Isl.*, I (1913), p. 209—210 (Süssheim) ; *Islâm Ansiklopedisi* (abr. = *IA*) cüz 33 (1941), p. 216—221 ; B. M. Tahir, *'OM*, II, p, 73 şi F. Babinger, *GOW*, p. 11—13. Mult mai importante sînt operele lui Ibni Arabşah (1392—1450), secretarul lui Mehmed I, *Ağaib al makdur fi navaib Timur* [Viaţa şi faptele lui Timur-Lenk] şi mai cu seamă *Fakihet ul-Huleţa* şi *Ukud en-Nasiha*, care conţin date şi pentru istoria Turciei de la începuturile veacului al XV-lea, precum şi unele menţiuni preţioase despre şeihul Bedr ed-Din Mahmud (despre Ibn Arabşah cf. C. Brockelmann, *Geschichte der arabischen Litteratur* (abr. *GAL*), II (1902), p. 28 şi urm., *Encl. Isl.*, II (1927), p. 384—385, J. Pendersen şi F. Babinger, *GOW*, p. 20—23. Desigur mai sînt şi alţi cronicari ca Hamzavi (cf. *GOW*, p. 13—14) şi Ahmed Da'i (*Ibidem*, p. 14), nu am avut însă acces la operele lor în manuscris.

[3] Dr. Fiedrich Kraelitz Greifenhorst, *Ilk Osmanli padişahlarînin isdar etmiş olduklari ba'zi beratlar* [Cîteva brevete emise de primii padişahi otomani], în „Belleten TTK", III, nr. 9, (1939), p. 99—106 ; idem, *Celebi-Mehmed tarafindan verilîmis bir temlikname ve Sasa bey ailesi* [Un act de proprietate dat de Mehmed Celebi şi familia Sasa bei] „Belleten", III, nr. 11—12, p. 389—400 etc.

[4] M. Şerefeddin, *Simavna kadisi-ogluna dair bir kitap* [O carte despre fiul cadiului de Simavna], „TM", III (1938), p. 233—257. Acest manuscris despre viaţa şeihului Bedr ed-Din s-a publicat într-o ediţie litografiată : *De Vita (Menakibname) des Schejch Bedr ed-Din Mahmud' gen, Ibn Qadi Samauna von Chalil b. Isma'il b. Schejch Bedr ed-Din Mahmud I. Teil :... herausgegeben von F. Babinger*, Leipzig 1943 (Universitatea Mihăileană din Iaşi. Publicaţiile Institutului de turcologie, vol. II, partea I). Această biografie (*menâkibname*) a fost semnalată într-o notă bibliografică şi de M. A. Dersca în „Balcania", VII (1944), p. 251—252. Şükrullah, *Behğet el Tevarih* [Podoaba cronicilor]. Text persan şi traducere fragmentară de Th. Seif în „Mitteilungen zur Osmanischen Geschichte" (abr. = *MOG*) II (1925), p. 263 şi urm. O traducere turcă mai completă de N. Atsiz, *On beşinci asir tarihçisi Sükrüllah, Dokuz Boy Türkler ve Osmanli sultanlari tarihi* [Sükrüllah, cronicar din sec. XV, cele 9 neamuri de turci şi istoria sultanilor osmani]. Despre Sükrullah cf. M. Süreya, *S'O*, III, p. 154 ; Br. M. Tahir,

www.dacoromanica.ro

Confuziile, contradicțiile și știrile adesea incomplete ale cronicelor turcești cu privire la succesiunea evenimentelor, redate într-o formă cît se poate de încîlcită, mai ales pînă la 1421/824, îngreunează și mai mult cercetarea epocii în care au avut loc mișcările bedreddiniste. De fapt, perioada istorică de după lupta de la Ankara (1402) și pînă la înăbușirea răscoalelor țărănești de pe la sfîrșitul domniei sultanului Mehmed I „Celebi"[1] (1420/823) se consideră ca una din etapele cele mai întunecoase din istoria otomană.

Cronicele turcești trebuie folosite cu multă prudență. Unele din ele fiind scrise de secretarii (*kiatib*) sau dascălii (*lala*) sultanilor (ca Ibn'Arabșah, Șükrüllah, Oruç b. Adil, Sa'ad

---

'*OM*, I, p. 332; M. E. Köprülüzade, în „*MOG*", I (1921), p. 208 și F. Babinger, *GOW*, p. 19—20; *Oruç b. Adil, Tevarih-i-al-i'Osman* [Istoriile dinastiei Osmane], ed. F. Babinger, Hanover, 1926 (despre Oruç cf. Br. M. Tahir,'*OM*, III, p. 180; Negib 'Asim în „TOEM", I (1910), p. 42 și urm, și F. Babinger, *GOW*, p. 23—24); Sariğa Kemal, *Destan-i al-i 'Osman* [Epopeea dinastiei Osmane], în „MOG", I, p. 209. Despre S. Kemal cf. Br. M. Tahir, *'OM*, I, p. 227 și III, p. 123; și F. Babinger, *GOW*, p. 33—34; 'Aștk Pașa-Zade, *Menakib* sau *Tevarih-i al-i 'Osman*, ed. Ali Bei (Istanbul, 1914/1333) și ed. Fr. Giese, *Die Altosmanische Chronik des'Aștk Paşa Zade...*, Leipzig, 1929). Despre Aștkpașazade cf. Br. M. Tahir, *'OM*, III, p. 84; Fr. Babinger, *GOW*, p. 35—38). Mevlana Mehmed Nești, *Gihannuma* [Cronica Universală] VI, *Tevarih-i Al-i Osman*, ed. R. F. Unat, Istanbul, 1948 și ed. Taeschner, *Die Altosmanische Chronik...*, Bd. I. (Leipzig, 1951). Cf. și recenzia M. Guboglu în „Studii", VIII, nr. 5—6, 1955, p. 166—168. Despre Nești cf. Br. M. Tahir, *'OM*. III, p. 150; F. Babinger, *GOW*, p. 38—39 și *Encl. Isl.* III (1936), p. 964. Cronicele anonime (*Tevarih-i al-i 'Osman*), text și traducere germană de Fr. Giese, Breslau 1922 și Leipzig, 1925. Despre variantele lor cf. și F. Babinger, *GOW*, p. 39—42. Idris Bitlisi, *Heșt bihișt* [Opt raiuri] după extrasele lui F. Babinger (1921) și M. Șerefeddin (1925). Despre acest istoriograf care a scris în persană cf. Br. M. Tahir, *'OM*, III, p. 6. și urm.; F. Babinger, *GOW*, p. 45—49; Lüfti pașa, *Tarih-i al-i 'Osman* [Istoria dinastiei osmane], ed. Șükri Bei (1908/1326). Despre vizirul istoriograf Lüfti pașa cf. Br. M. Tahir, *'OM*. III, p. 132; F. Babinger, *GOW*, p. 80—81 și *Encl. Isl.* III, p. 58—59 (Th. Menzel). A Taşköprüzade *Şakaik al nu'manija fi'ulama al-daulat al-Usmanija* [Biografii de șeici și ulemale ai devletului otoman]. Trad. turcă de Medgidi tipărită în 1852/1269. Despre enciclopedistul A. Taşköprüzade cf. C. Brockelmann, *GAL*. II, p. 425; F. Babinger, *GOW*, p. 84—87 și *Encl. Isl.*, (1934), p. 725. *Kuțb ed-Din al-i 'lam bi a'lam bait allah al-haram apud* F. Wüstenfeld, *Chroniken von Meka*, Leipzig, 1857; extrase la F. Babinger, 1921 și M. Șerefeddin (1925). Despre acest autor cf. C. Brockelmann, *GAL*, II, p. 381 și F. Babinger, *GOW*, p. 89—91. Mehmed pașa Küçük Nișangi, *Tarih*, 1852/1279. (Despre nișangi Mehmed pașa cf. „Der Islam", XIV (1925), de J. H. Mordtmann și F. Babinger, *GOW*, p. 103—105). Sa'd ed-Din, *Taǧ ut-tevarih* [Coroana istoriilor] în traducerea lui V. Bratutti, *Chronica del'origine e progressione della casa ottomana composta da Saidino Turco*, I, (1649) și II (1652) etc. și ed. Istanbul, I (1863/1280) (Despre Sa'd ed-Din „Hodja efendi" cf. M. Süreia *S.'O.*, III, p. 18—19; J.v. Hammer, *GOD*, III, p. 98: Br. M. Tahir, *'OM*, III, p. 66; F. Babinger, *GOW*. p. 122—126, și *Encl. Isl.*, II p. 1018—1099). M. 'Ali, *Kühn äl-ahbar* [Miezul informațiilor], ed. Istanbul, 1869/1285 (IV, 1). Despre acest istoriograf cf. F. Babinger, *GOW* p. 126—135); Mehmed b. Mehmed, *Nuhbet et tevarih ve'l-ahbar* [Extrase istorice și informative], ed. Istanbul, 1860/1276, v. II. Despre Mehmed b. Mehmed cf. Br. M. Tahir, *'OM*, III, p. 11 și F. Babinger, *GOW*, p. 182—183. Mehmed Solakzade, *Tarih* [Cronică], ed. Istanbul, 1880/1297. Despre M. Solakzade, cf. Br. M. Tahir, *OM* III, p 80 și F. Babinger, *GOW*, p. 205). A. A. Karacelebi-zade, *Ravdet ul-ebrar* [Grădina celor virtuoși], ed. Bulak, 1832/1348 (Despre A. Karacelebi-zade cf. M. Süreia, *S. O.*, III, p. 339; F. Babinger, *GOW*, p. 201—206 și *Encl. Isl*, II, p. 772—773). *Evliya Celebi Seyahat-namesi* [Călătoria lui Evlia Celebi], ed. Negib 'Asim Istanbul, 1897... Despre Evlia Celebi cf. Carra de Vaux, *Les penseurs de l'Islam*, I (Paris, 1921); „Der Islam", IX (1919), p. 184 și urm. (R. Hartmann); Br. M. Tahir, *'OM*, II, p. 15; Fr. Babinger, *GOW*, p. 219 222 și *Encl. Isl.*, p. 36—37; Ahmed Muneğimbaşi, *Şahaif-ul-ahbar* [Pagiui informative], ed. Istanbul, III (1869 1285). Despre Muneğimbaşi cf. M. Süreia, *S'O*, I, p. 32 și IV, p. 549, Br. Tahir, *'OM*. III. p. 142; C. Brockelmann, *GAL*, II, p. 443; F. Babinger, *GOW*, p. 234—235 și *Encl. Isl.*, III., p. 771—772 etc.

[1] *Celebi* t. până în sec. XVI însemna „prinț", „domn" etc. (conf. *Encl. Isl.*, p. 852—853). A pătruns și în limba română (cf. L. Șăineanu, *Infl. Orient.*, II, I, p. 100).

www.dacoromanica.ro

ed Din etc.), iar altele de marii muftii sau şeihi-ul-islami[1] (de pildă Halil, A. Taşköprüzade, Kutb ed-Din, Karacelebi-zade etc.) şi în sfîrşit unele chiar de marii viziri (ca : Lufti paşa, Rustem paşa, Ayaspaşa şi Mehmed Nişangi) au un vădit caracter de clasă. Ele sînt cu atît mai tendenţioase cu cît autorii cronicari se îndepărtează de vremea răscoalelor. Cronicile din a doua jumătate a veacului al XVI-lea şi din secolul următor trec cu vederea anumite elemente importante care se întîlnesc în cele din a doua jumătate a veacului al XV-lea. Aşa, de pildă, vechile cronici (Oruç, Aşıkpaşa-zade, Neşri, Anonimele etc.), apropiate de vremea domniei lui Mehmed I „Celebi", menţionează că „răzvrătiţii au instaurat diverse *tertipuri* (orînduieli noi) în vilaetul Aidîn", ceea ce nu figurează în cronicile mai noi. E drept că izvoarele narative otomane sînt tendenţioase, noi aflăm însă adevărul despre caracterul şi conţinutul acestor răscoale nu din situarea unor cronicari pe poziţia partizanilor acestor mişcări, ci tocmai din acuzaţiile aduse de aceştia răsculaţilor în general şi conducătorilor lor, în special.

Cronicile turco-osmane, privite în ansamblu, abundă în informaţii de natură politico-militară. Autorii lor concep istoria statului otoman ca un rezultat al voinţei şi acţiunii sultanilor, vizirilor sau beilor, neglijînd rolul maselor populare în dezvoltarea societăţii. Unele din ele se limitează numai la datele biografice ale şeihului Bedr ed-Din şi la rolul său politico-religios sub emiratul lui Musa Celebi, la Adrianopole, şi sultanul Mehmed I, altele vorbesc de răzvrătirea acestuia împotriva sultanului şi numai cîteva tratează despre caracterul acţiunii bedreddiniste. Aşa, de pildă, istoriograful Idris Bitlisi în cartea *Heşt Bihişt* [Cele opt raiuri], scrisă în limba persană şi terminată în 1502, subliniază caracterul social (*mülki*) şi religios (*dînî*) al răscoalelor bedreddiniste.

Pentru latura social-economică a problemei, pe lîngă unele documente emise de primii padişahi în care se acordă privilegii mari unor bei în dauna maselor ţărăneşti, prezintă importanţă şi *Codul sultanului Mehmed II* (*Kanunname*)[2].

Pe lîngă izvoarele islamice (turco-arabo-persane), informaţii însemnate la această temă aduce şi istoriografia bizantină. Dacă opera lui G. Franţes[3] şi L. Chalcocondylas[4] cuprind date mai mult de natură politică, în schimb în *Istoria turco-bizantină* (1341—1462) a lui M.

[1] *Şeich ul-Islam*, adică marele „pontif" al musulmanilor, este un titlu onorific care apare încă în a doua jumătate a veacului al X-lea e. n. Cf. amănunţit *Shaik al-Islam* în *Encl. Isl.*, IV, p. 285—288).

[2] Kanun-Name, „legea fundamentală" a Imperiului otoman, a fost promulgată de Mehmed al II-lea la sfatul ultimului său vizir Mehmed paşa Karamani (cf. *Encl. Isl.*, II, p. 768). Are trei capitole (*bab*) care tratează pe rînd despre rangul marilor demnitari ai Imperiului, despre obiceiuri şi ceremonii şi în fine despre amenzile pentru delicte-crime, şi veniturile dregătorilor porţii (cf. *Kanunname* în *Encl. Isl.*, II, p. 768, col. I). Publicat mai întîi de Arîf Bey, *Kanunname-i al-i 'Osman, Sultan Mehmed chan tarafîndan tanzim olunan* [Le premier Code Ottoman], în „TOEM", nr.: 13 (1912/1328), p. 1—16; 14 (1912), p. 17—32 (suite); 15 (1912), p. 1—16 (Le deuxième des Codes ancienns Ottomans); 16 (1912), p. 17—32; 17 (1912), p. 32—48; 18 (1913), p. 49—64; 19 (1913), p. 65—72; şi Fr. Kraelitz-Greifenhorst, *Kanunname Sultan Mehmeds des Eroberers*. Text otoman în traducere în „MOG", I, 1 (1921/22), p. 13—48. Cu ocazia aniversării a 500 de ani de la cucerirea Constantinopolului s-au publicat: Berki, Ali Hikmet, *Istanbulun beşyüzüncü Yildönümü münasebetiyle büyük Türk hükümdari Istanbulun Fitihi sultan Mehmed Han ve Adâlet hayati...* [Viaţa juridică a Istanbulului sub Mehmed II], Istanbul, 1953, cu anexe, planşe etc., Gökbilgin, M. Tayyib, *Fatih Kanunnameleri* [Codurile Cuceritoriului] în „Bilgi", nr. 63, Istanbul, 1952; Velidedeoğlu, Hifzi V., *Fatih Kanunnameleri*, în „Cumhuriyet", Istanbul, 1952, şi în „Siyasî ilimler mecmuası", Ankara, 1952.

[3] Georgii Phrantzes, *Chronicon*, ed. I, Bonn (Despre autor cf. K. Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Literatur*, ed. a II-a, München, 1897, p. 307—309).

[4] Leonici Chalcocondylae, *Historiarum demonstrationes ad fideus codicum Libras etc.* (Despre acest istoriograf cf. K. Krumbacher, *op. cit.*, p. 302—305).

www.dacoromanica.ro

Ducas[1] rezultă că răscoala din Ionia (*Smirna*) a avut și un caracter social-religios. De aceea opera lui constituie unul din izvoarele cele mai importante. Amintim că importanța operei lui *Ducas ca izvor pentru răscoala Dervișului Berkligi Mustafa de la începutul veacului al XV lea a fost subiectul unui articol al lui Stepanov*[2].

Semnalăm aici și opera umanistului J. Leunclavius[3].

Același interes, dar mai mult din punct de vedere politic, prezintă numeroasele rapoarte raguzano-venețiene[4] și cele două izvoare narative sud-slave de pe la începutul veacului al XV-lea, unul publicat de slavistul romîn Ion Bogdan[5] și altul de St. Stanoyević[6]. În această ordine de idei trebuie amintit și un prețios document romînesc din 10 iunie 1415 (6923), dat din Argeș de Mircea cel Bătrîn, care menționează prezența în Țara Romînească a lui „Mustafa Celapi", pretendent la tronul otoman[7].

Alături de categoriile de izvoare, trecute mai sus în revistă, unele date prețioase ni le oferă și folclorul, în special cel turcesc[8], ceea ce dovedește că figura lui Bedr Din Mahmud și acțiunea bedreddinistă au trăit veacuri de-a rîndul în conștiința maselor populare.

Folosirea acestor izvoare turco-orientale și europene ne ajută pe de o parte la cunoașterea situației politice și structurii social-economice a imperiului otoman de la începutul veacului al XV-lea, iar pe de altă parte la stabilirea cauzelor reale care au determinat izbucnirea marilor furtuni revoluționare bedreddiniste de pe la sfîrșitul domniei sultanului Mehmed I „Celebi". Tot pe baza acestor izvoare, interne și externe, se poate scoate în evidență : cronologia, proporțiile și aria de răspîndire a răscoalelor, precum și caracterul profund social al mișcării bedreddiniste.

Înainte de a face o expunere sumară asupra vechii istoriografii, trebuie să subliniem că nici unul dintre cercetătorii care au studiat istoria Imperiului otoman, nu au acordat atenția cuvenită acțiunii bedreddiniste. Astfel, cunoscuții istorici ai Imperiului otoman, pînă la primul război mondial, în frunte cu Ricaut[9], D. Cantemir[10], De la Croix[11], Mignot[12],

[1] Ediție critică cu introducere, traducere, note și explicații de Vasile Grecu, în curs de editare. Despre Ducas cf. K. Krumbacher, *op. cit.*, 305—307 și 397.

[2] A. S. Stepanov, Труд Дуки как источник по истории восстания Беркяидже Мустафы начала XV вв., în „Византийский временник", V, 1952, p. 99—105.

[3] *Annales sultanorum othmanidarum.* Francfurt 1588 p. 32—33.

[4] J. Gelcih, *Diplomatarium Relationum Reipublicae Ragusanae cum regno Hungariae,* Budapesta 1887, p. 260—269, urm. N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des Croissades au XV-e siècle,* I, (1899).

[5] *Ein Beitrag zur bulgarischen und serbischen Geschichtsschreibungs,* în „Archiv für slavische Philologie", XIII (1891), p. 481—543.

[6] *Die Biographie Stephan Lazarevic 's von Konstantin dem Philosophen als Geschichtsquelle* în „Archiv für slavische Philologie", XVIII (1896), p. 409—472.

[7] Cf. Ion Bogdan, *Un hrisov al lui Mircea cel Bătrîn din 10 iunie 1415,* în „Anal. Acad. Rom". Mem. secț., ist., s. 2. XXVI Buc., 1903—1904, p. 109—115 și în *Documente privind istoria Romîniei,* veacul XIII, XIV și XV. Ed. Acad. R.P.R., 1953, p. 69—70.

[8] Velet Çelebi Izbudak, *Atalar Sözü* [Proverbe turcești], Istanbul, 1936, p. 36.

[9] *Histoire de l'état présent de l'Empire ottoman contenant les maximes politiques des Turcs...* Traduit de l'Anglais par Briot, Amsterdam 1671, p. 377—379.

[10] *Historia incrementorum atque decrementorum aulae othomanicae* (1716). *The History of the Growth and Decay of the Othoman Empire.* Ed. by. Nicolas Tindal I (1734), p. 74—75 și ed. a II-a (London), 1756 ; *Histoire de l'Empire Othoman ou se voyent les causes de son agrandissement et de sa décadence.* Trad. par M. de. Jonquière (Paris, 1743). p. 217—218. Demetrie Cantemir, *Geschichte des osmanischen Reiches nach seinem Anwachsen u. Abnehmen,* Hamburg, „C. Herold" 1745, p. 105. *Istoria Imperiului Otomanu. Crescerea și scăderea lui. Cu note foarte instructive de Demetriu Cantemir, principele Moldovei.* Traducere de Dr. Jos. Hodosiu, I, București, 1876, p. 99—100.

[11] Abrégé chronologique de l'histoire ottoman, Paris, 1768, vol. I, p. 172.

[12] *Histoire de l'Empire ottoman. Depuis son origine jusqu'à la paix de Belgrade en 1740,* Paris, 1771, vol. I, p. 174.

www.dacoromanica.ro

J. v. Hammer[1], J. Zinkeisen[2], A. Lamartine[3], Hairullah efendi[4], N. Iorga[5], şi alţii[6], limitîndu-se în operele lor mai mult la aspectul politico-militar şi religios al evenimentelor, nu au dat destulă atenţie marilor frămîntări sociale, în general, şi răscoalelor bedreddiniste, în special. Unii dintre ei le-au trecut cu vederea, alţii le-au amintit doar în treacăt şi numai cîţiva au scos în evidenţă conţinutul social al mişcărilor bedreddiniste. Aşa de pildă, istoricii Th. Lavallée[7] şi Mehmed Murad[8] le consideră ca o puternică acţiune cu caracter progresist care „atacau atît puterea personală a sultanului cît şi principiile de bază ale Islamului". Amintind că Bedr ed-Din propovăduia, în cadrul societăţii musulmane, egalitatea absolută între oameni şi comunizarea tuturor bunurilor, primul afirmă că tocmai de aceea „doctrina nouă a fost îmbrăţişată de ţărani, de săracii oprimaţi şi mai cu seamă de un număr mare de dervişi". M. Murad caută să sintetizeze ideile teologico-filozofice şi social-politice ale şeihului Bedr ed-Din Mahmud, răspîndite în masele largi de el şi de discipolii săi. În acelaşi timp, M. Murad are unele puncte de vedere noi asupra cauzelor, caracterului şi desfăşurării răscoalelor ţărăneşti bedreddiniste.

Dintre istoricii turci mai noi, I. H. Danişmend[9] are aprecieri valoroase atît asupra activităţii sociale a şeihului Bedr ed-Din, pe vremea emirului Musa Celebi (1411—1413), protejatul lui Mircea cel Bătrîn, cît şi despre conţinutul progresist al învăţăturii bedreddiniste.

Trebuie să amintim că aceşti istorici, prin caracterul lucrărilor lor, s-au ocupat numai în treacăt de răscoalele ţărăneşti din fostul imperiu turcesc.

E drept că, după primul război mondial, răscoalele ţărăneşti de la începutul veacului al XV-lea conduse de şeihul Bedr ed-Din, au atras atenţia unor cercetători orientalişti care, însă, nu le-au tratat în complexitatea lor. Astfel, F. Babinger[10], M. F. Köprüluzade[11], Mehmed

---

[1] *Geschichte des osmanischen Reiches*, I (1827). Are traduceri franceze: J. H. Hellert, *Histoire de l'Empire Ottoman*, vol. III, 1835, p. 181—191. şi M. Dochez, Paris, 1844, I, p. 164 şi urm. De asemenea mai are o traducere turcă de Mehmed 'Ata, *Devlet 'Osmanie tarihi*, Istanbul, 1912/1330, vol. I, şi alta în limba italiană de Giuseppe cav. de Hammer, *Storia della Imperio Osmano*, Veneţia, 1828, 12 vol.

[2] *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, Gotha, 1840—1864, I—VIII.

[3] *Histoire de la Turquie*, Paris, 1856, vol. I—VIII.

[4] *Tarih-i alie-i' osmanie* [Istoria înaltului devlet ottoman], VI, 2, Istanbul, 1854/1217. Despre autor cf. *GOW*, p. 360—366.

[5] *Geschichte des osmanischen Reiches*, Gotha, 1908—1913 (I—V).

[6] *Geschichte des osmanischen Reiches von seiner Entstehung bis auf die neuesten Zeiten nach Kantemir*, I—II, Viena, 1811; G. Nicolaescu, *Istoria sultanilor Imperiului Ottomanu*. După traducerea lui Avram Vaporide, Bucureşti, 1899, p. 238; Şakir paşa, *Yeni' Osmanlı tarihi*, [Noua istorie otomană], 1911, vol. 2; A. Krîmski История Сурчины, Kiev, 1924 (I).

[7] Th. Lavallée, *Histoire de la Turquie*, Paris-Bruxelles, 1856 (I—II) şi *Histoire de l'Empire ottoman*, Paris, 1859.

[8] Mehmed Murad, *Tarih-i Ebu'l Faruk* [Istoria tatălui lui Faruk], Tarih-i 'osmaniyede siyaset ve medeniyet itibarîile hikmet-i aslie teharisine teşebbus. Istanbul, 1908—1913 (vol. I—VII). Despre Murad cf. M. Br. Tahir, *'OM* III, p. 148; *Die Welt des Islam*, V (1917), p. 182 şi F. Babinger, *GOW*, 391—392.

[9] Ismail Hami Danişmend, *Izahli Osmanlı tarihi Kronolojisi*, *TTK* [Cronologia explicativă a istoriei osmane,] Istanbul, 1925—1947, I,. p. 161 şi urm.

[10] *Scheich Bedr ed-Din (Mahmud), der Sohn des Richters von Simaw. Ein Beitrag zur Geschichte des Sektenwesens im Altosmanischen Reich*, Berlin-Leipzig, 1921 (Extras din „Der Islam", XI/1921 şi XX/1922).

[11] *Bemerkungen zur Religiongeschichte im Klein Asien*, în „MOG", IX (1921), p. 203—222. Acest autor a publicat şi o monografie în ultimii ani la Paris, despre şeihul Bedr ed-Din, care însă nu ne-a parvenit.

www.dacoromanica.ro

Șerefeddin[1] și Hilmi Ziya[2] au redus aceste răscoale populare mai mult sau mai puțin la niște mișcări cu caracter religios sau politic anarhic sau mistic, rupîndu-le de societatea feudală în care s-au petrecut. Ei n-au analizat legătura strînsă dintre caracterul răscoalelor țărănești și învățătura bedreddinistă. În același timp ei s-au limitat mai mult la studierea personalității șeihului Bedr ed-Din, considerînd izbucnirea răscoalelor ca un rezultat al propagandei acestuia și al discipolilor săi, și nu ca un protest social al maselor populare împotriva stărilor de lucruri create îndeosebi după dezastrul de la Ankara (1402), cînd Imperiul otoman primise o lovitură aproape mortală. Fiind atrași de figura șeihului Bedr ed-Din, ei s-au ocupat mai mult de anumite date biografice ale acestuia decît de acțiunea bedreddinistă în sine. Cu toate acestea nu se poate tăgădui valoarea materialului, deși incomplet, pe care l-au strîns cu multă trudă.

Alți cercetători ca A. Stepanov și G. Ibrahimov, deși au dezvăluit unele aspecte social-politice ale acestor mișcări populare, totuși bazîndu-se numai pe cronica lui Ducas și pe cîteva izvoare turco-osmane, sau încadrîndu-le în seria altor răscoale, nu le-au urmărit sub toate aspectele lor.

În vechea istoriografie română, N. Iorga amintește de cîteva ori, doar în treacăt, de acțiunea politică și religioasă a șeihului Bedr ed-Din Mahmud cu ocazia trecerii acestuia prin Țara Românească[3], iar I. Minea a încercat să dea o cronologie mai corectă acțiunii bedreddiniste, menționînd că a avut loc nu sub Mircea cel Bătrîn, ci sub urmașul său Mihail[4].

M. M. Alexandrescu-Dersca a făcut de asemenea unele aprecieri asupra acțiunii bedreddiniste[5], iar P. P. Panaitescu, în cunoscuta sa lucrare *Mircea cel Bătrîn*[6], bazîndu-se pe monografia lui F. Babinger, consacră cîteva pagini învățăturii bedreddiniste și relațiilor șeihului cu Țara Românească.

Deși în istoriografia turcă de astăzi, figura și acțiunea bedreddinistă este neglijată, totuși în literatura turcă progresistă li s-a dat atenția cuvenită. Astfel poetul Nazim Hikmet i-a consacrat un poem istoric intitulat *Seyh Bedreddin Simavi*, tradus și în diverse limbi europene[7].

Pe baza izvoarelor și literaturii istorice expuse în mod sumar pot fi analizate elementele politice și social-economice, care au dus la marile răscoale țărănești de pe la sfîrșitul domniei sultanului Mehmed I, zguduind din temelie statul feudal otoman.

---

[1] *Simavna Kadisi-oglu şeih Bedr ed-Din* [Șeihul Bedreddin, fiul cadiului din Simavna], Istanbul, 1925, 76 p.

[2] *Türk tefekkürü Tarihi* [Istoria gîndirii turcești], Istanbul, 1933, 2 vol. (II)

[3] N Iorga, *Studii istorice asupra Chiliei și Cetății Albe*, București, 1899, p. 69; idem, „GOR", I, p. 374—376 și idem, *Istoria Românilor*, București, 1937, III, p. 338.

[4] I. Minea, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund. Note istorice*. București, 1919, p. 279.

[5] M. M. Alexandrescu-Dersca, *La campagne de Timur en Anatolie (1402)*, București, 1942, p. 98 și n. 1.

[6] Editura „Casa școalelor", București, 1944, p. 335—338.

[7] Un mic fragment s-a tradus și în limba română, după un text francez; cf. Nazim Hikmet, *Poeme*, E.S.P.L.A., București, 1952, p. 26: *Moartea șeicului Bedreddin*.

www.dacoromanica.ro

Situaţia politică şi structura social-economică a Imperiului otoman pînă în ajunul răscoalelor ţărăneşti-bedreddiniste

Turcii Osmanlii apar pe arena istoriei în pragul anului 1300/700 în localitatea *Sögüt*[1] din inima Anatoliei, leagănul Imperiului otoman. Sub primii lor bei Osman (1299—1326)[2] şi Orchan (1326—1359)[3], ei cuceresc o bună parte a Asiei Minore şi trec în Europa, cucerind la început cîteva localităţi pe coasta tracică în frunte cu Galipole (1354)[4]. Feudalii otomani, avizi de noi pămînturi şi bogăţii, sub sultanii Murad I (1359—1389)[5] şi Baiazid Ildîrîm (1389—1402)[6], în urma luptelor de la Cossovo (1389)[7] şi Nicopole (sept. 1396)[8], aveau pe la sfîrşitul veacului al XIV-lea, sub autoritatea lor, aproape toată Peninsula Balcanică. În a doua jumătate a acestui veac au loc primele lupte între romîni şi turci (Vidin, Rovine, Nicopole etc.)[9], care încercau să-şi extindă stăpînirea lor şi în Ţara Romînească. În acelaşi timp osmanlîii îşi întregeau cuceririle şi în Asia Mică. Cu toată rezistenţa dîrză a popoarelor sud-slave[10], pe la 1400, turcii îşi întind tot mai mult dominaţia lor în Peninsula Balcanică şi în Asia Mică.

Înaintarea rapidă a turcilor a fost uşurată nu atît de forţa lor armată, aşa cum se crede în general, cît de faptul că Imperiul bizantin intrase deja în faza sa de descompunere, fiind măcinat de contradicţii social-politice interne. În acelaşi timp şi statele sud-slave (Bulgaria şi Serbia) erau în plină fărămiţare feudală. Din cauza acestor împrejurări, nici bizantinii şi nici popoarele balcanice nu puteau forma o coaliţie puternică spre a stăvili înaintarea rapidă a osmanlîilor, care, în mai puţin de un secol, deveniseră un factor important în Asia Mică şi în sud-estul Europei.

---

[1] Sögüt — „Salcie", între localităţile *Lefke* şi *Eski-şehir* („Oraşul vechi"), depărtată de fiecare de o cale de o zi (cf. *Gihannuma*; Samy bey Fraschery, *Kamus al-a'lam*, IV, p. 2587 şi *Encl. Isl.*, IV, p. 494—495).

[2] *Despre Osman* sau *Othoman* cf. H.A. Gibbons, *The Fondation of the Ottoman Empire*, Oxford, 1916, p. 11—53; N. Iorga, „GOR", I, 149—160 şi *Encl. Isl.*, III, p. 1074—1076.

[3] *Orhan* sau *Urhan*, fiul mai mare al beiului Osman şi a soţiei sale *Malhatun*, fiica şeihului Edebali din *Itburun* lîngă *Eski-Şehir*, este considerat de unii istorici ai Imperiului Otoman ca cel mai mare „sultan" al osmanlîilor (cf. J. V. Hammer, „GOR", I, p. 120, şi urm.; J. Zinkeisen, „GOR", I, p. 118—184 şi urm.; N. Iorga, „GOR", I, p. 161—195; N. A. Gibbons, *The Foundation of the Ottoman Empire*, Oxford, 1916, p. 54—109 şi *Encl. Isl.*, II, p. 1067—1070.

[4] Trecerea în Europa s-a făcut sub comanda lui Suleiman paşa (1316—1359), fiul mai mare al lui Orhan şi al soţiei sale *Nilufer*, fica suveranului grec din *Yar-Hissar*. Cronicile turceşti ca *Aşikpaşa-zade* etc. relatează că Suleiman paşa a fost atras de bogăţiile coastei tracice. Cf. *Encl. Isl.*, IV, p. 961—962 (Th. Menzel).

[5] Despre sultanul Murad I „hudavendikiar" („robul lui Allah") cf. J. v. Hammer, „GOR", I. p. 159 şi urm. J.W. Zinkeisen, „GOR", I, p. 217—268, N. Iorga, „GOR", I, p. 196—265, C. Jirecek, *Geschichte der Serben*, (1918), 110 şi urm. şi *Encl. Isl.*, III, nr. 776—778.

[6] Despre *Bayazid I*, „Fulgerul" cf. J. v. Hammer, „GOR" p. 269—387, J. W. Zinkeisen, „GOR", I, p. 269—387, N. Iorga, „GOR", I, p. 266—304; *Encl. Isl.*, I, p. 702—703 şi mai cu seamă *Islâm Ansiklopedisi* cüz 15 (1954), p. 362—369.

[7] Despre lupta de la *Kossovo* cf. N. Iorga, „GOR", I, p. 262—264 şi 451; A. H. Gibbons, *op. cit.*, p. 174 şi urm.; *Encl. Isl.*, II, p. 1143—1144.

[8] Despre această luptă care i-a asigurat lui Baiazid I supremaţia în Europa şi Asia cf. A. Brauner, *Die Schlacht bei Nicopolis* 1396, Breslau, 1876; I. Köhler, *Die Schlachten bei Nicopoli und Varna*, Breslau, 1882; J. Delaville-Le Roulx, *La France en Orient au XIV-ème siècle*, 1886; H. Kiss, *A' Nicapolye ülközet*, Buletinul academiei maghiare, 1896; Aziz S. Atiya, *Die Schlacht bei Nikopolis*, Londra, 1934, care s-a bazat pe o bibliografie completă, publicată şi în manuscris, orientală şi apuseană.

[9] Cf. A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor*, ed. a III-a, p. 76 şi urm.; N. Iorga, „GOR", I, p. 236 şi urm.; C. C. Giurescu, *Istoria Romînilor*, I, p. 457 şi urm.

[10] I. S. Dostian, Борьба южнославянских народов против турецкой агрессии в XIV-XV вв, în „Византийский временник", VII, 1953, p. 32—49.

www.dacoromanica.ro

În momentul în care Baiazid Ildirîm se simțea în culmea puterii sale și se pregătea să cucerească Constantinopolul, apăru în Anatolia hanul mongolilor, Timurlenk[1]. În dramatica luptă dintre Baiazid și Timurlenk, care a avut loc la Ciubuk-Ova, lîngă Ankara (28 iulie 1402), Imperiul otoman a primit o lovitură aproape mortală[2]. Zdrobirea osmanlîilor se datorește nu atît unor elemente de ordin strategic sau superiorității numerice a mongolilor. ci mai de grabă unor contradicții dintre clasele conductătoare și *raia* (țărănimea)[3] pe de o parte și contradicțiile din sînul claselor stăpînitoare, pe de altă parte. În această privință, este foarte semnificativă afirmația istoriografului M. Ali care, referindu-se la cauzele înfrîngerii lui Baiazid, scrie : „Cronicarii vechi au arătat și au precizat că Baiazid,confiscînd averile bogătașilor, a început să pună mîna pe ele. El a impus *raia*-ua la dări, la haraci, și la impozite mai mari decît strămoșii săi. Pe de altă parte, el respingea, sub diferite pretexte, sau insulta pe gazii săraci ori de cîte ori aceștia cereau solda trimestrială, așa cum se obișnuia din trecut. De aceea, oastea „purtătoare de victorie" s-a înstrăinat de el, iar din cauza aroganței și îngîmfării sale, vizirii și emirii s-au dezgustat și s-au supărat. Și cînd s-au dus la luptă împotriva lui Timur, înființînd oști de mercenari, (*beslehor*,) el a fost blestemat de raiaua săracă"[4]. Aceasta ne arată că în fața absolutismului lui Baiazid I începuse deja să se manifeste tendința unor feudali otomani de a se emancipa de autoritatea unui sultan care lovea în interesele lor, creînd contradicții chiar în sînul claselor stăpînitoare. Tendința de acaparare a bogățiilor țării de către feudalii otomani este ilustrată în multe cronici. Așa de pildă istoriograful Sa'd ed-Din, dînd numai exemplul beilerbeiului Timurtaș[5] pașa, scrie : „În unele cronici turcești se spune că banii acestuia însumau 20 de müd[6] de Kütahia[7], iar pietrele prețioase și îmbrăcămintea erau tot atît de multe. Chiar Timur cel nenorocit, aducîndu-l în fața sa pe Timurtaș, i s-a adresat în semn de reproș : Nu era mai bine ca, în loc să fi strîns atîta avere și atîtea lucruri, să fi adunat oaste și să fi cheltuit aceste bogății pentru binefăcător ?"[8].

După bătălia de la Ankara, timp de aproape două decenii au urmat lupte interne de fărămițare feudală între beii otomani, grupați în jurul celor cinci fii ai lui Baiazid : Suleiman, 'Isa, Musa, Mehmed și Mustafa. În primii ani după Ankara erau două tabere : una condusă

[1] Despre *Timur-Lang* (1386—1405), mare cuceritor mongol al Asiei. Cf. *Encl. Isl.*, IV, p. 818—820 (L. Bourat).

[2] Despre bătălia de la Ankara cf. Ali Fatima, *Kosova Zaferi ve Ankara hezimeti* (Victoria de la Kosova și înfrîngerea de la Ankara, ; în „Rev. ist. rom", VI/1937, p. 339—357. ; M. M. Alexandrescu-Dersca, *La campagne de Timour en Anatolie* (1408), București, 1942, p. 68—69 etc.

[3] *Raia* nu înseamnă ceea ce se crede de obicei (o cetate cu teritoriul din jurul ei), ci țărănimea musulmană și nemusulmană (cf. J. Kabrda, *Raja*, în „Изв.Ист.D" XIV—XV, 1937, p. 172—185.

[4] M. Ali, *Kühn ul-Ahbar*, IV, 1, p. 92.

[5] *Timurtaș* — general și vizir otoman care a participat la cucerirea Rumeliei, unde a fost primul Belerbei (cf. *Encl. Isl.*, IV, p. 823—824) sub Murad I. Beilerbeiul Timurtaș al Anatoliei este posibil să fie nepotul acestuia.

[6] *Müd* Mensure genus Scil quingentae drachmae (= măsură de 50 drachme), Ferh. (cf. Francisci A. Mesgnien Meninski *Lexici Arabico-persico-turcici*, IV, p. 441).

1 müd = 20 Kile = 80 ddal (cf. F. Kraelitz, *Kanunname Sultan Mehmeds des Eroberers*, în „*MOG*", I. 1921, p. 38, n. 4.

[7] Kütahia (vechiul Cotyaeum), oraș în Asia Mică pe rîul *Pursak* care se varsă în *Sukuri* (cf. *Samy-Bey*, *Kamus al-a'lam*, V, 1310 și *Encl. Isl.*, II, p. 1230—1231.

[8] Cf. Sa'd ed-Din, *op. cit.*, p. 185—186, 189 reprodus și de J. Hammer după trad. V. Bratutti, p. 234, în *Histoire de l'empire ottoman*, ed. Hellert, II, p. 111 : (Timur) ne traita pas avec autant de bienveillance la beglerbeg de Baiazid, Timourtasch, dont il avait découvert et confisqué les richesses à Kutahia. Il le fait amener en sa présence, et lui dit d'un ton irrité : „Dans quel but as tu amassé ces trésors : Ne pouvais-tu pas les employer à rassembler une armée pour defendre (p. 112) ton maître? Les conseillers et les ministres qui thésaurisent sans s'inquiétér des besoins de l'armée sont la ruine des empires ..."

www.dacoromanica.ro

de Suleiman, emir în Rumelia, ajutat de 'Isa, cu cîteva posesiuni în Anatolia apuseană, şi alta condusă de Mehmed Celebi, ajutat de Musa, posedînd alte regiuni ale Anatoliei cu centrele: Amasia[1], Tokat[2], Brusa etc. După înlăturarea lui 'Isa (1404/808), întărindu-se alianţa între Mehmed şi Musa, acesta din urmă trece în Ţara Românească (1406/809)[3], unde primeşte un ajutor efectiv din partea lui Mircea cel Bătrîn şi a lui Ştefan Lazarevici, despotul Serbiei. Rolul jucat de domnul Ţării Româneşti în politica sud-est europeană şi ajutorul acordat de el emirului Musa Celebi pentru ocuparea Rumeliei se amintesc aproape în toate cronicile otomane, unele din ele (*Cronicile anonime*) recunosc chiar că Mircea era „cel mai viteaz şi cel mai ager dintre principii creştini"[4]. Deşi în primii ani Musa şi sprijinitorii lui au suferit înfrîngeri (Kosmidion 1409 şi Adrianopole 1410), totuşi pînă la urmă, ei reuşesc să ocupe toată Rumelia şi Adrianopole. Referindu-se la compoziţia oastei lui Musa Celebi, cronica bulgaro-sîrbească arată că la ea participau români, bulgari şi sîrbi[5]. Această informaţie completează cronicile otomane care amintesc doar de elementul turcesc (*tavgii, timarioţi* etc.) şi decel românesc. Trebuie arătat de asemenea că tavgii care-l sprijiniseră pe Musa nu formau acea pătură de mari bei cu tuiuri[6], ci dimpotrivă ei difereau de bei şi chiar de timarioţi, formînd pătura micilor dregători, ocîrmuitori locali[7].

Îndată după întronarea lui Musa la Adrianopole (17 febr. 1411), feudalii din Anatolia încep să-şi manifeste tendinţa de supremaţie şi asupra Rumeliei, unde Musa lupta împotriva marii aristocraţii cu ajutorul micilor feudali şi al maselor ţărăneşti. Într-adevăr Musa a dus o politică de mazilire şi de confiscare a averilor marilor feudali din Rumelia, acordînd proprietăţile acestora maselor ţărăneşti şi funcţiile lor oamenilor necunoscuţi pînă atunci (Ciobanu-Musa, Körşah Melek etc.).

În faţa tendinţei de recentralizare a statului otoman de către Mehmed I, care se sprijinea pe marea aristocraţie otomană, recurgînd acum chiar şi la sprijinul bizantino-veneţian şi sîrbesc, acţiunea lui Musa Celebi în Rumelia era o încercare de recentralizare a statului otoman, cu sprijinul maselor largi, cuprinzînd şi pătura mijlocie a societăţii otomane, dornică de a se pune capăt luptelor interne, provocate de diferite grupări feudale. Asa se

---

[1] Despre *Amasia* cf. *Encl. Isl.*, I, p. 329 şi mai cu seamă *Islam Ansiklopedisi* cüz 5 (1941), p. 392—396.

[2] Despre oraşul *Tokat* situat în partea septentrională a Capodociei la sud de cursul mijlociu al rîului *Tozanli-Su*, vechiul Iris, cf. *Encl. Isl.*, IV, p. 849.

[3] Trecerea lui Musa în Ţara Românească prin portul Sinope, cu ajutorul lui Isfendiar, s-a făcut cu ştirea lui Ali paşa (cf. *Cronicile anonime*, ed. Fr. Giese, I, p. 48^{11-12}) care după cum se ştie, a murit la 18 decembrie 1406/7 regab 809 (cf. Franz H. Täschner und Wittek, *Die Wezir Familie der Gandarlizade*, în „Der Islam," XVIII, 1929, p. 90). O monedă bătută pe la 1407 de Mehmed Celebi la Brusa ne arată că Musa nu mai participa la stăpînirea Anatoliei la acea dată (cf. Halil Edhem, *Meskukât-i Osmanie* [Monedele Osmane] Istanbul, 1934, p. 29, nr. 92).

[4] În *Tevarih-i al-i Osman* ed. Fr. Giese, I, 1922, p. 48: „pe atunci ghiaurul Mirgi era bei şi era un ghiaur tare viteaz". Relatarea din text aparţine lui J. Leunclavius, *Annales sultanorum* (*1588*), p. 31—34; cf. şi C. C. Giurescu, *Ist. Rom.*, I (1942) p. 462.

[5] Ion Bogdan, *op. cit.*, p. 543.

[6] Cf. N. Iorga, *Cronicile turceşti ca izvor pentru Istoria Românilor*, Bucureşti, 1928, p. 4, n. 3 (Extras). Se ştie că *tuiul* (tr. *tug*) ca insignă militară reprezintă o coadă albă de cal şi se acorda numai vizirilor, beilor şi domnilor români de mai tîrziu.

[7] Despre *tavgii* („tuvgii") cf. M. F. Köprülüzade, *Bizansin Osmanli müesseselerine tesiri* [Influenţa Bizanţului asupra instituţiilor otomane], în „Türk Hukuk ve Iktisat Tarihi mecmuasi", I, Istanbul, 1931, p. 208, n. 3 şi p. 209, n. 6. I. H. Uzunçarşili, *Anadolu beylikleri*... [Principatele din Anatolia], Ankara, 1937, p. 76, n. 1.

www.dacoromanica.ro

poate explica faptul că primele încercări, în special lupta de la Ingighiz (iunie 1412)[1], s-au soldat cu victoria micilor feudali și a maselor populare asupra aristocrației turco-bizantine. Totuși, în cele din urmă, la 5 iulie 1413, sultanul Mehmed I și Manuil Paleologul, fiind sprijiniți efectiv și de feudalii rumelioți, care se înspăimîntaseră de politica socială a lui Musa, reușesc să înăbușe în urma luptei de la Ceamurlu (Samakov)[2] încercarea lui Musa Celebi, sprijinit de învățatul șeih Bedr ed-Din Mahmud, de a recentraliza statul cu sprijinul maselor largi țărănești.

În felul acesta aristocrația otomană va reuși să pună mîna iarăși pe Rumelia, înăbușind lupta maselor populare. Pentru marea majoritate a țărănimii de aici, va începe o viață tot mai grea, mai cu seamă prin acordarea unor privilegii speciale marilor feudali din Anatolia și Rumelia, care sprijineau politica lui Mehmed I. De aceea, înlăturarea treptată a diferiților pretendenți la tron și recentralizarea politică a Imperiului otoman, sub sultanul Mehmed I (1413), nu a dus la îmbunătățirea situației maselor țărănești din imperiu. Dimpotrivă, expedițiile lui Mehmed I în Asia (1414—1415)[3], mai cu seamă împotriva Karamanogluilor, și în Europa, împotriva Țării Românești și a Ungariei (1416—1417)[4] vor prilejui noi cheltuieli uriașe care vor fi suportate tot de țărănime.

Aceste considerații generale ne arată că istoria Imperiului otoman este străbătută de frămîntări și agitații permanente care, îndeosebi după dezastrul de la Ankara (1402), au luat proporții nemaiîntîlnite. Fără îndoială că luptele feudale din acest stat au frînat un timp orice dezvoltare economică și culturală a societății otomane, înrădăcinînd în rîndurile populației spiritul deznădejdii, grijii și nesiguranței zilei de mîine.

Luptele interne dintre fudali și expedițiile militare în afară au contribuit într-o largă măsură la izbucnirea răscoalelor bedreddiniste, care constituie prima încercare serioasă a maselor populare din Imperiul otoman, de a sfărîma lanțurile iobăgiei.

★

Cauzele reale ale acestor răscoale nu trebuie însă căutate numai în situația politică a Imperiului otoman din vremea aceea, așa cum s-a încercat de către majoritatea cercetătorilor. Cauzele obiective și fundamentale ale mișcărilor bedreddiniste reclamă o analiză adîncă a structurii social-economice a Imperiului otoman de atunci, deoarece și în istoria societății medievale turcești răscoalele au constituit, în ultima instanță, tot un răspuns la exploatarea socială și economică. De aceea, pentru a înțelege mai bine cauzele, caracterul și conținutul răscoalelor bedreddiniste, se impune o cercetare serioasă a trăsăturilor esențiale ale orînduirii feudale otomane, cu toate contradicțiile care o caracterizează.

Înainte de a analiza structura social-economică, trebuie amintit că Imperiul otoman, datorită legăturilor sale multilaterale cu popoarele din Orient, se apropie mai mult de organizarea feudală a statelor orientale de cît de aceea a țărilor Europei centrale și apusene. Se știe că în Orient a avut o mare importanță proprietatea feudală de stat asupra pămîntului. Clasicii marxismului au acordat o atenție deosebită acestei probleme. Astfel, „lipsa pro-

[1] Cf. Oruč, *Tevarih-i al-i 'Osman*, p. 40 Danișmend, *op. cit.*, p. 164—167.

[2] *Cronicile otomane*. Chalcocondylas I, IV și Hammer, ed. cit., II, p. 154—155.

[3] Despre cele două expediții împotriva Caramaniei cf. J. Hammer, *op. cit.* (ed. J.J. Hellert), II, p. 162—170. N. Iorga, „GQR", I, p. 362 și urm., și Danișmend, *op. cit.*, p.172. Despre luptele cu Izmiroglu Güneid cf. J. v. Hammer, *op., cit* (p. 166).

[4] Mircea cel Bătrîn, mai înainte îl sprijinise pe Musa, iar acum îl ajuta pe noul pretendent la tronul otoman, Düzme Mustafa. Despre expediția împotriva Țării Românești și cucerirea Severinului de la unguri cf. Oruč., *Tevarih-i al-i 'Osman*, p. 33 și Aşik paşa zade, *Tarih*, p. 79 (ed. F. Giese).

www.dacoromanica.ro

prietăţii private asupra pămîntului — spune F. Engels — constituie într-adevăr cheia pentru înţelegerea întregului Orient"[1]. Această caracteristică a dezvoltării statelor orientale se referă şi la Imperiul otoman, mai ales pentru începuturile sale, întrucît pe vremea domniei lui Mehmed I Celebi, aproape 75% din terenuri aparţineau statului.

O altă caracteristică a stăpînirii pămîntului în Orient constă în aceea că aici, adeseori, impozitele şi rentele se confundau. Dacă în Europa proprietatea feudală asupra pămîntului asigura renta feudală, în ţările din Orient, unde pămîntul era considerat proprietatea statului, renta şi impozitele erau acele elemente care asigurau de multe ori stăpînirea feudală asupra pămîntului, deşi aveau un caracter convenţional[2].

Unele cronici otomane dau ştiri interesante despre organizarea social-politică a statului otoman. Totuşi ele trebuie completate cu datele hrisoavelor turceşti şi în special cu Codul legislativ (Kanunname) al sultanului Mehmed al II-lea, valabil şi pentru vremea răscoalelor bedreddiniste. Analiza acestui cod arată nu numai diferitele forme de stăpînire a pămîntului în Imperiul otoman, dar şi existenţa celor două clase antagoniste fundamentale: *marii feudali şi ţărănimea*, precum şi raportul în care se aflau ele faţă de mijloacele de producţie.

Din codul lui Mehmed al II-lea rezultă că în Imperiul otoman erau cîteva forme de stăpînire a pămîntului: 1 *Miri topraklari* („pămînturile statului"), provenite din cuceriri pe calea armelor; 2 *Mülk* (*temlik*) *topraklari* („proprietăţi private"); 3 *Vakif topraklari* („pămînturile fundaţiilor pioase şi ale instituţiilor de binefacere"); şi, în fine, 4 *Zevaid topraklari*, (pămînturi care erau în folosinţa obştească a raialei)[3].

Din pămînturile statului sultanul, după ce îşi rezerva partea ce i se cuvenea, numită *Hass-i humaiun* („domeniul imperial"), împărţea restul prin *berate* (brevete) speciale marilor feudali viziri şi emiri sub forma de *Hass-i vuzera ve ümera* (domeniul viziral şi emiral[4], feudalilor mijlocii sub forma de *zeamet*[5] şi în fine micilor feudali ca *timar*[6]. Acest fond al statului servea astfel ca bază pentru renta şi întreţinerea întregii ierarhii militaro-feudale a imperiului. Astfel se asigura în practică stăpînirea asupra mijloacelor de producţie şi în special asupra pămîntului.

Proprietăţile particulare zise *Mülk* sau *temlik*, mai ales după întemeierea statului otoman, au luat proporţii din ce în ce mai mari sub forma de privilegii acordate vîrfurilor feudale (laice şi eclesiastice) ca recompensă pentru servicii. Ele puteau fi moştenite, vîndute şi donate. Concomitent cu creşterea acestor proprietăţi private sporeau şi numărul vacîfurilor. Tocmai datorită răsăturilor proprietăţii particulare *temlik* arătate mai sus, acestea — vacîfurile au constituit cu timpul baza materială, îndeosebi a clerului islamic a cărui importanţă creştea tot mai mult în societatea musulmană.

Prin astfel de mijloace clasele stăpînitoare îşi asigurau dominaţia lor asupra maselor populare ţărăneşti, care munceau efectiv aceste pămînturi.

În societatea feudală otomană de atunci ierarhia feudală devenise destul de complexă. Astfel, începînd cu sultanul şi membrii dinastiei sale „al-i 'Osman," ea cuprindea o întreagă

[1] K. Marx şi F. Engels, *Opere*, vol. XXI p. 490 (ed. rusă) şi N. A. Smirnov, Очерки истории изучения ислама в СССР, Moscova, 1954, p. 60.

[2] I. P. Petruşevski, О формах феодальной зависимості крестьян в Иране в XIII-XIV вв. „Совет. Востоковедение" nr. 5 (1955), p. 96—110.

[3] Cf. *Kanunname* (ed. Arif-bey), în „T.O.E.M." 1912—1913.

[4] *Hassul* aducea un venit anual de peste un milion de aşpri (acce).

[5] Despre *Zeamet* (pl. *Zaim*) cf. *Encl. Isl.*, IV, p. 1291—1292 (J. Deny).

[6] Despre *Timar*, în *Encl. Isl.*, IV, p. 807—816.

www.dacoromanica.ro

scară de dregători cu tot felul de atribuții și privilegii. Așa erau de pildă: *vizirii, beilerbeii, sangeacbeii, subașli, muhaftzii, nisangii, kapudanii, ceaușbașli etc*[1].

De aceleași privilegii și sprijin din partea statului se bucura pătura cărturărească, în special cea superioară și mijlocie. Un rol deosebit de însemnat îl aveau cadii civili[2] și militari (*kadi'asker*)[3] care interveneau în întreaga viață socială, ca judecători, fiind considerați „ochii și brațele guvernatorilor de provincii".

În plus clasa feudală era sprijinită și de anumite elemente negustorești din tîrguri și orașe. Toate acestea laolaltă dădeau societății feudale otomane, încă de la începuturile sale, un caracter destul de împestrițat.

Opusă clasei feudale, era marea masă țărănească (raia) din Imperiul otoman, pe umerii căreia se sprijinea de fapt întreaga ierarhie feudală, laică și eclesiastică. Relațiile dintre clasa feudală dominantă și clasa țărănească se caracterizează și în Imperiul otoman printr-o adîncire a exploatării, determinată de dependența și aservirea tot mai accentuată a țărănimii față de clasa feudală.

Țăranii după locul unde munceau, se numeau țărani de *has*, de *temlik*, de *zeamet*, de *timar* și de *vaktf*, iar forma de bază a posesiunii țărănești o constituia *Ciftlicul*[4], care li se acorda de timarioți. Acesta se făcea în schimbul unui *tapu* („arendă pe șin")[5] care este indiciul cel mai sigur al dependenței țăranului de feudal. Pentru posesiunea ciftlicurilor, dările percepute de stat și de clasele dominante erau destul de numeroase și de apăsătoare pentru țărănimea musulmană și nemusulmană. Cel mai important izvor pentru cunoașterea impozitelor, taxelor și amenzilor plătite de masa țărănească este tot Codul sultanului Mehmed al II-lea.

Impozitele numite „resm"[6] „tekialif"[7] sau „vergi"[8] se împărțeau în două categorii mari: 1) religioase (*șeri'e*) și 2) *örfiye*, (potrivit obiceiului local). Astfel, dijma sau zeciuiala numită „öșür" (*'așer*) era un impozit religios, care în loc de 1/10 cum prevedeau prescripțiile religioase, din cauza abuzurilor feudale de multe ori depășeau jumătate din produsele țăranului[9]. Un impozit religios era și haraciul (haradj)[10]. Fiind impus popoarelor care nu acceptau islamul a fost plătit veacuri întregi și de românii. Haraciul era de două feluri: *mesaha* perceput pentru întinderea terenului, și *mukaseme* pentru produse. Tot din această categorie

---

[1] Despre ierarhia Porții cf. J. v. Hammer. *Des Osmanischen Reiches Staatsverfassung und Staatsverwaltung*, Viena, 1815, 2 vol., M. d'Ohsson, *Tableau de l'Empire Ottoman*, VII (1924) și A. H. Lybyer, *The Governement of the Ottoman Empire in the Time of Suleiman the Magnificient*, Cambridge (Harward), 1913.

[2] Despre *Cadi* cf. M. d'Ohsson, *op. cit.*, II p. 267 și urm., J. v. Hammer, *op. cit.*, II, p. 378 și urm. *Encl. Isl*, II, p. 645—646. J. Kabrda, *Les registres turcs des cadis de Sofia et de Widin* în „Arhiv Orientălni", XIX, 1—2 (1951), p. 338. Termenul *cadiu* (judecător) a intrat și în limba română (cf. L. Șăineanu, *Dicționar universal*, p. 89; idem, *Infl. Orient.*, II, 2, p. 24).

[3] Despre *Kadi-asker* („Magistrați militari") cf. *Encl. Isl.*, II, p. 888—889 și M. Guboglu, în „Hrisovul", VII (1947), p. 105—136.

[4] *Ciftlik* — teren cultivabil cu o pereche de boi, cf. *Encl. Isl.*, I, 875 (Cl. Huart) și mai ales *Islam Ansiklopedisi*, fasc. 25. p.392 și urm., sub forma de *Ciftlic* a intrat în l. română (ed. L. Șăineanu, *Dicționar univ...*, p. 128; idem, *Infl. Orient.*, II, 2, p. 41) în sens de „ogor" moșie etc".

[5] *Tapu* — „titlu de posesiune asupra pămîntului", este și actul în sine.

[6] *Resm*. pl. arab. *ersûm* și *rüsum* în Meninski *Lexici*, III, 50:"...1) *Designare*; 2) *Vestigia solo imprimere*. 3) *Describere* etc.

[7] *Tekàlifi'urfye* în Meninski *Lexici*, II, p. 177:" 1) *Onera publica, exactiones*". *Contributiones extraordinariae maetor tributum, vectigalia extorta*.

[8] *Virgii, virgi*, t., in Meninski, *Lexici*, IV, p. 1070: *Tributum, vectigal, contributio* etc.

[9] Dr. Afet Inan, *Aperçu sur l'histoire économique de la Turquie*, Istanbul, 1941, p. 23—24.

[10] Despre *Haradj* în *Encl. Isl.* II, p. 955—956 (Th. W. Juynboll).

www.dacoromanica.ro

făcea parte și *Giziye*, impozit" per capita"[1]. Haraciul și *giziye*, fiind percepute global, serveau în general pentru întreținerea armatelor otomane.

Foarte numeroase erau impozitele zise „örfiye" ca *tapu resmi*, pentru arenda ciftlicului, *cift resmi*„ dare pentru produsele de pe ogoare"; bennak resmi „pentru produse provenite dintr-un loc mai mic de un ciftlic"; *geaba resmi*, „Impozit pentru cei căsătoriți fără pământ"; *agnam resmi*, „impozit pentru oi"; *salarie resmi*, „impozit pentru paiele ț roduselor agricole"; *badj resmi*, „impozit pentru transportul și desfacerea produselor"; *otlak resmi*, „impozit pentru pășunat" etc.[2]. Aceste impozite, din cauza abuzurilor feudale depășeau foarte mult limitele prescrise de lege.

În legătură cu impozitele otomane A. Vefik în lucrarea sa *Tekialif kavaidi* (1912)[3] enumeră vreo 80 de feluri de dări, cele mai multe fiind valabile și pentru vremea lui Mehmed I Celebi.

Țăranii erau obligați să plătească aceste dări fie statului, prin trimișii săi speciali, fie feudalului, căruia statul îi ceda din aceste impozite, în schimbul obligațiunii de a aduce oști înarmate (*gebelii*)[4] în expediții (*sefere eșmek*). Această dublă exploatare din partea statului și a feudalilor apăsa țărănimea musulmană din Imperiul otoman.

Pe lîngă fiscalitatea excesivă dări, amenzi și diverse alte taxe, țăranii erau obligați să participe și la expediții, însoțind pe feudalii lor. În caz de neparticipare primeau pedepse extrem de grave.

În fața unor astfel de situații apăsătoare, țăranii își părăseau ciftlicurile, manifestînd una din primele forme ale luptei de clasă. Pentru a împiedica fuga țăranilor, sultanii acordau diverse privilegii feudalilor în vederea urmăririi, prinderii și aducerii țăranilor înapoi cu forța, obligîndu-i totodată și la impozitul-amendă „ciftbozan", adică pentru ruinarea ogorului. Pe lîngă aceasta, din Codul lui Mehmed al II-lea rezultă clar și legarea țăranilor de glie[5]. Fuga țăranilor a luat proporții mari, mai ales după 1402, din cauza luptelor interne, care pustiau regiuni întregi, precum și din cauza impozitelor cerute de expedițiile lui Mehmed I Celebi.

În fața acestei situații, criza politică dezlănțuită după dezastrul de la Ankara va stagna pentru un timp dezvoltarea statului otoman. La aceasta s-a adăugat și o criză ideologică-religioasă, care în timpul interregnului a pus în pericol *sunnitismul*, doctrina religioasă oficială din Imperiul otoman[6]. Toate acestea puneau tot mai mult la ordinea zilei problema protestului social al maselor populare, îmbinat și cu un protest ideologic-religios, îndreptat împotriva ortodoxiei otomane (*sunnitismul*). În felul acesta răscoala socială a maselor populare din Imperiul otoman va găsi un sprijin puternic în învățătura bedreddinistă, a cărui promotor a fost șeihul Bedr ed-Din Inahmud Simavna Kadîsioglu[7].

---

[1] Despre acest impozit cf. studiul orientalistului bulgar Dr. Boris Nedkoff, *Die Gizya (Kopfsteur) im Osmanischen Reich mit besonderer Berüsksichtigung von Bulgarien* Leipzig, 1942.

[2] Despre aceste impozite cu mențiunea cît se plătea pentru fiecare cf. *Kanunname*, ed. 'Arifbey, „TOEM", nr. 15, 1912, p. 11 și urm.

[3] A fost reeditată de cîteva ori.

[4] Într-un sens mai restrîns *„Djebedji"*: „armurieri", corp destinat pentru paza și transportul armelor și muniților de război etc. (cf. *Encl. Isl. I.*, p. 1063).

[5] Cf. *Kanunname* (ed. Arif bey) „TOEM", 16/1912, p. 19.

[6] *Sunna*, termen arab, care la început însemna obicei, manieră de a se conduce, percept. Se întîlnește în două expresii din Coran: *Sunnat al avvalin*, „Sunna strămoșilor" și *Sunnat avvalah*, „Sunna lui Allah". Mai tîrziu *al sunna* a devenit cuvîntul caracteristic pentru a desmemna practica și teoria comunității musulmane (cf. A. J. Vensink, *Sunna* în *Encl. Isl.*, IV, p. 581—583).

[7] Fiul cadiului („judecătorului") din Simavna.

www.dacoromanica.ro

Șeihul Bedr ed-Din Mahmud și învățătura bedreddinistă

Viața, opera și învățătura șeihului Bedr ed-Din pot fi înțelese pe deplin numai dacă ele vor fi încadrate în viața social-economică și în întreaga atmosferă culturală și științifică a Orientului. Cercetările asupra diferitelor popoare din Orient ne arată că în decursul veacurilor, Orientul a adus o contribuție însemnată la tezaurul științei și culturii mondiale. În această privință este cunoscut și aportul lumii musulmane, care cuprindea popoare ca : arabi, egipteni, persani, turci ș. a. Se știe că în trecut, Orientul musulman a dat numeroși învățați și gînditori (el-Kindi, el-Biruni, Ibni Sina sau Avicenna, N. Tusi etc.), care au îmbrățișat în preocupările lor aproape toate domeniile de activitate omenească (matematică, astronomie, medicină, istorie, filozofie etc.). Ei au contribuit astfel la păstrarea cuceririlor științei și gîndirii omenești, din antichitate pînă în zilele lor, dezvoltînd totodată mai departe diferitele domenii ale științelor. Și mai important este faptul că realizările obținute de popoarele Orientului musulman în diferite domenii nu au rămas izolate. Cu timpul, ele au depășit mult hotarele lumii vechi (Asia), ajungînd pînă în Italia, Spania Franța și alte țări din Europa. Traducerea în diferite limbi europene și folosirea în școli a unor opere științifice ale unor învățați din Orient sînt mărturii grăitoare despre tradiția științifică și culturală a popoarelor lumii islamice[1]. Ele confirmă și mai mult legăturile dintre Orient și Occident de-a lungul veacurilor.

Într-o astfel de lume cu vechi tradiții culturale și științifice, s-a născut și s-a format șeihul Bedr ed-Din Mahmud, conducătorul mișcărilor țărănești din Imperiul otoman, în primele două decenii ale veacului al XV-lea. Născut pe la anul 1359/760[2], în localitatea Simavna, de lîngă Adrianopole[3], șeihul Bedr ed-Din a studiat un timp în Rumelia și Anatolia, iar apoi, potrivit obiceiului vremii, a plecat în marile centre culturale din Orient. În lunga sa ședere și călătorie la Cairo, Ierusalim, Meca, Tebriz, Halep ș. a., care au durat mai bine de douăzeci de ani, Bedr ed-Din a avut prilejul să cunoască numeroși învățați și oameni politici ai Orientului, fiind chemat și la curtea chanului Timurlenk. În timpul șederii sale în Orient, el a cunoscut îndeaproape problemele religioase și filozofice care frămîntau pe învățații timpului. El s-a interesat de cele două curente filozofice din lumea musulmană, una fiind reprezentată de curentul filozofic *meșșai*[4] care urma gîndirea aristotelică, și alta reprezentată de curentul *işraki*[5] care urma linia lui Platon și a neoplatonismului. Participînd la discuțiile teologico-scolastice,

[1] Așa, de pildă, operele lui Ibn-i Sina din domeniul medicinei (cf. *Encl. Isl.*, II p. 444—447) și ale lui Ulug Bek din domeniul astronomiei (*cf. Encl. Isl.*, IV. p. 1048—1049) au servit ca opere de bază în universitățile apusene pînă în veacul al XVII-lea. Exemple sînt și mai numeroase putînd constitui chiar o listă bibliografică bogată.

[2] Această dată este menționată de Halil b. Ismail în *Menakibnâme*... ed. F. Babinger (1943), p. 6. De fapt 760 ale hegirei/1358, dec. 3—1359, noie. 22 (cf. M. Guboglu, *Tabele sincronice. Datele hegirei și datele erei noastre*, Buc., (1955), p. 151—152.

[3] *Simavna*, localitate la sud-est de Adrianopole și nu „Șimav" din Asia Mică cum a crezut la început. F. Babinger și alți cercetători („Der Islam, XI/1921, p. 22 n. 2 și *Encl. Isl.*, II, p. 415). Greșeala provine dintr-o relatare confuză a lui A. Taşköprüzade, *Al-Shaka'ik al-Numaniya*..., în marg. ed. Ibni Khallikan (Bulak, 1299, 1881—1882), I, p. 111 și urm. Aceasta ne spune atît Ibni Arabșah (apud. Șerefeddin, *Simawna Kadisi oglu*..., p. 52) cît și Halil în *Menâkibnâme*... (ed. F. Babinger, p. 6). Prima rectificare la Köprülü și Șerefeddin și a doua la F. Babinger, *Geburts-und Sterbjahr des Scgeijch Bedr ed-Din Mahmud*, în Sudost-Forschung", VIII, 1—2 (1943), p. 259—261.

[4] *Meșșai* — curent filozofic în gîndirea popoarelor islamice, care punea la baza lumii *materia*, situîndu-se pe poziția concepției aristotelice despre lume (c'. H. Ziya, *op.cit.*, p. 164).

[5] *Işraki* — filozofie mistică în gîndirea islamică care concepe divinitatea ca o lumină (*nur*) eternă, lumea fiind doar o emanație a acesteia. Este caracteristic pentru filozofia revelației musulmane. Adepții acestei filozofii se situează pe pozițiile gîndirii platonice și neoplatonice (Despre „*NUR*" cf. I. A. cüz 4 sub. Âlem).

www.dacoromanica.ro

care se duceau pe atunci între învăţaţi, el şi-a dat seama de contradicţiile de principii dintre sunnitism[1], doctrină religioasă islamică care urma tradiţia lui Muhammed, şi *şii'tism*[2], doctrină religioasă musulmană care încerca să schimbe ordinea socială şi politică a statelor islamice bazate pe principiile sunnitismului.

Atît în istoria islamului cît şi în Imperiul otoman, doctrina dominantă şi oficială fiind în general cea sunnită, ea a servit fără îndoială, în primul rînd, intereselor claselor dominante şi ale unui stat teocratic, avînd misiunea de a justifica ordinea exterioară.

Şii'tismul a fost considerat ca *erezie*, iar adepţii acestei doctrine au fost mereu prigoniţi de reprezentanţii politici şi religioşi ai sunnitismului. Dacă pe de o parte şii'tismul a fost folosit ca pretext religios în lupta de eliberare a diferitelor popoare de sub dominaţia califatului arab(de ex. lupta perşilor împotriva dominaţiei arabe)[3], tot şii'tismul a folosit pe de altă parte şi în lupta maselor populare din diferite regiuni ale lumii islamice şi în diferite timpuri, pentru a-şi crea condiţii mai bune de viaţă. Istoria popoarelor islamice ne arată că nu o dată, mari mase de oameni săraci şi asupriţi au luptat sub steagul doctrinei şii'te, încercînd să dea protestului lor social o intensitate şi o eficacitate şi mai mare. Acest aspect al luptei lor corespundea şi spiritului de religiozitate al maselor populare de atunci (de ex. mişcarea karmaţilor ş. a.). De aceea, lupta îndreptată împotriva orînduirii feudale şi a exploatării în general a fost însoţită de atacuri împotriva bisericii dominante. În această privinţă şeihul Bedr ed-Din se va strădui mult să rupă lanţul dogmelor sunnite din statul otoman. Susţinînd şi apărînd libertatea părerilor proprii ale oamenilor în diferite probleme religioase, politice, sociale etc., el scrie că „tocmai părerile proprii şi nu însuşirea şi reproducerea întocmai a spuselor şi părerilor vechi constituie elementul principal al distincţiei oamenilor învăţaţi, care sezisează ignoranţa şi stupiditatea" (cf. *Varidat*)[4]. De antagonismul dintre doctrina *sunnită* şi cea *şii'tă* se vor folosi pe vremea răscoalelor bedreddiniste şi propovăduitorii învăţăturii bedreddiniste pentru unirea maselor ţărăneşti şi ale plebei de la oraşe în faţa coaliţiei feudale din Imperiul otoman.

Astfel, după o călătorie de peste 20 de ani în Orient, şeihul Bedr ed-Din se întoarce în Imperiul otoman (1403) unde devenise deja cunoscut. El este întîmpinat cu speranţă de masele ţărăneşti[5], deoarece din cauza adîncirii tot mai mult a crizei şi a anarhiei politice, în urma devastării întregii Anatolii de oştile chanului Timurlenk, ele ajunseseră într-o stare de deznădejde totală şi cereau să se pună capăt luptelor interne care le produceau numai distrugeri şi necazuri. Împărţirea fostului imperiu al lui Baiazid I între fiii săi şi luptele acestora pentru înlăturarea unuia de către celălalt, cu ajutorul fracţiunilor feudale, creaseră o situaţie de anarhie nemaiîntîlnită. Oştile feudale în deplasările lor permanente, nimiceau şi incendiau tot ce întîlneau în calea lor. Masele populare care suportau tot greul acestor lupte interne erau în aşteptarea unor schimbări a situaţiei lor desperate.

Şeihul Bedr ed-Din a rămas pasiv (1404—1411) în faţa acestor tulburări. Trebuie subliniat totuşi faptul că el nu a trecut direct de partea claselor dominante şi nu a sprijinit interesele grupărilor feudale. Pe la începutul anului 1411, Bedr ed-Din desfăşoară o intensă activitate teoretică şi practică, ajutîndu-l pe emirul Musa în încercarea lui de a recentraliza statul

[1] Doctrină religioasă musulmană care urmează tradiţia lui Muhammed şi se opune şii'tismului pe care îl consideră ca *schismatic*.

[2] *Şi'a* — doctrină religioasă în Islam, nume general care se aplică unui grup numeros (cca. 70) de secte islamice, care porneau de la recunoaşterea lui Ali (m. 661) în calitate de calif legitim după moartea lui Muhamed (m. 632) (cf. R. Strothmann, art. *Shi'a* în *Encl. Isl.*, IV, p. 762—771).

[3] cf. în special Acad. Krimski, История Сасанидов и завоевание Ирана арабами (Moscova, 1905).

[4] Apud M. Şerefeddin, *op. cit.*, p. 42.

[5] Aceasta ne spune Halil în *Menkiname*... ed. F. Babinger, p. 64—72.

www.dacoromanica.ro

otoman cu sprijinul micilor feudali și al maselor populare, împotriva privilegiilor și intereselor marii aristocrații, așa cum s-a amintit mai sus. Deși această încercare sprijinită și de Mircea cel Bătrîn și Ștefan Lazarevici al Serbiei, a fost înăbușită de coaliția turco-bizantină[1], totuși Bedr ed-Din s-a convins că energia de luptă a maselor țărănești este mare. Prins și apoi exilat în Niceia de către sultanul Mehmed I (1413—1414), care reușise să refacă unitatea politică a statului otoman cu sprijinul coaliției feudale, el nu-și încetează totuși activitatea sa, continuînd să scrie și să pregătească discipoli pentru propagarea învățăturii sale în rîndurile maselor. În această privință trebuie subliniată activitatea propagandistică revoluționară a clerului musulman inferior și mai cu seamă a elementelor sufite (*dervișii*). La această acțiune participa și clerul inferior creștin din insulele Chios, Samos etc.

*

Doctrina teologico-filozofică și social-politică a șeihului Bedr ed-Din și forma în care bedreddinismul s-a răspîndit în rîndurile maselor populare musulmane și creștine din Anatolia și Peninsula balcanică diferă oarecum. Se poate spune totuși că, fiind un element condiționat de epoca marilor frămîntări politice, sociale și teologice din vremea aceea, învățătura bedreddinistă, luată în ansamblu, a devenit o forță importantă în unirea maselor țărănești pentru lupta cauzei lor comune. În alte împrejurări, această unitate era greu de conceput datorită condițiilor de viață ale maselor țărănești care trăiau desbinate.

Deși învățătura șeihului Bedr ed-Din pornea de la problemele religioase ale vremii, totuși, atacurile sale împotriva unor principii ale doctrinei oficiale sunnite făcea ca bedreddinismul să îmbrace haina unei erezii, care depășind cadrele ereziilor conservatoriste, cerea unele transformări sociale și ideologice, necesitatea lor izvorînd din schimbările condițiilor de viață.

Punînd la baza sufletului și corpului substanța numită *gevher*[2], care în gîndirea islamică întocmai ca și în vechea gîndire materialistă greacă, este concepută ca o substanță permanentă și anterioară formării lucrurilor, constituind esența lor și neavînd nevoie de altceva pentru a exista, șeihul Bedr ed-Din generalizează de fapt teoria sa despre această substanță, extinzînd-o și asupra întregii existențe[3]. Aceasta nu înseamnă că Bedr ed-Din pune deschis problema materialității lumii sau a ateismului. El nu neagă direct existența unei divinități și, pornind de la caracterul etern al substanței gevher, nu respinge nici teza nemuririi sufletului.

Cu toate inconsecvențele și cu toate contradicțiile care caracterizează învățătura teologico-filozofică a șeihului Bedr ed-Din, totuși, limitînd rolul divinității, respingînd dogmele cu privire la învierea morților sau concepțiile religioase oficiale despre „îngeri și demoni" sau „rai și iad", învățătura teologico-filozofică bedreddinistă, nu numai că a jucat, în condițiile feudalismului, un rol important în unirea și mobilizarea maselor populare, dar ea constituia totodată și o subminare a bazelor concepției religioase despre lume, recunoscînd că substanța materială este veșnică și nu a fost creată *prin voința divină*.

Pe lîngă învățătura teologico-filozofică, o mai mare importanță are doctrina social-politică bedreddinistă, care, ca și programul politic al lui Münzer, „friza comunismul"[4]. La începutul veacului al XV-lea, se observă, într-adevăr, că în Imperiul otoman, problemele sociale încep să devină centrul preocupărilor unor cărturari și chiar ale unor secte religioase[5].

[1] Încheiată la Üsküdar (cf. Ducas, *op. cit.*, ed. V. Grecu (sub tipar) și mai cu seamă I. H. Danișmend, *op. cit.*, I, p. 165).

[2] Concepția despre *gevher* care echivalează cu substanța, nu se raporta în general pentru a exprima divinitatea.

[3] Teoria substanței în concepția șeihului Bedr ed-Din va fi mai pe larg tratată într-o lucrare mai mare.

[4] F. Engels, *Războiul țărănesc german*, ed. P.M.R., ediția a 2-a, p. 56.

[5] Bektași, Nakșibendi, Bairami etc. Religia musulmană are foarte numeroase secte religioase.

www.dacoromanica.ro

Unele din ele, cum era secta *Bairami* (după numele lui Bairam Veli)[1] îşi propunea să realizeze o „comună agricolă", să organizeze „acţiuni de binefacere" pentru ameliorarea situaţiei sărăcimii. În ultimă instanţă ele constituiau o reacţiune imediată faţă de stările de lucruri create în Imperiul otoman la începutul veacului al XV-lea, cînd anarhia generală devenise un bun prilej de acaparare a bogăţiilor de către feudalii mai puternici. Trăsătura principală a acestor secte era însă aceea de a apela la bunăvoinţa şi generozitatea claselor avute pentru schimbarea situaţiei sărăcimii şi a ţărănimii. În aceste împrejurări, apare învăţătura filozofico-teologică şi social-politică bedreddinistă care a cuprins masele ţărăneşti şi plebea de la oraşe, devenind forţa lor spirituală în timpul răscoalelor. Răspunzînd aspiraţiilor maselor ţărăneşti şi ale sărăcimii de la oraşe, învăţătura bedreddinistă, aşa cum scrie şi Ducas, cerea ca „excluzînd femeile, restul adică hrana, îmbrăcămintea, animalele, uneltele, pămînturile, totul să fie avuţie comună a tuturor"[2]. Tocmai datorită acestui caracter al doctrinei politice şi sociale bedreddiniste cronicarul otoman Şükrüllah atribuie răscoalelor din Anatolia (1418—1420) conţinutul mişcărilor mazdekiste...[3].

Programul social-politic al bedreddinismului, cît şi ale altor învăţături care cuprinseseră în vremea aceea o bună parte din Europa, aveau ca scop lichidarea inegalităţii de avere dintre oameni.

Se ştie că tot în primele decenii ale veacului al XV-lea se dezlănţuiseră marile mişcări populare husite, care îndreptînduse împotriva asupririi feudale, urmăreau înfiinţarea unei comunităţi sociale înlăuntrul căreia trebuia să se realizeze ideea „nimic nu-i al meu şi nici al tău, ci toţi sînt de o potrivă"[4].

Răspîndirea învăţăturii bedreddiniste sub toate aspectele şi consecinţele ei în rîndul maselor ţărăneşti a contribuit mult la unirea şi mobilizarea lor, precum şi la manifestarea directă a răscoalelor în jurul anului 1418.

Din cauza contradicţiilor pe care le conţin izvoarele cu privire la cronologia acestor evenimente, istoricii şi-au împărţit părerile lor în această problemă. Unii din ei se opresc la anii 1413—1415, alţii la 1416—1417, mergînd şi pînă la 1420[5]. Din analiza critică a izvoarelor, din urmărirea desfăşurării evenimentelor după cronici, precum şi din datările unor cronici, se poat dedeuce că, deşi situaţia creată în Imperiul otoman, după dezastrul de la Ankara, ducea tot mai mult spre o răscoală armată, a maselor, pentru a se pune capăt luptelor feudale, totuşi, manifestarea directă a ţărănimii şi a plebei de la oraşe începe abia în jurul anului 1418.

Primul care încearcă să pună în practică învăţătura social-politică bedreddinistă este Börüklüge Mustafa care după mai mulţi ani de activitate în rîndurile ţărănimii din vilaetul Aidin din Anatolia apuseană, a luat iniţiativa formării unei „comune agricole" în care urma să se realizeze ideea muncii în comun bazată pe proprietatea comună a tuturor membrilor

[1] Hagi Bayram veli din Angora, „mort şi înmormîntat în acest oraş în 833 al hegirei" (1429—1430 e. n.) cf. *Bairamiya*, în *Encl. Isl*, I, p. 608; Mehmet Ali Ayni, *Haği Bayram Veli*, Istanbul, 1923/1343, 152 p. , în 4°.

[2] D. Ducas, *op. cit.* (Ed. V. Grecu, sub tipar); a Şerefeddin, *op. cit.*, p. 65—67.

[3] A. Şükrüllah, *op. cit.* la Şerefeddin, p. 53 şi ed. N. Atsiz, *Dokuz boy Türkler*... p.36.

[4] Maček, *Husitske Revolucni Hnuti* [*Mişcarea revoluţionară husită*], Praga 1952, 206 p. + 4 h. şi recenzia lui Tr. Ionescu-Nişcov în „Studii", 1954, nr. 2, p. 159.

[5] Aşa de pildă în *Encl. Isl.* II, p. 415 se consideră sfîrşitul răscoalei în 1415; F. Babinger, „Der Islam". XI/1921, p. 64; şi în *Geburtsort und Sterbjahr des Scheijch Bedr ed-Din Mahmud*, în „Sud-Forschung", VIII, 1—2, 1943, p. 259—261, precum şi în alte cercetări le fixează în toamna anului 1416, fără a avea dovezi concrete. Această dată a fost luată drept bună din istoriografia română (P. P. Panaitescu în *Mircea cel Bătrîn*, p. 338 şi M. M. Alexandrescu-Dersca, *op. cit.*, p. 98). Dintre istoricii Imperiului otoman numai J. W. Zinkeisen („GÖR", I, p. 481—482) a fixat aceste răscoale între anii 1418 şi 1419. În istoriografia română o datare mai justă ne-a dat I. Minea (*op. cit.*, p. 143).

www.dacoromanica.ro

asupra pămînturilor, uneltelor etc. La răscoală participau nu numai elementele musulmane locale dar și o bună parte din țărănimea nemusulmană atrasă și de toleranța religioasă a învățăturii bedreddiniste. Aristocrația care se opunea intereselor lor de clasă pornește la înăbușirea mișcării țărănești din regiunea Ionia (Aidin)[1]. În fruntea oastei locale a fost mai întîi trimis renegatul bulgar Suleiman Pașa, numit de istoriograful bizantin Ducas „*Kalpakstz*"[2], pe atunci guvernatorul vilaetului Aidin. Trupele lui au fost însă nimicite de țărănimea răsculată (1418—1419), ceea ce întărește și mai mult convingerea celor răsculați în victoria cauzei lor. În felul acesta, mișcarea se extinde și în alte regiuni ale Anatoliei. Astfel, în ținutul Saruhan[3] țărănimea se răscoală sub conducerea lui Torlak Kemal, alt discipol al șeihului Bedr ed-Din. Numirea lui Ali Bey, ca guvernator al vilaetului Aidin în locul lui Kalpakstz și trimiterea acestuia, cu toate forțele din Aidin și Saruhan, nu poate folosi la nimic, deoarece țărănimea răsculată nimicește și această oaste a feudalilor (1419) cu cea mai mare ușurință, urmîndu-și mai departe drumul pentru realizarea comunei lor agricole.

Unii cronicari otomani (ca Oruç, Aşıkpaşazade, Neşri), ne dau informații vagi despre înfăptuirile răsculaților din Aidin. Ei afirmă doar că „Börüklüge Mustafa a convins vilaetul Aidin-și a instaurat acolo tot felul de tertipuri (rînduieli) și legi"[4]. În fața acestei situații, clasa feudală și clerul superior devin și mai neliniștiți. De aceea sultanul, care pornise spre Salonic, unde se refugiase fratele său Düzme Mustafa, trimite împotriva stilarionilor (Karaburunlîilor), adică împotriva răsculaților din Anatolia apuseană, pe fiul său Murad[5], pe atunci guvernator de Amasia, precum și pe vizirul Baiazid pașa, cu multe oști din Anatolia și din oastea expediționară a sultanului, în vederea înăbușirii acestei mișcări populare.

Oastea feudală, evaluată de unii istorici la 60 000 de oameni[6] a pornit să reprime răscoala din Aidin și Saruhan, la care participau mii de țărani musulmani și nemusulmani, hotărîți să se elibereze de sub asuprirea feudală și să lichideze sistemul timariot, principalul mijloc al confirmării proprietății private asupra pămîntului precum și al dominației feudale. Deaceea afirmațiile unor cronicari otomani și bizantini, că răsculații din Anatolia apuseană ar fi în număr de 5000 pînă la 13 000[7], trebuie primite cu rezervă, mai ales pentru motivul că ei au în vedere mai mult elementele *sufite* („clerul musulman"), care au participat la aceste mișcări, și nu țărănimea, care forma de fapt principala forță a acestor răscoale. Aceasta se explică și prin faptul că Baiazid și Murad au nimicit tot ce au întîlnit în calea lor (tineri, bătrîni, femei, bărbați) pînă ce s-au întîlnit cu grosul răsculaților, formați din țărani și sufiți. Cronicile recunosc că „s-au dat multe lupte crîncene și au murit din ambele părți numeroși oameni"[8] și că răsculații au fost înfrînți „cu ajutorul lui Allah și prin minune

[1] Despre provincia *Aidin*, vechea Ionia, cu capitala *Izmir* („Smirna") cf. *Encl. Isl.* I. p. 214 și *Islâm Ankiklopedisi* cüz 11 (1949) p. 61—63.

[2] *Kalpakstz* t. „cel fără căciulă" este un renegat bulgar, fiul ultimului țar bulgar Alexandru Șișman (Susmanos). Cf. Ducas, *op. cit.*.

[3] Despre vilaetul *Saruchan*, în vechime „Lidya", cu capitala Manisa cf. *Encl. Isl.*, IV, p. 184—185.

[4] Oruç b. Adil, *Tevarîh-i al-i 'Osman* ed. cit., p. 44; Aşıkpaşa-zade, *Ta'rih* (ed. F. Giese), p. 81; *Cronicile anonime* (*Tevarih al-i Osman*), ed. F. Giese (1922), I, p. 53, II, p. 28—29.

[5] Ducas afirmă că Murad avea pe atunci numai 12 ani, ceea ce corespunde cu realitatea, fiind născut în 1406.

[6] Mignot, *op. cit.*, p. 174.

[7] Numai I. Bitlisi, la Șerefeddin, *op. cit.*, p. 61, afirmă că Borüklüge Mustafa avea 10 000 de adepți (*mürid*) iar Torlak-Kemal 3000, în timp ce M. Neșri (*op. cit.*, p. 146) reduce numărul de 5000 de oameni.

[8] Oruç, *op. cit.*, p. 44; *Cronici Anonime* în *Tevarih ăl-i 'Osman* în „M.O.G.", I. (1921), p. 219; Ducas la Șerefeddin, *op. cit.*, p. 66 și V. Grecu, ed. citată; Aşık Paşa-zade, *Tarih* (ed. turcă), p. 91 etc.

www.dacoromanica.ro

profetică"[1]. Unii cronicari de vază ai istoriografiei otomane vechi (Şa'deddin, Solak-Zade etc.) menţionează în operele lor că după cucerirea ţinutului Aidîn de către oştile lui Murad şi Baiazid, acel vilaet a fost împărţit „pe cale timariotă"[2], celor care participaseră la reprimarea răscoalei. Aceste relatări întăresc şi mai mult convingerea că ţărănimea din Anatolia apuseană trecuse deja la aplicarea comunei agricole, cuprinsă în programul social al învăţăturii bedreddiniste.

Răscoala din vilaetul Saruhan, cu centrul la Manissa, condusă de Torlak Kemal, desfăşurîndu-se oarecum izolat de aceea a lui B. Mustafa, vizirul Baiazid paşa a pornit şi la înăbuşirea ei. Deşi ţărănimea şi clerul de aici, consideraţi de unii cronicari la 3000 de oameni, s-au apărat în mod eroic, totuşi au fost trecuţi prin foc şi sabie, neputînd rezista oştirilor numeroase şi organizate ale sultanului. Şi aici s-a procedat la împărţirea vilaetului după sistemul timarurilor[3], pentru lichidarea căreia ţărănimea lupta.

Răscoalele nu erau însă încheiate deoarece în momentul reprimării mişcărilor din Anatolia apuseană apăruse deja un nou focar de răscoale în Rumelia, unde activa şeihul Bedr ed-Din însuşi. Se ştie că şeihul Bedr ed-Din, după fuga din Niceia la curtea lui Isfendiar, bei de Kastamonu, a trecut pe mare în Ţara Românească, debarcînd la hotarul dintre Moldova şi Muntenia. Izvoarele menţionează că el a fost bine primit de domnul Ţării Româneşti. Printre izvoarele otomane numai Halil aminteşte că pe atunci domnea Mircea cel Bătrîn, ceea ce nu poate corespunde decît cu ultimele luni de domnie a acestuia. Între timp, murind domnul Ţării Româneşti şi ţara fiind deja sub influenţa otomană, Bedr ed-Din nu a putut primi ajutorul de care avea nevoie în timpul răscoalelor. După o şedere oarecare în Ţara Românească, Bedr ed-Din a trecut în sudul Dunării prin Silistra, pătrunzînd apoi în ţinuturile păduroase aleDeliormanului dobrogean[4].După unele izvoare(Kutub ed-Din), în jurul lui Bedr ed-Din se adunaseră vreo 30 000 de oameni[5] din diferite pături sociale şi de diferite neamuri, caracterizate de unii cronicari sub denumirea *hadîm* şi *haşîm*, *evbaş* şi *eğlaf*[6]. Pe lîngă ei au fost atraşi de valurile răscoalei şi unele elemente înstărite ca micii *timarioţi*, cei maziliţi, tavgii, ajutori de cadii (naibi)[7] şi alţii formînd o masă eterogenă de răsculaţi.

Mulţi cronicari amintesc de înţelegerea dintre conducătorii răscoalelor din Anatolia şi Rumelia, iar unii menţionează chiar că în momentul declanşării răscoalelor din Rumelia, Börüklüge Mustafa nu murise încă, ceea ce confirmă şi mai mult simultaneitatea acestor răscoale. Între timp însă, răscoalele din Anatolia fiind reprimate, iar conducătorii lor avînd un sfîrşit tragic, răspîndirea acestor veşti în rîndurile răsculaţilor din Rumelia a avut o influenţă descurajatoare în desfăşurarea ulterioară a răscoalelor de aici. În primul rînd elementele mai înstărite, amintite mai sus, au început să şovăie şi au trădat în cele din urmă cauza răscoalelor din Rumelia sub pretextul că „ nu este nimic bun în treaba acestuia" adică

---

[1] Cf. M. Neşri, *Ğihannuma*, VI, *Tevarih al-i 'Osman* (ed. F. Taeschner), p. 146.

[2] Sa'ded-Din, *Taǧ et-Tevarih* I, p. 298 şi *Şolakzade Tarihi*, p. 135.

[3] Pe lîngă art. *Timar* în *Encl. Isl.*, IV, p. 807—816 (J. Deny) cf. Inalcik, Halil, *1431 tarihi timar defterine göre fatih devrinden önce timar* [Le système des fiefs militaires d'après le registre de 1431], T.T.K. (1952), p. 132—139; Ögel Dr. Bahaeddin, *Isltmdan önce Türk devletlerinde timar sistemi* [Le système des fiefs militaires dans les Etats turcs avant l'islamisme], 936 (1952), p. 242—251; Sertoglu, Mithat, *Osmanlilarda arazi sistemi ve tahrir usulu* [Le système du cadastre et la méthode de répartition du terrain à l'époque de l'Empire Ottoman], 1953.

[4] Cronicile turceşti spun în *Agač Denizi*, adică „mare arborum" (Cf. Oruç b. Adil, *Tevarih-i al-i 'Osman*, ed. cit. p. 44; Aşîk Paşa-Zade, *Tarih* (ed. Giese), p. 81 etc.

[5] cf. Kutub ed-Din în „Der Islam", XI (1921), p. 76—77.

[6] Termeni care au diverse sensuri ca: „toată servitorimea" (*hadm ve haşm*) adunături „de diverse neamuri", „oameni fără căpătîi" etc. (cf. în special M. Neşri, la Şerefeddin, *op. cit.*, p. 55 şi 57 etc. Aşîk paşa zade, *Tarih*, p. 82 (*hadîm ve haşîm*) etc.

[7] Numai la Lüfti paşa, *Tevarih i al-i 'Osman*, p. 73.

www.dacoromanica.ro

a șeihului Bedr ed-Din[1]. În dosul acestui pretext este foarte posibil să se ascundă tocmai caracterul antifeudal al mișcării bedreddiniste, ceea ce nu putea să convină celor care aveau o oarecare poziție socială și politică în statul otoman, deși luptaseră pe vremea lui Musa Celebi împotriva marii aristocrații, așa cum s-a arătat mai înainte. Pe de altă parte sultanul Mehmed I, care asedia Salonicul (1420), auzind de noua situație creată în Rumelia, este nevoit să se înțeleagă cu bizantinii promițîndu-le 300 000 de aspri anual pentru întreținerea lui Düzme Mustafa și a oamenilor săi, care urmau să fie reținuți de bizantini[2]. Avînd în felul acesta mînă liberă, Mehmed I pornește personal împotriva șeihului Bedr ed-Din. Acesta rămăsese cu un număr redus de răsculați, hotărîți însă să lupte cu armata care va fi expediată din Seres (Macedonia) de sultan, sub comanda lui Elvan aga, om de încredere al sultanului[3]. Din motivele mai sus-menționate, precum și din cauza imposibilității de a se stabili o legătură în acel timp cu mișcările din Anatolia, țărănimea rumeliotă răsculată a suferit o înfrîngere chiar la prima ciocnire cu oștile feudale, în regiunile Zagrei (Deliorman)[4]. Descurajată, țărănimea se împrăștie prin pădurile Deliormanului, iar Bedr ed-Din este prins tocmai în momentul cînd se străduia să-și regrupeze forțele pentru a mai da încă o bătălie. El este dus la Seres unde se afla sultanul, așteptînd desfășurarea evenimentelor. În urma unor lungi discuții contradictorii duse de reprezentanții politici și ideologici ai feudalității otomane, îndeosebi de învățatul Haidar Harevi, cu șeihul Bedr ed-Din, el a fost condamnat la moarte prin spînzurătoare pentru acțiunile sale revoluționare împotriva statului feudal otoman de atunci, după toate probabilitățile la 4 noiembrie 1420, la Serres[5].

În felul acesta, se încheie mișcările bedreddiniste care, spre sfîrșitul celui de-al doilea deceniu al veacului al XV-lea, constituie una din primele ciocniri de mari proporții dintre cele două clase fundamentale — țărănimea și clasa feudală — din Imperiul otoman.

În legătură cu răscoala bedreddinistă din Rumelia trebuie subliniat și faptul că ea a contribuit în mare măsură la redeșteptarea năzuințelor de eliberare socială a adepților bogomilismului ale cărui urme dăinuiau încă în acele părți. Se știe că veacuri de-a rîndul (sec. X.—XIV), bogomilismul constituise arma ideologică a maselor populare din regiunile bulgărești, atît împotriva exploatării feudale, cît și împotriva privilegiilor bisericii creștine de atunci[6]. De aceea se poate afirma că bedreddinismul a găsit un teren favorabil în aceste regiuni, iar mișcarea bedreddinistă a fost sprijinită de țărănimea nemusulmană exploatată de aici. Datorită programului social antifeudal al învățăturii bedreddiniste este ușor de înțeles că această mișcare nu putea și nu a fost sprijinită de clasele feudale nemusulmane din Balcani.

---

[1] cf. Orüç b. Adil, *Tevarih-i al-i 'Osman*, ed. cit., p. 45: „Gördüler kim bunun işinde hair iokdir meğmu' dagıldılar"; Aşık Paşa zade, *Tarih* (ed. Giese), p. 82; *Cronicile Anonime „Tevarih-i al-i 'Osman"* (ed. Giese), p. 54.

[2] M. Ducas, *op. cit.*, (ed. V. Grecu).

[3] Despre Elvan aga (Elvan Celebi) cf. în special Halil, *Menakibname*, p. 85 (*capudjubaşî*) și Aşîk paşa zade, *Tarih* (ed. Giese), p. 86, 24, 103, 17 (Elvan Çelebi) și p. 54, 84; 94; 144, Elvan bei; Oruç b. Adil, *op. cit.*, p. 45.

[4] Numai la Idris Bitlisi apud Șereședdin, *op. cit.*, p. 63 și Sa'd ed-Din, *Taǧ üt Tevarih*, I, p. 298, reproducere după I. Bitlisi.

[5] Turcește Siruz („Serres"), oraș în Macedonia, nu departe de Salonic (cf. *Encl. Isl.*, IV, p. 242—243). Aici a fost înmormîntat șeihul de discipolii săi, care veacuri de-a rîndul au vizitat acest mormînt. Aceasta ne spun cronicile. Despre mormîntul șeihului, cf. F. Babinger. („Der Islam", 17 (1928), p. 100 — 102 + pl.)

[6] Despre *bogomilism* cf. D. Angelov, Богомилство в Болгари (M. 1954, 215 pag.) în care autorul ajunge la concluzia că bogomilismul oglindea protestul maselor asuprite împotriva exploatatorilor. Cf. și recenzia lui V. F. Hrapčenkov în „Voprosî Istorii", trad. rom., I, (1956), p. 286—292.

www.dacoromanica.ro

Pe lîngă faptul că răscoalele ţărăneşti bedreddiniste au izbucnit într-o perioadă cînd Imperiul otoman îşi restabilise unitatea politică, înfrîngerea lor, inevitabilă prin înseşi condiţiile istorice de atunci, a fost grăbită şi de caracterul izolat al celor trei răscoale, precum şi de participarea unor elemente cu interese şi scopuri diferite, ceea ce a contribuit la slăbirea coeziunii răsculaţilor. Cu toate acestea, importanţa lor constă în faptul că ele au fost primele mişcări de masă în Imperiul otoman cu caracter profund popular şi antifeudal, îndreptate împotriva inegalităţii dintre oameni. Caracterul ţărănesc şi popular al acestor răscoale este subliniat atît de istoriograful bizantin Ducas[1], care aminteşte deseori de înfrîngerea oştilor feudale de către ţărani, cît şi de izvoarele orientale care ne relatează că „şeihul Bedr ed-Din Mahmud s-a răsculat, adunînd în jurul său pe cărturari (jurisprudenţi) şi pe cei săraci"[2].

Importanţa istorică a acestor răscoale constă şi în faptul că ele constituie preludiul viitoarelor răscoale ţărăneşti care, împreună cu alţi factori interni şi externi, au măcinat treptat Imperiul otoman pînă la prăbuşirea lui definitivă [3].

---

[1] M. Ducas, *op. cit.*, (Ed. V. Grecu).

[2] Ibn Arabşah la Şerefeddin, *op. cit.*, p. 52—53.

[3] Despre cauzele exploatării ţărănimii turceşti şi a decadenţei Imperiului otoman tratează în mod special Mustafa Koci Beg numit „Montesquieu al turcilor", care în opera sa (*Risale*) propune tot odată şi unele măsuri de „îndreptare" (1630/1040). Despre acest istoriograf cf. M. Süreia, „S'O", p. 63; J. V. Hammer, GOR, IV, p. 344 şi urm. V, p. 291 (cu un bun rezumat al operei: *Risale-i Qoci Beg*); Br. M. Tahir, „OM.", III, p. 119 şi urm. (cu date interesante despre familia autorului); F. Babinger, GOW, p. 184—185 şi „Encl. Isl." II, p. 116. Tratatul (*Risale*), în două părţi, începînd din 1860 a fost editat de cîteva ori. O traducere rusă a primului „traktat", însoţită de textul turcesc, a dat turcologul V. D. Smirnov, Кучи бей гомюрджинский и другие османские писатели XVII в. о причинах упадка Турции, 1873. Un studiu interesant asupra celui de al doilea tratat aparţine orientalistei A. S. Treritinova, Второй трактат кочибей, în Ученые записки института востоковеденя" VI (M, Л. 1953, p. 213—268). (Rezumat în Revista de referate. Istorie..., 1/1954, p. 97—98. Inst. de studii romîno-sovietic.).

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 2, 1957

DESPRE SITUAȚIA REVOLUȚIONARĂ DIN ROMÎNIA ÎNTRE ANII 1918 ȘI 1922

DE

P. MATEI și T. ION

Situația revoluționară poate fi definită ca totalitatea condițiilor obiective, independente de voința unor grupe diferite, partide sau clase, care fac pe deplin posibilă izbucnirea revoluției sociale. Baza social-economică a situației revoluționare o constituie conflictul rezultat din contradicțiile noilor forțe de producție cu vechile relații ale producției, contradicții ajunse la o încordare maximă.

Marxism-leninismul deosebește: 1. situația revoluționară în general[1]; 2. situația direct-revoluționară, 3. revoluție directă[2]. Deoarece pentru articolul de față ne interesează în special a doua categorie a situației revoluționare, trebuie spus că aceasta reprezintă o perioadă în care conflictele sociale ating o deosebită ascuțime, masele populare sînt în pragul trecerii la acțiuni revoluționare directe, iar criza politică împinge clasele stăpînitoare pe drumul acțiunilor represive în masă, urmărind ca prin metode teroriste să înăbușe revoluția care se apropie. În perioada situației direct-revoluționare, pe primul plan se află sarcina cuceririi imediate a puterii politice de către clasele revoluționare și partidele lor.

V. I. Lenin, în lucrarea sa *Falimentul Internaționalei a II-a*, a dat o analiză profundă a simptomelor situației revoluționare, arătînd că pentru un marxist nu încape îndoială că revoluția nu e posibilă fără o situație revoluționară și de asemenea că nu orice situație revoluționară duce la revoluție. Simptomele unei situații revoluționare — așa cum le-a formulat V. I. Lenin — sînt următoarele: „1) Neputința claselor stăpînitoare de a-și menține dominația într-o formă neschimbată; o criză sau alta a „vîrfurilor", criza politicii claselor stăpînitoare, care provoacă o spărtură prin care răbufnește nemulțumirea și revolta claselor asuprite. De obicei, pentru ca revoluția să izbucnească, nu e deajuns ca „păturile de jos să nu mai vrea" să trăiască ca înainte, ci e mai necesar ca „vîrfurile să nu mai poată" trăi ca înainte.

---

[1] *Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.*, partea a II-a, E.P.L.P., 1955, p. 175.

[2] De exemplu, „în *Germania*, situația revoluționară a început să se creeze începînd aproximativ din 1914—1915. În 1917—1918 s-a creat] *o situație direct revoluționară*. Spre sfîrșitul anului 1918 situația direct-revoluționară s-a transformat în revoluție"... *Ibidem*.

www.dacoromanica.ro

2) O înăsprire mai pronunțată decît cea obișnuită a sărăciei și a mizeriei claselor asuprite. 3) O însemnată creștere, în virtutea cauzelor menționate, a spiritului combativ al maselor, care în epoca „pașnică" se lasă jefuite în liniște, iar în vremuri de viitoare sînt împinse atît de întreaga conjunctură a crizei, *cît și de „vîrfurile" înseși*, să acționeze independent pe arena istoriei"[1].

Analizînd condițiile obiective ale dezvoltării Europei în perioada primului război mondial, din punct de vedere economic și politic și prin prisma caracteristicilor arătate a fi proprii situației revoluționare, V. I. Lenin a ajuns de nenumărate ori la concluzia că țările europene trec fără îndoială printr-o perioadă de criză, care se adîncește cu atît mai mult, cu cît mizeria, foametea și nenorocirile pe care războiul le-a adus cu sine iau proporții din ce în ce mai mari[2].

S-ar putea pune problema diferenței dintre criza revoluționară născută de război, criza națională generală ivită în mai toate țările beligerante și avîntul revoluționar creat într-o perioadă sau alta, în alte țări, și mișcarea și lupta proletariatului unei țări în care conflictele au atins deja un nivel maxim. Desigur, aceste noțiuni nu pot fi absolut identice una cu alta, însă asupra tuturor se poate face o afirmație clară, fără echivoc : toate au un caracter obiectiv, sînt în strînsă legătură și nu pot nicidecum să fie studiate separat, rupte una de alta. Criza revoluționară pe care o creează războiul și care se datorește condițiilor obiective, economice și politice, în care acesta se desfășoară, în mod necesar se va răspîndi pe teritoriul majorității țărilor beligerante și va căpăta un caracter de criză națională generală. Datorită ei se va naște mișcarea revoluționară a proletariatului și a celorlalte mase muncitoare, care va fi mai puternică într-o țară decît în alta, în concordanță cu condițiile obiective economice și politice proprii și care, în mod obiectiv, va influența mișcarea proletariatului și a maselor populare din alte țări, în primul rînd a celor din țările vecine. În cazul în care influența va găsi teren favorabil în aceste țări, se va transforma în avînt revoluționar.

Uneori, noțiunile de avînt revoluționar și situație revoluționară se confundă, iar alteori sînt luate în mod disparat. Părerea noastră este că avîntul revoluționar implică necesitatea altoirii la o serie de procese latente interne — ce anunță abia pentru un viitor mai depărtat crearea unor premise a unei situații revoluționare — a impulsului extern venit sub forma influenței vii ce o are izbucnirea unei revoluții puternice într-o țară vecină, sau apropiată prin interese sau comunitate spirituală, de țara în care se va produce avîntul revoluționar. Mai clar, o serie de premise interne nu îndeajuns de coapte și de complete pentru a provoca o situație revoluționară sînt activizate și accelerate sub influența factorului extern, dînd naștere unui avînt revoluționar. Precizăm că fără existența acestor premise *interne*, oricît de slabe ar fi ele, influența revoluției dintr-o altă țară, oricît de puternică ar fi aceasta, nu poate prin ea însăși provoca avîntul revoluționar ; că, deci și în cazul acestuia e absolut necesară o bază de plecare internă. Pe de altă parte, tocmai datorită faptului că avîntul revoluționar are loc în condițiile necoacerii complete sau chiar a inexistenței unor factori (ca de pildă lipsa factorului subiectiv în avîntul revoluționar din 1905—1907 în țara noastră) ai situației revoluționare, aceasta nu poate duce la revoluție, luînd sfîrșit, de regulă, o dată cu sfîrșitul revoluției directe din țara în care aceasta a avut loc.

---

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, Ed. P.M.R., 1952, p. 202. Rusia îndeosebi se găsea într-o astfel de criză în perioada primului război mondial. Pentru felul în care Lenin a analizat această criză și a dat indicații privitor la situația economică și politică a țării, vezi *Opere*, vol. 12, ed. IV rusă, p. 113.

[2] *Ibidem*, vol. 13, ed. IV rusă, p. 64 și 75, vol. 21, Ed. P.M.R., 1952, p. 202—203 ; vol. 22, Ed. P.M.R., 1952, p. 187 ; vol. 27, Ed. P.M.R., 1952, p. 180 etc.

www.dacoromanica.ro

Atunci cînd factorii unei situații revoluționare sînt destul de maturizați într-o țară spre a depăși stadiul unui avînt revoluționar obișnuit, dar insuficient de copt spre a provoca direct o situație revoluționară, o revoluție deosebit de puternică dintr-o altă țară poate grăbi activizarea și maturizarea acestor factori în cadrul unui avînt revoluționar, care în acest caz constituie prologul situației revoluționare care urmează. Observăm deci că, pe măsură ce factorii situației revoluționare sînt mai aproape de maturizare completă, influența factorului extern, chiar ca impuls, scade, reducîndu-se uneori pînă la a constitui doar un factor prielnic pe plan extern pentru reușita revoluției din țara respectivă. În acest din urmă caz, nu mai este obligatorie o perioadă de avînt revoluționar, trecîndu-se de multe ori direct la una din formele situației revoluționare. Într-o situație revoluționară, fie chiar și general pasivă, factorul intern e hotărîtor atît în ceea ce privește cauzele adînci, cît și cele imediate ale izbucnirii sale.

Situația revoluționară se poate produce și fără a exista un avînt revoluționar pe scară internațională, însă în cazul existenței acestuia, situația revoluționară se va adînci, va căpăta un caracter mult mai evident.

Situația revoluționară, ca noțiune mai largă, exprimă tocmai acest proces obiectiv de creare a crizei naționale generale economice și politice, de trecere la anumite forme superioare, decisive, de luptă ale proletariatului în special și ale țărănimii.

În această privință sînt caracteristice două idei formulate de V. I. Lenin în *Scrisori din depărtare* (*Scrisoarea întîia*), arătînd cauza pentru care criza revoluționară nu este identică în toate țările. El spune: „Nu pentru mult timp a izbutit burghezia să facă să întîrzie criza revoluționară generată de război. Criza revoluționară crește cu o forță irezistibilă în toate țările, începînd cu Germania, care trece, după expresia unui observator care a vizitat-o de curînd, printr-o «foamete genial organizată», și sfîrșind cu Anglia și Franța, unde *de asemenea* se apropie foametea și unde organizarea e mult mai puțin «genială»". Iar mai departe: „Era firesc ca în Rusia țaristă, unde dezorganizarea a fost *cea mai monstruoasă* (sublinierea noastră — *P.M.* și *T.I.*) și unde proletariatul este *cel mai revoluționar* (sublinierea noastră — *P.M.* și *T.I.*) (datorită nu calităților lui deosebite, ci datorită tradițiilor vii ale „anului 1905"), criza revoluționară *să izbucnească mai înainte ca oriunde*[1].

Pentru a sublinia atît însemnătatea condițiilor obiective necesare creării situației revoluționare, cît și importanța clasei revoluționare conducătoare, ca una din condițiile obiective absolut necesare apariției acestei situații, V. I. Lenin a arătat că „nici asuprirea păturilor de jos, nici criza vîrfurilor nu creează încă revoluția — ele creează numai decăderea țării — dacă nu este în această țară o clasă revoluționară capabilă să transforme starea pasivă a asupririi într-o stare activă de indignare și revoltă"[2].

În timpul primului război mondial și în special în anii 1916—1918, cînd Romînia a participat direct la operațiile militare, în țara noastră a existat o criză economică și politică. Jaful german și exploatarea crescîndă a maselor populare de către clasele stăpînitoare, întreprinsă direct sau prin intermediul statului, au dus în mod obiectiv la crearea acestei crize, care spre sfîrșitul lui 1917 și în special în 1918 capătă un caracter general, pe plan național, criză ce se adîncește și atinge apogeul în 1920.

La sfîrșitul lunii decembrie 1916, Oltenia, Muntenia și Dobrogea, adică două treimi din suprafața țării, erau ocupate. Germanii cotropitori organizau sistematic exploatarea și jefuirea bogățiilor naționale și a oamenilor muncii rămași în zona de ocupație. Pentru a-și realiza acest scop, ei au format un organ special numit Wirtschaftstab—statul major economico-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 23, Ed. E.P.L.P. 1953, p. 298—299.
[2] *Ibidem*, vol. 19, ed. rusă, p. 196.

www.dacoromanica.ro

militaro-administrativ al armatelor de ocupație — cu secțiuni și ramificații pe întreg teritoriul ocupat al țării.

Jefuirea Rominiei, exploatarea poporului și a bogățiilor prin toate mijloacele posibile, „...exploatarea economică cea mai cumplită a părții ocupate din Rominia pentru a aduna și a exporta cît de repede posibil tot ceea ce are importanță pentru aprovizionarea cu merinde și muniții a țărilor aliate"[1], erau atribuțiile principale ale Wirtschaftstabului.

În ceea ce privește întreprinderile industriale, fie că erau demontate și exportate, fie că treceau în folosința Puterilor Centrale, pentru acoperirea necesităților acestora. În referatul ținut la una din secțiile Wirtschaftstabului, la 30 noiembrie 1917, colonelul din armata austro-germană von Kontz a arătat că pînă la 7 noiembrie 1916, din Turnu Severin au fost exportate toate mașinile existente în oraș, iar din București, imediat după ocuparea lui, 2 240 de mașini ale arsenalului romîn și ale altor întreprinderi de armament sau cu caracter militar[2]. Ca un corolar inevitabil al jafului, viața economică a țării s-a prăbușit. Industria Rominiei a fost distrusă. Cele mai multe și mai importante instalații industriale au fost demontate, iar mașinile au fost trimise în țările ocupante. Au dispărut astfel toate fabricile de țesătorie, de uleiuri, uzinele metalurgice, o parte din mori și cea mai mare parte din motoarele industriale.

Wirtschaftstabul își subordonase complet toate instituțiile de stat ale Rominiei, inclusiv băncile, constituindu-se un sever și necruțător regim de dictat militar asupra întregii vieți economice a țării. Toată populația capabilă de muncă de la 14 la 60 de ani era obligată la muncă forțată, în toate ramurile de producție: industrie, agricultură, transport etc. În caz de nesupunere „vinovații" erau condamnați la închisoare fără termen, populația locală depinzînd total de puterile de ocupație.

Wirtschaftstabul a obligat prin numeroase ordonanțe pe toți cetățenii să aducă organelor de ocupație o listă completă și amănunțită a tuturor bunurilor ce le aparțineau; în caz de neexecutare, vinovații erau pedepsiți cu confiscarea bunurilor ascunse, fiind sancționați și pe cale judiciară, care în condițiile ocupației echivala de multe ori cu trimiterea la muncă în Germania. Dreptul de proprietate devenise atributul puterilor ocupante, astfel încît nimeni nu putea cumpăra sau vinde, indiferent ce, fără aprobarea cotropitorilor. În cazuri contrare, vinovații erau acuzați de speculă și pedepsiți. Populația locală era obligată să dea „voluntar" Wirtschaftstabului toate „surplusurile" de producție, iar dacă principiul „voluntarității" nu se îndeplinea, surplusurile erau achiziționate *manu militari*.

În scurtul timp al ocupației, țara a fost jefuită de bogățiile ei, iar oamenii muncii lăsați într-o cruntă mizerie și foamete[3].

Rominia a fost complet sărăcită, populația chiar după izgonirea ocupanților era într-o situație materială disperată și sub imperiul unor nemulțumiri profunde.

Datele privitoare la situația social-economică a Rominiei din perioada de după război confirmă întru totul afirmația că țara trecea printr-o adîncă criză. Atît foametea cît și scăderea

---

[1] Gr. Antipa, *L'occupation ennemie de la Roumanie et ses conséquences économiques et sociales*, Paris, 1929, p. 7.

[2] *Ibidem*, p. 40.

[3] Vezi G. Ionescu-Sișești, *L'agriculture de la Roumanie pendant la guerre*, Paris, 1929, p. 53; V. Drăghiceanu, *707 zile sub cultura pumnului german*, 1920, București, p. 53 și 64; G. Ionescu-Sișești, *L'occupation ennemie de la Roumanie pendant la guerre*. p. 61: C. Kiriței escu, *Istoria războiului pentru întregirea Rominiei 1916—1919*, vol. II, p. 37.

www.dacoromanica.ro

salariilor reale, scumpetea, dezorganizarea economiei, șomajul etc.[1] sînt caracteristice pentru economia națională și starea de fapt a țării în perioada 1918—1920. Deși țară victorioasă, aliată Antantei, Romînia nu poate ieși din criză; pentru a-și echilibra balanța de plăți și pentru a repune pe picioare în scurt timp activitatea economică, ea se înrobește necontenit capitalului străin. Caracterul de clasă al statului romîn reiese limpede după însești datele oficiale, din care rezultă că redresarea economică a țării s-a făcut pe calea sporirii impozitelor, în special indirecte, a scăderii sensibile a salariului real al muncitorilor și funcționarilor, a împrumuturilor înrobitoare, contractate în străinătate, creîndu-se în același timp condiții deosebit de prielnice marii burghezii de a se îmbogăți rapid, în proporții ce contrastau izbitor cu situația grea a maselor largi. Spre exemplificare vom reda cîteva dintre cele mai caracteristice momente ale situației social-economice existente în Romînia, în perioada de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

În Romînia veche numai în decurs de doi ani, 1919—1921, numărul asociațiilor industriale crește cu 189%, iar capitalurile lor se măresc de 4,5 ori; în Transilvania, numărul societăților crește cu 141%, iar capitalurile cresc de 10 ori[2].

Năvala capitalului străin în Romînia, atît înainte de primul război mondial, cît și după el, a avut un caracter permanent și progresiv[3].

De exemplu, între anii 1917 și 1923 se constată o acaparare masivă a industriei petrolifere din Romînia de către trusturile americane, engleze și franceze, care, după trecerea în mîinile lor a majorității bunurilor fostelor societăți germano-austro-ungare, deveniseră stăpînii absoluți ai industriei petrolifere din Romînia[4].

---

[1] Iată cîteva date concludente în această privință:

Scumpirea alimentelor în 1921 proporțional cu 1914 (după „Socialismul" din 23 iulie 1922):

Alimente	1921 față de 1914	Alimente	1921 față de 1914
Legume	886,5%	Mălai . . .	1212,5%
Brînză	910,9%	Ceapă . . .	1415,5%
Carne vacă	989,1%	Făină . . .	1437,1%
Cartofi	1005,6%	Zahăr . . .	1787,1%
Pîine cal. II . . .	1023,1%	Orez . . .	2763,6%
Untură	1054,2%	Săpun rufe. . .	1838,1%

În Transilvania, în ianuarie 1921, au fost concediați peste 100 000 de lucrători de la fabricile de cherestea; în Tg. Mureș erau 100 000 de lucrători fără lucru.

Salarii (Romînia veche):

1913: minimum 0,28 lei ora, maximum 0,68 lei ora

1919: calificați — minimum 1,90 lei ora, maximum 3,68 lei ora,
femei calificate — minimum 1,80 lei ora, maximum 2,47 lei ora;
necalificați — minimum 0,98 lei ora, maximum 2,31 lei ora;
femei necalificate — minimum 0,80 lei ora, maximum 1,59 lei ora.

Urcarea salariilor comparativ cu 1913 e de 346% — 843%, pe cînd la unele alimente de imediată necesitate urcarea e de 886,5% — 2763,6% (după „Buletinul statistic al Romîniei", seria IV, vol. XV, 1922, nr. 9, p. 132—136).

[2] Cf. „Buletinul statistic al Romîniei", nr. 1, ianuarie-iunie 1923, p. 16.

[3] Cf. D. St. Emilian, *L'industrie en Roumanie*, București, 1919, p. 50.

[4] Cu privire la acapararea masivă a industriei petrolifere din Romînia de către trusturile occidentale, vezi C. Murgescu, *Contribuție la studiul redistribuirii industriei petrolifere a Romîniei între capitaliștii țărilor învingătoare în primul război mondial (1919—1922)* „Studii", 1, 1957, p. 35

www.dacoromanica.ro

În această ramură a industriei noastre, după 1921 capitalul românesc se afla în proporție de numai 8%.

O situație analogă reprezenta și sistemul bancar al României. În „Buletinul de informații al oficiului comercial francez din România" se arată cu mult cinism de ce capitalurile străine trebuie să năvălească spre România Mare. Expunînd rezultatele obținute de cîteva bănci din București, acest buletin constituia o invitație la o și mai mare afluență a capitalurilor străine, considerînd că România era una din cele mai rentabile afaceri pentru stăpînii monopolurilor. Fără nici o jenă se afirmă în acest buletin că „în orice caz nu trebuie pierdut din vedere un singur moment că România este tînăra Argentină a Europei și că de la ea putem aștepta frumoase manifestări de prodigalitate" [1].

Pătrunderea puternică a capitalurilor străine și acapararea principalelor ramuri de producție, după preluarea majorității fostelor bunuri germane și austro-ungare aflate pe teritoriul României, au mărginit posibilitățile de rapidă dezvoltare și creștere a forței economice a burgheziei românești, slăbindu-i implicit forța și în activitatea sa politică independentă.

O manifestare concretă a crizei care s-a evidențiat în România după 1917 și a cuprins întreaga ei economie a fost deficitul bugetar care a crescut vertiginos în această perioadă. Iată un tablou concludent în privința bugetului țării:

Exercițiu	Încasări	Cheltuieli	Deficit
1917—1918	187 000 000	787 000 000	600 000 000
1918—1919	419 000 000	1 846 000 000	1 427 000 000
1919—1920	1 140 000 000	4 127 000 000	2 987 000 000
Total . . .	1 746 000 000	6 760 000 000	5 014 000 000

Dacă la 31 decembrie 1919 în România erau în circulație bilete de bancă în valoare de 4 431 268 036 lei, la 31 decembrie 1920, biletele de bancă crescuseră nu ca valoare, ci ca număr, atingînd suma de 10 096 089 736 lei[2].

În aceiași ani, suma materialelor importate (în lei) a întrecut cu mult valoarea celor exportate, fapt care a agravat și mai mult situația economică a țării. Diferența dintre aceste valori atinge pentru 1919—1920 suma de 7 039 640 lei. Valoarea materialelor exportate în 1919 era infimă față de cea a celor importate, iar ceea ce este mai ridicol este faptul că importul nu era orientat spre necesitățile producției, el urmărind satisfacerea cerințelor protipendadei. În acest an de lipsuri, cînd cerealele figurau la export doar cu suma de 2 319 578 lei, s-a importat parfum în valoare de 9 578 693 lei[3].

În contrast cu beneficiile uriașe ale marilor societăți pe acțiuni („Astra Română" pe exercițiul 1919 are un beneficiu net de 70 598 105 lei la un capital de 67 500 000 lei)[4], situația financiară a țării era dezastruoasă. În 1919, datorită crizei arătate, timp de cîteva luni în unele regiuni ale țării nu s-au plătit salariile. După bilanțul provizoriu al Ministerului de Finanțe,

[1] „Buletin d'information de l'office commercial français en Roumanie", nr. 26, noiembrie 1921, p. 17—20.

[2] A. Thevéanu, *La Roumanie économique et le change roumain au lendemain de la guerre*, Paris, 1923, p. 67, 29.

[3] „Buletinul industriei", nr. 1—3, an. 2, 1921, p. 7.

[4] „Socialismul" din 9 iunie 1920.

www.dacoromanica.ro

numai între 1 aprilie și 30 septembrie 1919 (deci în șase luni) cheltuielile statului au fost de 1 451 539 962 lei, iar veniturile numai de 411 983 865 lei, deci deficitul atinsese suma de 1 039 556 097 lei. Menționăm că în 1919 statul romîn cheltuia pentru întreținerea armatei 300 000 000 lei lunar[1].

Spre sfîrșitul lui 1919, datoria publică a Romîniei se ridicase de la trei miliarde, cît era în 1916, la 10 miliarde. La 1 ianuarie 1921 se publică în „Monitorul Oficial" un tablou al creditelor suplimentare și extraordinare deschise pe exercițiul anului 1920, care reprezentau cifra fantastică de 2 miliarde 259 milioane lei numai pînă în septembrie 1920[2].

Pentru a scăpa de acest haos, unul din mijloacele care nu afectau clasele stăpînitoare, dar atîrnau greu pe umerii poporului, erau împrumuturile în străinătate. Numai în perioada 1920—1921, împrumuturile Romîniei în străinătate ating sume fabuloase. Astfel:

în Anglia cu 5% se împrumută 1 300 000 000 lei;

în Italia cu 5% se împrumută 10 012 500 lei;

la Banca Belgo-Argentina cu 10% se împrumută 25 000 000 lei;

în S.U.A. cu 5% se împrumută 1 300 000 000 dolari adică 17 387 500 000 lei,

ceea ce în total se ridică la suma de 18 722 512 500 lei, care întrece de șase ori venitul anual al țării în această perioadă[3].

Acest dezastru financiar al țării era accentuat și de faptul că, deși țară învingătoare, Romînia nu a reușit nici în 1920 ca producția principalelor ramuri industriale și a agriculturii să atingă nivelul dinainte de război. Dacă în Romînia veche, în 1915—1916, producția de cărbune era de 309 582 tone, în 1920 ea scăzuse la 253 938 tone. În ceea ce privește producția petroliferă din Romînia din perioada 1913—1920, redăm următoarea statistică[4]:

Material	Anii	Producție-tone	Valoare lei
Petrol brut . . .	1913—1914	1 847 875	127 308 910
„ „ . . .	1917—1918	724 221	104 451 654
„ „ . . .	1918—1919	968 587	151 122 433
„ „ . . .	1919—1920	848 470	143 829 369

din care reiese că producția de petrol între 1919 și 1920 scăzuse cu 1 000 000 de tone față de producția pe 1913—1914, iar valoarea crescuse aparent numai datorită devalorizării leului.

Situația agriculturii în această perioadă era cu mult mai dezastruoasă decît a celorlalte ramuri ale economiei naționale. În 1919, s-au însămînțat cu grîu 63% din suprafața cultivată înainte de război, iar în 1920 numai 44,13%, adică 1/4 mai puțin. În 1921, însămînțările tuturor culturilor au fost de asemenea deficitare față de media anilor 1911—1915, în Romînia veche cu 1 000 000 ha, iar în Transilvania cu aproape 2 500 000 ha[5].

Sărăcia, scumpetea, șomajul, munca pînă la istovire, scăderea salariilor reale ale muncitorimii au fost factori ai crizei naționale generale care s-a adîncit în perioada anilor 1918—1920.

---

[1] „Socialismul" din 15 noiembrie 1919.
[2] *Ibidem*, din 1 ianuarie 1921.
[3] C. Krupenski, *Urmările economice ale păcii*, București, 1921, p. 15.
[4] „Buletinul statistic al Romîniei", seria IV, vol. XVI, 1921, nr. 6—7, p. 170.
[5] *Ibidem*, vol. XV, 1922, nr. 9, p. 20.

www.dacoromanica.ro

În concluzie, găsim pe teritoriul Rominiei, atît în timpul războiului cît și după terminarea lui, caracteristicile unei crize social-economice, care se desfășoară progresiv cu o deosebită intensitate [1].

Schimbarea dominației economice a unor trusturi străine cu altele nu face decît să agraveze această criză, să dezorganizeze și mai mult economia țării. Jaful german la care a fost supusă țara și care, departe de a exclude, a adîncit exploatarea maselor, a fost unul din factorii principali care au alimentat această criză. Dar ruinarea economiei țării nu se oprește o dată cu încheierea păcii. Deși victorioasă, Rominia nu găsește mijloace de a înlătura urmările războiului, de a opri agravarea crizei social-economice care se răspîndește pe întreg teritoriul ei. Dacă s-ar putea afirma că în timpul războiului ocupația germană a jucat rolul principal în desfășurarea crizei, în perioada de după război acest rol îl joacă exploatarea maselor muncitoare de către clasele stăpînitoare. Scăderea producției industriale, dezorganizarea agriculturii, deficitul bugetar, inflația, cu alte cuvinte dezastrul economic, șomajul, starea de mizerie a oamenilor muncii de la orașe și de la sate etc. au fost caracteristice crizei care se desfășoară în mod progresiv în economia Rominiei în această perioadă. Din datele expuse reiese clar că între 1918 și 1920 criza capătă un caracter național, se răspîndește pe întreg teritoriul Rominiei și numai cu mari greutăți : împrumuturi din străinătate, accentuarea exploatării, teroare etc., burghezia reușește să asigure în cele din urmă o lamentabilă echilibrare a economiei naționale.

*

Criza politică din Rominia s-a manifestat prin desele schimbări de guvern, prin agresiunea asupra Basarabiei, prin intervenția împotriva Ungariei revoluționare, prin încheierea armistițiului de la Focșani din 1917 și a păcii de la Buftea din 1918[2], prin legiferarea reformei agrare din 1921 etc.

Din a doua jumătate a anului 1919 și pînă la începutul lui 1923 au avut loc în Rominia 58 de schimbări guvernamentale, dintre care 10 schimbări de cabinete și 48 de remanieri. Aceste guverne aveau de multe ori în fruntea lor generali (Coandă, Văitoianu, Averescu etc.). În plus, apariția și dispariția unor grupări și partide politice constituia o dovadă elocventă de adîncire a crizei politice prin care trecea Rominia[3]. Guvernul reacționar romîn, folosind situația grea a tinerei Republici Sovietice, o atacă în ianuarie 1918 și ocupă Basarabia, înăbușind prin forța armată lupta sovietelor revoluționare care se născuseră și se dezvoltaseră în timpul revoluției în această provincie.

Politica dusă de guvernul reacționar romîn în legătură cu Basarabia urmărea atît răsturnarea puterii sovietice în această regiune cît și crearea unei diversiuni externe de natură

---

[1] În sprijinul tezei existenței unei crize social-economice a Rominiei în perioada 1918—1920, vezi : „Socialismul" din 27 și 28 noiembrie 1918 ; 4 și 11 decembrie 1918 ; 14, 17 și 24 februarie 1919 ; 12, 29 și 31 martie 1919 ; 7 aprilie 1919 ; 6 și 25 mai 1919 ; 15 decembrie 1919 ; 9 iunie 1920 ; 1 ianuarie 1921 ; 6 mai 1921 ; 23 iulie 1922 ; „Buletinul statistic al Rominiei", nr. 6—7, 1921, 8—9, 1922, 1, 1923 ; „Analele statistice și economice", nr. 11 și 12, 1921 ; „Bulletin d'information de l'office commercial français en Roumanie", nr. 26, 1921 ; „Buletinul Agriculturii", vol. III, nr. 10—12, 1921 ; *Documente din istoria Partidului Comunist din Romînia*, București, 1953 ; C. Krupenski, *Urmările economice ale păcii*, București 1921 ; Dr. Ilie Georgescu, *Factorii economici ai Rominiei în anii 1921—1922*, București, 1923 ; A. Thevénau, *La Roumanie économique et le change roumain au lendemain de la guerre*, Paris, 1923 ; Tudor Savin, *Capitalul străin în Romînia*, Ed. Eminescu, București, 1947 ; V. D. Viespescu, *Legislația muncii*, București, 1937 ; *Zece ani de politică socială în Romînia*, Ministerul Muncii, sănătății și ocrotirilor sociale, f.d. etc.

[2] Cu privire la caracterul contrarevoluționar, imperialist al păcii de la Buftea, vezi V. Liveanu, *Caracterul antisovietic și antipopular al tratatului de la Buftea (5 martie 1918)*, în *Studii și materiale de istorie contemporană*, Ed. Acad. R.P.R., București, 1956.

[3] Cf. Dimitrie Costescu, *Fazele ministeriale în Romînia*, Universul, București, 1936.

www.dacoromanica.ro

să distragă atenția maselor asuprite de la lupta de clasă dinlăuntrul țării. Întotdeauna burghezia a folosit politica anexionistă de atac asupra drepturilor altor popoare, cu speranța de a scăpa de propria criză politică. Dovadă concludentă a fost desfășurarea evenimentelor de după anexarea Basarabiei și evoluția politicii dusă de clasele stăpînitoare din Rominia în această privință.

În procesul verbal nr. 5 din 23 februarie 1918, al Sesiunii colegiului suprem ruso-romîn se prevăd următoarele: „1) Să se propună guvernului romîn evacuarea Basarabiei și în primul rînd a drumurilor de fier Bender-Reni-Bălți-Rîbnița-Vulkovo; 2) Guvernul romîn își ia obligația să nu întreprindă acțiuni militare sau altfel de acțiuni ostile îndreptate împotriva Revoluției ruse și să nu susțină nici direct, nici într-o formă indirectă vreo forță îndreptată împotriva Revoluției ruse"[1].

În răspunsul oficial al guvernului romîn din 23 februarie (8 martie) 1918 la aceste propuneri se scrie că „guvernul romîn ia act de declarația colectivă a.. și consideră începînd de astăzi conflictul aplanat — semnat — președintele Consiliului de Miniștri și Ministru al Afacerilor Externe — generalul Averescu"[2], ceea ce era egal cu acceptarea propunerilor de evacuare a Basarabiei și de pace cu Rusia Sovietică.

O confirmare a acestui ultim document se dă în aceeași culegere prin declarația deputatului Arion în parlament și în care se spune și mai precis (documentul nr. 7) că „toate propunerile... au fost acceptate. Evacuarea Basarabiei a fost decisă prin semnătura generalului Averescu"[3]. Și totuși, guvernul Rominiei, ducînd mai departe politica sa ostilă față de tînăra Republică Sovietică, după ce acceptase propunerea de evacuare a Basarabiei, nu schițează apoi nici cel mai mic gest pentru a-și îndeplini această obligație. Mai mult decît atît, organizează o adunare a„reprezentanților" Basarabiei, care proclamă solemn încorporarea acesteia în regatul romîn. În comunicatul Comisariatului poporului pentru Afacerile Externe al R.S.F.S.R. transmis prin radio ca răspuns la această acțiune a guvernului romîn, se arată că această declarație a așa-zișilor reprezentanți „reprezintă nu numai o provocare la adresa Republicii Federale Ruse, dar, mai mult, o violare nemaiauzită a acordului asupra evacuării Basarabiei... Anexiunea reprezintă de asemenea un act de violență împotriva populației basarabene care, deschis și în unanimitate, a protestat împotriva ocupației românești"[4]. Însăși puterile occidentale împingeau Rominia la acest joc dublu, care se repeta ori de cîte ori era nevoie să fie apărate interesele claselor stăpînitoare. Criza politică a regimului burghezo-moșieresc era strîns legată de încercările imperialismului mondial de a înăbuși Republica Sovietică[5].

În consecință, criza social-economică din această perioadă a fost completată de criza politică a claselor stăpînitoare. Complexul format de împletirea crizei social-economice cu cea politică a dat naștere unei crize naționale generale, care a dus la acea decădere a economiei

---

[1] *L'Ukraine Soviétiste* (*Recueil des documents officiels d'après les livres rouges ucrainiens*), Berlin, 1922, p. 51—52.

[2] *Ibidem*, p. 54.

[3] *Ibidem*, p. 56.

[4] *Ibidem*, p. 57; pentru documentare mai largă în ceea ce privește criza politică prin care trecea Rominia între 1918 și 1920, vezi V. Liveanu, *Evenimentele premergătoare armistițiului de la Focșani — 1917*, în *Studii și referate privind istoria Rominiei*, p. II, 1954; *L'Ukraine Soviétiste* (*Recueil des documents officiels, d'après les livres rouges ucrainiens*), Berlin, 1922; Beldie V. C., *Situația noilor împroprietăriți. Cîți țărani rămîn fără pămînt*, „Viața Românească", Iași, 1921; Al. Marghiloman, *Manifestul partidului conservator progresist*, București, 1918, *Criza prin care trece Romînia*. București, 1921; *Programul de guvernămînt al partidului național-liberal*, Rîmnicu-Vîlcea, 1922; *Programul Ligii Poporului*, Tîrgoviște, 1920; Postelnicu M. M., *Doctrina partidului național-democrat*, București 1918; Z. I. Husărescu, *Mișcarea subversivă în Basarabia*, Chișinău, 1925 etc.

[5] Vezi și Paul Mantoux, *Les délibérations du Conseil des Quatre* (*24—28 juin 1919*), Paris, 1955, 2 vol.

www.dacoromanica.ro

și la acea complexitate a vieții politice despre care se vorbea mai sus. Exemplele date în privința crizei politice sînt numai cîteva caracteristice ale acesteia. Ea a fost cu mult mai bogată în fapt și a necesitat din partea claselor stăpînitoare sforțări uriașe pentru a găsi o ieșire favorabilă lor.

*

Starea generală de care am vorbit mai sus, luată separat, ducea tocmai la acea decădere pasivă a economiei țării, la dezorganizarea vieții interne despre care vorbea V. I. Lenin. Avînd în vedere însă puternicele lupte care au avut loc între anii 1918 și 1922 pe teritoriul Romîniei, duse în special de proletariat, această stare pasivă s-a transformat neîndoios într-o stare activă de indignare și revoltă. Sau, cu alte cuvinte criza economică și politică creată de război în perioada 1918—1920, s-a transformat în criză națională generală, iar datorită luptelor revoluționare ale maselor populare, în situație direct revoluționară (și nu numai în situația revoluționară în general, ale cărei simptome, cum vom vedea mai jos, apăruseră de mai înainte). Dacă am pleca numai de la caracteristicile crizei economice și politice, sau numai de la simptomele situației revoluționare date de V. I. Lenin, am ajunge la concluzia că situația revoluționară generală în Romînia s-a creat încă în 1917[1], sau chiar mai devreme, ceea ce nu putea fi socotit ca o eroare. Din datele expuse anterior reiese că în 1917 economia țării pe teritoriul ocupat fusese dezorganizată și se afla într-o stare catastrofală. Nici economia teritoriului liber nu se afla într-o stare mai bună. Muncitorimea și țărănimea sufereau din greu exploatarea ocupanților și a propriilor lor capitaliști și moșieri. Mișcările împotriva războiului și a asupririi sociale s-au desfășurat cu toată intensitatea, în special după revoluția din februarie 1917 din Rusia, avînd desigur un caracter mai larg în Moldova unde prezența trupelor ruse revoluționarizate adusese un nou spirit între masele muncitorești. De aceea, afirmația de mai sus că situația revoluționară generală apare în 1917, nu poate fi deplasată; faptul existenței crizei revoluționare chiar înainte de 1917 e confirmat de mișcarea revoluționară care s-a desfășurat pe teritoriul țării în vremea ocupației germane. Ea nu a putut avea o intensitate egală cu aceea a mișcării de pe teritoriile neocupate (în special în 1917), dar nu se poate spune nici că nu a avut loc cu o amploare demnă de remarcat. În 1917 lupta se duce pe *întreg* teritoriul Romîniei, desigur mai cu intensitate în Moldova, după cum am mai afirmat. În București, la 23 martie 1917 are loc o manifestație sub lozinca „ajutor și pace". Tot aici, sindicatul tîmplarilor a dus o activitate ilegală, organizînd în fiecare săptămînă adunări la care participau muncitori din toate ramurile industriale[2].

Grupurile ilegale ale muncitorilor au răspîndit încă de la începutul lui 1917 manifeste revoluționare. În aceste manifeste își găseau loc chemări înflăcărate la luptă pentru pace, pentru instaurarea republicii. Astfel, în luna martie a acestui an, grupurile revoluționare ilegale din București au organizat o puternică manifestație a femeilor muncitoare, pentru pace și îmbunătățirea aprovizionării cu alimente, și au răspîndit printre muncitori manifeste cu cuprinsul arătat mai sus; femeile muncitoare au pus pe fugă polițiștii și jandarmii care au căutat să înăbușe manifestația[3].

În iunie 1917, de asemenea, a fost răspîndit un manifest care vorbea de întinderea republicii [4].

---

[1] Vezi M.R., *Unele materiale noi privind frămîntările revoluționare din Moldova în 1917*, în „Analele Institutului de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", nr. 5, an. II, 1956.

[2] „Socialismul" din 28 februarie 1919.

[3] Cf. Al Marghiloman, *Note politice*, vol. II, p. 472—474.

[4] Cf. N. Iorga, *Memorii*, București, f.d.,vol. I, p. 40.

www.dacoromanica.ro

Aceste cîteva exemple ale mișcării revoluționare, care s-a desfășurat în Rominia (am adus fapte în special de pe teritoriul ocupat, deoarece uneori se minimalizează rolul mișcării de pe acest teritoriu) în perioada războiului[1], datele privitoare la criza economică și simptomele din ce în ce mai ascuțite ale crizei politice ne-au făcut să afirmăm existența simptomelor situației revoluționare generale de pe teritoriul țării noastre, înainte de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Problema se pune însă dacă între anii 1918 și 1920 a existat în Rominia o situație direct revoluționară, adică acțiuni revoluționare directe ale maselor, conflicte sociale ascuțite, atac contrarevoluționar activ al claselor stăpînitoare, exprimat în acțiuni teroriste împotriva acestor mase, adică dacă simptomele situației revoluționare generale capătă un caracter mai pronunțat decît în 1917. Specificăm următorul fapt: Situația revoluționară generală și situația direct revoluționară nu sînt noțiuni care trebuie privite separat. Fără existența situației revoluționare generale nu poate exista nici situație direct revoluționară, sau mai bine-zis, cea de a doua este o continuare firească a primei, o stare de adîncire a ei. Conflictele sociale în cazul situației direct revoluționare au un caracter mai ascuțit, se delimitează mai clar, adică simptomele date de V. I. Lenin pentru situația revoluționară generală pot avea un caracter intensiv și apropie țara unde se nasc de revoluție. Pentru o ușurare a studierii situației unei țări sau alteia într-o perioadă dată, s-a introdus acest termen de situație direct revoluționară, exprimîndu-se prin aceasta o agravare a situației revoluționare generale, ceea ce, după părerea noastră, nu contravine celor spuse de V. I. Lenin.

În rezolvarea acestui fenomen complex trebuie să pornim chiar de la data victoriei celei de a doua revoluții burghezo-moșierești, adică din februarie 1917. Am menționat mai sus că în unele țări, după cum afirma V. I. Lenin, criza națională generală, datorită unor condiții obiective existente, poate duce la forme superioare de luptă, cum ar fi răscoala în armată. Victoria revoluției ruse din februarie 1917 și în special a celei din octombrie 1917 a fost tocmai exprimarea situației direct revoluționare create în Rusia în perioada respectivă, bazată pe criza generală foarte ascuțită pe care o născuse războiul imperialist. Revoluția care a izbucnit și care a învins în octombrie 1917, a dus la o perioadă de avînt revoluționar în întreaga lume, aceasta deoarece criza născută de război se reflecta obiectiv în toate țările, numai intensitatea sa era diferită. În legătură cu aceasta, tov. Gh. Gheorghiu-Dej spune: „Cucerirea puterii politice de către proletariat pe a șasea parte a globului a dat clasei muncitoare de la noi un curaj și un avînt revoluționar încă necunoscut pînă atunci"[2].

Sub semnul deci al crizei economice și politice proprii din țară și al influenței celor două revoluții ruse din 1917 se dezvoltă în Rominia o stare activă de indignare și revoltă. Ea se exprimă în mișcările revoluționare începute în special cu 1 Mai 1917 și culminate prin greva generală din 1920[3].

[1] La 22 martie 1917, guvernul Rominiei burghezo-moșierești anunță că va legifera reforma agrară, după război, expropriind 2 000 000 ha pămînt particular.

[2] Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.S.P.L.P., 1955, p. 179.

[3] În ceea ce privește acțiunile revoluționare ale proletariatului, vezi: „Socialismul" din 18, 19 și 24 noiembrie 1918; 3, 5 și 14 decembrie 1918; 28 februarie, 10 și 20 martie, 26 aprilie, 3 și 27 mai, 11 și 14 iunie, 23 iulie, 17 septembrie, 4, 13 și 27 octombrie, 3 și 6 noiembrie, 10 și 11 decembrie 1919; martie-septembrie 1920; „Scînteia" din 3 august 1919; Arh. Inst. de Ist. a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 16/12 (anexă a ziarului „Lupta", nr. 1/1917); Ibidem, F.O. 213; *30 de ani de la înființarea P.C. din Romînia (1921—1951)*; *Documente din istoria P.C.R. 1917—1922*, ed. II, 1956; C. Pîrvulescu, *Momente din preajma creării P.C.R.*; „Scînteia" din 3 aprilie 1951; Gh. Stoica, *Însemnătatea luptelor din 13 decembrie 1918 în istoria mișcării muncitorești din țara noastră*, „Scînteia" din 24 aprilie 1951; M. Roller, *1920, Contribuție la istoria socială a Romîniei*, P. Neamț, 1937; M. Roller, *Avîntul mișcării revoluționare în R.P.R. după primul război mondial*, Ed. P.M.R., 1951; V. Liveanu,

www.dacoromanica.ro

După cum am văzut, simptomele situației general-revoluționare apar în Romînia înainte de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și se dezvoltă după ea, purtînd un caracter obiectiv. Spre o astfel de teză înclină și V. Liveanu, care scrie că „aceste fapte (pe care autorul le dezvoltă în articolul său — *P.M.* și *T.I.*) arată că în cursul războiului imperialist și al revoluției ruse din februarie au început să se dezvolte în Romînia simptomele unei situații revoluționare. Pînă la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, aceste simptome nu erau pe deplin maturizate, nu erau pe deplin dezvoltate. Despre o situație pe deplin coaptă și dezvoltată putem vorbi numai după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Dar această situație revoluționară nu a apărut și nu poate apare dintr-o dată, în mod brusc. Premisele situației revoluționare de *după* Marea Revoluție Socialistă din Octombrie au fost pregătite și au început să apară într-o formă nematurizată, nedezvoltată înaintea acestei revoluții[1]. Aceeași părere credem că exprimă și S. Știrbu cînd face afirmația că: „După victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în Romînia se coace din ce în ce mai mult situația revoluționară...."[2].

Au atins însă conflictele sociale în această perioadă o deosebită ascuțime? Fără îndoială că da. Dacă amintim numai faptul în sine al apariției consiliilor muncitorești în fabrici, a sovietelor, în special în Transilvania și în unele părți în armată, a luptelor din 13 decembrie 1918, a răscoalei armate a minerilor de la Vulcan și Lupeni din 8 (21) ianuarie 1919, a grevei petroliștilor din iulie-august 1919, în sfîrșit a grevei generale din 1920, putem vedea că ciocnirile dintre proletariat și burghezie în perioada 1918—1920 au fost permanente, au avut un caracter progresiv și au atins chiar punctele culminante ca răscoala armată[3].

1918, de exemplu, a fost un an revoluționar caracterizat printr-un șir întreg de mișcări greviste, conflicte și ciocniri armate ale proletariatului și țărănimii. Ianuarie al acelui an aduce la Sulina răscoala marinarilor. Pe vase a fost arborat steagul revoluției. „La Lupeni, Vulcan, Petroșani, etc. existau în ianuarie 1918 consilii (sfaturi) muncitorești care grupau în primul rînd muncitorimea conștientă și mai ales vechi membri ai sindicatelor, ai partidului socialist și foști prizonieri de război în Rusia. Aceste organe, create de masele populare în procesul frămîntărilor revoluționare din 1918, erau puternic sprijinite de mineri. *Consiliile muncitorești se găseau în fruntea luptelor duse de către muncitorime* (sublinierea noastră — *M.P.* și *T.I.*)"[4]. În martie avem greve cu caracter politic accentuat la București (uzinele „Wolf"), Iași (Atelierele Nicolina C.F.R.). La București, se organizează și are loc o mare demonstrație de 1 Mai 1918. În iulie 1918 au loc greva tipografilor la București, a petroliștilor la Cîmpina. În aceeași lună se ridică la luptă muncitorii de la „Vulcan", „Lemaître" etc. Specificăm că acest val de greve s-a întins pe teritoriul ocupat și pe cel neocupat, căci ne aflăm încă în perioada războiului imperialist.

Grevele din Romînia în anul 1918, „Studii", II, 1953; „Buletinul Ministerului Muncii", nr. 5—8, 1920; V. R. Ioanițescu, *Reglementarea conflictelor de muncă*, 1920; Arhibald, *Porcii*, București, 1921; V. Cancicov, *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului Romîniei*, București, 1920; N. Iorga, *Memorii*, București, f.d., vol. I; Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. II—III; Radu Cosmin, *Dezrobitorii*, 1920.

[1] V. Liveanu, *Influența revoluției ruse din februarie 1917 în Romînia*, în „Studii", nr. 1, 1956, p. 39—40.

[2] S. Știrbu, *Despre situația agrară din Romînia în perioada dintre cele două războaie mondiale*, în „Studii", nr. 5—6, 1955.

[3] Vezi M. R., *Despre răscoala armată a minerilor de la Vulcan și Lupeni din 8 (21) ianuarie 1919*, „Analele Inst. de Ist. a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", nr. 5, 1956, Gh Stoica, *op. cit.*; „Socialismul" din iulie-august 1919; Mihail Roller, *op. cit.*, etc.

[4] Mihail Roller, *Studii și note științifice privind istoria Romîniei*, E.S.P.L.P., 1956, p. 352—353.

www.dacoromanica.ro

Mișcările din armată[1], ca și mișcările țărănești mai puțin studiate dar care nu pot fi negate, au zdruncinat serios temeliile regimului burghezo-moșieresc, deși toate au fost înăbușite[2]. Un exemplu din multele care s-ar putea da și care să ilustreze intensitatea luptei proletariatului în 1919 este puternica grevă a petroliștilor din Valea Prahovei, desfășurată în acest an, care începe la 1—2 iulie și ia de la început caracter de grevă generală. Greve de solidarizare cu cea a petroliștilor au fost (în iulie și august) la fabricile de tăbăcărie din București, greva generală din Craiova, greva generală din Galați, Brăila, Cîmpina, T. Severin, Curtea de Argeș etc.

După aproape două luni de lupte și tratative, la 17 august greva din regiunea petroliferă a luat sfîrșit. Au fost smulse capitaliștilor de către cei 25 000 participanți la grevă recunoașterea zilei de lucru de 8 ore, minimul de salariu, recunoașterea consiliilor muncitorești. Însemnătatea principală a succesului acestei greve a constat în aceea (nu numai pentru petroliști, dar și pentru toată muncitorimea din Romînia) că magnații petrolului, pentru prima dată, au fost obligați să cedeze.

În 1920, mișcările muncitorimii nu scad în intensitate, ci dimpotrivă conflictele cu burghezia devin mai puternice decît înainte. Datorită eroicelor lupte ale proletariatului, de la 1 ianuarie 1920 starea de asediu este ridicată, iar la 20 martie se decretează demobilizarea generală a armatei.

La 21 martie, 1920, minerii din Petroșani au declarat grevă. Cu ei s-au solidarizat minerii din Lonea, Aninoasa, Petrila. După o întrunire pe care au ținut-o muncitorii pentru formularea cererilor lor a fost arestat comitetul sindicatelor. Ca răspuns, muncitorii organizează o demonstrație de protest ajungîndu-se la lupte cu armata trimisă să înăbușe greva. S-a tras în muncitori. Între 18 aprilie și 7 iunie 1920 are loc în Romînia veche o grevă a ceferiștilor la care participă 20 000 de muncitori. În general, în Romînia veche, între ianuarie și martie 1920 au loc 130 greve și 18 lockout-uri, dintre care 36 numai în București. În luna mai sînt 27 800 greviști. La 10 iunie începe greva petroliștilor de la „Steaua Romînă" care ține 48 de zile. Între 15 iulie și 20 august se desfășoară greva S.T.B.-iștilor etc.

Metodele teroriste întrebuințate de burghezie pentru înăbușirea acestor mișcări revoluționare i-au făcut cinste din punctul său de vedere(al burgheziei) în fața întregii burghezii europene[3]. Iată ce scrie „Socialismul" din 21 martie 1919: „Procesele de astăzi sînt procese intentate nu indivizilor, ci întregii mișcări politice sindicale a muncitorimii din țară. La Iași, Bacău, Piatra Neamț, la Fălticeni, Pitești, la Ploești, tovarășii sînt arestați în masă, judecați și condamnați repede și fără șovăire". Teroarea dezlănțuită de guvernul Al. Vaida Voevod (care vine la putere în 1 decembrie 1919) se manifestă prin starea de asediu, cenzură, închiderea sediilor sindicale și ale partidului socialist, arestarea, maltratarea și condamnarea conducătorilor muncitorimii. Ziarele muncitorești sînt interzise, manifestările de orice soi sînt de asemenea înăbușite atunci cînd au loc.

Cu toate acestea, guvernele burghezo-moșierești, nu de puține ori, au cedat în fața valului revoluționar, ca de pildă în fața puternicei greve a petroliștilor din Valea Prahovei, din 1919.

[1] În 1919 au avut loc „nenumărate mișcări revoluționare în rîndurile armatei. În vara anului 1919 a fost pregătită o răscoală a flotei dunărene, care în ultima clipă a fost trădată. În regimentele Argeș și Muscel se constituie Soviete. Soldații și ofițerii unor batalioane din Arad, Alba Iulia, Valea Jiului se ridică la luptă împotriva tratamentului neomenos aplicat ostașilor" („Analele Inst. de ist. a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.", nr. 2, 1956, p. 96).

[2] Vezi Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. IV, E.P.L.P., București, 1955; Mihail Roller, *Despre răscoala flotei romîne din decembrie 1917 — aprilie 1918 și lupta marinarilor romîni pentru apărarea Revoluției din Octombrie*, „Lupta de clasă", nr. 12, 1955. În privința mișcărilor țărănești sînt date care arată că în această perioadă, în fostele plăși Arad, Ploești, Suceava, Satu Mare, Făgăraș, Mureș, Sf. Gheorghe, Beiuș, Bîrlad, Cîmpia Turzii etc, țăranii au intrat cu forța pe moșiile boierești, împărțindu-și pămînturile.

[3] Cf. „Socialismul" din 4 decembrie 1918 și februarie-decembrie 1919.

www.dacoromanica.ro

Ne aflăm deci, în fața unei situații direct revoluționare care culminează cu greva generală din 1920, la care ia parte aproape întreg proletariatul Romîniei[1]. În perioada situației direct revoluționare, sarcina principală a claselor revoluționare și a partidelor sale este cucerirea puterii politice. Între anii 1918 și 1920, grupurile comuniste — nucleele în jurul cărora s-a format Partidul Comunist din Romînia — au pus de nenumărate ori această sarcină în fața proletariatului. Nici din acest punct de vedere nu se poate nega crearea situației direct revoluționare.

Într-un manifest editat în mai 1919 de grupul comunist (bolșevic) romîn din Odesa se scrie: „Faceți armată roșie. În locul drapelului mincinos al clasei stăpînitoare, ridicați drapelul roșu al revoluției... Înfăptuiți domnia sfaturilor de muncitori și țărani și în Romînia"[2]. Directivele cu privire la organizarea activității grupurilor comuniste, elaborate de consfătuirea din 16 noiembrie 1920, prevăd: „Întreaga noastră propagandă, întreaga noastră activitate politică trebuie dusă pentru cucerirea puterii politice a statului, care va fi menținută prin dictatura proletariatului sprijinită pe sfaturile de muncitori, soldați și țărani săraci, pentrn exercitarea exproprierii și punerea în practică a vieții comuniste"[3].

În sprijinul acestor afirmații se mai poate aduce încă o dovadă, mai ales în privința formelor de luptă pe care le întrebuințează proletariatul și care după 13 decembrie 1918 au aspecte mult mai variate decît în perioada premergătoare. Este îndeobște cunoscut că pînă după 13 decembrie 1918, lupta clasei muncitoare se ridică la un nivel mai înalt. Acțiunile capătă un caracter mai organizat, mai larg, țelurile mișcării sînt mai conturate, se duce lupta nu numai pentru revendicări economice și nu numai împotriva cenzurii și stării de asediu, ci se manifestă mai hotărît pentru apărarea revoluției socialiste, pentru împiedicarea intervenției în Rusia Sovietică, se cere pămînt pentru țărani, se duce lupta pentru cîștigarea de drepturi în folosul naționalităților conlocuitoare. De la greve economice se trece la cele cu caracter politic, la forme de răscoală armată, se ajunge în fine la greva generală din 1920, care are un caracter politic evident.

Articolul *Noua fază a luptei de clasă*, publicat în „Lupta de clasă", nr. 1 din 1 iulie 1920, arată că în Romînia marile greve din aprilie, mai și iunie 1920 marchează o nouă etapă a luptei de clasă și că sarcina constă în aceea de a face proletariatul să-și dea seama de acest lucru. În articol se scrie: „trebuie așezată odată pe temelii hotărîte, organizarea pe fabrici (pe întreprinderi) care a luat — asta-i vădit — locul organizării pe bresle. Căci sfaturile de delegați („delegații pe căprării") și comitetele de fabrică („consiliile muncitorești") au nu numai rolul ce li se atribuia pînă acum, de a servi ca legătură între sindicat și fabrică și de a tranșa certurile dintre lucrători sau unele diferende cu patronii. Ele au un rol mult mai vast și mai înalt, acela de a servi ca închegare unitară și omogenă a clasei muncitoare și de a da maximul de iuțeală și elasticitate în luptă. Asta e una, și al doilea: organizarea pe întreprinderi trebuie să servească de temelia controlului muncitoresc al producției".

În această privință, V. I. Lenin a scris că „perioadele revoluționare prin aceea se și deosebesc de perioadele așa-zisei dezvoltări pașnice, de perioadele cînd condițiile economice nu aduc crize adînci, nu creează mișcări de masă puternice, că *formele* luptei în perioadele de primul fel în mod inevitabil sînt *cu mult mai variate*"...[4].

Mișcările muncitorești din perioadele 1918—1920 sînt o continuare firească a luptei duse de proletariat anterior. Totuși, avînd în vedere caractérul luptelor din această perioadă

[1] Mihail Roller, *1920, Contribuție la istoria socială a Romînei*, Piatra Neamț, 1937.
[2] *Documente din Istoria Partidului Comunist din Romînia 1917—1922*, ed. II, E.S.P.L.P., 1956, p. 144.
[3] *Ibidem*, p. 227.
[4] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 15, ed. IV, rusă, p. 40.

www.dacoromanica.ro

formele noi pe care le ia lupta de clasă, sarcinile care au fost formulate de conducerea de fapt a proletariatului, ne îndreptățesc să afirmăm că aceste conflicte sociale au avut o bază mai largă între 1918 și 1920, că ele au întrecut cu mult pe cele din perioada anterioară. Numai faptul apariției consiliior muncitorești, a rolului lor, a ciocnirilor armate (în ultimă instanță) ne poate sluji ca bază de plecare în a da acea accepțiune de care am amintit situației direct revoluționare. Nu trebuie uitat nici rolul mișcării muncitorești, după formularea lui V. I. Lenin, de transformare a stării de decădere în stare de indignare și revoltă. În concluzie, factorii obiectivi ai situației revoluționare au existat în mod evident în acea perioadă în Romînia.

*

Transformarea în realitate a posibilităților pe care le creează situația revoluționară, deci trecerea la înfăptuirea revoluției, impune existența nu numai a condițiilor obiective, ci și a unor condiții subiective dependente de voința și de conștiința claselor, de gradul lor de organizare și de capacitatea lor de luptă. V. I. Lenin a scris că nu din orice situație revoluționară izbucnește revoluția, ci numai în cazul cînd la condițiile obiective se unește „capacitatea *clasei* revoluționare de a întreprinde acțiuni revoluționare îndeajuns de *puternice*, pentru a înfrînge (sau a slăbi considerabil) vechiul guvern, care niciodată, nici chiar în epoca crizelor, nu „cade" dacă nu-l răstorni"[1].

Nu se poate spune că în Romînia anilor 1918—1920 au lipsit cu desăvîrșire condițiile subiective necesare izbucnirii revoluției. Organizarea în sindicate, acțiunile crescînde ale grupurilor comuniste, schițarea unor principii tactice și programatice ale mișcării muncitorești și în special *lupta pentru crearea* partidului de tip nou și pentru afilierea la Internaționala a III-a au fost elemente ale condițiilor subiective necesare izbucnirii revoluției[2].

Pe de altă parte „ar fi greșit să credem că clasele revoluționare dispun întotdeauna de suficientă forță pentru a înfăptui revoluția cînd această revoluție s-a copt pe deplin în virtutea condițiilor dezvoltării social-economice"[3], spune V. I. Lenin, iar în altă parte că „Revoluția nu cade niciodată din cer de-a gata, și la începutul frămîntărilor revoluționare nimeni nu știe niciodată dacă și cînd anume vor duce acestea la o revoluție „adevărată", „autentică"[4].

Avînd în vedere faptul că proletariatul din Romînia nu avea tradiții atît de adînci ca ale proletariatului rus, de exemplu, că el nu fusese pregătit ideologicește și organizatoric pentru revoluție, că la conducerea sa nu avea un partid de tip nou, ci Partidul Socialist din Romînia, care păstrase influențele nefaste ale Internaționalei a II-a în conducerea sa, deși condițiile dezvoltării social-economice erau prielnice unei revoluții, nu s-a putut ca situația direct revoluționară creată în Romînia în această perioadă să se transforme în revoluție. Ea a culminat numai cu greva generală din octombrie 1920, iar în mod indirect a ajutat la crearea Partidului Comunist din Romînia.

Asupra problemei de mai sus și-au mai exprimat părerea cîțiva dintre istoricii din țara noastră. În general, părerile expuse pînă în prezent nu pot fi apreciate ca nejuste, ele trebuie numai adîncite și documentate mai amplu. V. Liveanu, de exemplu, argumentează temeinic părerea sa în articolul citat[5]. Totuși, e necesar ca, complexul de probleme ridicate de subiec-

[1] V. I. Lenin. *Opere*, vol. 21, Ed. P.M.R., 1952, p. 202—203.

[2] *Documente din istoria P.C.R. 1917—1922*, ed. II, 1956; „Socialismul" din 25 și 26 iulie, 1919; 5, 12 iulie, 17 martie 1920; Arhiva Inst. de istorie a Partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 197, vol. XVII, 200, vol. XX, 204 (1718), vol. 24, p. II; „Curentul proletar", nr. 1, februarie 1929; *Leonte Filipescu*, E.P.L.P., București, 1954.

[3] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 9, E.S.P.L.P., 1955, p. 361.

[4] *Ibidem*, Ed. P.M.R., vol. 22, p. 110.

[5] O documentare amplă în problema situației revoluționare din Romînia în această perioadă o face și Clara Cușnir-Mihailov.ci în lucrarea: *Despre situația revoluționară din Romînia în perioada 1918—1920*, București, E.S.P.L.P., 1955, 118 pag.

www.dacoromanica.ro

tul tratat să fie privit din toate punctele de vedere și în studii speciale consacrate lui. Părerea exprimată în articolul de față nu diferă de cele amintite ale unor cercetători decît în ceea ce privește caracterul situației revoluționare din Rominia, creată între anii 1918 și 1920, adîncimea conflictelor sociale care au avut loc atunci, adică dacă aceasta a fost o situație revoluționară în general, sau o situație direct revoluționară.

Reamintim că în accepțiunea noastră, situația direct revoluționară înseamnă adîncirea simptomelor situației revoluționare generale, fiind treapta care o leagă pe aceasta din urmă de revoluție. Este greu de precizat cînd anume se face trecerea de la una la alta, avînd în vedere complexitatea și varietatea fenomenelor care se desfășoară într-o perioadă dată, ca și rapiditatea cu care acestea se înlănțuie. Plecînd totuși de la documentele vremii, din analiza diferiților factori care au acționat între 1918 și 1920, putem spune că aceasta a fost perioada celor mai serioase frămîntări care s-au desfășurat pe teritoriul țării noastre. Rominia a trecut printr-o criză asupra căreia nu e cazul să revenim, dar care a avut ca punct culminant criza economică din 1920 pe plan economic, pregătirea unei noi aventuri împotriva Republicii Sovietice pe plan politic, greva politică generală din punct de vedere al mișcării muncitorești.

Se cere în mod firesc lămurită întrebarea de ce nu a izbucnit revoluția. Am arătat lipsa — deși nu totală — a factorilor subiectivi, în special a partidului de tip nou. Conducerea mișcării muncitorești de către Partidul Socialist din Rominia a făcut ca în mare măsură acest punct culminant, adică revoluția, să nu aibă loc. Încheierea păcii a favorizat gruparea forțelor burgheziei atît pe plan național cît și internațional. Mai înainte de aceasta, a existat un moment favorabil cînd se putea cuceri puterea și anume în ziua în care avea loc retragerea ocupanților germani din București și cînd administrația și aparatul represiv al statului romîn ar fi fost, în lumina mărturiilor unor contemporani, în imposibilitate de a menține ordinea burgheză în cadrul unei revoluții populare. Acest moment prielnic nu a fost folosit, deoarece în mișcarea muncitorească nu exista o unitate de vedere în multe probleme programatice, tactice, organizatorice etc. Niciodată, mai pregnant ca în acest moment, nu s-a relevat cu mai multă putere rolul și importanța factorului subiectiv în revoluție. Crearea partidului marxist-leninist se impunea deci ca o condiție obligatorie a succeselor viitoare ale clasei muncitoare în lupta sa pentru putere. Aceasta a avut însă loc în țara noastră abia în 1921.

Deși crearea P.C.R. are loc într-o perioadă cînd se constată deja o scădere a intensității luptelor muncitorești care anunța începutul refluxului, elementele unei situații revoluționare, prag al revoluției, nu dispar. Elementele acestei situații dispar treptat, sub influența neutralizării aliatului potențial al clasei muncitoare — țărănimea — ca urmare a trecerii la aplicarea reformei agrare, a asigurării unei relative stabilități a echipelor guvernamentale și a depășirii punctului maxim al crizei economico-financiare pe calea împrumuturilor externe și a acțiunii stabilizatoare a pătrunderii unor însemnate capitaluri străine în principalele ramuri ale economiei Rominiei.

Putem deci trage concluziile următoare :

a) În perioada primului război mondial se nasc și se dezvoltă în Rominia simptomele situației revoluționare ca un corolar necesar al crizei social-economice și politice existente și al luptelor clasei muncitoare ;

b) Aceste simptome se adîncesc, cresc în intensitate o dată cu crearea avîntului revoluționar pe plan internațional datorită revoluției ruse din februarie 1917 și în special Marii Revoluții Socialiste din Octombrie ;

c) Criza națională generală între 1918 și 1920 e prezentă pe întreg teritoriul Rominiei ; crește lupta proletariatului și a țărănimii ;

d) Între acești ani, datorită agravării și ascuțirii conflictelor sociale și în general a tuturor simptomelor situației revoluționare, se creează o situație direct revoluționară care durează pînă în 1921, cînd se observă scăderea intensității acestor conflicte și se revine la situația revoluționară generală ;

www.dacoromanica.ro

e) Situația revoluționară mai durează pînă la 1922—1923, cînd intrăm în perioada stabilizării vremelnice, incomplete și relative a capitalismului.

Considerăm, de asemenea, că nu sînt obiecții și în privința faptului că în perioada ocupației germane, pînă la retragerea trupelor austro-ungare, deci cam pînă la sfîrșitul lui 1918, mișcarea revoluționară s-a desfășurat oarecum deosebit în diferite regiuni ale țării, adică a variat în intensitate. Nu trebuie uitat însă faptul că în 1919, de exemplu, lupta proletariatului are cam aceeași amploare în toată Romînia, în toate regiunile sînt consilii muncitorești, toate clasele sociale sînt în mișcare, iar în 1920 greva e generală pe întreaga țară. Aceasta din punct de vedere al luptelor clasei muncitoare.

Criza social-economică și politică era aproape egală încă din 1918 și se uniformizează după ce Romînia devine un stat unitar. Latura obiectivă a unui proces este unică în varietatea de forme prezente. Unitatea elementelor obiective, deci a simptomelor situației revoluționare între 1918 și 1920, a fost generală pentru întreaga țară și intensitatea lor de asemenea. Din acest punct de vedere noi considerăm justă teza existenței situației direct revoluționare pe întreaga țară în perioada amintită. Latura subiectivă a acestui proces, pe care nu l-am analizat sub toate aspectele întru cît nu ne-am propus această sarcină, nu a putut căpăta unitate în varietatea formelor sale decît o dată cu crearea P.C.R. și atunci incomplet, deoarece ea depindea în primul rînd de conștiința diferitelor clase, sau a reprezentanților acestora.

Prin urmare, dacă legile obiective care au stat la baza conflictului social au putut duce la unitate în cazul situației revoluționare și dacă unitatea tuturor simptomelor sale, tot obiective, mai puțin dependente de nivelul de conștiință al maselor, a putut duce la acea ascuțire pe care am numit-o situație direct revoluționară, nu același lucru s-a întîmplat cu factorul subiectiv care nu era încă desăvîrșit în perioada arătată, ci abia își începe desăvîrșirea în 1921.

Lipsa simultaneității în acțiunea celor două laturi ale situației revolutionare — cea obiectivă și cea subiectivă — cu alte cuvinte, atingerea punctului maxim de criză a factorilor obiectivi într-un moment cînd factorul subiectiv — Partidul Comunist — nu exista încă, și apoi crearea acestuia într-un moment de micșorare a crizei social-economice, sînt cauze care au împiedicat transformarea situației direct revoluționare în revoluție.

S-ar putea să existe și alte păreri contrarii celor afirmate de noi în privința situației revoluționare din Romînia în perioada 1918—1920. De aceea, pentru ușurarea discuției privind problemele ridicate în articolul de față, precizăm următoarele:

1) Primul război mondial a dat naștere în Romînia, cu mai puțină intensitate decît în Rusia, de exemplu, unei crize social-economice și politice care s-a adîncit în anul 1917 și în special între anii 1918 și 1920.

2) Datorită adîncimii sale, criza social-economică și politică din această perioadă (1918—1920) a luat un caracter național general pe întreaga Romînie.

3) Paralel cu criza națională generală obiectivă și în interdependență cu ea, a luat naștere o altă latură obiectivă a situației revoluționare generale, adică au început acțiunile revoluționare ale maselor populare încă din 1917. Au început să se coacă simptomele situației revoluționare generale.

4) Situația revoluționară generală între 1918 și 1920 s-a transformat în situație direct revoluționară, adică simptomele obiective ale situației revoluționare au căpătat o intensitate sporită, conflictele sociale s-au ascuțit la maximum, interdependența tuturor acestor laturi obiective s-au reliefat mai precis decît anterior.

5) Factorul subiectiv nu e prezent în mod complet și decisiv pentru a transforma situația direct revoluționară în revoluție, în momentele prielnice victoriei acesteia, P.C.R. fiind creat abia în 1921, într-o perioadă de scădere a intensității mișcării muncitorești, cînd criza economico-politică începe a fi lichidată. Simptomele situației revoluționare au mai existat pînă în perioada de stabilizare vremelnică, relativă și incompletă a capitalismului.

---

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 2, 1957

CÎTEVA OBSERVAȚII PE MARGINEA UNEI LUCRĂRI DE ISTORIE ECONOMICĂ

DE

VLADIMIR DICULESCU

In anul 1956, Editura pentru literatură economică și juridică a pus la îndemîna specialiștilor o nouă lucrare de istorie economică: *Studii despre dezvoltarea capitalismului în agricultura Romîniei (după reforma din 1864)*, vol. I, semnată de I. Adam și N. Marcu. Într-o formă ceva mai redusă problema a făcut și obiectul a trei articole publicate de aceiași autori în numerele 5, 7 și 8 ale revistei „Probleme economice" (1955). Autorii, reluînd acum problema, au amplificat-o și au adăugat la sfîrșitul volumului de 289 pagini mai multe documente inedite, găsite în Arhiva Istorică Centrală de către cercetătorii Institutului de istorie al Academiei R.P.R., care le-au pus la dispoziția autorilor, precum și opt tabele statistice.

Încercarea de față este interesantă[1] prin faptul că urmărește să prezinte în lumina unei interpretări marxiste rezultatele reformei agrare din 1864. Cartea cuprinde două părți distincte scrise fiecare de unul din autori: N. Marcu, partea I, *Reforma de la 1864* (patru capitole, p. 7—145), care constituie introducerea la partea a doua, *Procesul de descompunere a țărănimii după reforma din 1864* (capitolul V—XII, p. 149—289), scrisă de I. Adam.

N. Marcu, după o lungă introducere ce se întinde de-a lungul a trei capitole (I—III), abordează abia în ultimul capitol al primei părți (capitolul IV) tema propriu-zisă: reforma agrară din 1864.

Autorul încearcă să prezinte, în măsura în care a avut la îndemînă material publicat, transformările care s-au produs în viața economică a țărilor romîne în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea.

În acest cadru se prezintă *Dezvoltarea producției de mărfuri în Muntenia și Moldova în prima jumătate a secolului XIX*. În primul rînd se „analizează" dezvoltarea agriculturii în țările romîne, determinată de cerințele mereu crescînde ale pieții atît interne, cît și externe. Totodată se „demonstrează" creșterea productivității agricole, a consumului intern, precum și a exportului sporit de cereale.

[1] Cu privire la această lucrare a apărut o recenzie și în „Analele Institutului de istoria Partidului", nr. 6/1956, semnată de Tudor Paul. Considerăm juste unele critici aduse lucrării în această recenzie. Ne vom referi cu precădere la unele aspecte mai puțin dezbătute sau nedezbătute în recenzia amintită.

www.dacoromanica.ro

În capitolul II se vorbește despre relațiile dintre moșieri și țărani pînă la 14 august 1864. Pentru a ajunge la această dată autorul prezintă în mod fugitiv relațiile de producție începînd din secolul al XVII-lea, iar în concluzie se adîncesc unele fapte prezentate și în capitolul anterior. Accentul se pune pe deposedarea sistematică a țăranilor de pămîntul arabil, pășuni și păduri. Paralel cu acest fenomen se examinează creșterea obligațiilor pe care ei le aveau față de stăpînii pămînturilor.

Ca o derivare logică din situația creată, în capitolul următor se prezintă cîteva aspecte ale luptei de clasă din Țara Românească și Moldova în ajunul reformei agrare. Pentru a face pe cititor să-și dea seama de toată gravitatea situației, se iau cîteva exemple bine alese din lucrările publicate pînă acum. De asemenea sînt ilustrative și exemplele prezentate în ceea ce privește eforturile pe care le face clasa dominantă, prin autorități, de a stăvili mișcările țărănești.

Sub presiunea mereu crescîndă a maselor, în cele din urmă, moșierimea și burghezia sînt nevoite să desființeze „șerbia" și să acorde pămînt țăranilor, prin despăgubirea proprietarilor. Autorul arată în mod judicios ce a însemnat pentru România reforma de la 14 august 1864. Ea face din țăran un om liber care se poate, în mod oficial, muta unde voiește, asigurîndu-se prin aceasta mîna de lucru necesară industriei în dezvoltare, așa cum reiese din cifrele referitoare la ritmul de înființare a fabricilor înainte și după reformă. De asemenea, se insistă asupra dezvoltării căilor de comunicație și a comerțului intern și extern. Concluzia care se desprinde după lectura capitolului IV este că după 1864 relațiile de producție de tip capitalist au devenit predominante în România.

În partea a II-a a lucrării, I. Adam încearcă să arate ce a însemnat pentru țărănime aplicarea reformei de la 1864. În primul capitol se face o succintă analiză a izvoarelor pe care le folosește pentru elaborarea tezelor sale. Constatările pe care le face din acest punct de vedere sînt următoarele:

1. Că istoriografia burgheză a dat o atenție deosebită studierii rămășițelor feudale în relațiile dintre proprietari și țărani după 1864.

2. „În ceea ce privește, însă, contradicțiile izvorîte din dezvoltarea capitalismului în agricultura noastră — arată autoarea — economiștii regimului burghezo-moșieresc au păstrat cea mai desăvîrșită tăcere" (p. 149).

Autoarea face toate rezervele posibile în ceea ce privește seriozitatea izvoarelor burgheze folosite. Acest fel de a ataca problema îl considerăm negativist. În același timp, însă, arată că se pot scoate unele date din lucrările publicate de economiștii burghezi. În analiza situației țărănimii imediat după reformă — capitol cu care autoarea începe să trateze subiectul propriu-zis — se pornește de la analiza cifrelor statistice referitoare la categoriile posesorilor de pămînt în 1864. Se ajunge la concluzia că o premisă principală a diferențierii rapide a țărănimii după 1864 trebuie căutată în repartizarea de la bun început inegală a pămîntului între diferitele categorii de gospodării agricole. Se arată în același timp evoluția proprietății pînă la începutul secolului al XX-lea. De asemenea se are în vedere și dezvoltarea industriei și comerțului și influența lor asupra dezvoltării capitalismului în agricultură. Concluzia capitolului este: „cu toate efectele de frînare exercitate de puternicele rămășițe ale economiei feudale asupra procesului descompunerii țărănimii, în urma impulsului dat de reformă dezvoltării economiei de mărfuri acest proces s-a accentuat din ce în ce mai mult" (p. 172).

În continuare, se arată evoluția repartizării pămîntului între gospodăriile țărănești, de la 1864 pînă la 1913. Din analiza statisticilor se vede că între aceste două termene numărul gospodăriilor lipsite de pămînt a crescut de 6,7 ori, iar numărul gospodăriilor care stăpîneau mai puțin de 2 ha în 1913 se ridica la 476 649, adică reprezenta 31,2% din totalul gospodăriilor țărănești (p. 185). Continuînd examinarea cifrelor, autoarea constată că „în perioada 1864—

www.dacoromanica.ro

1913 a avut loc o puternică creștere a contradicțiilor existente în sînul țărănimii, că atragerea gospodăriilor țărănești în orbita pieții a avut ca rezultat ascuțirea concurenței dintre producători și distrugerea economică a majorității țărănimii" (p. 189). Pe de altă parte, din aceleași statistici se trage concluzia că „concentrarea pămîntului de către aceste gospodării chiaburești era destul de puternică". Se poate vedea cum în 1913 cinci sute de mii de gospodării țărănești stăpîneau laolată mai puțin pămînt decît 48 693 gospodării chiaburești (p. 189).

În capitolele următoare se analizează procesul de arendare a pămînturilor țărănești, fenomen care prin condițiile în care avea loc ducea „la o scădere a nivelului de trai al țăranului". După examinarea statisticilor, autoarea ajunge la concluzia că „țăranii săraci nu posedau în realitate pămînturile care în tabelele cu privire la repartizarea proprietății asupra pămîntului sînt trecute pe seama lor. Pe de altă parte, chiaburii stăpîneau pămînturi mai întinse decît cele arătate în tabelele referitoare la proprietate, ceea ce înseamnă că diferențierea țărănimii a fost mai puternică decît reiese din datele cu privire la evoluția repartizării pămîntului țărănesc" (p. 203—204). Autoarea urmărește apoi același proces de diferențiere în lumina bugetelor (veniturilor) țărănești, ajungînd la aceeași concluzie și anume că diferențierea țărănimii era mai puternică decît lăsa să se întrevadă repartizarea proprietății rurale așa cum reieșea și din registrele fiscale. În capitolele X și XI se tratează despre„grupurile sociale în care s-a împărțit țărănimea după reforma din 1864" și chipul cum sînt distribuite aceste grupuri în diferite regiuni și județe ale țării.

Examinînd datele statistice, autoarea caută să grupeze țărănimea după modelul dat de Lenin în lucrarea *Schița inițială a tezelor privitoare la problema agrară.*

Se stabilesc astfel trei categorii de țărani (p. 226—227):

a) grupul țăranilor săraci

b) țărănimea mijlocașă

c) patronii capitaliști.

Volumul se încheie cu un capitol de *Considerații asupra unor factori care au influențat ritmul desfășurării procesului de destrămare a țărănimii.* Aici se discută în mod fugitiv cîteva probleme cum ar fi aceea a creditelor și băncilor, a impozitelor etc. De asemenea, se vorbește despre vînzarea bunurilor statului și politica partidelor burgheze pentru întărirea chiaburimii.

Acesta este în linii mari cuprinsul lucrării. În cele ce urmează nu vom discuta interpretarea pe care o dau autorii datelor de care dispun, ci ne vom mărgini să facem mai cu seamă unele observații asupra metodei de lucru.

În ceea ce privește metoda de lucru, care uneori lasă de dorit, ne vom opri asupra următoarelor probleme: *a*) Cronologia adoptată de autori în diverse capitole ale primei părți a lucrării; *b*) Folosirea terminologiei consacrate; *c*) Contraziceri în textul lucrării; *d*) Afirmații neîntemeiate sau nedemonstrate; *e*) Transcrieri și comentarii eronate asupra statisticilor; accepțiunea greșită care se dă reformei agrare din 1864.

CRONOLOGIA ADOPTATĂ DE AUTORI ÎN CAPITOLELE PRIMEI PĂRȚI A LUCRĂRII

Ceea ce izbește pe lector, cînd parcurge prima parte a lucrării, este inconsecvența unei cronologii. Pentru a-și susține tezele pe care vor să le demonstreze în prima parte, autorii încep tratarea pentru fiecare capitol de la o altă dată. Așa bunăoară, în primul capitol N. Marcu începe analiza situației economice din țările romîne din secolul al XVIII-lea. În capitolul

www.dacoromanica.ro

al doilea, în care se analizează relațiile dintre moșieri și țărani, tratarea începe din secolul al XVII-lea. În capitolul III, se prezintă aspectele luptei de clasă începînd din jurul anului 1860. Mai mult, în interiorul aceluiași capitol, cronologia variază de asemenea. Așa bunăoară, în capitolul I problema dezvoltării industriei începe să fie tratată de la finele secolului al XVIII-lea, problemele referitoare la situația agriculturii în Moldova din 1829, alte aspecte din 1848 etc. O situație similară se întîlnește în celelalte capitole. Acest mod de tratare este defectuos pentru că nu lasă posibilitatea lectorului să rămînă cu un tablou clar al situației social-economice din țările române în ajunul reformei de la 1864. Pe de altă parte, autorii întinzîndu-se cu prezentarea pe o perioadă prea lungă de timp, nu pot să adîncească analiza și ca o consecință se mențin la o discuție de suprafață în care sînt reiterate constatările din alte lucrări publicate și în general cunoscute. Impresia generală cu care rămîne cititorul după ce a parcurs prima parte este aceea că are adunate la un loc o serie de date spicuite la întîmplare. Ar fi fost mai bine ca autorii să-și fixeze pentru analiză o perioadă de timp limitată, ale cărei date să le poată completa, acolo unde ele nu sînt încă complete, cu date de arhivă.

FOLOSIREA TERMINOLOGIEI CONSACRATE

Din acest punct de vedere noua lucrare prezintă un simțitor progres față de articolele pe aceeași temă publicate în revista „Probleme economice". Totuși mai sînt încă scăpări, dintre care ne oprim la două, care sînt cele mai frecvente.

a) Aproape în permanență se vorbește despre „șerbi" și „iobagi" sau „șerbie" și „iobăgie" care a fost desființată la 1864 (p. 91). În realitate documentele, începînd din primele decenii ale secolului al XIX-lea, vorbesc despre „clăcași" și „clăcășie", care a fost desființată la 1864. Înșiși autorii la p. 112 arată că „legea rurală... proclama desființarea... *clăcii* sau boierescului" și că „foștii *clăcași* (sublinierile noastre — *V.D.*) trebuiau să plătească boierilor o despăgubire"[1].

b) De asemenea, în lucrare se întîlnește în mod frecvent termenul de „Valahia" atunci cînd este vorba de Țara Românească. „Valahia" este un termen străin care a fost introdus

---

[1] De altfel din punct de vedere juridic cele două noțiuni exprimau situații cu totul diferite. Șerbia sau iobăgia (rumînia, respectiv vecinia) implica dependența personală a șerbului, din punct de vedere juridic, situație pe care în țările române o desființează Constantin Mavrocordat prin așezămintele din 1746 și 1749.

În așezămîntul din 1746 se spune: „... Moșiile să rămîie la stăpînirea noastră (a boierilor — *V.D.*) să le stăpînim cum și pînă acum. Dar cît pentru capetele rumînilor fără de moșie, care din noi va avea bună voința a lui ca să-i iarte pentru a sa pomenire bine va face; iar de nu va avea să facă această facere de bine sufletului său, să aibă a face acei rumîni cum vor putea și să dea bani de fiește cap cîte taleri zece și să se răscumpere și cu voie de va fi stăpînului sau și fără de voie" (Sturdza-Scheianu, *Acte și legiuiri...*, s. I, vol. I, p. 72).

Clăcășia implica din partea țăranului numai prestarea anumitor munci pe moșia boierului, sau dijmă, ca o plată pentru pămîntul ce i se dădea spre folosință. Îndeplinind anumite condiții, clăcașul putea să părăsească moșia, lucru pe care șerbul înainte de 1749 nu putea să-l facă. Din art. 144 al Regulamentului Organic se vede că între țăranul clăcaș și proprietarul moșiei nu exista o dependență de drept.

Că în fapt condițiile de strămutare erau de așa natură încît țăranul numai cu mare greutate putea să beneficieze de ele, este o altă problemă. Sub acest aspect numai situația de fapt a clăcașului era oarecum identică cu a rumînului. În cazul de față, avînd în vedere că se discută situația de drept și nu de fapt, este bine să nu se confunde noțiunile.

www.dacoromanica.ro

în limba romînă și care chiar dacă se folosește și de către oficialitățile din țară, se face numai în urma unei influențe venite din afară. Din acest punct de vedere trebuie să se păstreze terminologia consacrată, atît într-un caz cît și în altul, pentru a nu se da naștere la confuzii, aceasta ținînd seama și de faptul că Țara Romînească este numele care avea și are circulația cea mai largă.

CONTRAZICERI ÎNTRE DIFERITE AFIRMAȚII ALE AUTORILOR

Dintre acestea semnalăm numai cîteva :

Vorbindu-se despre situația țărănimii din Moldova la începutul secolului al XIX-lea, la p. 43—44 se spune despre așezămîntul dat de Alexandru Moruzzi în 1805 :„Astfel s-a introdus pentru prima oară o limitare a dreptului necontestat al țăranilor de a poseda din moșie cît pămînt de *arătură* (sublinierea noastră — *V.D.*), fînețe, pășune etc. aveau nevoie gospodăriile lor...". Numai cu 12 rînduri mai jos, pe aceeași pagină (44) autorul arată că : „În privința pămîntului de arătură, însă, nu s-a introdus nici o limitare, sătenii continuînd să aibă dreptul la cît pămînt de arătură puteau munci". Este comentariul asupra aceluiași hrisov din 1805. Deși se revine asupra afirmațiilor precedente, greșeala totuși a rămas.

Cît privește situația proprietății moșnenești, la paginile 174 și 182 se afirmă : „Menționăm însă că suprafața medie ce revenea la o gospodărie moșnenească sau răzășească era de cca 6 ha". La p. 181 însă se arată că „proprietăți mai mari de 10 ha puteau exista doar printre moșneni și răzeși". Dacă aceasta era situația, atunci ne îndoim că se poate fixa suprafața medie a proprietății moșnești-răzășești la cca 6 ha. Situația răzășilor era bine să fie analizată mai precis, căci ea prezintă aspecte mult mai complexe.

AFIRMAȚII NEÎNTEMEIATE SAU NEDEMONSTRATE

Încă din primele pagini ale lucrării cititorul este izbit de faptul că unele din afirmații nu sînt demonstrate documentat. Așa, de pildă, la p. 7 se spune : „Descompunerea relațiilor feudale s-a accentuat în țările romîne în prima jumătate a secolului al XIX-lea ; s-au dezvoltat intens relațiile marfă-bani, s-a lărgit piața internă și externă, sau dezvoltat formele capitaliste ale industriei în timp ce industria bazată pe munca iobăgistă a decăzut". O documentare serioasă care să ilustreze aceste afirmații, cel puțin în ceea ce privește problema industriei, nu aflăm însă nici în paginile următoare și ar fi necesară.

În aceeași pagină mai găsim o afirmație nesusținută : „Deși exportul de mărfuri agricole juca un rol destul de important, piața internă a deținut rolul principal, cantitatea mărfurilor absorbită de această piață fiind mai importantă". În cazul de față o exemplificare imediată era de asemenea necesară.

Referitor la atitudinea boierimii față de reforma din 1864, la p. 88 se afirmă : „Astfel boierii mărturiseau deschis că ceea se urmăreau era alungarea țăranilor de pe pămînturile posedate pînă atunci". Dacă ținem seama de afirmațiile precedente ale autorilor, că relațiile capitaliste în agricultură erau foarte accentuate, atunci cum se poate ca moșierii să caute să se lipsească tocmai de elementul principal pentru efectuarea muncilor agricole — mîna de lucru pe care o dădeau țăranii ? Afirmația nu poate fi valabilă nici ținînd seamă de cazul că boierii erau puși în situația de a ceda o parte din moșii. Confuzia iese de acolo că s-au luat *ad literam* și s-au generalizat unele afirmații cu caracter polemic făcute în parlament.

www.dacoromanica.ro

TRANSCRIERI ȘI COMENTARII GREȘITE ASUPRA DOCUMENTELOR ȘI STATISTICILOR FOLOSITE; ACCEPȚIUNE GREȘITĂ A REFORMEI DIN 1864

În capitolul referitor la împroprietărirea clăcașilor s-au strecurat o serie de scăpări dintre care semnalăm:

Reproducîndu-se după textul legii de împroprietărire categoriile de săteni și suprafețele de pămînt cu care aveau dreptul să fie împroprietăriți, la p. 94 se spune că cei din categoria „săteni cu doi boi și o vacă" din Țara Românească ar fi avut dreptul să primească o suprafață de *9 pogoane și 19 prăjini*. În realitate legea prevedea: „pentru săteanul cu doi boi și o vacă, 7 pogoane, 19 prăjini"[1].

La p. 97 autorii vorbesc despre despăgubirile ce trebuiau plătite de către clăcași. Referindu se la textul legii ei afirmă că țăranii clăcași din satele de munte ale Moldovei urmau să plătească o despăgubire anuală de *„lei 71 și 2 parale"*. În realitate legea prevedea că „săteanul din satele de munte de peste Milcov va plăti pe fiecare an ... cel cu doi boi și o vacă lei 73 și două parale"[2]. Credem că diferența de doi lei nu este de neglijat.

Într-un alt tabel pe aceeași pagină se precizează contribuția anuală a statului la despăgubirea moșierilor. Autorii împart sătenii împroprietăriți în două categorii: „Pentru Țara Românească" și „Pentru Modova". Sub fiecare din aceste titluri sînt trecute cele trei categorii de împroprietăriți, indicîndu-se, în dreptul fiecărei categorii, contribuția pe care o dădea statul. În realitate cifrele pe care autorii le-au trecut sub titlul „Pentru Moldova" sînt valabile numai pentru „sătenii de la munte de peste Milcov" și nu pentru toată Moldova; cele trecute sub titlul „Pentru Țara Românească" sînt valabile pentru „sătenii din toată România afară de cei de la munte de peste Milcov"[3].

De asemenea, în același tabel, în partea unde sînt reproduse despăgubirile ce urmau să le primească moșierii de la țărani, mai apare și o altă eroare. Prin legea rurală se fixau cele trei categorii de țărani care urmau să plătească acele despăgubiri. În textul legii, art. XXII preciza cea de a treia categorie de săteni astfel: „Cel cu mîinile și o vacă"[4], categorie care corespunde toporașilor din Țara Românească sau pălmașilor din Moldova. În textul lucrării pe care o recenzăm în locul acestei de a treia categorii găsim vorbindu-se despre „pălmașii (și cei ce aveau o vacă)" (p. 97). De aici reiese că în afară de categoria pălmașilor ar mai fi fost împroprietărită și o a patra, anume a celor „ce aveau o vacă". Obligațiile despăgubirii ale noii categorii create de autorul lucrării ar fi fost egale cu ale pălmașilor.

În realitate, așa cum se vede din textul legii, avem de-a face cu o singură categorie, a pălmașului cu o singură vacă.

La p. 107, autorii dau un tabel statistic cu repartiția suprafețelor de pămînt la cele trei categorii — fruntași, mijlocași și pălmași — la 1864, indicîndu-se totodată și sumele de despăgubire ce urmau să le plătească fiecare clăcaș împroprietărit. Imediat după tabel se afirmă: „Aceste date arată că lotul de pămînt primit de țăranii săraci și mijlocași nu era suficient pentru a asigura existența celor mai multe din gospodăriile acestora, mai ales avînd în vedere modul extensiv în care se făcea agricultura". Era bine dacă alături de cifrele prezentate se dădeau și alți termeni de comparație, pentru că altfel cititorul este pus în situația de a crede pe cuvînt pe autor și în acest caz tabelul, ca singur argument, nu mai era necesar.

În mai multe capitole se fac o serie de paralelisme cu fenomenele social-economice petrecute în Rusia și se afirmă chiar existența unor influențe din partea acestora. Ar fi fost

[1] Sturdza-Scheianu, *op. cit.*, s. I, vol. II, p. 892, art. I, al 2.
[2] *Ibidem*, p. 897, art. XXII.
[3] *Ibidem*, p. 904.
[4] *Ibidem*, p. 897.

www.dacoromanica.ro

foarte interesant și lucru cu totul nou dacă autorii nu s-ar fi mărginit numai la simple afirmații, ceea ce au mai făcut și alții înainte, ci ar fi căutat să facă o mai adîncă analiză a fenomenelor din ambele țări și să demonstreze în mod documentat această teză. Ar fi fost într-adevăr un aport serios.

În legătură cu sistemul de transcriere a statisticilor sînt de asemenea cîteva lucruri de spus. Autorii nu respectă întotdeauna întocmai cifrele din izvoarele pe care le folosesc.

Referitor la suprafețele de pămînt atribuite împroprietăriților, la p. 101, bunăoară, se transcrie un tabel statistic dat de G. D. Creangă în lucrarea *Proprietatea rurală în Romînia*, București, 1907, p. 29. Iată cum apare același tabel în cele două lucrări:

G. D. Creangă		*N. Marcu*	
1. Fruntași	413.201,8 ha	Fruntași	413.201 ha
2. Mijlocași	882.737,3 ha	Mijlocași	882.737 ha
3. Pălmași	384.708,2 ha	Pălmași	384.708 ha
4. Loc de casă și grădină atribuit celor trei categorii:	73.535,1 ha		
5. Fără drept de pămînt de hrană numai cu loc de casă și grădină:	12.075,8 ha	Fără drept de pămînt de hrană numai cu loc de casă:	85.610 ha
Total =	1.766.258,2 ha		1.766.256 ha

În afară de diferența de la totaluri, în tabelul dat de N. Marcu s-a strecurat însă o greșeală care alterează cu totul realitatea.

Suprafața de pămînt atribuită celor care nu aveau drept la pămînt de hrană, ci numai la loc de casă și grădină, după N. Marcu a fost de 85 610 ha. *În realitate, acestora li s-au împărțit numai 12 075,8 ha.* Deci autorul le atribuie un surplus de 73 535 ha; cifra reprezintă exact suprafața de pămînt atribuită pentru loc de casă și grădină fruntașilor, mijlocașilor și pălmașilor (adică tuturor celor care aveau drept și la pămînt de hrană).

În ceea ce privește comentariile asupra statisticilor vom semnala de asemenea cîteva mici omisiuni:

Comentîndu-se cifrele statistice referitoare la populația Moldovei, date de N. Suțu, la p. 14 se spune: „Din aceste date rezultă că peste 70% din populația țării era populație țărănească. Aceasta arată cît de acută era problema desființării iobăgiei ce trebuia să elibereze de lanțurile obligațiilor feudale mai bine de 2/3 din întreaga populație a țării". Fraza este foarte frumoasă, numai că trebuie ținut seamă de faptul că în această populație țărănească intrau și răzeșii și boierii care erau deja oameni liberi și ca atare nu aveau de ce să fie eliberați.

La p. 46 și 103 se dau două tabele comparative privind suprafețele de pămînt ale țăranilor dinainte de 1805 și evoluția lor pe diverse etape: așezămîntul lui Moruzzi (1805) Regulamentul Organic, Așezămîntul din 1851 și legea din 1864. În aceste tabele credem că s-au strecurat două erori:

a) Una de formulare, și anume că țăranii puteau să folosească în diferite epoci „cît pămînt aveau nevoie" din moșia boierului, „fericire" care ar fi luat sfîrșit în 1805 în Moldova, iar în Țara Românească la Regulamentul Organic. În felul acesta autorii dau o imagine foarte idilică a vieții țărănești. Credem că mai potrivită era formularea: „Cît pămînt se învoiau cu boierii ca să muncească".

b) O alta în ceea ce privește compararea cifrelor. În tabel se prezintă în coloane paralele cifre reprezentînd suprafețele diferitelor categorii de pămînturi atribuite țăranilor în 1805, 1832, 1851 și 1864. Greșeala autorilor constă aici în faptul că termenii de comparație

www.dacoromanica.ro

din 1832, 1851 și 1864 nu pot fi puși alături de cei din 1805, deoarece nu au același conținut. Cifrele date pentru 1805 cuprind numai suprafețele de pășune și fineță la care aveau dreptul țăranii, iar nu și pe cele arabile care se dădeau pe bază de învoială separată. Cifrele din 1832, 1851 și 1864 cuprindeau atît pășunile și finețele, cît și pămîtul arabil.

De asemenea, la p. 102 se afirmă: „Proprietatea moșierească (în care intrau și moșiile statului) din care s-a luat o suprafață de 1 766 256 ha pentru gospodăriile țărănești cuprindea o suprafață de cca 8 milioane ha. După 1864 moșierii rămîn cu o suprafață de 6 300 000 ha". Afirmația, așa cum este formulată, cuprinde două erori:

Una de calcul și anume, luînd ca bune cifrele date de autori, chiar cu rezerva acelui „cca", dacă din 8 000 000 ha se scad 1 766 256 ha nu rămîn 6 300 000 ha ci numai „cca" 6 233 744 ha. Diferența de 66 256 ha socotim că nu este o cifră de neglijat, dacă ținem seama că suprafața totală a pămîntului repartizat țăranilor fruntași din toată Oltenia (cinci județe) se ridica la 65 283 ha.

O a doua este aceea că suprafața de „6 300 000 ha" cu care spun autorii că au rămas moșierii în 1864 nu corespunde realității, pentru că aici au fost înglobate și moșiile statului, care rămăseseră, tot după calculele autorilor, la „1 700 000 ha". Deci acceptînd cifrele cărții, moșierii în realitate au rămas să stăpînească numai „4 600 000 ha" (în acestea intrînd și pădurile și pășunile).

În același paragraf mai găsim însă și o altă scăpare și anume aceea că imediat după ce se face calculul semnalat mai sus se defalcă separat încă o dată pămînturile acordate clăcașilor și însurăților pe moșiile statului. Astfel, aceste pămînturi ale statului apar puse la socoteală de două ori, ceea ce denaturează mult realitatea.

Referitor la drepturile de împroprietărire, la p. 104 se poate citi: „Urmărind menținerea marilor moșii boierești, alcătuitorii «legii rurale» de la 1864 specificau că în nici un caz suprafețele de pămînt acordate sătenilor nu vor putea depăși 2/3 din moșia boierească, fără a socoti pădurile care rămîneau în întregime moșierilor (în afara cotei de 1/3 din moșie). Aceasta însemna că un număr mare de foști țărani clăcași rămîneau fără pămînt, întrucît cota de 2/3 din moșie nu ajungea pentru a împărți pămînt tuturor sătenilor îndreptățiți după lege și în întinderile prevăzute. Posibilitatea creată prin lege ca acești săteni ce rămîneau fără pămînt să cumpere terenuri din moșiile statului, nu numai că nu a fost pusă în practică de regimul burghezo-moșieresc de după 1866, dar aceste moșii au fost folosite pentru împroprietărirea moșierilor și într-o măsură mai mică pentru întărirea puterii economice a burgheziei satelor". Credem că cele susținute aici sînt eronate și pot da naștere la confuzii pentru cititorii mai puțin documentați. În primul rînd, țăranii care nu putuseră să primească pămînt din moșiile particulare au primit suprafețele legale din moșiile statului, așa cum demonstrează însăși autorii cu două pagini mai înainte (p. 102). În al doilea rînd, vînzarea pămîntului din domeniile statului după 1866 a fost pusă în aplicare, fapt menționat și de autori de cîteva ori în cuprinsul lucrării. Afirmația că aceste terenuri s-au folosit numai „pentru împroprietărirea moșierilor și într-o măsură mai mică pentru întărirea puterii economice a burgheziei satelor" ni se pare de asemenea eronată.

Cu privire la însurăței, la p. 105 se afirmă că li se tăia prin legea de la 1864 dreptul la împroprietărire. În realitate nu pierdeau acest drept pentru că în art. 6, al *b* al legii se preciza: „Vor avea facultatea de a se strămuta pe moșiile statului cele mai apropiate... b) spornicii (însurăței) ce nu vor avea locuri în cuprinderea legilor în ființă"[1]. Afirmația că această prevedere nu s-ar fi pus în aplicare niciodată nu corespunde realității. Conform art. 5 și 6 din lege s-au împroprietărit în total 48 342 familii ale însurăților cu o suprafață totală

[1] Sturdza-Scheianu, *op. cit.*, s. I, vol. II, p. 894.

www.dacoromanica.ro

de 228 328,9 ha, loturile lor mergînd pînă la 6 ha[1]. Interpretarea pe care o dau autorii acestei împroprietăriri și anume că ar fi vorba de o vînzare (vezi p. 102) nu poate fi acceptată, întrucît ea s-a făcut în virtutea aceleiași legi (din 1864) și în aceleași condiții de plată ca și împroprietărirea clăcașilor.

Ca o observație generală care se referă mai mult la partea a doua a lucrării, ținem să atragem atenția asupra faptului că în unele din recensămintele folosite în lucrare este vorba de numărul contribuabililor fiscali, care nu este totdeauna egal cu cel al gospodăriilor, așa cum se interpretează în lucrare.

Un aspect nou asupra căruia ne oprim este acela că autorii, prin „reforma din 1864", înțeleg numai împroprietărirea clăcașilor din acel an.

Credem că mai just ar fi ca prin „reforma din 1864" să se înțeleagă:

1. Împroprietărirea clăcașilor
2. Împroprietărirea însurăților
3. Vînzarea bunurilor statului.

Toate acestea sînt urmările unei singure legi. În tot cazul cel puțin primele două nu pot fi separate. De altfel în unele părți ale lucrării înșiși autorii sînt nevoiți să le privească ca atare.

Privită astfel problema, statistica se modifică radical în sensul următor: Prin legea de la 1864 au fost împroprietărite:

	467 840 familii clăcași cu	1 766 258,2 ha și
	48 342 familii însurăței cu	228 328,9 ha
Total	516 182 familii cu	1 994 587,1 ha

Aceste cifre ar trebui să stea la baza discuției atît în prima cît și în cea de a doua parte a lucrării. Deci în 1878 existau în Romînia 516 182 familii împroprietărite cu loturi sub 10 ha.

Pentru studierea procesului de diferențiere a țărănimii este absolut necesar să se țină seamă de legile de vînzare a bunurilor statului, ele reprezentînd cifre serioase a căror importanță în nici un caz nu poate fi neglijată așa cum reiese din lucrare. Din punct de vedere statistic, rezultatele aplicării a două legi, din 1881 și 1889[2], se prezintă în felul următor:

Prin legea din 1881 și 1889 s-au vîndut în loturi mai mici de 10 ha:

În 1881	23 069,7 ha	la 4 970 familii
În 1889	526 233,2 ha	la 105 165 familii
Total	549 302,9 ha	la 110 135 familii

Prin legile din 1881 și 1889 s-au vîndut în loturi mai mari de 10 ha:

În 1881	8 228,4 ha	la 1 716 familii
În 1889	11 690,1 ha	la 1 163 familii în loturi de 10 ha
	8 670,5 ha	la 386 familii în loturi de 25 ha
Total	28 589,0 ha	la 3 265 familii.

Deci, prin cele două legi s-au vîndut din bunurile statului *un total de 577 891,9 ha la 113 400 familii*. Cifrele reprezentînd suprafețele vîndute nu se poate să nu fie luate în

[1] G. D. Creangă. *op. cit.*, p. XXXII.
[2] Dr. C. Jormescu și Popa Burcă, *Harta agronomică a Romîniei*, București 1907.

www.dacoromanica.ro

seamă, ele ridicîndu-se la cca 1/3 din totalurile pămînturilor împărțite clăcașilor la 1864. O bună parte din pămînturile vîndute au fost cumpărate de chiaburi așa cum se arată și în lucrare, și numai în foarte mică măsură de moșieri. Tocmai din acest punct de vedere cifrele semnalate de noi au importanța lor pentru că așa se poate vedea mai clar cum guvernele au căutat să întărească acea pătură din burghezia satelor — chiaburimea — și că proprietatea chiaburească nu s-a întărit numai pe seama pămînturilor vîndute de țăranii săraci și mijlocași.

Un alt factor, care chiar dacă nu are un rol determinant în procesul de pauperizare a țărănimii, dar nu poate fi în nici un caz neglijat, așa cum fac autorii, este acela al creșterii populației țării. În „analizele" prezentate atît în prima cît și în cea de a doua parte a lucrării factorul demografic este numai amintit, fără să mai constituie el însuși obiectul unei analize.

Iată cîteva cifre privind creșterea populației în epoca 1864—1910[1].

Populația Rominiei, în 1864, era de cca 4 093 452 locuitori, iar în 1910 de cca 6 966 002 locuitori. Deci în răstimpul menționat avem o creștere de cca 2 872 550 locuitori. Pentru a ne da seama de ritmul de creștere al populației, menționăm că făcîndu-se calculul pe cîte un deceniu avem următoarele rezultate :

Populația	în 1864 :	4 093 452	locuitori					
„	„ 1874 :	4 361 135	„	— a crescut	cu	267 683	locuitori	
„	„ 1884 :	4 862 037	„	— „	„	„ 500 902	„	
„	„ 1894 :	5 554 706	„	— „	„	„ 692 669	„	
„	„ 1904 :	6 392 273	„	— „	„	„ 837 567	„	
„	„ 1910 :	6 966 002	„	— „	„	„ 573 729	„	

După cum se vede avem de-a face cu un ritm destul de accelerat în creșterea populației. Dacă ținem seamă de gradul scăzut de dezvoltare a industriei în epoca respectivă și ca atare de posibilitățile limitate de a absorbi brațele de muncă furnizate de sat, precum și de sistemul de moștenire a proprietății stabilit de legile în vigoare, nu se poate ca sporul demografic să nu fi avut o influență asupra proprietății țărănești.

De asemenea, credem că s-a trecut mult prea ușor peste problema creditelor și băncilor, iar un aspect cu totul neglijat este acela al luării în arendă a pămînturilor de către țărani. În lucrare s-a prezentat numai arendarea pămînturilor țărănești. Deci, problema arenzii trebuia examinată sub acest dublu aspect.

Dacă aceste observații se luau în considerație, credem că unele concluzii la care vrea să ajungă lucrarea erau cu mult schimbate, și poate că și unele din îndoielile autorilor în ceea ce privește exactitatea propriilor lor procente și concluzii ar fi dispărut. O astfel de îndoială este cea de la p. 183, relativă la ritmul de diferențiere a țărănimii.

O altă observație generală este aceea că autorii dau dovadă de un excesiv spirit critic și de o totală rezervă față de statisticile publicate de autorii burghezi, pe care totuși ei le folosesc după aceea în lucrare. Cititorul, pînă la urmă, rămîne cu impresia că aproape toate datele sînt false și incomplete. Fără a ne transforma într-un apărător al istoriografiei burgheze, ne punem numai întrebarea : dacă aceste date, care constituie premisele documentare de bază ale lucrării, sînt false și incomplete, cum pot fi concluziile? Și dacă de la început autorii, așa cum reiese din text, și-au dat seama de valoarea premiselor, de ce s-au mai apucat să scrie lucrarea? Sau, dacă au constatat această situație, de ce nu au înlocuit acele statistici „false" cu cele care le-au dat posibilitatea să-și dea seama de „falsitatea"

[1] *Anuarul statistic al Romîniei*, București, 1912, p. 15. Calculele s-au făcut pe baza acestor cifre date cu aproximație.

www.dacoromanica.ro

primelor? Desigur că lucrurile nu stau chiar așa ; prin aceasta am vrut numai să arătăm unde poate duce un exces de critică și rezerve.

În ceea ce privește alte observații referitoare la partea a doua a lucrării, renunțăm de a le mai face, întrucît o parte din ele au făcut obiectul recenziei lui Tudor Paul mai sus menționate, iar altele, dacă le-am face în lumina celor arătate de noi mai sus, ar depăși cadrul articolului de față.

Ca o concluzie generală trebuie să spunem că încercarea de a prezenta reforma din 1864 și urmările ei într-o lumină marxistă este meritorie. Dacă s-ar fi lucrat cu mai multă atenție și scăpările ar fi fost mai puține, desigur că lucrarea ar fi fost mai valoroasă. O bună parte din vina pentru aceste scăpări, *din care noi am semnalat numai o parte*, ca exemplificări, revine și editurii care n-a supus lucrarea în prealabil unui riguros control științific.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro

ATITUDINEA MINISTRULUI AUSTRO-UNGARIEI LA BUCUREȘTI FAȚĂ DE RĂSCOALA DIN 1907 REFLECTATĂ ÎN RAPOARTELE SALE DIPLOMATICE

DE

C. COMAN

În bogata și documentata sa corespondență adresată ministrului de externe Aehrenthal la Viena în 1907, prințul de Schönburg-Hartenstein, ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei la București, a rezervat un loc important evenimentelor legate de răscoala țăranilor din Romînia. Astăzi, rapoartele trimisului Austro-Ungariei prezintă un îndoit interes: ca mărturie a *răsunetului* pe care l-a stîrnit în diplomația habsburgică lupta maselor țărănești din țară și ca *izvor de informații* pentru cunoașterea unuia „din cele mai remarcabile episoade ale răsturnării sociale care se înfăptuiește astăzi sau se va înfăptui de abia în multe părți" după cum se exprima Schönburg într-un raport confidențial din 18 aprilie 1907, referindu-se la răscoală[1].

Este de la sine înțeles că în aceste rapoarte, Schönburg expune știrile privitoare la răscoală numai în măsura în care ele se leagă de interesele Austro-Ungariei. Astfel, putem desprinde două probleme centrale în jurul cărora gravitează aproape toate informațiile diplomatului austriac referitoare la desfășurarea evenimentelor din 1907:

— necesitatea reprimării energice a răscoalei și implicit eventualitatea unei intervenții a armatei austro-ungare în Romînia în cazul că forțele interne s-ar fi dovedit insuficiente;

— situația internă a țării din punct de vedere economico-social în ajunul și în urma răscoalei (chestiune interesînd atît pe capitaliștii austriaci îngrijorați de fluctuațiile pieței românești, cît și pe proprietarii de moșii din imperiul habsburgic vecin care vedeau cu teamă extinderea focului răscoalei și pe teritoriul lor).

În privința reprimării răscoalei, Schönburg adoptă următorul punct de vedere: în uriașa încleștare de forțe a claselor antagoniste în prezență, orice fel de represalii sînt justificate:

[1] Anexa V.

www.dacoromanica.ro

„Hoarde sălbatice au pus la cale adevărate vînători împotriva moşierilor şi a personalului lor, precum şi a ţăranilor mai înstăriţi, bunurile şi pămînturile acestora fiind prădate sau incendiate şi cadavrele mutilate.

Este deci justificat (dacă nu legal) faptul că ofiţerii la rîndul lor n-au fost îndurători în cursul reprimării răscoalei [...].

Soldaţii au aplicat deseori bătăi cu o cruzime brutală, frîngînd oasele, astfel că drept urmare s-au ivit şi cazuri mortale.

În ziarele de aici nu se spune nici un cuvînt despre toată această chestiune"[1].

Schönburg arată însă că nu se poate conta întotdeauna pe trupele româneşti şi dă informaţii precise despre unele cazuri de defecţiune din armată — cazuri care oricînd puteau justifica o intervenţie austro-ungară în România. Astfel, el citează exemplul unui „întreg detaşament al regimentului 5 infanterie Vlaşca [care] a stat sub învinuirea de a fi pricinuit moartea locotenentului Niţulescu, prin neexecutarea ordinelor militare" [2], relatînd în legătură cu acest caz următoarele:

„Locotenentul Niţulescu primise ordin de a apăra cu detaşamentul lui conacul Stăneşti[3] împotriva ţăranilor răsculaţi. În timp ce aproximativ 2000 de ţărani înarmaţi — printre care se aflau şi 14 rezervişti care au refuzat să se conformeze ordinelor de chemare — se apropiau de conac, locotenentul Niţulescu comandă „foc" !

Soldaţii n-au dat ascultare comenzii şi au părăsit pe comandantul lor, în urma cărui fapt ţăranii l-au ucis. La maltratarea locotenentului au luat parte şi 3 infanterişti din armata activă aflaţi temporar în concediu.

Dezbaterile Curţii Marţiale au durat mai multe zile şi s-au sfîrşit cu condamnarea tuturor acuzaţilor.

Şase subofiţeri au fost condamnaţi la degradare şi muncă silnică pe viaţă, 52 de soldaţi de asemenea la muncă silnică pe viaţă, pentru a nu fi dat ascultare comenzii „foc".

Cei 14 rezervişti care nu s-au conformat ordinului de chemare au fost condamnaţi la 5 ani închisoare, iar cei 3 soldaţi care au participat la maltratarea locotenentului Niţulescu la 20 de ani muncă silnică[4].

În raportul lui către Aehrenthal din 4 aprilie 1907, Schönburg arată explicit posibilitatea intervenţiei armatei austro-ungare în România, în ipoteza că trupele române n-ar fi fost suficiente pentru reprimarea răscoalei. Posibilitatea intervenţiei — aşa cum arată Schönburg — a fos enunţată clar de către fostul ministru de finanţe conservator Take Ionescu:

„La 28 martie înainte de amiază, am primit din Giurgiu telegrama pe care excelenţa voastră o cunoaşte (anexată în copie). L-am căutat pe dl. Jean Lahovary şi l-am întrebat ce are de gînd să facă pentru protecţia consulatului şi a coloniei de la Giurgiu. După părerea lui [faptul] că trupele au refuzat să dea ascultare nu corespunde adevărului. I-am replicat că ştirea mi-a fost confirmată chiar acum din sursă competentă. L-am rugat să-mi spună cu toată sinceritatea cum stau lucrurile. Sînt nevoit să insist ca înainte de toate să se apere consulatul şi să ia de îndată măsurile de rigoare pentru punerea în siguranţă a coloniei noastre. „Ce vreţi să fac, dacă nu-mi stă în putinţă, „ripostă dl. Lahovary", trupele şi-au primit ordinele, eu nu pot vrăji altele". A urmat apoi o convorbire telefonică între dînsul şi ministrul de război. Acesta din urmă dădu asigurarea că noi trupe ar fi pornit spre Giurgiu.

Cu puţin înainte, dl. Take Ionescu mi-a descris situaţia ca excesiv de critică şi a mers atît de departe încît să-mi spună că nu i se parea exclus ca ajutorul nostru militar să

[1] Anexa VI.
[2] Anexa VII.
[3] Proprietatea lui Al. L. Lahovary.
[4] Anexa VIII.

www.dacoromanica.ro

devină necesar. Am considerat atunci oportun de a cere o lămurire în această chestiune ministrului de externe şi de a mă pune la dispoziţia lui"[1].

Asupra personalităţii lui Take Ionescu, Schönburg revine cu insistenţă, consacrîndu-i un raport special din care rezultă că din însuşi evenimentul răscoalei, fostul ministru conservator a ştiut să tragă profit : „Dacă respectuosul nostru raport are ca unică temă persoana fostului ministru de finanţe, aceasta se datoreşte faptului că evenimentele politice interne din ultima vreme şi în special din perioada tulburărilor sînt strîns legate de [numele] d-lui Take Ionescu.

Dar în prealabil mai vreau să fac aici o observaţie tot în legătură cu persoana sa : dl. Take Ionescu pare să fi fost singurul membru al cabinetului conservator informat de ceea ce se petrecea în sînul ţărănimii şi care cu mult înainte a presimţit izbucnirea gravelor evenimente. Cam pe la începutul lunii februarie, colegul meu german [2] mi-a vorbit de temerile lui Take Ionescu în această privinţă. Ministrul de finanţe mi-a semnalat şi mie acest pericol, într-un timp cînd aceasta nu părea să preocupe încă pe nimeni.

In ultima vreme, dl. Take Ionescu a lucrat din nou cu excepţională dibăcie şi înţelepciune, fiind astfel de folos lui însuşi şi Rominiei (sper să nu comit o nedreptate, menţionînd mai întîi acest „lui însuşi"). Dl. Take Ionescu avea în ultimul timp o singură temere şi anume coaliţia Carp-Cantacuzino, care l-ar fi putut pune pe linie moartă. De aceea a luptat din răsputeri ca să provoace căderea cabinetului căruia îi aparţinea, înainte ca eventualitatea de care se temea atît de mult să se producă şi ca să împingă pe liberali la cîrma ţării,

Dl. Take Ionescu a dat deci lovitura de moarte propriului său cabinet, îngăduind astfel regelui să se dezbare de dl. Cantacuzino şi să-l cheme pe dl. Sturdza ; şi aceasta încă la momentul oportun cînd în urma răscoalei, primejdia ajunsese la punctul culminant. De abia venise dl. Sturdza la putere că dl. Take Ionescu se pusese la dispoziţia fostului său rival cu întreaga Cameră care-i era devotată, oferindu-i astfel mijloacele necesare pentru înăbuşirea răscoalei:

În felul acesta el a adus un serviciu tronului şi ţării pe care maiestatea sa nu-l va uita" [3].

Cabinetul liberal care succedă guvernului conservator din care Take Ionescu făcea parte va corespunde oare situaţiei şi va şti să pună capăt încordării dăinuind în ţară şi după încetarea propriu-zisă a răscoalei ?

Fără să dea un răspuns precis la această întrebare, Schönburg se arată oarecum sceptic, observînd că „dl. Sturdza pare să nu mai posede pe deplin supleţea necesară pentru a deţine şi în acest cabinet cu exclusivitate rolul de conducere. A devenit îndeosebi de o excesivă încetineală, ceea ce din păcate se manifestă şi în rezolvarea afacerilor curente"[4]. În cuprinsul aceluiaşi raport el subliniază că „domnul Sturdza a devenit cu timpul într-adevăr tipul unui politician *conservator*". Cît despre generalul Averescu, făcînd parte din acelaşi cabinet, „el nu s-a ocupat niciodată de politică, e doar un soldat" [5].

*

Din scepticismul pe care Schönburg îl manifestă în chestiunea potolirii definitive a răscoalei şi a capacităţii guvernului chemat să cîrmuiască ţara în aceste momente critice, rezultă în mod nemijlocit o neîncredere în perspectivele economice ale ţării. Dintr-un raport în care analizează situaţia economică a ţării — la 18 aprilie 1907 — extragem următoarele :

„..Statul va avea mult de cheltuit, în primul rînd cu bugetul armatei. Menţinerea trupelor la nivelul actual de 140 000 oameni îi costă 200 000 lei zilnic. Domnul Sturdza, după spusele

[1] Anexa II.
[2] H. von Kiderlen-Wächter, ministrul plenipotenţiar al Germaniei în 1900—1908.
[3] Anexa I.
[4] Anexa VII.
[5] Idem.

www.dacoromanica.ro

lui, s-a şi înţeles cu generalul Averescu ca rezerviştii să se poată întoarce la vetrele lor cît mai curînd cu putinţă, ceea ce ar reduce cheltuielile zilnice ale statului aproape la jumătate şi pe lîngă aceasta ar permite rezerviştilor să-şi lucreze pămîntul, fapt care prezintă astăzi cea mai mare însemnătate din punct de vedere economic: este necesar ca ţăranul să reia munca cîmpului.

Menţionez aci, în paranteză, că după cum s-a dovedit, răscoala a fost plănuită pe timpul secerişului. Ea a izbucnit în mod prematur. Aceasta însă dovedeşte necesitatea intensificării măsurilor de prevedere pe timpul recoltei, spre a zădărnici de la bun început o reînoire a răscoalei. Consecinţele acesteia, pe timpul secerişului, ar fi îndoit de grele.

Din excedentul de 100 milioane, de care Take Ionescu pretindea că dispune la sfîrşitul anului bugetar, ministrul de finanţe Constantinescu a declarat acum vreo 8 zile că nu mai avea decît 19 milioane. La acest deficit, care de altfel pare explicabil ca urmare a măsurilor militare, se mai adaugă pentru statul romîn, ca o nouă urmare a răscoalei, deficitul care desigur este de aşteptat de la vămi, impozite şi chiar monopoluri. Despre chestiunea despăgubirilor asupra cărora mi-am permis să raportez în alt loc, nici nu poate fi vorba acum.

Datele parţiale cu privire la cuantumul pagubelor sînt atît de diferite în cadrul sumei globale, încît nici nu mai merită osteneala să fie repetate. Nu cred că m-aş face vinovat de exagerare dacă aş spune că această cifră variază între 30—200 sau poate chiar şi mai multe milioane. Prima cifră — şi cea mai mică — a fost indicată ca justă şi de un ziar liberal apropiat de guvern, ceea ce nici n-ar mai trebui să menţionez.

Totuşi, după cît se pare, pînă în prezent nu s-au produs prea multe falimente. Pentru unii răscoala ţărănească a constituit doar un pretext pentru declararea de faliment" [1].

Din această analiză o concluzie se impune limpede:

„O anumită prudenţă ar fi de recomandat exportatorilor noştri pînă la noi perspective mai largi şi mai precise"[2].

În acest climat de nesiguranţă, Schönburg, conştient de faptul că noi mişcări ţărăneşti pot izbucni la orice moment (condiţiile economico-sociale rămînd aceleaşi) condamnă guvernul romîn pentru inerţia de care dă dovadă în rezolvarea problemei agrare:

„Va stărui oare Romînia în politica ei uşuratică de partid impusă de interese personale sau se va dedica sarcinilor concrete care o aşteaptă?

Legile şi decretele nu sînt de mare folos în această privinţă, ci ar trebui să se procedeze la o ridicare a nivelului de trai în general" [3].

După părerea lui Schönburg situaţia materială mizerabilă a ţăranului romîn ar fi suficientă pentru a explica izbucnirea răscoalei, celelalte cauze de ordin extern neavînd decît un rol secundar:

În mod oficial, şi astăzi „se caută organizatorii mişcării şi se descoperă firele care în parte duc din străinătate în spre Romînia".

„Socotesc aceasta drept o frază emisă mai mult sau mai puţin în scopul de a îndepărta atenţia de la lipsurile *interne* şi uneltirile *secrete* care sînt ele însele îndestulătoare pentru a explica mişcarea.

Mi-am îngăduit într-un raport anterior să arăt că trebuie firesc ţinut seama şi de unele influenţe externe, înainte de toate de vecinătatea cu Rusia [...].

Domnul Sturdza vorbeşte şi de unele influenţe care provin de la anarhiştii din Apusul Europei. Şi această presupunere ar putea pînă la un anumit punct să fie întemeiată. Dar

[1] Anexa IV.
[2] Idem.
[3] Anexa VI.

www.dacoromanica.ro

pentru explicarea răscoalei nu este nici decum nevoie de această referire la influenţele din afară. Situaţia existentă în ţară e suficient de grăitoare"[1].

În acelaşi raport Schönburg subliniază condiţiile de viaţă mizerabile ale ţăranului romîn;

„Cine susţine că ţăranului romîn îi merge bine vorbeşte pe semne de cazuri excepţionale, care pot fi chiar foarte numeroase. Ca regulă generală însă amintesc de bîntuirea pelagrei, boală care nu poate fi denumită altfel decît boala sărăciei, întrucît ea provine îndeosebi din alimentaţia exclusivă cu porumb. Înafară de aceasta mă refer şi la alte rele, ca starea locuinţelor la ţară. Vizuinile pe care moşierii şi arendaşii localnici le oferă ca adăpost muncitorilor agricoli sezonieri veniţi din Ungaria, Slovenia sau Bucovina reprezintă pentru unele regiuni «locuinţa muncitorului» obişnuită. La reclamaţiile făcute de noi, se invocă pretextul că ţăranul romîn se simte bine în aceste vizuini.

În Romînia nu există încă un cadastru. Carp pe vremea lui, vroia deja să-l introducă. Însă cheltuielile (15 milioane) au inspirat — *pe cît se spune* — temeri. Consecinţele acestei deficienţe constau în faptul că ţăranul nu izbuteşte să-şi dobîndească drepturile în diferendele hotarnice şi că pe bună dreptate s-a înrădăcinat în el convingerea că e înşelat din toate părţile"[2].

În faţa realităţii care i se impune, prinţul de Schönburg, depăşindu-şi propriile sale limite de clasă, este nevoit să recunoască că ţăranul romîn e în adevăr lipsit de mijloace de producţie şi că „setea de pămînt" constituie una din cauzele principale ale răscoalei:

„Prin legiuirea din 1864 s-a trezit în ţăranul romîn un sentiment care ar putea fi denumit „setea de pămînt". S-a împărţit periodic ţăranilor din pămînturile statului (ultima dată sub Carp, cred, pe la sfîrşitul deceniului al 8-lea (din sec. XIX)[3], astfel că s-a infiltrat în ei ideea că se vor face iarăşi noi împărţiri. Lozinca folosită de agitatori care glăsuiau: „La luptă împotriva boierului care vă acaparează pe nedrept proprietatea şi pămîntul" pare să fi prins imediat"[4].

În vîlvătaia focului aprins de răscoală, creşterea combativităţii revoluţionare a ţărănimii legată de proletariatul din oraşe se oglindeşte în mod nemijlocit în rapoartele lui Schönburg?

„Last, but not least[5], în cercetarea cauzelor răscoalei ţărăneşti, trebuie subliniată una dintre ele, care pare să fi jucat un rol important, poate cel mai important dar care în nici un caz nu priveşte numai Romînia. Mă refer la creşterea ideii de revoluţie care poate fi pretutindeni observată. Această idee care pluteşte în aer ca germenele unei boli contagioase găseşte din păcate aici în Romînia teren cum nu se poate mai prielnic. La aceasta contribuie în cel mai înalt grad înclinaţia specifică morală şi intelectuală a romînului. Proletariatul se dezvoltă în oraşele din Romînia iar în ceea ce priveşte populaţia de la ţară, după cum am văzut, a trebuit numai o scînteie ca să dezlănţuie „la bête humaine"[6].

Din cele expuse pînă aici rezultă că pe lîngă ştirile şi aprecierile ce le conţine cu privire la însemnătatea răscoalei din punctul de vedere al unui ministru plenipotenţiar austro-ungar, corespondenţa lui Schönburg reflectă şi aspecte din mişcarea ţărănească, vădind conţinutul profund revoluţionar al revendicărilor maselor deposedate.

Considerăm prin urmare că rapoartele diplomatice ale lui Schönburg contribuie la o mai adîncită documentare în studierea unor aspecte ale luptei de clasă în primăvara anului 1907.

---

[1] Anexa V.
[2] Idem
[3] Legea din 7 aprilie 1889 prin care se prevedea vînzarea moşiilor statului în loturi de 5,10 şi 25 ha cu scopul de a se crea o burghezie sătească.
[4] Anexa V.
[5] În lb. engleză, în text (trad. „ultima chestiune, dar nu cea din urmă ca importanţă").
[6] Anexa V.

www.dacoromanica.ro

ANEXE

I

Schönburg an Aehrenthal

Nr. 15 E Bukarest, 3 April 1907

Wenn dieser ergebenste Bericht die Person des gewesenen Finanzministers zum allei nigen Thema hat, so ist dies insoferne berechtigt, als die innerpolitischen Vorgänge der letzten Zeit und speciell während der Dauer der Unruhen enge mit Herrn Take Jonescu verknüpft sind.

Ich möchte aber hier noch etwas anderes vorrausschicken, was ebenfalls auf ihn Bezug hat. — Herr Take Jonescu scheint das einzige Mitglied des conservativen Cabinets gewesen zu sein, welches über das, was unter der Bauernschaft vorgieng informirt war und den Eintritt ernster Ereignisse schon durch längere Zeit vorausahnte. — Es dürfte zu Anfang des Monates Februar gewesen sein, dass mir mein Deutscher College von den in dieser Hinsicht gehegten Befürchtungen Jonescu's sprach Auch mir hat der Finanzminister von dieser Gefahr zu einer Zeit gesprochen, als noch Niemand Anderer sich irgendwie mit derselben zu beschäftigen schien.

Herr Take Jonescu hat in der letzten zeit wieder mit ausserordentlicher Geschicklichkeit und Klugheit gehandelt,—er hat dadurch sich selbst und Rumänien genützt (Ich hoffe, dass ich gegen ihn keine Ungerechtigkeit begehe, wenn ich das „sich selbst" voranstelle). —

Herr Jonescu hatte in letzter Zeit nur eine Angst, und die war — eine Coalition Carp — Cantacuzène, welche ihn selbst entbehrlich gemacht hätte. Sein ganzes Sinnen war also darauf gerichtet, das Cabinet, dem er angehörte, vor dem Eintritt dieser von ihm so gefürchteten Eventualität zu Falle und die Lieberalen an's Ruder zu bringen.

Herr Take Jonescu hat also dem eigenen Cabinet den Todesstoss versetzt und hat es dadurch dem Könige ermöglicht, Sich des Herrn Cantacuzène zu entledigen und noch rechtzeitig — als die Noth in Folge der Bauernbewegung am höchsten war, — Herrn Sturdza zu berufen. Kaum war Herr Sturdza am Ruder, so stellte sich Take Jonescu seinem alten Gegner mit der ganzen ihm ergebenen Kammer vollständig zur Verfügung und gab ihm dadurch die nöthigen gesetzlichen Mittel zur Niederringung des Aufstandes in die Hand. Er hat dadurch dem Throne und dem Lande einen Dienst erwiesen, den Seine Majestät der König ihm nicht vergessen wird.

Schönburg

(Copie în limba germană la Biblioteca Acad. R.P.R. Secția manuscrise. Arhiva palatului, mapa nr. XVIII, f. 60) (1907)

II

Schönburg an Aehrenthal

Bukarest, 4. April 1907.

Die Zeit welche dem Regierungswechsel unmittelbar vorangieng und folgte, war kritisch.

Am Vormittag des 25. März erhielt ich das Euer Excellenz bekannte Telegramm aus Giurgevo (es liegt in Abschrift bei). Ich suchte Herrn Jean Lahovary auf und fragte ihn was er zum Schutz des Consulates und der Colonie in Giurgevo zu thun gedanke.— Dass die Truppen versagt hätten, meinte er, sei nicht richtig. Die Nachricht sei mir, erwiderte ich, soeben von competenter Seite bestätigt worden. Ich bat ihn mir ganz aufrichtig zu sagen wie die Dinge stünden. Ich müsse darauf dringen, dass man vor Allem das Consulat schütze und auch betreffs der Sicherheit unserer Colonie sofort die nöthigen Massnahmen treffe. „Was wollen Sie, wenn ich es nicht kann", erwiderte Herr Lahovary, „die Truppen sind bereits alle disponirt, ich kann keine anderen herzaubern". — Es folgte sodann ein Gespräch am Telephon zwischen ihm und dem Kriegsminister. Lezterer versicherte, dass neue Truppen nach Giurgevo abgegangen seien.

Herr Take Jonescu hatte mir kurz vorher die Situation als eine aeusserst kritische bezeichnet und war so weit gegangen mir zu sagen, es scheine ihm nicht ausgeschlossen, dass „unsere militärische Hülfe nothwendig sein würde". Ich hielt also den Moment für gekommen, mir

www.dacoromanica.ro

über diese Frage beim Minister des Aeussern Klarheit zu verschaffen, und mich ihm zur Verfügung zu stellen, falls die Lage eine kritische Wendung nehmen sollte. Ohne die Dinge bei ihrem Namen zu nennen, verstanden wir uns gleich. Aus seiner Antwort war zu entnehmen, dass er im Gegensatz zu Take Jonescu, den Eintritt einer solchen Eventualität überhaupt nicht für discutabel halte.

Schönburg

(Copie în limba germană la Biblioteca Acad. R.P.R. Secția manuscrise. Arhiva palatului, mapa nr. XVIII, f. 236) (1907)

III

Telegramă anexată la raportul din 4 aprilie 1907 — anexa II—)

Helf an Schönburg

Tel. Giurgevo, 25. März 1907.

Erster Zusammenstoss Abends. 21 Kilometer von Giurgevo versagten Truppen. Überfall der Stadt befürchtet. Für den Schutz der Colonie und des Consulates keine Garantie. Bauern begehen schreckliche Gräuel.

Helf.

(Copie în limba germană la Biblioteca Acad. R.P.R. Secția manuscrise. Arhiva palatului, mapa nr. XVIII, f. 238) (1907).

IV

Schönburg an Aehrenthal

No. 19 D. Bukarest, am 18. April 1907

Die Frage ob Rumänien durch die Bauernrevolte wirthschaftlich sehr gelitten hat, ist heute noch schwer zu beantworten. Meiner Ansicht nach kann man sagen, dass Rumänien, dank der raschen und energischen Niederwerfung derselben, wirthschaftlich gesprochen, aus der Affaire mit einem blauen Auge davongekommen ist. Damit soll aber keineswegs gesagt sein, dass die neuen Lasten, welche dem Staate, dem Lande und dem Einzelnen aus der Revolte erwachsen sind, gering zu veranschlagen wären.

Meiner unmassgeblichen Ansicht nach, kommt hierbei Alles auf zweierlei an: Erstens ob die nächste Ernte eine gute ist (bejahenden Falles könnten dann alle neuen Lasten relativ leicht ertragen werden), zweitens ob die Revolte eine ganz vereinzelte Episode darstellt oder [eher][1] das erste Glied in einer Kette neuer Aufstände bilden wird.

Selbst im ersteren, günstigen Falle wird dem Staate vor Allem das Heeresbudget viel kosten. Die Erhaltung der Truppen auf dem gegenwärtigen Stande von 140.000 Mann kostet ihm täglich 200.000 lei. Herr Sturdza hat denn auch, wie er mir sagte, mit General Averescu vereinbart, dass die Reservisten sobald als möglich wieder nach Hause gehen können, was die täglichen Staatslasten fast um die Hälfte verringern dürfte und es [nebst dem][2] Reservisten ermöglicht, sein Feld zu bestellen. Dieses letztere Moment ist vom volkswirthschaftlichen Standpunkte heute das allerwichtigste — der Bauer muss mit dem Anbau beginnen.

Ich bemerke hier en paranthèse, dass die Revolte erwiesenermassen für die Erntezeit geplant war. Der Ausbruch erfolgte zu früh. Dies beweist aber die Nothwendigkeit, dass man eben bei der Ernte erhöhte Vorsichtsmassregeln trifft, um eine Wiederholung der Revolte von vorneherein unmöglich zu machen. Die Folgen einer solchen wären um die Erntezeit natürlich doppelt schwere.

Von den etwa 100 Millionen Ueberschuss, über welche Herr Take Jonescu am Ende des Budgetjahres angenblich verfügte, erklärte Finanzminister Costinescu vor etwa acht Tagen nur noch 19 Millionen zu besitzen. Zu diesem Ausfall, der übrigens als Folge der militärischen Massnahmen erklärlich erscheint, gesellt sich für den rumänischen Staat als weitere Folge der Revolte: der doch gewiss zu gewärtigende Ausfall bei den Zöllen, bei den directen Steueru

[1] Greșit transcris în copie: „aber" în loc de „eher".
[2] Greșit transcris în copie: „nebstdem dem" în loc de „nebst dem".

www.dacoromanica.ro

und selbst bei den Monopolen. Gar nicht zu reden von der Schadenersatzfrage, über welche ich an anderer Stelle zu berichten mir erlaube.

Die Angaben über das Verlustregister der *Einzelnen* differiren in der Gesammtsumme so sehr, dass es kaum der Mühe lohnt, diese Angaben zu wiederholen. Ich glaube kaum, dass ich mich einer Uebertreibung schuldig mache, wenn ich sage, dass diese Ziffer zwischen 30 und 200 oder mehr Millionen schwankt. Die erstgenannte niedrigste Ziffer hat, wie ich kaum erst hinzuzufügen brauche, auch ein liberales, der Regierung nahestehendes Blatt als die richtige bezeichnet.

Fallimente hat es gegeben, aber, wie es scheint, bisher nicht viele. Bei manchen dürfte die Bauernrevolte wohl nur den Vorwand zur Fallimentserklärung gebildet haben.

Dass die Kaufkraft des Landes namhaft vermindert wurde und dadurch auch unsere Exportaussichten sich bedeutend verringert hätten, kann ich nicht recht glauben.

Doch masse ich mir hierüber vorläufig kein Urtheil zu. Eine gewisse Vorsicht wird unseren Exporteuren für die nächste Zeit wohl anzurathen sein, bis man wieder einen weiteren und sicheren Ausblick hat.

Schönburg.

(Copie în limba germană la Biblioteca Acad. R.P.R. Secția manuscrise. ' Arhiva palatului, mapa nr. XVIII, f. 76) (1907 .

V

Schönburg an Aehrenthal

Streng vertraulich

No. 19 A-G. Bukarest, am 18. April 1907.

Die rumänische Bauernrevolte hat nur 14 Tage gedauert. Sie drohte nichtsdestoweniger einen Augenblick das ganze Staatsgefüge in Unordnung zu bringen. Diese zwei Momente — ihre kurze Dauer und ihre Heftigkeit — stempeln sie zu einer der merkwürdigsten Episoden der socialen Umwälzung, die sich heute an vielen Orten vollzieht oder noch vollziehen wird.

Am vorletzten Sonntag vor Ostern erstreckte sich die Revolte auf die beiden nördlichen Districte der Moldau. Acht Tage später hatte sie das ganze Land erfasst. In der allgemein eingetretenen Verwirrung musste man für das Wohl des ganzen Staates besorgt sein. Wieder acht Tage später — am Ostersonntag — war Alles zu Ende.

Aber was nun? Ist hiemit die Sache abgethan? Oder stehen die Dinge ebenso wie vor dem Aufstande und kann sich derselbe zu einem späteren Zeitpunkte unter gleichen Umständen wieder vollziehen?

Ich möchte es nicht wagen, auf diese beiden Fragen eine bestimmte Antwort zu geben.

Ich möchte vorläufig bloss einige charakteristische Züge des ersten Entstehens der Bewegung anführen und es versuchen, der Ursache derselben auf den Grund zu gehen.

In manchen der entlegensten Dörfer soll das Gerücht unter den Bauern cursirt haben: der König sei todt, die Königin sei auf Seite der Bauern gegen die Bojaren.

Obiges nur um zu zeigen, was man dem Bauern hier Alles weiss machen kann.

Während der vorjährigen Jubiläums-Ausstellung (welche, nebenbei erwähnt, die gesammte Administration Rumänien's durch Monate verhindert hat, an etwas Anderes, wichtigeres zu denken) hat man von regierungswegen Bauerndelegationen aus allen Districten mit den Popen und Gemeindevorstehern an der Spitze nach Bukarest kommen lassen, um ihnen die Ausstellung zu zeigen. Zugleich hat man ab und zu eine Art von Bauerncongress inscenirt, dem man beispielsweise die Frage der Volksbanken erklärt hat. Zusammengesetzt waren diese Delegationen theilweise auf den intelligentesten und unruhigsten Elementen der Dörfer.

Dies erklärt vielleicht bis zu einem gewissen Grade, wieso eine Verständigung unter den Bauern des ganzen Landes hatt stattfinden können.

Aber noch mehr! Als tausende von Bauern sich in der Hauptstadt befanden, hat ein gewisser Cogalniceanu ihnen mit Conferenzen und Broschüren den Kopf verdreht.

Dieser Cogalniceanu, von dem man jetzt viel mehr spricht, als er es verdient, ist ein Sohn des gewesenen Ministers aus der Zeit des Fürsten Couza. Er hat sich damals durch sein Gesetz der Vertheilung von Staatsgründen an die Bauern einen Namen gemacht und offenbar lassen die Lorbeeren des Vaters den Sohn nicht ruhen.

www.dacoromanica.ro

Cogalniceanu ist übrigens nur Einer unter Vielen.

Unter den Leuten mit unglücklichen, verhetzenden Reformideen möchte ich beispielsweise noch einen nennen, den Universitätsprofessor Jorga.

Officiel wird auch heute noch „nach den Organisatoren der Bewegung gesucht und die Fäden blossgelegt, welche zum Theil auch aus dem Auslande nach Rumänien führen!".

Ich halte dies mehr oder weniger für Phrase, zu dem Zwecke vorgebracht, um den Blick vor den *inneren* Gebrechen und *heimischen* Machenschaften abzulenken, welche allein genügen, um die Bewegung zu erklären.

Ich habe mir bereits erlaubt, in einem früheren Berichte darauf hinzuweisen, dass allerdings auch äussere Einflüsse mit in Rechnung gezogen werden müssen. So vor Allem die Nachbarschaft Russland's. Dann bis zu einem gewissen Grade vielleicht auch die Thatsache, die man doch ebenfalls nicht Rumänien zur Last legen kann, dass die am ärgsten verheerten an der Donau gelegenen Districte von Bauern bulgarischer (zum Theil auch serbischer) Nation bewohnt sind. Gerade diese Bauern, denen es am besten geht, haben die ärgsten Greuel verübt.

Herr Sturdza spricht auch von Einflüssen, die von den Anarchisten des Westens, von Europa herrühren. Auch diese Annahme mag bis zu einem gewissen Grade begründet sein.

Aber zur Erklärung der Revolte bedarf es dieses Hinweises auf äussere Einflüsse keineswegs. Die Zustände im Lande genügen dazu vollkommen. Ich möchte diese inneren Gründe in folgender Weise zusammen fassen.

Die Tiefe des moralischen Niveaus, auf dem der Bauer steht (Die Schulen sind unzulänglich, die Lehrer befassen sich viel mit politischer und socialer Agitation).

Das vollständige Abhandenkommen der religiösen Idee in allen Classen der Bevölkerung (die rumänischen orthodoxen Bischöfe scheinen unbrauchbare Leute, sie waren beispielsweise nicht zu bewegen, jetzt zur Beruhigung der Bauern, ihre Diöcesen zu bereisen. Betreffs der rumänischen Popen genügt es einen Ausspruch meines russischen Collegen zu citiren: „ce sont des anarchistes").

Dazu gesellt sich die schlechte Justizpflege (Beim Civilprocess muss insbesondere der Advocat auf seine Rechnung kommen. Der ärmere Bauer denkt wohl überhaupt gar nicht daran, sich an die Gerichte zu wenden. Im Strafprocess sind die Geschworenen oft von einer beispiellosen Laxheit, selbst im Falle von Todschlag und Brandlegung).

Wer behauptet, dass es dem rumänischen Bauer gut geht, der mag von Ausnahmen sprechen, die vielleicht sogar sehr zahlreich sind. Aber was die Regel betrifft, so verweise ich auf das Grassiren der „Pellagra" welche man hier nicht anders als die Krankheit der Armuth bezeichnen kann, nachdem sie insbesondere von der ausschliesslichen Ernährung mit Mais herrührt. Ich verweise ferner auf andere Umstände, so die Wohnungsverhältnisse auf dem Lande. Die Erdhöhlen, welche hiesige Grundbesitzer und Pächter den saisonweise eingewanderten Feldarbeitern aus Ungarn, Slavonien oder der Bukowina als Unterkunft anbieten, bedeuten für manche Gegend die usuelle „Arbeiterwohnung". Bei unsererseits vorgebrachten Reclamationen heisst es dann als Entschuldigung der rumänische Bauer fühle sich in diesen Erdlöchern wohl.

In Rumänien existirt noch kein Kadaster. Carp wollte denselben seinerzeit einführen. Man scheute *angeblich* die Kosten (15 Millionen). Die Folge dieses Mangels ist, dass der Bauer bei Grenzstreitigkeiten nicht zu seinem Rechte kommen kann und dass mit Recht in ihm die Ueberzeugung platzgreift, er werde von allen Seiten betrogen!

Beim rumänischen Bauer ist durch die Gesetzgebung seit 1864 ein Gefühl grossgezogen worden, welches man als den „Landhunger" bezeichnen könnte. Vertheilungen von Staatsgründen erfolgten an die Bauern periodenweise (das letzte Mal unter Carp, ich glaube zu Ende der Achtziger-Jahre), so dass sich bei ihm die Vorstellung festsetzte, es müssten wieder neue Vertheilungen stattfinden. Dieses Schlagwort, von den Agitatoren gebraucht, scheint sofort gezündet zu haben, als es hiess: „Los gegen den Bojaren, der euch den Grund und Boden vorenthält!"

Ich komme nunmehr zu den Schäden, welche der fortwährende Wechsel des politischen Regimes und damit der Wechsel im Beamtenstand mit sich bringt. In den 3—4 Jahren seiner Regierung hat der Präfect mit der politischen Proselytenmacherei über und über zu thun.

Damit im engsten Zusammenhang steht das Cliquen- und Clientenwesen überhaupt welches auf die wirklichen Bedürfnisse des Landes und insbesondere des Bauern vergessen macht, andererseits aber den Bauer für politische Agitationszwecke verdirbt, verwöhnt oder aufhetzt.

Nirgends mehr als in Rumänien macht sich das politische Schlagwort breit, ob es sich nun gegen Fremde, gegen Juden oder gegen die Besitzenden wendet und nirgend herrscht das Demagogenthum wie hier.

www.dacoromanica.ro

Zu Gute kommt dem Letzteren die Redefreiheit, welche im politischen Sinne auch von Universitätsprofessoren und von Lehrern missbraucht wird, ferner die Pressfreiheit für welche in so weitgehenden Masse das Land offenbar nicht reif ist. Ich bemerke hier, dass in Bucarest und in der Provinz rumänische Blätter mit anarchistischer Tendenz circuliren (Eine Besserung in dieser letzteren Richtung würde allerdings eine Verfassungsrevision voraussetzen und ich zweifle, dass eine der heutigen Parteien sich hiezu bereit fände).

Last but not least muss bei der Untersuchung über die Ursachen der Bauernrevolte eine derselben noch hervorgehoben werden, welche mir eine wichtige Rolle zu spielen scheint, vielleicht die allerwichtigste, welche sich aber keineswegs auf Rumänien allein bezieht. Ich meine das Ueberhandnehmen der Umsturzidee, welches fast allenthalben beobachtet werden kann. Diese Idee, welche in der Atmosphere liegt, wie der Keim einer ansteckenden Krankheit, kann hier in Rumänien leider nur zu gut gedeihen. Dafür sorgt vor Allem die eigenthümliche geistige und moralische Veranlagung des Rumänen. In den rumänischen Städten wuchert das Proletariat und was die Landbevölkerung betrifft, so bedarf es, wie wir gesehen haben, nur eines Anstosses, um die bête humaine zu entfesseln.

Schönburg

(Copie în limba germană la Biblioteca Acad. R.P.R. Secția manuscrise. Arhiva palatului, mapa nr. XVIII, f. 67) (1907)

VI

Schönburg an Aehrenthal

No. 28 C. *Vertraulich*

Bukarest, den 17. Mai 1907

Homogen kann das neue liberale Cabinet kaum genannt werden. Die Verschiedenheit zwischen den Jungen (Bratianu, Mortzun) und den Alten (Sturdza, Costinescu) liegt vor der, Hand vielleicht weniger in der Auffassung über die wichtigen politischen Fragen als vielmehr, wenn ich mich so ausdrücken darf, in der Allüre und im Tempo. Diese Verschiedenheit ist aber keineswegs jetzt entstanden, sie reicht auf früher zurück. Aus meiner ergebensten Berichterstattung, wird Euer Excellenz die Rolle erinnerlich sein, welche ein Theil der liberalen Opposition in der Aufhetzung der Bauern zur Revolte (wenn auch nicht mala fide) gespielt hatte. — Es scheint nun, dass auch dies von allem Anfange an ein wichtiger Grund des Zwiespaltes gewesen ist, welcher Herrn Sturdza mit dem jüngeren Theil der Partei entfremdet hat. Dies konnte kaum anders sein. Ist doch Herr Sturdza mit den Jahren eigentlich der Typus eines *conservativen* Politikers geworden!

Um bei der Charakteristik der Cabinetsmitglieder gleich bei ihm zu bleiben, möchte ich hier bemerken, dass Herr Sturdza die nöthige Elasticität, um auch in diesem Cabinete wieder die ausschliesslich führende Rolle zu spielen, vielleicht nicht mehr so ganz besitzen scheint. Er ist insbesondere ausserordentlich langsam geworden, was sich leider auch in der Abfertigung der laufenden Geschäfte zeigt. Voll. Interesse, ich möchte fast sagen leidenschaftlichem Interesse, für die grösseren politischen Fragen und zwar in einer Richtung, die uns nur sympathisch sein kann, scheint Herr Sturdza für die alltäglichen Agenden nicht die nöthige Zeit zu finden.

So fürchte ich, dass er in der inneren Politik mit Bratianu, der das wichtigste Portefeuille inne hat, vielleicht nicht das Tempo wird einhalten können. Auch scheint mir die Zeit vorbei, wo sich Bratianu wie in früheren Ministerien der Leitung der Parteichefs und Ministerpraesidenten in allen Dingen unbedingt fügte. Wollte er es selbst, so könnte er es nicht mehr; denn er hat Leute hinter sich, die ihn schieben. Zu diesen scheint auch der „Sozialist" Herr Mortzun zu gehören, der im Cabinete das Portfeuille der öffentlichen Arbeiten inne hat. Er soll die agrarpolitischen Probleme, welche in der Zukunft Rumäniens unbedingt noch eine grosse Rolle spielen müssen, gründlich studirt haben. Der Sozialismus des Herrn Mortzun scheint übrigens seit seinem Eintritt in's Cabinet stark verwässert worden zu sein und wird im Gegensatz hiezu der bisherige Praefect von Jassy, Herr C. Stere, als der eigentliche Mann mit einem „vorgeschrittenen Programm" gennant, über welchen die Liberale Partei verfügt. Er hat sein Amt als Praefect niedergelegt, weil er sich in die neue Kammer wählen lassen will. Da er vielleicht noch eine Rolle spielen wird, so darf ich hier erwähnen, dass er aus Bessarabien stammt und längere Zeit als Verbannter in Sibirien zubrachte. Nach seiner

www.dacoromanica.ro

Rückkehr liess er sich in Rumänien naturalisieren, was er mit Rücksicht auf seine Nationalität leicht erreichen konnte.

Von den Mitgliedern des Cabinets wären besonders noch Herr Costinescu und Herr Haret zu erwähnen, und zwar insbesondere auch mit Rücksicht auf unsere Interessen. Ersterer, der Finanzminister, als Schöpfer des neuen Rumänischen Zolltarifs, Letzterer, der Unterrichtsminister und ein grosser Chauvinist, als derjenige, welchen wir bezüglich unserer hiesigen ungarischen Schulen eventuell am meisten zu fürchten hätten.

Der neue Justizminister, Herr Stelian, ein guter Advocat, und der neue Domänenminister Herr Anton Carp, bis zur Uebernahme dieses Portefeuille's Director der Nationalbank, werden in dem Cabinet kaum eine proeminente Rolle spielen.

General Averescu, der sich nie mit Politik befasste, ist nur Soldat und wird als solcher nach dem übereinstimmenden Urtheile Aller derjenigen, welche es zu beurtheilen in der Lage rind, als weit über dem hiesigen Durchschnitte stehend bezeichnet.

Schönburg

(Copie în limba germană la Biblioteca Acad. R.P.R. Secția manuscrise. Arhiva palatului. mapa nr. XVIII, f. 106) (1907)

VII

Schönburg an Aehrenthal

No. 19 B. *Strengvertraulich*

Bukarest, am 18. April 1907

Ich möchte es vermeiden, auf Grund der traurigen Vorkommnisse der letzter Zeit in meine ergebensten Berichte detaillirte Beschreibungen derselben aufzunehmen, doch kann ich kurz erwähnen, dass man besonders jetzt nachträglich grauenerregende Einzelheiten über die Vorgänge in der Walachei erfährt. Auf Grundbesitzer und deren Angestellte, sowie auch auf reichere Bauern wurden von den wilden Horden wahre Hetzjagden veranstaltet, ihr Hab und Gut geplündert oder verbrannt, die Leichen zerstückelt.

Es ist hieraus erklärlich (wenn es auch ungesetzlich war), dass die Officiere ihrerseits bei der Niederwerfung des Aufstandes keine Gnade haben walten lassen. So soll angeblich das sofortige Niederschiessen der gefangenen Rädelsführer, sowie der hauptsächlichen Verwüster und Mörder an den am ärgsten verwüsteten Orten der Wallachei ziemlich allgemein gewesen sein. Die Zahl der durch die Truppen um's Leben gekommen wird theils mit 1000, theils mit 3000, ja mit 5000 angegeben. Ich halte auf alle Fälle die erste Ziffer für zu niedrig geschätzt.

Districtsweise wurde auch das Durchprügeln — behufs Abschreckung vor einer Wiederholung — gehandhabt. Dies wurde, wie mir ein Augenzeuge mittheilt, zum Theil auch „dorfweise" angewendet, so dass gewiss auch unschuldige in Mitleidenschaft gezogen wurden. Es wird behauptet, dass der ganze District Ilfov (in welchem Bukarest liegt) deshalb ruhig blieb, weil die Ilfover Bauern vor etwa 15 Jahren, als sie sich revoltirt hatten, so colossal durchgeprügelt worden waren, dass sie sich die Lection bis zum heutigen Tage gemerkt ätten.

Möglich auch, dass letztere Behauptung nur von einem Witzmacher erfunden ist.

Beim Durchprügeln soll von Seite der Soldaten oft mit brutalster Roheit vorgegangen worden und Knochenbrüche, sowie angeblich auch Todesfälle, die Folge gewesen sein.

In den hiesigen Zeitungen ist über die ganze Sache kein Wort zu lesen.

Einzelnes möchte ich hier noch nachtragen, was vielleicht erwähnenswerth ist und in meiner bisherigen Berichterstattung keinen Platz fand.

Auf den Kron-Domänen blieb Alles ruhig. So sagte mir Herr Kalindero und ist ganz mit Recht nicht wenig stolz darauf.

Wenn man, statt viele neue Gesetze zu machen, dem Beispiele Kalindero's folgen und auf die Bauern in agrartechnischer Hinsicht erziehend einwirken würde, so wäre es gewiss nicht zum Schaden des Königreichs.

Bei diesem Anlasse möchte ich die Frage aufwerfen, ob Rumänien wohl aus der schlimmen Erfahrung (die allerdings nur von 14 tägiger Dauer war) die Lehre ziehen wird, oder ob die Erstere, wie einsichtsvolle Rumänen es selbst zugeben, hiezu nicht vielleicht zu kurz war, um einen nachhaltigen Eindruck zu hinterlassen. Wird Rumänien auf seiner frivolen und nur von persönlichen Interessen dictirten Partei-Politik beharren, oder wird es sich endlich den sachlichen Aufgaben widmen, die seiner warten?!

www.dacoromanica.ro

Gesetze und Erlässe werden dabei wenig helfen, sondern es würde sich um eine Hebung des Niveaus im Allgemeinen handeln. Dies setzt allerdings eine stetige, ruhige Arbeit ohne äusseren Schein voraus. Und zu dieser Art von Thätigkeit war der Rumäne bisher am allerwenigsten zu haben.

Auf welchen Gebieten die Hebung des Niveaus in erster Linie geschehen sollte, darauf habe ich an anderer Stelle, bei Untersuchung der Gründe, welche zur Revolte führten, hinzuweisen mir gestattet.

Ebenso wie die Kron - Domänen sollten auch die von Katholiken (zum grössten Theil Csángó - Magyaren) bewohnten Dörfer der Moldau während der Revolte ruhig geblieben sein.

Aufgefallen ist von allem Beginn der Revolte an, dass die Banden weder Bahnschienen aufgerissen noch Telegraphenleitungen in grösserem Masse zerstört haben. Wenn Vieles aui eine geschickte Organisation hinweist, so beweist andererseits der obige Umstand, dass die hiesigen Revolutionäre in ihrem Handwerk bisher gottlob noch Stümper sind.

Schönburg

(Copie în limba germană la Biblioteca Acad. R.P.R. Secția manuscrise.
Arhiva palatului, mapa nr. XVIII, f, 73) (1907)

VIII

Schönburg an Aehrenthal

No. 39 D.

Sinaia, am 8. August 1907

Ich hatte seinerzeit bei Besprechung der Bauern - Revolte Anlass Euer Excellenz über einige Fälle von Insubordination zu berichten, die auf die sonst vorzügliche Haltung der rumänischen Truppen anlässlich der Unruhen ein schlechten Licht werfen konnten.

Ein solcher Fall wurde Ende vorigen Monats vom Kriegsgerichte des II. Armee - Corps verhandelt. Ein ganzer Zug des 5ten Infanterie Regiments Vlașca stand unter der Anklage durch Nichtbefolgung von militärischen Befehlen den Tod des Lieutenants Nitzulescu verursacht zu haben.

Lieutenant Nitzulescu hatte den Befehl mit seinem Zuge den Gutshof Stanești gegen die revoltirenden Bauern zu vertheidigen. Als sich ungefähr 2000 bewaffnete Bauern — unter welchen sich auch 14 Reservisten, die dem Einberufungsbefehle nicht nachgekommen waren, befanden — dem Gutshof näherten, commandierte Lieutenant Nitzulescu „Feuer". Die Soldaten befolgten den Befehl nicht und liessen ihren Vorgesetzten im Stiche, worauf derselbe von den Bauern erschlagen wurde. An der Misshandlung des Lieutenants betheiligten sich auch drei zeitweise beurlaubte active Infanteristen.

Die kriegsgerichtliche Verhandlung nahm mehrere Tage in Anspruch und endete mit der Verurtheilung sämmtlicher Angeklagten.

Sechs Unteroffiziere wurden zur Degradierung und lebenslänglicher Zwangsarbeit, 52 Soldaten ebenfalls zu lebenslänglicher Zwangsarbeit verurtheilt wegen Nichtbefolgung des Comandos „Feuer".

Die 14 Reservisten, welche dem Einberufungsbefehle nicht nachgekommen sind, wurden zu 5 Jahren Kerker und die drei Soldaten, die an der Misshandlung des Lieutenants theilgenommen hatten, wurden zu 20 jähriger Zwangsarbeit verurtheilt.

Das Urtheil wurde von den als Zuhörer anwesenden Officieren mit lebhaftem Beifall aufgenommen,

Als erschwerendes Moment wurde die Feigheit und unkamaradschaftliche Handlungsweise der Angeklagten in Betracht gezogen.

Schönburg

(Copie în limba germană la Biblioteca Acad. R.P.R. Secția manuscrise.
Arhiva palatului, mapa nr. XVIII, f. 138) (1907)

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 2, 1957

O NOUĂ ISTORIE A MIŞCĂRII DIN 1821 *

S. Ştirbu şi-a cucerit o anumită notorietate prin intervenţiile sale totdeauna surprinzătoare în şedinţele plenare ale Institutului de istorie şi prin ideile sale originale asupra mişcării din 1821. Aceste idei au fost susţinute în conferinţe publice şi în articole de revistă, şi reeditate acum în volum, cu unele prelegeri ţinute la Şcoala superioară de ştiinţe sociale „A. A. Jdanov", în cadrul unui curs de „Istorie universală".

Judecînd după titlul cărţii, primul capitol, intitulat: „Situaţia internaţională în perioada războaielor napoleoniene şi a dominaţiei „Sfintei Alianţe în Europa", e menit să înfăţişeze cadrul relaţiilor internaţionale în care s-a desfăşurat mişcarea din 1821. Punct de vedere perfect legitim. Poziţia Rusiei, Angliei şi Austriei în aşa numita „Chestiune orientală" au exercitat o influenţă decisivă asupra desfăşurării şi deznodămîntului mişcării din 1821. Raporturile acestor trei mari puteri cu Imperiul otoman şi raporturile lor reciproce sînt de cea mai mare importanţă pentru înţelegerea evenimentelor care s-au petrecut în 1821 în Ţara Romînească şi Moldova. Mişcarea eteristă a fost pregătită în Rusia, cu ştirea împăratului Alexandru I şi cu sprijinul unora din miniştrii săi. Cum se face atunci că ţarul a dezavuat aşa de prompt şi de categoric atît mişcarea lui Tudor Vladimirescu, cît şi pe aceea a lui Ipsilanti? Întrebare capitală, la care, în loc de a căuta să răspundă prin analiza politicii Rusiei, Angliei şi Austriei faţă de Imperiul otoman şi, implicit, faţă de mişcarea de independenţă a popoarelor creştine din Turcia europeană, S. Ştirbu ne vorbeşte de „miopia ţarului Alexandru I în domeniul politicii externe" (p. 28) şi ne serveşte una din lecţiile sale de „Istorie universală" în care expune, la un nivel de curs mediu, campaniile lui Napoleon, căderea lui, încheierea Sfintei Alianţe şi mişcarea decembristă. Această expunere, plină de greşeli elementare, nu contribuie cu nimic la lămurirea problemei. Ea nu face decît să vădească lacunele din cultura generală şi din pregătirea de specialitate a autorului[1].

* S. Ştirbu, *Răscoala din 1821 şi legăturile ei cu evenimentele internaţionale*, Editura de stat pentru literatura politică, Bucureşti, 1956, 487 pag. în 8°.

[1] Din acest capitol aflăm că: „În 1796, Guvernul francez... declară război Italiei(!) pentru a-i cotropi teritoriile" (p. 8); că după 18 Brumar, Napoleon„ a lichidat realizările demo-

www.dacoromanica.ro

Capitolul II prezintă: „Cauzele economice ale apariției mișcării revoluționare burgheze în Țara Romînească". Autorul justifică acest capitol, care nu prea cadrează cu titlul lucrării, dar fără de care nu se poate explica mișcarea din 1821, prin faptul că obiectivul lucrării sale e „urmărirea interacțiunii factorilor interni cu cei externi în desfășurarea evenimentelor".

Studiul cauzelor economice ale mișcării revoluționare burgheze nu poate fi decît studiul formării capitalismului și al clasei burgheze în Țara Romînească. Capitolul acesta, plin de confuzii și de contradicții, e revelator pentru gradul de pregătire științifică a autorului.

S. Știrbu vorbește de capitalul comercial „adus de negustorii levantini" și „de aristocrația financiară a Constantinopolului" (p. 60 și 63). Or, fanarioții, căci de ei e vorba, nu aduc capital comercial; ei nu învestesc în comerțul din Țara Romînească banii pe care i-ar fi dobîndit anterior la Constantinopol și în diferite alte centre ale Imperiului otoman, inclusiv

---

cratice ale Revoluției franceze" (p. 9); că „dușmanii lui Napoleon reușesc să antreneze pe țăranii din Vendeea într-o răscoală de mari proporții" (p. 9—10). Ignorînd hatișeriful din 1802, Știrbu susține că domnia de șapte ani a fost hotărîtă de „tratatul(?) încheiat între Rusia și Turcia" (p. 16). La p. 23, aflăm că Sfînta Alianță a fost încheiată cu „sprijinul Angliei burgheze", „de țarul Rusiei, împăratul Austriei și *împăratul Germaniei*" (p. 22—23). Știrbu ignorează faptul că la Sfînta Alianță a aderat și Franța și că Anglia și Austria nu s-au simțit legate decît de „*Quadrupla Alianță*" (încheiată la 20 noiembrie 1815), prin care cei patru aliați învingători reînoiră pactul lor contra Franței și hotărîră să se întrunească în congrese ori de cîte ori pacea ar fi fost amenințată de mișcări revoluționare. Doctrina lui Monroë (1823), care la început n-a urmărit decît să împiedice intervenția Sfintei Alianțe în războiul de independență a coloniilor spaniole, exprima, pentru Știrbu, „hotărîrea capitaliștilor din U.S.A. de a-și subordona întreg continentul american" (p. 26). Doctrina lui Monroë n-a devenit un instrument de cotropire a Americei latine decît la sfîrșitul sec. XIX, cînd economia americană a devenit exportatoare. Pacea de la Sistov nu e din 1792, ci din 1791.

Vorbind de „administrația rusă și austriacă în timpul războiului din 1768—1774", S. Știrbu confundă acest război cu cel ruso-austro-turc din 1787—1792 (p. 89). La aceeași pagină citatul nr. 1 este atribuit în text lui A. Oțetea, iar în nota lui Gheron Netta. Arendașul moșiei Comarnic este *Nicolopulos*, nu Nicopolu (p. 125). Secretarul Consulatului rus de la București se numea Dominic *Domnando*, nu Domando (p. 145, 179 etc.). Autorul „Insurecției și regenerării Greciei" e *G. G. Gervinus*, nu Gervinius (p. 144, 180 etc.). G. D. Goch (p. 304) e Kuch, cum s-ar fi putut convinge ușor Stirbu, dacă și-ar fi luat direct informația din rapoartele Consulare engleze (vol. II, p. 134). O scrisoare a lui Tudor, „necunoscută pînă acum" a fost totuși publicată în *Studii*, nr. 2, martie-aprilie 1955 (p. 175). Soția lui Iordache se numea *Stanca*, nu Maria (p. 189). Se contestă amestecul lui Pini în pregătirea răscoalei din 1821: Leventis putea deci să desfășoare o activitate eteristă așa de intensă fără știrea și învoirea șefului său? Știrbu care citează așa de des vol. XX din Hurmuzaki n-a reținut nimic din acțiunea eteristă a lui Pini. Sau toate relatările lui Fleischhackl, — (nu Fleischachl, cum scrie Știrbu) sînt numai calomnii? (p. 206 — 207). Bimbașa Sava, „generalisimul Eteriei", amenință înainte de dezavuarea țarului, Adunarea poporului! (p. 235). Știrbu confundă pe căminarul Ștefan Bibescu care *s-a opus* lui Tudor la Motru, cu „primul boier al Olteniei", care era Dumitrache Bibescu (p. 229,274). În „Alfredul grec" Știrbu vede „pseudonimul unui agent englez" (p.307). Bargrave a desemnat ironic pe Al. Ipsilanti, căruia îi atribuia ambiția de a juca în regenerarea Greciei rolul lui Alfred cel Mare, regele anglo-saxon, care a eliberat Anglia de dominația danezilor și a fost un mare legislator. Știrbu a înțeles pe dos și ironia cu care același autor descrie condiția țăranilor și abuzurile administrației de la noi. Reducerea numărului excesiv al zilelor de post și al sărbătorilor, evaluate la 240 pe an, al numărului preoților și călugărilor, al întinderii domeniior bisericești și comerț liber cu plata unei taxe moderate, care în cazul nostru însemna abolirea monopolului turcesc, revendicări formulate în toate țările în epoca apariției relațiilor capitaliste, exprimă după S. Știrbu, „intențiile rafinate ale agenturii secrete engleze din țara noastră" (p. 259).

www.dacoromanica.ro

țările romîne. Dimpotrivă, acești greci care dominau viața economică a Imperiului otoman, stabilindu-se în Principate și făcînd avere ca dregători, otcupcii sau negustori, își investesc banii cumpărînd moșii, deci intrînd în rîndurile boierimii feudale. S. Știrbu nu cunoaște acest lucru.

S. Știrbu susține că în epoca pe care o studiază, adică la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, se produce la noi un proces de expropriere a țăranilor, de alungare a lor de pe ogoare, care are ca rezultat „extinderea pășunilor în dauna pămîntului arabil și intensificarea creșterii vitelor" (p. 62, 64 și 84). Acest proces nu există decît în imaginația autorului, care, în loc să analizeze documentele aplică mecanic observațiile lui Marx asupra sistemului „enclosures" din Anglia secolelor XV—XVI (*Capitalul*, cap. 24, p. 634 și urm.)[1].

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în secolul următor, ceea ce caracterizează agricultura noastră e tocmai extinderea necontenită a pămîntului arabil în dauna pășunilor. De aceea, boierii și mănăstirile caută, prin toate mijloacele, nu să alunge, ci dimpotrivă să atragă cît mai mulți țărani pe moșiile lor, și să impună clăcașilor de pe aceste moșii cît mai multe zile de lucru. Ei luptă pentru extinderea terenurilor arabile, nu pentru reducerea lor. Iar dacă atunci cultura cerealelor era mai puțin importantă decît creșterea vitelor, acesta nu era un fenomen nou, caracteristic secolului al XVIII-lea, ci se aplică întregii noastre istorii pînă în secolul al XVIII-lea. Dimpotrivă, agricultura crește treptat din secolul al XVI-lea și mai ales în secolul al XVIII-lea, iar creșterea vitelor scade în aceeași proporție. Exportul nostru de cai și vite cornute era mult mai însemnat în secolele XV—XVII decît în secolul al XVIII-lea. Prin urmare marele număr de vite exportate în secolul al XVIII-lea nu este un fenomen caracteristic acestui veac, ci continuarea unei îndeletniciri vechi, mult mai intense în veacurile anterioare. Ea nu poate fi deci considerată ca o cauză a formării capitalismului la noi. Dimpotrivă, ceea ce este nou în acest secol este relativa creștere a agriculturii, datorită lărgirii pieții interne și deschiderii unor noi debușee. Creșterea producției de cereale pentru piață, nu întinderea pășunilor, a contribuit la acumularea de capital.

Autorul citează în dezordine: „reformele lui [Constantin] Mavrocordat, depopularea masivă a țării, războiul ruso-turc, întoarcerea „țăranilor emigranți" ca „etape ale descompunerii feudalismului" la noi (p. 63). Unele din aceste fapte, de ex. „depopularea masivă" nu pot fi socotite decît ca o cauză a întîrzierii apariției capitalismului. Nu înțelegem cum „oricît de contradictorii sînt aceste fenomene, [ele] pregătesc apariția relațiilor capitaliste" (*ibidem*).

Autorul omite două fenomene economice esențiale pentru apariția relațiilor capitaliste la noi. Unul este *arendășia*, adică plasarea capitalului

[1] Înflorirea manufacturilor de lînă din Flandra și creșterea prețului lînii au împins nobilimea engleză la sfîrșitului secolului al XV-lea și primele decenii ale secolului următor să transforme ogoarele în pășuni și să împrejmuiască — de aici numele de enclosure — terenurile comunale pentru a le rezerva exclusiv turmelor sale de oi. Aceste transformări au avut ca urmare izgonirea unui mare număr de plugari pentru a face loc cîtorva ciobani. „Acolo unde mai înainte era nevoie de sute de brațe, ajunge acum un cioban „cu cîinele său" spune Thomas Morus. Alungarea a mii de oameni de pe ogoarele lor a creat industriei brațele de muncă de care avea nevoie.

www.dacoromanica.ro

în agricultură, fenomen capitalist, care apare după 1774 și despre care autorul nu spune nici un cuvînt. Al doilea este pătrunderea capitalului comercial austriac prin tot Imperiul otoman: campaniile de comerț din Transilvania, acțiunea lor în Principate, în Serbia, Bulgaria și Macedonia. În legătură cu aceasta, marele comerț austriac cu porcii din Imperiul otoman, liberi la export, și ridicarea negustorilor de porci din Serbia (între care se afla și Karagheorghe) ca și a negustorilor de porci din Oltenia, în legătură cu Sibiul. explică în parte mediul social în care s-a format Tudor Vladimirescu. Alături de acestea, trebuie ținut seamă de comerțul de vite la bîlciurile din Balcani (Kotel, Arbanasi), legat tot de comerțul austriac.

Exportul vitelor din țară nu se explică deci numai prin contrabandă (p. 68). Turcii, cum am spus, nu cereau porci, iar vite cornute aveau destule în Balcani, Macedonia, Rodope. Ceea ce nu posedau în Peninsula Balcanică erau oile și grîul, deci interdicția comerțului cu grîne și a exportului oilor era mult mai strictă decît aceea a comerțului cu bovine.

Nici înglobarea moșiilor moșnenilor în domeniile boierești nu este un fenomen specific secolului al XVIII-lea, cum crede autorul (p. 68). El este cu mult mai vechi și datează, în proporții mult mai mari, de la sfîrșitul secolului al XVI-lea, deci nu poate fi pus în legătură cu „acumularea primitivă a capitalului".

Fraze ca acestea „În noile condiții, cînd creșterea vitelor asigura un mare venit, boierii înglobează, în proporții de masă, pămînturile moșnenilor în moșiile lor și pe ei îi supun la șerbie" (p. 68), n-au nici un sens. De ce îi supun la șerbie? Ca să-i facă păstori de vite? Pentru a dobîndi cîțiva văcari sau ciobani necesari pazei vitelor nu era necesară șerbirea în masă. Șerbirea brațelor de muncă de la țară este un fenomen cu substrat agricol și nicidecum în legătură cu creșterea vitelor.

Reforma lui Constantin Mavrocordat oprește readucerea rumînilor fugari la vechii lor stăpîni, ceea ce nu înseamnă că „se admite că brațele de muncă folosite de tîrgoveți în tîrguri sau în comerțul clandestin să fie lăsate la dispoziția acestora din urmă" (adică a tîrgoveților) (p. 69). Tîrgoveții nu aveau încă nevoie de muncă salariată, iar țăranii nu se puteau transforma peste noapte în comercianți de oraș. Cei mai mulți țărani șerbi fugiți rămîneau tot la țară, pe alte moșii, unde găseau mai mari avantaje. Deci efectul reformei nu era în favoarea tîrgoveților, ci, în primul rînd, a boierilor moșieri care știuseră să atragă cît mai multe brațe de muncă pe moșiile lor.

Nu e adevărat că reforma lui Constantin Mavrocordat anulează „obligația de a înzestra pe rumîni cu două treimi din moșia boierească" (p. 69). Pînă la regulamentul organic, țăranii, de oriunde ar fi fost, aveau dreptul să are, să semene, să cosească și să secere oricît ar fi voit pe moșiile boierești, fără alte obligații decît aceea de a da dijmă (vezi Ponturile lui Mihai Șuțu din 28 decembrie 1794). *Triajul*, adică dreptul care rezervă stăpînului de moșie a treia parte, se introduce în Moldova abia în 1828, prin așezămîntul lui Ioniță Sturza, și numai pentru moșiile care nu erau destul de încăpătoare pentru a asigura fiecărui locuitor cîte o jumătate de falce de fînaț de fiecare vită mare. Regulamentul organic

www.dacoromanica.ro

introduce *triajul* și în Țara Romînească. Prin urmare nu e vorba de desființarea lui prin reforma lui C. Mavrocordat. De asemenea nu se vede cum reforma ar permite „exproprierea moșnenilor de loturile lor intercalate între trupuri de moșii" (p. 69). Nicăieri în actele reformei nu se spune așa ceva.

În legătură cu aceasta, una din greșelile cele mai grave ale acestui capitol al lui S. Știrbu este interpretarea reformei lui Constantin Mavrocordat pentru eliberarea rumînilor din Țara Romînească. Textul hrisovului acestui domn din 1746, la care se referă autorul, este acesta:

„Deci dar, cunoscînd și noi cu toții de obște că acest lucru, a avea supuși robiei pre pravoslavnicii creștini care sînt întru o credință cu noi, nu este lucru creștinesc, ci de mare pagubă sufletelor noastre, socotit-am cu toții pentru rumînii ce i-am avut pînă acum la stăpînire a noastră, fiind vînduți cu moșiile lor den vremile cele vechi la strămoșii noștri. Așa am găsit cu cale, mai mult pentru ușurarea sufletelor noastre și a părinților, a moșilor și strămoșilor, ca ori la cine den neamul boieresc, sau la mănăstiri vor fi rumîni cu moșiile lor, moșiile să rămîie la stăpînirea noastră, să le stăpînim cum și pînă acum, iar cît pentru capetele rumînilor fără de moșie, care dintre noi va vrea din bunăvoința lui ca să-i iarte pentru a sa pomenire, bine va face; iar de nu va vrea să facă această facere de bine sufletului său, să aibă a face acei rumîni cum vor putea și să dea bani de fiște ce cap cîte taleri zece și să se răscumpere, și cu voie de va fi stăpînului său, și fără de voie".

(Analele Academiei Romîne, Mem. Secț. Ist., seria III, t. XXIX, p. 455).

Textul, foarte clar, se poate înțelege numai într-un singur fel: rumînii, odinioară oameni liberi, se vînduseră strămoșilor boierilor din 1746, o dată cu moșiile lor. Acum, cînd sînt liberați, fostele lor moșii vîndute nu le pot răscumpăra, ele rămîn boierilor. Rumînii rămași deci fără moșii (căci ele erau ale boierilor) se pot elibera, sau gratuit, prin „iertare", așa cum îi îndeamnă pe boieri actul din 1746, sau dacă boierii nu vor vrea, atunci țăranii se pot răscumpăra pe bani chiar și fără voia boierilor. S. Știrbu înțelege complet greșit hrisovul. El crede că ar fi vorba în textul citat mai sus de două feluri de rumîni: rumînii cu moșii și rumînii fără moșii. Aici ar fi „o problemă destul de complexă" și „pentru cei din urmă (rumînii fără moșii) hrisovul fixează pretenții mai mari". „Această problemă n-a atras atenția cercetătorilor". Știrbu crede că „rumînii cu moșii" ar fi moșnenii care aveau părți de moșie incluse între trupurile de moșie ale boierilor și care sînt acum expropriați. „Esența reformei este exprimată în acea dispoziție care prevede ca în satele aparținînd boierilor să nu fie recunoscuți (*sic*) țăranii cu moșiile lor" (p. 81, v. și p. 102): „ prin reforma lui Mavrocordat sînt expropriați mai ales acei moșneni care au avut pămînturile intercalate între mai multe trupuri de moșii aparținînd unui singur boier" (precum și p. 103). Nicăieri în actele reformei nu se spune așa ceva; în textul citat de noi mai sus e vorba nu de actualii moșneni, care ar deveni șerbi acum, ci de rumînii, care, „fiind vînduți cu moșiile lor din vremile cele vechi la strămoșii noștri", deci de moșnenii din veacurile trecute, care se vînduseră odinioară cu moșiile lor, iar acum se liberează fără pămînt. Nu e vorba de două categorii, ci de una singură: fraza cu rumînii fără moșii este consecvența frazei, care spune că moșiile vor rămîne boierilor. Totuși S. Știrbu scrie zece pagini, cu citate din Marx și Engels, care se referă la

www.dacoromanica.ro

alte situații, ca să dovedească ce erau rumînii cu moșii și cei fără moșii. Aceștia din urmă, după S. Știrbu, „formau masele de bază ale iobagilor" (p. 81). Deci o completă confuzie, cînd textul este perfect de clar, și un exemplu de suficiență care cadrează perfect cu pregătirea științifică a autorului: „Această problemă n-a atras atenția cercetătorilor".

Este caracteristic faptul că autorul, nefamiliarizat cu cercetarea documentelor, înțelege de cele mai multe ori greșit textele, dîndu-le interpretări deosebite de ceea ce cuprind. Pe lîngă deformarea înțelesului celebrului hrisov al lui Constantin Mavrocordat pentru dezrobirea rumînilor să mai dăm un exemplu tipic de neînțelegere: analizînd (la p. 82—84) actele procesului între sătenii din Comarnic și boierul M. Cantacuzino la 1750 pentru muntele Floreiul, autorul crede că acest litigiu este urmarea reformei lui Constantin Mavrocordat. „Boierii considerau că rescumpărarea din robie (rumînie) a fost un act care justifica dreptul de proprietate asupra pămînturilor revendicate de foștii rumîni" (p. 84). Nicidecum. Din actele citate de S. Știrbu rezultă că țăranii reclamau muntele în baza unor acte de proprietate, iar boierul îl reclamă pe baza faptului că muntele ar fi fost pus zălog de țărani pentru o datorie, care nu fusese plătită la termen (p. 83 și notele). Deci ceea ce S. Știrbu consideră ca un fenomen de expropriere a țăranilor, consecința reformei lui Mavrocordat, nu e decît un obișnuit proces de proprietate.

Tot așa de greșit a înțeles S. Știrbu și hrisovul moldovenesc din 1785 al domnului Alexandru Mavrocordat Firaris „împotriva daniilor meșteșugite" (p. 96). Din cuprinsul actului, spune autorul, „rezultă că în general au apărut multe și variate acte meșteșugite". „Boierii, spune S. Știrbu, își ticluiau singuri actele de proprietate, acte meșteșugite, cum li se zicea în acea vreme". Actul lui Alexandru Mavrocordat, care a mai fost discutat, cuprinde cu totul altceva. Deoarece, în virtutea dreptului de preemțiune (protimisis), micii proprietari de pămînt nu puteau vinde moșiile lor străinilor, oamenilor din afara obștii, ei camuflau astfel de vînzări sub forma unor donații (danii), care în realitate erau vînzări deghizate (meșteșugite), către boierii mari. Aceste vînzări, deghizate sub forma unor danii, sînt interzise de hrisovul domnesc din 1785, care constituie un moment interesant din lupta împotriva cotropirii pămîntului de către marea boierime. Nu e vorba, în act, cum crede S. Știrbu, de acte false ci de vînzări deghizate, ceea ce este cu totul altceva.

Pentru autor „cea de a doua șerbie" (a doua iobăgie) înseamnă pretinsa luare pe seama boierilor a așa zișilor „rumîni cu moșie", din reforma lui Constantin Mavrocordat (p. 103, 106). Am arătat mai sus că așa ceva nu există în reforma amintită, greșit înțeleasă de autor. Cît privește „cea de a doua șerbie", ea are în terminologia istorică cu totul alt înțeles. Este vorba, pentru răsăritul Europei, de legarea țăranilor de glie și de obligarea lor la clacă, muncă gratuită agricolă, pe rezerva proprietarului.

Autorul nu a izbutit deci să înțeleagă și, firește, nici să explice antecedentele economico-sociale ale răscoalei lui Tudor Vladimirescu, care se leagă de destrămarea orînduirii feudale. Aceasta, în Țara Romînească, nu este consecința reformei lui Constantin Mavorcordat, nici a pretinsei

www.dacoromanica.ro

creșteri a economiei pastorale (de vite), nici a cotropirii pămînturilor moșnenești de către boieri, ci a constituirii pieții interne, de care autorul nu vorbește, a introducerii capitalului comercial străin, începînd cu cel din Austria, în țara noastră. Destrămarea feudalismului este semnalată de anume fenomene economico-sociale, ca apariția arendășiei, total ignorată de autor, și a muncii salariate, de care vorbește numai în legătură cu manufacturile.

Aceeași neînțelegere în expunerea relativă la „apariția muncii salariate în manufacturi". Autorul își însușește afirmația greșită dintr-un articol, după care la Pociovalițe „uneltele de producție... proveneau de cele mai multe ori (!) de la țărani care erau obligați să le aducă la întreprinderea manufacturieră" (p. 111). Nici un document nu autoriza această afirmație.

În hrisovul obținut de Grigore Ghica, în 1803, nu există nici un cuvînt despre „lucrători cu plata șimbriei" (p. 119).

Fraza: „Așa dar constatăm că la începutul secolului al XIX-lea scutelnicii încep să se transforme în lucrători salariați în adevăratul sens al cuvîntului" (p. 121) e un non-sens. Autorul n-a putut constata în nici un document acest fenomen.

Nici un document nu autorizează afirmații inexacte și injurioase ca aceasta: „Lupta brațelor de muncă silește pe întreprinzător să arendeze(!) de la feudali lucrători clăcași *ignoranți și abrutizați*, capabili să folosească numai unelte manuale" (p. 127—128). Întrucît apariția „întreprinderilor metalurgice cu cuptoare înalte în regiunea Hunedoarei, Reșiței etc." (p. 112) a putut exercita o influență asupra răscoalei din 1821 din Țara Romînească?

Regimul vamal care se aplica în țările romîne a fost instituit, ca pentru întreg Imperiul otoman, prin capitulațiile acordate de Poartă puterilor străine, mai întîi Franței, apoi Angliei, Rusiei și Austriei. El nu depindea de acceptarea sau neacceptarea boierilor, interesați să mențină „raporturile feudale". În al doilea rînd, el nu constituia „un regim excepțional de favorabil pentru mărfurile austriace și engleze în Țările Romînești" (p. 130). Toate tratatele de comerț ale Porții cu marile puteri conțineau „clauza națiunii celei mai favorizate", care permitea deci Rusiei și Franței să beneficeze de toate avantajele consimțite eventual Angliei și Austriei. Ignorînd regimul capitulațiilor, S. Știrbu nu putea înțelege sistemul nostru comercial și vamal.

Din analiza acestui capitol trebuie să mai reținem precipitarea cu care S. Știrbu trage concluzii din documente neînțelese și greșit interpretate, lipsa de inițiere în metodele de cercetare științifică și procedeul care consistă în a ascunde lipsa de cultură generală și de pregătire de specialitate sub citate din clasicii marxism-leninismului, care se referă la probleme teoretice generale sau la situații complet deosebite.

Aceste constatări explică extravaganța teoriilor înfățișate în capitolele următoare, consacrate originii, desfășurării și sfîrșitului mișcării lui Tudor Vladimirescu.

În capitolul III, intitulat: „Legăturile dintre răscoala din 1821 și mișcările de eliberare din țările vecine", Știrbu susține că Tudor Vladimi-

www.dacoromanica.ro

rescu s-ar fi aflat încă din 1816, „printre conducătorii unei mişcări de eliberare de sub jugul otoman şi cel feudal" şi că ar fi participat „fără întrerupere la pregătirile secrete, ilegale, din interiorul ţării, care au permis răscoalei să izbucnească în 1821" (p. 151).

Pentru a-şi sprijini aceste afirmaţii, pe care nici o mărturie internă nu le autorizează, S. Ştirbu invocă un act al primatului sîrb Iacob Nenadovici, refugiat în Rusia după ocuparea Belgradului de turci (dec. 1813). Nenadovici pretinde a fi împrumutat lui Tudor, la 18 iunie 1816, suma considerabilă de 50.000 ducaţi (cervoneţi) austrieci şi olandezi, adică 740.000 piaştri. S. Ştirbu afirmă că suma aceasta a fost efectiv „pusă la dispoziţia lui Tudor încă din 1816, însă, din cauza faptului că acţiunea plănuită în 1816 a eşuat, această sumă a fost înmînată lui Tudor abia în 1821". Afirmaţie fără nici o dovadă.

Pe baza acestui act S. Ştirbu îl pune pe Tudor în legătură, încă din 1816, cu emigraţii sîrbi care au încercat în 1817 să răscoale Serbia contra lui Miloş, cu Leventis, „secretarul Consulatului rus din Bucureşti" şi cu Iordache Olimpiotul. El îl prezintă pe Tudor însărcinat să strîngă la Cerneţi 600 de arnăuţi (!) cu care Iordache trebuia să însoţească pe Karagheorghe în Serbia (p. 143).

Rolul atribuit lui Tudor în aceste combinaţii e o pură invenţie. Ele nu se întemeiază pe nici un act sigur. Mai mult, actele Consulatului rus de la Bucureşti aduc o dezmînţire categorică. Mai întîi Pini, apoi succesorul său, Minciaky, au avut, la plîngerea lui Nenadovici şi din ordinul guvernului lor, să se ocupe de aproape de această afacere. Cercetările pe care Minciaky le-a făcut în 1823 printre boierii refugiaţi la Sibiu şi Braşov şi informaţiile pe care le-a culeş din Serbia au stabilit că Iacob Nenadovici n-a putut lua cu el nici o sumă de bani cînd a fugit din Serbia şi, prin urmare, n-a avut de unde să împrumute lui Tudor 740.000 piaştri. În afară de aceasta, obligaţia de 500.000 piaştri purta data de 3 martie 1821, nu de 18 iunie 1816. Apoi, adaugă Minciaky, Tudor a plecat să răscoale Oltenia, cu 2700 piaştri pe care i-a primit de la Iordache. Or, Tudor n-ar fi avut nevoie de neînsemnata sumă a lui Iordache, dacă ar fi avut banii lui Nenadovici. Fapt important, Minciaky a mai stabilit că Tudor „n-a avut nici o relaţie intimă cu nimeni în Rusia". Chiar şi cu sîrbii din oastea sa, el nu comunica decît prin Hagi Prodan.

Minciaky a descoperit că cele două obligaţii (una de 500.000 şi alta de 240.000) care se aflau în mîna lui Nenadovici, aparţineau fraţilor Macedonsky, care încercaseră în zadar să le vîndă turcilor şi oferiseră una şi lui Hagi Enuş pentru 10.000 piaştri ! De altfel, Nenadovici arestat şi interogat la St. Petersburg a declarat că suma de 740.000 piaştri a remis-o lui Tudor prin Hagi Pera, iar în scrisoarea către Pini, din 28 sept. 1822, a susţinut că banii i-au fost luaţi cu sila şi fără ştirea lui de „împuternicitul boierilor", adică de Tudor.

Din ancheta lui Minciaky rezultă că toată afacerea Nenadovici a fost o simplă afacere de şantaj a fraţilor Macedonski care, după unele mărturii culese de Minciaky, ar fi pus mîna pe hîrtiile şi banii lui Tudor.

Pe baza actului Nenadovici, S. Ştirbu consideră dovedită şi participarea lui Tudor la încercarea de restaurare a lui Karagheorghe din 1817,

www.dacoromanica.ro

care e înfăţişată ca o operaţiune a Eteriei !. Iordache i-ar fi pregătit acestuia în apropierea Mehadiei, lîngă Cerneţi, 600 de arnăuţi. „Sarcina de a mobiliza(!) aceste forţe a fost încredinţată lui Tudor" (p. 143).

Iată-l pe Tudor, dispunînd nu numai de panduri, ci şi de arnăuţi... Afirmaţia luată din Liprandi că, cu acest prilej, Iordache ar fi fost prins de austrieci şi transportat la Bucureşti, legat în lanţuri, e inexactă, ca şi aceea că atunci, în 1817, ar fi luat fiinţă Eteria şi că Domnando (nu Domando, cum scrie S. Ştirbu) ar fi fost atunci dragomanul consulatului general rus (p. 144 145). Dominic Domnando, grec din Triest, a intrat în serviciul consulatului rus de la Bucureşti, la 1 ianuarie 1818. Procedeul caracteristic al lui S. Ştirbu e de a primi fără critică, tot ce se potriveşte cu ideile lui preconcepute.

El reproduce părerea, evident absurdă şi deja respinsă de noi, că „Tudor a avut în 1814 legături cu o secţie a Eteriei care activa la Viena" (p. 175). La sfîrşitul anului 1814 nu putea exista la Viena nici o secţie a Eteriei care abia atunci se constituia la Odessa !.

Fără să fi adus vreo dovadă reală în favoarea ipotezei sale că Tudor ar fi pregătit încă din 1816 pentru răscoală, S. Ştirbu scrie: „Ştim(!) că în pregătirea răscoalei Tudor a colaborat încă din 1816 cu secretarul consulatului rus Gheorghe Leventis" (p. 196). „Ştim" ! De unde ? Leventis gira în 1816 viceconsulatul de la Iaşi, iar la consulatul de la Bucureşti a fost al doilea dragoman, nu secretar.

Nici Leventis, nici Sava, şi, cu atît mai puţin Tudor, n-au participat la consfătuirea fruntaşilor Eteriei de la Ismail, în octombrie 1820.

S. Ştirbu susţine că la Ismail ar fi fost adoptat planul de acţiune al lui Leventis şi trimite la Aricescu, I, p. 85. Or, la această pagină nu e vorba de aşa ceva. Dimpotrivă, Aricescu spune că s-a adoptat planul lui Sava, care găsea indispensabilă participarea Serbiei la răscoală. S. Ştirbu mai susţine că Eteria ar fi comunicat lui Tudor prin Leventis planurile sale de acţiune. „Legămîntul lui Tudor faţă de Eterie" dezminte această afirmaţie. Pe baza unor informaţii de la episcopul de Argeş, Ilarie, Minciaky a arătat că Tudor n-a avut nici o relaţie intimă cu nimeni în Rusia. „Membru al Eteriei el primea ordine de la ea prin mijlocirea şefului arnăuţilor, Iordache".

Dar, dacă afirmaţia că Tudor a pregătit încă din 1816 răscoala din 1821 putea găsi o aparentă justificare în actele lui Nenadovici, legăturile lui cu decembriştii nu se întemeiază decît pe o substituire de persoane, ca în comediile clasice.

S. Ştirbu a reprodus din traducerea germană a istoriei lui Thomas Gordon pasajul în care se vorbeşte de înţelegerea între Tudor şi Iordache, înţelegere „scrisă în limba valahă (!) subscrisă la 27 decembrie 1820 şi adeverită de secretarul consulatului rus [Leventis] ca martor". Numele lui Leventis a fost introdus în text de S. Ştirbu. Or, identificarea secretarului consulatului rus fiind greşită, întrucît secretar era Domnando, rezultă că rolul atribuit lui Leventis, ca garant al lui Tudor în Eterie şi ca mijlocitor între acesta şi decembrişti, cade.

Pură invenţie şi afirmaţia că prin Leventis, ar fi cunoscut Tudor „o serie de principii ale mişcării decembriste", printre altele acela că

www.dacoromanica.ro

„o răscoală are cele mai mari șanse să izbutească dacă izbucnește în timpul schimbării domnilor" (p. 205) și acela care i-a dictat hotărîrea de a transforma „oastea arnăuților și pandurilor într-o armată populară voluntară" (p. 203). Revoluțiile din Spania și de la Neapole au fost revoluții militare, mișcarea decembristă s-a întemeiat pe o organizație militară, se putea ca mișcarea lui Tudor Vladimirescu să rămînă o vulgară mișcare populară?

Tudor s-ar fi gîndit chiar să plece în 1820 în Rusia pentru a se folosi, „în mod nemijlocit", de sprijinul celor mai experimentați conducători ai organizațiilor revoluționare și pentru a coordona cu activitatea lor acțiunea sa din Țara Romînească (p. 191).

Tot ce spune S. Știrbu cu privire la relațiile lui Leventis și Tudor cu decembriștii, și prin urmare, la rolul decembriștilor în pregătirea și organizarea răscoalei din 1821 sînt pure divagații, care, chiar debitate pe uu ton de certitudine indiscutabilă, nu pot impresiona decît pe cititorul neinițiat.

De altfel, trebuie să subliniem că secretul societății decembriste a fost atît de bine păstrat, încît, înainte de izbucnirea insurecției din decembrie 1825, nimeni, afară de cei inițiați, n-a știut de existența ei. Și Orlov, Raievsky și Pestel aveau să-și coordoneze acțiunea cu a eteriștilor din Țara Romînească!

Ce să mai spunem de ultima și cea mai extravagantă dintre descoperirile lui Știrbu, aceea care face din Tudor o victimă a serviciului de spionaj englez? Citind în rapoartele consulare engleze notele pe care consulul Summerers le-a plătit pentru diferitele servicii confidențiale între 1803 și 1807, S. Știrbu a făcut senzaționala descoperire că consulii Angliei se ocupau și cu spionajul și că pentru aceasta aveau un buget special. Ceilalți consuli, ai Austriei, ai Franței și ai Rusiei erau modele de discreție. Nici unul nu-și vîra nasul în treburile noastre interne. De aceea rapoartele consulare engleze n-au fost publicate, ca lumea să nu afle „mîrșavele uneltiri ale agenturii de spionaj englez". Stupida burghezie engleză care l-a lăsat pe Ciotori să le copieze și n-a avut măcar prudența elementară să facă să dispară piesele compromițătoare, n-a contat pe perspicacitatea lui S. Știrbu care avea s-o înfunde. Lansat pe această pistă, S. Știrbu a descoperit toată rețeaua de spionaj din tabăra lui Ipsilanti: Nicolai Ipsilanti, Constantin Duca, Sava, Ioan Scufo, Thomas Gordon și Bargrave Wyborn din rîndul cărora făceau parte „inițiatorii și instigatorii uciderii lui Tudor Vladimirescu".

Argumentarea lui S. Știrbu e aceasta: C. Duca, originar din Ianina, a fost cîtva timp agentul lui Ali Pașa la București. Or, Ali Pașa era omul capitaliștilor englezi, care voiau să-l urce pe tronul sultanilor și să-i asigure întreaga moștenire a Imperiului otoman. Diplomația engleză nu putea deci admite emanciparea unor provincii ca Principatele Romîne. Deci, Tudor trebuia omorît și mișcarea lui înăbușită.

Așa s-ar explica faptul că inițiatorii și instigatorii uciderii lui Tudor Vladimirescu, Scufo și Duca, erau în legătură cu emisarii burgheziei engleze și operau din ordinul lor.

www.dacoromanica.ro

Dar iată încă o probă caracteristică pentru metoda științifică a lui S. Știrbu. Într-un document se spune că Iordache, după ce l-a ridicat pe Tudor la Goleşti, l-a dus la *Ploieşti* (şi S. Ştirbu subliniază cuvîntul), unde l-a predat lui Nicolae Ipsilanti. De ce acest înconjur ca să ajungă la Tîrgovişte? „Altă explicație nu poate fi decît aceea că Tudor trebuia să ajungă în mîinile agenturii criminale engleze", în mîinile lui Duca, adevăratul stăpîn al oraşului Ploieşti. Toate documentele spun că Tudor a fost dus la *Piteşti*, de unde a fost pornit apoi prin Cîmpulung la Tîrgovişte, şi o simplă ochire pe o hartă l-ar fi convins pe S. Ştirbu că *Ploieşti* e o simplă greşeală de lectură sau de tipar. Dar cunoştinţele geografice ale lui S. Ştirbu nu sînt mai sigure decît cele istorice. El crede că Sibiu şi Hermannstadt sînt două oraşe deosebite, ca şi Braşov şi Kronstadt (vezi şi indicele).

În sfîrşit S. Ştirbu se ridică cu indignare împotriva afirmaţiei mele că, după prăbuşirea tuturor nădejdiilor pe care şi-a întemeiat acţiunea, Tudor a încercat să-şi salveze armata de la pieire şi ţara de invazie, negociind cu turcii. Arhivele Ministerului de Externe din Moscova aduc, la documentele noastre interne, dovezi noi şi decisive în sprijinul acestei versiuni. Iată ce scrie Capodistria confidentului său, mitropolitul Ignatie, la Pisa: „Totul i-a fost contrar [lui Ipsilanti]. Albanezii l-au trădat, iar Vladimirescu cu pandurii săi cel dintîi a negociat cu Turcii, de îndată ce Ipsilanti a comis nebunia să apară în Ţara Romînească" (Arhivele Centrale, Moscova, fond III, dosar nr. 83, fol. 101, Petersburg, 17/29 iulie 1821).

La aceasta adăugăm mărturia lui Minciaky despre adevăraţii vinovaţi ai uciderii lui Tudor. „*Cînd în sfîrşit*, scrie Minciaky, *trădarea sîrbilor Hagi Prodan şi Macedonsky a predat pe Vladimirescu în mîinile lui Iordache*, hîrtiile lui şi circa 40.000 piaştri au fost înmînaţi lui Ipsilanti". Thomas Gordon a povestit pe larg, pe bază de acte de prima mînă, aceste evenimente, şi deznodămîntul tragic al mişcării din 1821 poate fi acum expus cu toată preciziunea.

La confuzia, incoherenţa şi extravaganţa teoriilor sale, Ştirbu adaugă o totală lipsă de probitate ştiinţifică. Rezultatele cele mai sigure ale istoriografiei noastre, ca de pildă caracterul antiotoman pe lîngă cel antifeudal al mişcării lui Tudor, integrarea ei nu ca simple paralelisme şi coincidenţe recunoscute de Filitti în planurile Eteriei, plecarea lui Tudor de la Bucureşti cu o ceată de arnăuţi din garda domnească, acţiunea lui Ipsilanti în Moldova şi programul lui social, colaborarea lui Tudor cu Ipsilanti, planurile lor de reformă sînt însuşite de Ştirbu fără referinţe, ca şi cînd ar fi lucruri evidente în sine şi cunoscute de cînd lumea. Cel mult dacă S. Ştirbu ne face onoare să ne indice printr-o aluzie „Unii istorici susţin", etc. (p. 223, 237). Cînd citează rapoartele consulare engleze, S. Ştirbu trimite la „Biblioteca Academiei R.P.R. secţia manuscrise. Documente engleze", ca şi cînd D-sa le-ar fi utilizat în textul original şi nu în traducerea Institutului de Istorie. Mai pretinde că aceste documente au fost total ignorate de istoricii burghezi. Îi sînt recunoscător că de astă dată nu m-a cuprins printre istoricii burghezi.

www.dacoromanica.ro

S. Ştirbu face mare caz de manuscrisul grecesc păstrat la Muzeul britanic şi publicat de F. M. Marshall într-un buletin grec. Pe datele (interpretate în felul său) ale acestui manuscris se întemeiază mai ales pentru a susține că uciderea lui Tudor a fost opera „emisarilor burgheziei engleze". Cînd citează acest izvor, el trimite la F. M. Marshall, *Expediția din 1821 a lui Ipsilanti în Principatele dunărene*, în „Buletinul Societății de istorie şi etnografie a Greciei", vol. IX, 1926. Or, şi referința, şi textul şi traducerea i-au fost furnizate de N. Camariano, fapt de care nu suflă un cuvînt.

În concluzie, cartea lui S.Ştirbu nu e decît opera haotică a unui diletant lipsit de pregătire ştiințifică, de cultură generală şi de probitate intelectuală. O asemenea lucrare nu poate decît să creeze confuzie şi să sugereze o idee falsă despre ştiința istorică românească.

Acad. A. Oțetea

In nr. 3 al rev'st.i, vom publica răspunsul tov. S. Ştirbu.

www.dacoromanica.ro

STUDII
Revistă de istorie
Anul X, nr. 2, 1957

RECENZII ŞI PREZENTĂRI

Acad. Prof. P. CONSTANTINESCU-IAŞI: Studii istorice romîno-bulgare

Bucureşti, Ed. Acad. R.P.R., 1956, 250 pag.

Problema relaţiilor romîno-bulgare n-a constituit pentru istoriografia burgheză românească un obiect de studiu decît numai întîmplător. Printre lucrările celor ce s-au ocupat cu această problemă menţionăm studiile lui Ion Bogdan, Nicolae Iorga, Ilie Bărbulescu, Alexandru Iordan, Valentin Chelaru etc. La nici unul dintre ei, însă, acest domeniu nu a constituit o preocupare de bază şi de cele mai multe ori studiile lor nu au depăşit caracterul unor articole ocazionale. Acad. prof. P. Constantinescu-Iaşi şi-a închinat din tinereţe o bună parte a activităţii sale ştiinţifice studiului amănunţit al acestui domeniu. Rodul muncii lui de cîteva decenii s-a concretizat în zeci de articole şi lucrări. În ultimul timp seria acestora a fost sporită cu volumul care face obiectul recenziei de faţă.

*

Noul volum cuprinde unele comunicări noi, precum şi studii care au apărut cu decenii în urmă. După tematica îmbrăţişată, cele publicate în volumul de faţă au fost împărţite în şase grupe: *Emigraţia bulgară la nordul Dunării, Oameni de cultură bulgari în Romînia, Tipărituri bulgăreşti în Romînia pînă la 1878, Răscoala din Aprilie 1876 şi ecoul ei în Romînia, Situaţia internaţională în ajunul războiului de independenţă, Gheorghi Dimitrov şi Romînia.*

Primul grup de articole, în număr de patru, tratează probleme legate de fenomenul imigrărilor bulgăreşti în ţările romîne începînd în veacul al XVII-lea şi pînă la jumătatea veacului al XIX-lea.

Între altele, se dau date interesante referitoare la privilegiile acordate de Kisseleff imigranţilor, în timpul războiului ruso-turc (1828—1829). Ar fi de adăugat în această ordine de idei că scutirea „de orice dare către stat în curs de trei ani" şi că scăderea dării „la jumătate în următorii şapte ani" (p. 13), sînt prevederi care se refereau numai la acei dintre băjenari care se ocupau cu agricultura. Pentru meseriaşi şi negustori scutirile erau altele. De asemenea pe lîngă precizarea obligaţiilor fiscale, privilegiul referitor la ţărani stipula şi obligaţiile pe care aceştia le aveau faţă de stăpînii moşiilor unde se aşezaseră, numărul zilelor de clacă ridicîndu-se la 24 pe an.

Ultimele două articole ale primei părţi se ocupă, primul despre *Aşezămîntul coloniilor bulgare din 1858*, iar cel de-al doilea de *Vogoride bulgar*.

În primul se face o amplă analiză a aşezămîntului dat de către stăpînirea din Moldova după alipirea celor patru judeţe din sudul Basarabiei (1856), pentru coloniile bulgare de acolo.

Aşezămîntul se ocupa de întreaga viaţă a bulgarilor din Basarabia de sud, al cărei centru devenise oraşul Bolgrad; el cuprindea 336 de articole care se refereau la „drepturi şi datorii, producţie, cultură, moravuri, justiţie ş.a.".

Interesante sînt prevederile care dau posibilitatea stabilirii unor principii de politică colonizatoare, din partea autorităţilor moldovene.

Pentru noii veniţi din sudul Dunării, la 30 aprilie 1857 se înfiinţa o secţie specială la Departamentul Finanţelor (Secţia a II-a de colonizare) cu o serie întreagă de funcţionari administrativi aleşi şi salarizaţi unii de către obşte, iar alţii de către stat. Din punct de vedere financiar coloniile aveau o oarecare autonomie. Astfel, conform art. 168, la finele

www.dacoromanica.ro

fiecărui an o comisie formată din trei fruntaşi aleşi dintre colonişti trebuia să verifice socotelile băneşti ale obştii şi să se „încredinţeze.... despre acurateţea socotelilor". O deosebită atenţie se dă, prin prevederile aşezămîntului, dezvoltării economice sub toate aspectele: agricultură, comerţ, industrie, în regiunile ocupate de colonişti, precum şi culturii (la Bolgrad fiinţa unul dintre primele licee din Moldova, la acea dată). Pentru a-i lega cît mai mult de patria cea nouă, li se acordau o serie de scutiri fiscale pe un timp limitat şi se mergea cu scutirile pînă la absolvirea de recrutare.

Interesantă era stipularea aşezămîntului cu privire la cerşetorie, care era interzisă. „Rudele săracului sînt obligate să-l întreţină iar la nevoie se vor înfiinţa aziluri pentru femei şi bărbaţi întreţinute de obşte".

În urma acestor prevederi, coloniile bulgăreşti din Basarabia se întăresc şi în 1859 cer dezlegare din partea autorităţilor să deschidă o tipografie în limba bulgară şi totodată să scoată şi un jurnal în limbile romînă şi bulgară, „pentru a dobîndi mai multă dragoste şi rîvnă iubitorii de învăţătură şi citire".

Cel de-al doilea articol, referitor la Vogoride, publicat încă în 1924, aruncă lumină asupra unuia din personajele care au jucat un rol de seamă în istoria Moldovei în epoca unirii principatelor. În primul rînd, se arată că Vogoride nu a fost grec aşa cum l-a considerat o bună parte din istoricii romîni; mai mult, el a urît pe greci, aşa cum se vede din corespondenţa lui cu fruntaşii mişcării de renaştere naţională a bulgarilor, alături de care luptă.

Deosebit de interesant este capitolul *Oameni de cultură bulgari în Romînia*. În primul articol intitulat *Profesori şi cărturari* se face o trecere în revistă a oamenilor de cultură bulgari care au trăit şi au activat în ţara noastră începînd din secolul al XVIII-lea şi pînă la eliberare (1878). Se insistă asupra activităţii depuse de Sofronie, episcopul de Vraţa, care a venit în Ţara Romînească în urma persecuţiei kîrjaliilor, şi de numele căruia se leagă apariţia la Rîmnicu Vîlcea a primei cărţi scrise în limba bulgară modernă, *Kiriakodromion*, din 1806.

Trecînd la problema învăţămîntului se arată pe scurt contribuţia Romîniei la crearea şcolii bulgare moderne. În Romînia vine şi deprinde noua metodă pedagogică, lancasteriană, Neofit Rilski în 1834, după ce cu 10 ani mai înainte (1824) apăruse tot aici primul abecedar bulgar al Dr. Petru Beron, tipărit cu ajutorul mai multor fruntaşi ai burgheziei bulgare din Romînia. Neofit Rilski va pleca apoi la Gabrovo, unde va funcţiona ca învăţător şi organizator al şcolii bulgare de acolo (istoriografia bulgară socoteşte scoala din Gabrovo ca fiind prima şcoală bulgărească. Din anumite documente recent descoperite, însă, reiese că la Bucureşti a funcţionat încă din 1832 o şcoală bulgară, care ar fi deci mai veche decît cea din Gabrovo).

După aceea, se trec în revistă toţi scriitorii şi cărturarii bulgari care au tipărit cărţi în Romînia, ca de exemplu; Iv. Andreev, Nikolae S. Pikolo, Raiko Blişkov, Dobri Voinikov, Gheorghi S. Rakovski, Luben Karavelov etc.

Un articol care aduce lucruri cu totul necunoscute pînă acum este acela intitulat *Profesori şi studenţi bulgari la Facultatea de Medicină din Bucureşti între anii 1856—1878*. După minuţioase cercetări de arhivă, acad. P. Constantinescu-Iaşi izbuteşte să reconstituie activitatea a doi dintre primii profesori ai acestei facultăţi, dr. Protici şi dr. Atanasovici (ambii bulgari). Primul este născut la Tîrnova. După ce face studii la Paris, se reîntoarce în ţara noastră în 1851, unde profesează medicina, iar în 1865 este numit profesor la şcoala de medicină şi apoi la Facultatea de medicină.

Celălalt profesor, dr. Atanasovici, este născut la Şistov şi după ce face studii la Atena şi Paris revine în Romînia unde are strînse legături cu emigraţia bulgară. În ţara practică medicina şi în 1856 ajunge profesor la şcoala de medicină. În 1879 cei doi profesori primesc funcţii publice înalte în Bulgaria eliberată.

Paralel cu activitatea celor două figuri de profesori este prezentată activitatea studenţilor bulgari de la şcoala de medicină şi farmacie din Bucureşti, al căror număr în 1866 se ridica la 51 iar mai tîrziu, după înfiinţarea Facultăţii de medicină, numărul acestora se ridică la 31 (pentru intervalul 1869—1875). Între aceştia se pare că a fost şi Hristo Botev (Petkoff). În lucrare se dă în facsimil cererea lui de înscriere în anul I.

Tot de Romînia se leagă şi începuturile Academiei bulgare, care se dezvoltă din „Societatea Literară Bulgară" înfiinţată la Brăila în 1869—1870, şi apoi mutată la Sofia în 1882.

Studiul care se ocupă cu această problemă descrie pe larg activitatea editorială a Societăţii la care au colaborat figuri dintre cele mai cunoscute în istoria culturii bulgare ca: Marin Drinov, Vasil Drumev, Vasil D. Stoianov, Neso Boncev etc.

Al treilea capitol al lucrării se ocupă de *Tipăriturile bulgăreşti în Romînia pînă la 1878*. Deosebit de sugestive sînt cifrele statistice prezentate aici. După cercetările autorului, în Romînia, pînă la 1877, au apărut

www.dacoromanica.ro

un total de 200 cărţi tipărite în tipografiile mai multor oraşe din ţară, asupra cărora de asemenea se insistă (p. 87—121), legînd totodată de această problemă şi problema activităţii tipografice a emigranţilor revoluţionari bulgari.

În continuare se prezintă un studiu asupra periodicelor bulgăreşti tipărite în Romînia între anii 1863 şi 1877. Numărul acestora s-a ridicat la „52 periodice, ziare şi reviste, multe cu o viaţă scurtă, toate însă exprimînd acelaşi spirit naţional-revoluţionar, cu nuanţele categoriilor sociale, pe care le reprezentau".

În capitolul *Răscoala din aprilie 1876 şi ecoul ei în Romînia* se face o amplă analiză în special a articolelor şi informaţiilor referitoare la răscoală apărute în presa romînească (p. 137—170). Umplînd un gol simţitor şi în istoriografia bulgară cu privire la ecoul internaţional al acestui eveniment măreţ, P. Constantinescu-Iaşi a stabilit că opinia publică înaintată din Romînia a privit cu multă căldură şi simpatie lupta eroică a poporului bulgar. În presa romînească, pe lîngă numeroase ştiri, au fost reproduse şi comentate cu simpatie memoriile şi apelurile lansate de Comitetul Naţional Revoluţionar Bulgar.

Ultimul capitol este închinat relaţiilor romîno-bulgare în epoca contemporană, şi în special legăturilor pe care le-a avut marele luptător comunist Gheorghi Dimitrov cu Romînia. Primul contact cu ţara noastră îl ia Dimitrov în 1912 cînd participă ca delegat la Congresul Partidului Socialist Romîn. În răstimpul petrecut în ţara noastră el trimite şapte scrisori pentru „Ziarul Muncitoresc" din Bulgaria, în care dă relaţii asupra situaţiei de la noi şi asupra desfăşurării Congresului. Legăturile lui Dimitrov cu mişcarea socialistă din Romînia continuă să fie, după acest Congres, din ce în ce mai strînse.

Într-un articol special autorul se ocupă de *Arestarea lui Gheorghi Dimitrov la Constanţa în 1920*. Este vorba despre arestarea de către autorităţile romîneşti a fruntaşului Partidului Comunist Bulgar împreună cu Vasil Kolarov şi Hristo Botev care se îndreptau pe mare spre Moscova, unde urma să se ţină cel de-al doilea Congres al Internaţionalei a II-a. În urma mişcării de protest provocată de către opinia publică democratică atît din Romînia cît şi din Bulgaria, autorităţile romîneşti sînt nevoite să elibereze pe cei trei arestaţi.

Popularitatea şi simpatia de care s-a bucurat Dimitrov în Romînia reiese clar din declaraţiile de simpatie şi solidaritate care i-au fost trimise cu prilejul procesului înscenat la Leipzig, pentru incendierea Reichstagului, acţiune de simpatie la care a participat şi autorul volumului. Seria studiilor se încheie cu un articol închinat prieteniei romîno-bulgare după 9 septembrie 1944.

La finele volumului sînt date ca anexe trei dintre cele şapte scrisori pe care le-a trimis Dimitrov în Bulgaria în 1912, care conţin numeroase observaţii importante privind situaţia mişcării muncitoreşti din Romînia în această perioadă.

*

Volumul publicat de acad. prof. P. Constantinescu-Iaşi este o valoroasă contribuţie la studiul relaţiilor romîno-bulgare în trecut. Prin vastitatea problemelor pe care le pune şi le rezolvă, volumul constituie un serios îndreptar şi ajutor pentru cercetătorii istorici ai acestui domeniu. Se completează astfel cu un titlu mai mult lista lucrărilor publicate de autor în acest domeniu, menţionate în prefaţă, lucrări care contribuie la întărirea legăturilor prieteneşti între poporul nostru şi poporul bulgar, stimulînd totodată cercetările în domeniul slavisticii din ţara noastră.

Gh. Haupt şi Vl. Diculescu

TRÓCSÁNYI ZSOLT: *Az erdélyi parasztság története, 1790-1849*
(Istoria ţărănimii ardelene, 1790—1849)

Budapesta, 1956, 507 pag., în 8°.

După excelenta operă a regretatului Tóth Zoltán, *Mişcările ţărăneşti din Munţii Apuseni pînă la 1848*, istoriografia ungară ne-a dat o nouă lucrare de valoare, consacrată ţărănimii ardelene. Autorul, Trócsányi Zsolt, prin cunoaşterea limbii şi bibliografiei romîne, prin documentarea solidă şi serioasă, în cea mai mare parte inedită, şi prin interpretarea marxistă a materialului documentar, apare ca un demn continuator al lui Tóth Zoltán.

Perioada care face obiectul studiului e aceea a crizei decisive a feudalismului ardelean. Începutul ei e marcat prin agravarea

www.dacoromanica.ro

sarcinilor feudale, iar sfîrşitul perioadei coincide cu revoluţia din 1848 şi cu abolirea iobăgiei.

Perioada astfel delimitată se caracterizează prin intensificarea exploatării, pe bază de robotă, a moşiilor nobiliare, în vederea producţiei de cereale pentru piaţă, care, şi în Transilvania, ca în toate ţările situate la est de Elba, n-a dus la organizarea producţiei agricole pe baze capitaliste, prin muncă salariată, ci la o nouă formă a iobăgiei, la *iobăgia a doua*, care, spre deosebire de prima, a contribuit la dezvoltarea germenilor capitalismului în domeniul agrar.

Trócsányi a urmărit, în toate sectoarele, aplicarea şi efectele sociale ale acestui sistem. El a arătat cum războaiele Revoluţiei şi Imperiului napoleonian au constituit o conjunctură excepţională care, timp de un sfert de secol, a forţat producţia de cereale urcînd preţul grîului de la 80 groşi în 1790 la 513 groşi în 1816. Pentru a răspunde cererii presante de cereale, stăpînii de moşii, lipsiţi de capital şi de cunoştinţe tehnice, au pus economia iobagă în slujba producţiei de cereale pentru piaţă, exploatînd la extrem robota, înmulţind zilele de lucru, introducînd norma, înglobînd în rezerva alodială o parte din sesiile iobage şi din păşunile comunale. Autorul a descris amănunţit procesul de expropriere treptată a iobagilor, de restrîngere a dreptului lor de folosinţă asupra păşunilor, pădurilor şi apelor, de înmulţire şi de agravare a sarcinilor feudale, la care se adaugă impozitele mereu majorate şi rechiziţiile de produse, de vite şi de oameni, impuse de războaiele necontenite. Prin aceste procedee, o parte din ţărani au fost ruinaţi, constituind rezerva de braţe de muncă pentru producţia capitalistă.

Ţăranii ardeleni au opus acestei exploatări o rezistenţă dîrză, care s-a manifestat sub toate formele luptei de clasă; lucrul de mîntuială, fuga, acţiunea în justiţie şi răscoala. Autorul evaluează la 150—200 numărul răscoalelor din această perioadă. Toate au fost răscoale locale, cuprinzînd abia 2—3 sate, şi au fost uşor reprimate. Nobilimea şi aparatul de stat au reacţionat prompt la orice veleitate de rezistenţă şi au înăbuşit în germene mişcările. Răscoala lui Horia fusese în această privinţă „un teribil avertisment pentru nobilimea funciară şi pentru organele publice".

Istoria ţărănimii ardelene e aproape exclusiv istoria ţărănimii române de pe domeniile nobiliare maghiare. Studiul nu se ocupă de iobagii minieri, de ţăranii liberi din scaunele săseşti, de secuii liberi, de grăniceri, de ţăranii din scaunele Săliştii şi Tălmaciului, din cele Şapte sate de lîngă Braşov şi de oierii transilvani, nici de sarcinile ecleziastice, nici de administraţia satelor, nici de învăţămîntul sătesc, în primul rînd fiindcă sarcina depăşea puterile unui cercetător, oricît de experimentat l-am presupune şi, în al doilea rînd, fiindcă, chiar redusă la principala masă ţărănească problema prezenta destule dificultăţi, pentru a nu-şi complica situaţia cu probleme subsidiare. Dintr-un scrupul de lealitate, autorul avertizează de la început cititorul despre limitele impuse subiectului său.

Relaţiile feudale din Transilvania s-au complicat şi înăsprit prin contradicţii de ordin naţional şi religios. Autorul nu le-a pierdut din vedere, şi simpatia lui activă nu ezită niciodată între iobagul romîn, ortodox sau unit, şi stăpînul de moşie maghiar, catolic sau protestant. Meritul acesta e cu atît mai mare cu cît sursele, emanînd de la autorităţi sau de la clasa dominantă sînt în general ostile iobagului.

Pe lîngă consecvenţa cu care autorul expune evenimentele de pe poziţia clasei asuprite — a iobăgimii — e de relevat grija cu care a scos în relief particularităţile dezvoltării ţărănimii ardelene aşezate pe un teritoriu muntos, puţin potrivit marii producţii de cereale, relativ suprapopulat şi izolat, datorită stării de atunci a mijloacelor de transport, de centrele de desfacere a cerealelor (Austria şi schelele Dunării). Aceşti factori, precum şi faptul că în Transilvania nu s-au aplicat urbariile din Ungaria, explică marea diversitate a sarcinilor feudale, caracterul lor mai apăsător decît în Ungaria, şi, în general, dezvoltarea deosebită a Transilvaniei.

Toată această parte, care constituie prima jumătate a lucrării, e excelentă. Ea produce o impresie de plenitudine şi de soliditate, care provine din contactul direct şi permanent al autorului cu sursele.

Partea a doua a lucrării e consacrată perioadei revoluţionare din 1848—1849. Ea e consecinţa directă a celei dintîi. Dar lupta ţărănimii romîne împotriva nobilimii feudale se îmbină, în această perioadă, cu mişcarea naţională condusă de intelectualitatea romînă. Autorul recunoaşte că această luptă exercitînd o presiune puternică asupra clasei stăpînitoare, a servit cauza revoluţiei. Pe baza unui material documentar inedit, el urmăreşte pas cu pas, într-un spirit de înţelegere şi de simpatie, fazele acestei lupte a ţărănimii ardelene în anii 1848—1849. El stabileşte că în primăvara anului 1848, intelectualitatea romînă era dispusă să colaboreze cu revoluţia maghiară, dar conducătorii acestei revoluţii n-au primit mîna care li se întindea. N-au primit-o, fiindcă nu înţelegeau să

www.dacoromanica.ro

garanteze romînilor libertăţile fără de care nici o colaborare nu putea fi durabilă.

Lupta ţărănimii pentru desfiinţarea iobăgiei e descrisă şi în această parte cu o mare bogăţie de amănunte, precise şi evocatoare. Rolul regimentelor grănicereşti, al majorităţii preoţilor ortodocşi şi uniţi, al tinerilor intelectuali în organizarea şi conducerea mişcării e puternic scos în relief.

Trócsányi recunoaşte că nobilimea transilvană nu susţinea unirea cu Ungaria pentru a grăbi democratizarea ţării, ci pentru a dobîndi un sprijin în guvernul ungar împotriva maselor ţărăneşti. Gărzile naţionale, conduse de proprietari, au fost organizate pentru reprimarea mişcărilor ţărăneşti, nu pentru lupta împotriva imperialilor, cu care, după primele succese ale acestora, o parte a nobilimii era gata să cadă la înţelegere.

După victoria generalului Bem şi alungarea trupelor imperiale din Ardeal, nobilimea trece la represalii împotriva ţăranilor: „cetele de vînători" incendiază sate măcelăresc populaţia, ridică vitele; curţile marţiale condamnă la moarte sute de ţărani, conducătorii ţăranilor romîni sînt arestaţi sau siliţi să fugă.

Autorul analizează originea socială şi tendinţele intelectualităţii romîne, precum şi rolul clerului înalt. El aduce şi aici o sumă de informaţii noi şi de vederi sugestive. Dar complexitatea problemei îi scapă. El impută conducătorilor romîni că n-au încercat să se alieze cu revoluţia maghiară împotriva reacţiunii ardelene. Or, guvernul revoluţionar de la Pesta şi comisarii lui din Transilvania colaborau cu gubernium şi cu autorităţile comitatense care urmăreau pe conducătorii romîni şi refuzau să garanteze drepturile romînilor la limba şi cultura naţională. Szemere însuşi, care recomanda comisarilor săi să cîştige pe romîni, nu-şi ascundea simpatia pentru politica de maghiarizare a romînilor.

Nici atitudinea clerului înalt şi a intelectualilor romîni faţă de revendicările ţărănimii nu e analizată destul de adînc. Afirmaţia că episcopul Lemenyi şi clerul înalt de la Blaj ar fi fost „cu trup şi suflet" de partea reacţiunii nu ţine seama de atitudinea plină de înţelegere pentru revendicările ţărănimii a unor canonici ca Cipariu şi a multor profesori de la Blaj şi nesocoteşte rolul acestora în dezvoltarea culturii naţionale şi în formarea programului revoluţionar burghez.

Mişcarea naţională romînă e mai puţin adîncită decît istoria ţărănimii. Explicaţia stă în natura informaţiei folosite, care se reduce aproape exclusiv la documentele de arhivă. Autorul nu s-a servit decît în mică măsură de mărturiile contemporane ale protagoniştilor mişcării, cum sînt rapoartele lui Papiu Ilarian pentru „Gazeta Transilvaniei" din Braşov şi pentru „Organul Luminării" din Blaj. Articolele, studiile, cuvîntările şi scrisorile lui Bariţiu, Cipariu, Bărnuţiu, Iancu, Buteanu, Andrei Mureşanu şi alţii publicate chiar în timpul revoluţiei, oferă asupra acţiunilor şi ideilor lor informaţii mai exacte şi mai bogate decît rapoartele organelor administrative, care de cele mai multe ori nici nu cunoşteau bine limba romînă şi erau preveniţi împotriva acestor conducători.

Incompletă e şi bibliografia privitoare la 1848—1849. Intenţionat, Trócsányi s-a mărginit la documentele de arhive şi la publicaţiile de documente. Or, discuţia importantelor teze emise de istoriografia maghiară şi romînă asupra revoluţiei din 1848—1849 ar fi permis autorului să scoată şi mai puternic în relief contribuţia sa originală şi poziţia sa progresistă. În acelaşi timp, ar fi evitat unele lipsuri, ca rolul gloatelor insurecţionale romîne în armata imperială, raporturile conducătorilor şi lăncierilor romîni cu ofiţerii austriaci şi, în general, modul în care ţăranii au invocat numele împăratului pentru a-şi legitima nesupunerea faţă de nobilimea şi autorităţile maghiare.

Aceste rezerve nu micşorează valoarea deosebită a lucrării care, prin bogăţia şi noutatea informaţiei, prin lărgimea de vederi şi prin consecvenţa cu care apără cauza maselor ţărăneşti, a adus o contribuţie însemnată la lămurirea unora din problemele cele mai spinoase şi mai delicate ale istoriografiei noastre marxiste: lupta antifeudală şi naţională a ţărănimii ardelene împotriva nobilimii angajate ea însăşi în lupta antihabsburgică pentru cucerirea independenţei. E de dorit ca lucrarea să fie tradusă în limba romînă. Traducerea ar oferi autorului prilejul de a-şi completa bibliografia şi informaţia cu acele documente tipărite despre care E. Renan spunea că sînt „adevăratele inedite", fiindcă „nimeni nu le citeşte" (*Le véritable inédit, c'est l'imprimé que personne ne lit*).

Acad. A. Oţetea

www.dacoromanica.ro

N. I. LEBEDEV: O nouă serie de documente privind istoria Rominiei *

(traducere din „Voprosi istorii", nr. 12, 1956, p. 159—160)

În Rominia democrat-populară se desfăşoară o muncă importantă pentru descoperirea şi publicarea documentelor istorice care servesc drept bază pentru redactarea unei noi istorii, cu adevărat ştiinţifice, a poporului romîn, care nu a putut fi întocmită în condiţiile Rominiei burghezo-moşiereşti. În ultimii ani, Institutul de istorie al Academiei Republicii Populare Romîne a întreprins această publicaţie sub titlul comun de *Documente privind istoria Romîniei*. Pînă acum au apărut peste 20 de volume relativ la istoria medievală a Moldovei, Ţării Romîneşti şi Transilvaniei. Anul trecut s-a terminat şi publicarea documentelor care se referă la istoria Rominiei în perioada războiului ruso-turc din anii 1877—1878. După cum se ştie, acest război a avut drept consecinţă eliberarea popoarelor balcanice de sub jugul imperiului turcesc.

În istoria poporului romîn el e cunoscut sub denumirea de războiul pentru independenţă.

Cele două volume ale publicaţiei recenzate cuprind peste 11 000 de documente, variate prin conţinutul, forma şi originea lor. Ele conţin materiale ale organelor guvernamentale extrase din arhive (corespondenţa între departamente, rapoartele prefecţilor, comandanţilor de unităţi etc), documente din fondul de manuscrise al bibliotecii Academiei Republicii Populare Romîne (corespondenţă particulară etc), extrase din ziarele şi revistele epocii, comunicări ale „Monitorului Oficial" al guvernului (acte legislative, dispoziţii etc). După cum se subliniază în prefaţă, multe documente se publică pentru prima dată. Acestea se referă, în primul rînd, la materialele despre mişcarea revoluţionară din ţară, la lupta ţăranilor pentru pămînt, la frămîntările din armata romînă, precum şi, în mare măsură, la documentele care caracterizează politica externă a statului romîn din acel timp. Se citează şi materialele tipărite anterior de unele publicaţii ruse şi romîne, ca, de pildă, în *Correspondance diplomatique roumaine*, editată de N. Iorga, în *Culegerea de documente privitoare la războiul ruso-turc din anii 1877—1878 în peninsula Balcanică*, apărută în mai multe volume în limba rusă etc.

În publicaţia recenzată, documentele sînt împărţite pe volume, iar în corpul volumelor sînt clasate cronologic. Volumul II cuprinde materiale care se referă la perioada 1 ianuarie — 9 mai 1877; vol. III: 9 mai — 15 iunie 1877; vol. IV: 15 iunie — 15 iulie 1877; vol. V: 16 iulie — 31 august 1877; vol. VI: 1 septembrie — 15 octombrie 1877; vol. VII: 16 octombrie — 30 noiembrie 1877; vol. VIII: 1 decembrie 1877 — 15 ianuarie 1878; vol. IX: 16 ianuarie — 3 martie 1878. În vol. I, redactorii seriei de documente recenzate s-au abătut uneori de la principiul cronologic. În prima parte a acestui volum se publică documente care caracterizează situaţia social-economică şi politică a Rominiei în ajunul anului 1877, precum şi mişcarea revoluţionară din ţară în anii 1871—1881. În partea a II-a a volumului se publică materiale care cuprind perioada de la 1 ianuarie 1875 pînă la 31 decembrie 1876 şi care elucidează evenimentele de politică externă care au precedat războiul ruso-turc din anii 1877—1878. În volumul IX, ultimul, cititorul va găsi, pe lîngă alte documente, textul complet al tratatului preliminar de pace de la San Stefano şi al tratatului de pace de la Berlin din 1 iulie 1878.

Materialele cuprinse în prima parte a volumului I ne permit să urmărim dezvoltarea capitalismului în Rominia în anii indicaţi. Documentele descriu situaţia extrem de grea a maselor muncitoare care au suportat pe propria lor spinare un jug dublu: al exploatării capitaliste şi al puternicelor rămăşiţe ale feudalismului. Ţăranul romîn „liber" era batjocorit, asuprit şi chiar bătut de cei care deţineau puterea, era crunt exploatat de moşieri şi marii arendaşi. Permanentele lipsuri, foametea, frigul şi mizeria au fost cauza mortalităţii excepţional de mari în rîndurile ţărănimii romîne. Dacă în anul 1859 faţă de 575 de decedaţi se înregistrau o mie de nou-născuţi, în anul 1872 indicii reprezentau 955 decedaţi faţă de 1000 nou-născuţi, iar în anul 1879, numărul decesurilor în Rominia a depăşit numărul naşterilor (vol. I, partea I, p. 520).

Istoriografia romînă burghezo-moşierească reacţionară nu a acordat, în genere,

* *Documente privind istoria Romîniei*, seria: *Războiul pentru independenţă*. Comitetul de redacţie: V. Cheresteşiu, V. Maciu, S. Ştirbu, M. Roller (redactor responsabil). Vol. I (partea I) XCVII + 903 p.; vol. I (partea a II-a), 1954. C + 561 p.; vol. II, 1952, CCLXII + 669 p; vol. III, 1953, CCVIII + 768 p; vol. IV, 1953, CLXX + 601 p; vol. V, 1953, CC + 694 p; vol. VI, 1953, CCXII + 694 p.; vol. VII, 1954, CCI + 785 p; vol. VIII, 1954, CLXIV + 594 p; vol. IX, 1955, CXIV 385 p. Academia Republicii Populare Romîne.

www.dacoromanica.ro

importanţă studiului dezvoltării social-economice a ţării şi, în special, nu a încercat să analizeze această dezvoltare şi lupta de clasă din deceniul al 8-lea al secolului al XIX-lea. Documentele recenzate ne permit pentru prima dată să elucidăm această problemă suficient de complet şi în conformitate cu realitatea[1]. Materialele din arhiva Ministerului Afacerilor Interne, cuprinse în publicaţia recenzată, dovedesc dezvoltarea mişcării ţărăneşti în ajunul războiului din 1877—1878.

Pentru prima dată se publică documente privind activitatea cercurilor revoluţionare din Romînia în deceniul al 8-lea al secolului al XIX-lea, care prezintă, incontestabil, un mare interes pentru cercetător. Printre cele 400 de documente tratînd această problemă, se află scrisorile lui N. P. Zubcu-Codreanu, dr. Russel (N. K. Sudzilovski), Dobrogeanu-Gherea şi ale altor participanţi la mişcarea revoluţionară din Romînia. Studiul aprofundat al acestor materiale, precum şi cercetarea unor documente inedite care se păstrează la biblioteca Academiei Republicii Populare Romîne, vor permite să se tragă concluzii asupra caracterului activităţii cercurilor revoluţionare din acea vreme şi să se lămurească concepţiile social-politice ale membrilor lor etc.

Documentele dovedesc legăturile dintre mişcarea revoluţionară rusă şi romînă (vol. I, partea I doc. 297, 370, 420, 645). Aceste materiale vădesc că cercurile revoluţionare din Romînia erau puternic influenţate de ideile democraţilor-revoluţionari ruşi, în special de lucrarea lui Cernîşevski, *Ce-i de făcut?*, precum şi altele care erau cunoscute de revoluţionarii romîni şi popularizate de aceştia. Unele documente ne permit să presupunem că revoluţionarii romîni erau legaţi de Uniunea de nord a muncitorilor ruşi din Petersburg şi de Uniunea de sud a Rusiei a muncitorilor din Odesa, precum şi de cercurile revoluţionare din Nikolaiev şi din alte oraşe ale Rusiei. Un mare interes îl prezintă scrisoarea lui G. V. Plehanov, datînd din 12 decembrie 1880, pe care el a adresat-o din Paris unui tovarăş din Romînia. „Eu mi-am schimbat concepţia în multe privinţe — scrie G. V. Plehanov —. Aceasta este influenţa Apusului" (ibidem, p. 838). După cum se ştie, făcînd cunoştinţă în străinătate cu marxismul, Plehanov a rupt cu narodnicismul.

Un loc de seamă în publicaţie îl ocupă documentele care arată atitudinea diferitelor state, în primul rînd a principalelor puteri europene — Rusia, Anglia, Austro-Ungaria, Germania şi Franţa — faţă de lupta de eliberare a poporului romîn şi a altor popoare balcanice, lupta pentru independenţa lor naţională, împotriva jugului feudalilor turci. Materialele publicate nu aduc în principiu nimic nou, relatează însă fapte interesante care permit să se precizeze şi să se analizeze mai amănunţit poziţiile diferitelor state în perioada crizei balcanice din anii 1875—1876 şi a războiului care i-a urmat. Din documente se vede că guvernul englez nu voia ca Romînia să intervină în cursul evenimentelor din anii 1875—1876 de partea popoarelor răsculate din Peninsula Balcanică şi în acest scop exercita presiuni asupra guvernului romîn[2].

Guvernul englez se străduia să împiedice încheierea unei convenţii ruso-romîne prin care să se acorde armatei ruse permisiunea de a trece pe teritoriul Romîniei (vol. II, p. 24). El nu şi-a ascuns iritarea faţă de „un act (proclamarea independenţei de stat a Romîniei — *N.L.*), atît de contrar tratatelor pe care Anglia pune mare preţ" (vol. III, p. 593).

În genere, caracteristică pentru poziţia puterilor occidentale în problema recunoaşterii independenţei de stat a Romîniei este năzuinţa lor de a socoti rezolvarea acestei probleme în funcţie nemijlocită de „reglementarea generală" a problemei Orientului.

În ceea ce priveşte Rusia ţaristă, aceasta, după cum reiese din documentele recenzate, a acordat Romîniei ajutor financiar, precum şi alt ajutor material, ca armament, muniţii etc. Totuşi, nu trebuie să uităm că Rusia ţaristă urmărea interese proprii. Între guver-

[1] Din păcate, istoriografia sovietică nu a studiat pînă în prezent această problemă. În ceea ce priveşte istoriografia romînă contemporană, în ultimii ani au apărut unele lucrări închinate mişcării revoluţionare în perioada menţionată (lucrarea lui M. Roller despre N. P. Zubcu-Codreanu etc). Anul trecut a apărut în Romînia lucrarea lui Gh. Haupt, *Din istoricul legăturilor revoluţionare romîno-ruse 1849—1881*, Ed. Acad. R.P.R., 1955. La baza acestei lucrări stă dizertaţia de candidat a autorului susţinută la Universitatea din Leningrad. Folosind materiale din arhivele romîneşti şi sovietice, Gh. Haupt a arătat activitatea revoluţionarilor romîni şi legăturile lor cu revoluţionarii ruşi. Autorul nu a folosit decît o parte din documentele de arhivă romîneşti apărute în volumul I al culegerii recenzate.

[2] Acest lucru ni-l dovedesc şi alte izvoare. De exemplu, Carol I, în memoriile sale, relatează convorbirea din februarie 1876 cu consulul englez, care l-a prevenit ca Romînia nici să nu se gîndească la eliberarea de sub suzeranitatea Turciei. Consulul englez l-a „sfătuit" într-o formă categorică pe Carol să se abţină de la un asemenea pas (*75 de ani de la proclamarea independenţei de stat a Romîniei*. Şedinţa lărgită a secţiunii de istorie şi filozofie a Academiei R.P.R. din 20 mai 1952, p. 10—11).

www.dacoromanica.ro

nul țarist rus și guvernul lui Carol de Hohenzollern nu a existat și nici nu putea să existe o deplină unitate de vederi din cauza unor anumite contradicții. De exemplu, din mai multe cauze, la început Rusia nu voia ca Rominia să participe în mod activ la războiul împotriva porții otomane. În această ordine de idei, este de mare interes scrisoarea din 11 ianuarie 1878 adresată de M. Kogălniceanu, ministrul afacerilor externe al Rominiei, agentului diplomatic al Rominiei la Petersburg. În această scrisoare se fundamentează dreptul Rominiei de a fi reprezentată la tratativele pentru încheierea păcii: „Știți, Domnule Agent, că Rominia a declarat război Imperiului otoman din pricina păsurilor directe și personale pe care le avea împotriva Sublimei Porți. Știți, de asemenea, că această declarație de război a fost făcută în afară și împotriva Guvernului Imperial și că pe vremea cînd Alteța Sa Imperială Marele Duce Nikolae se afla la Ploiești, puțin înaintea sosirii în acest oraș a Împăratului, Domnul de Nelidov, în numele Alteței Sale Imperiale și printr-o notă verbală care mi-a fost remisă personal, a insistat asupra acestui punct, că Guvernul Imperial nu aprobă declarația noastră de război și nu are nici un fel de nevoie de cooperarea armatei noastre" (vol. VIII, p. 508).

Documentele arată că guvernul țarist nu era dispus să admită Rominia la tratativele cu privire la încheierea armistițiului și a păcii. Agentul diplomatic romîn de la Petersburg, generalul Ghica, a raportat ministrului afacerilor externe că împăratul și cancelarul Gorceakov i-au declarat pe față acest lucru (vol. VIII, p. 565).

Problema relațiilor dintre Rusia și Rominia în timpul războiului din 1877—1878 este foarte interesantă și destul de complexă. Ea merită un studiu special. Volumele recenzate conțin documente care, incontestabil, vor contribui la rezolvarea acestei probleme. Totuși, trebuie să relevăm faptul că, după părerea noastră, ele prezintă oarecum unilateral politica țarismului rus în Balcani. În prefețele la volume se manifestă chiar elemente de idealizare a politicii Rusiei țariste, în opoziție cu politica statelor occidentale. Acest lucru este deosebit de vizibil în prefața la volumul II (p. III), unde se subliniază ajutorul și sprijinul acordat de Rusia statului romîn, dar nu se spune nici un cuvînt despre faptul că guvernul țarist urmărea, totodată, scopurile sale de cotropire[1]. Aceasta s-ar fi putut evita prin includerea unor documente rusești, atît a celor editate cît și a celor ce se află în arhivele din U.R.S.S.

Istoriografia reacționară burghezo-moșierească romînă trecea sub tăcere rolul maselor populare în istoria țării. Expunînd diferite evenimente istorice, ea aducea pe primul plan rolul monarhiei și al oamenilor „iluștri" din rîndul cercurilor cîrmuitoare, a căror activitate ar fi determinat, chipurile, dezvoltarea istorică a Rominiei. „Toți cîți s-au îndeletnicit cu scrierea istoriei — a arătat încă acum 100 de ani ilustrul revoluționar și istoric patriot romîn N. Bălcescu — nu ne-au dat decît biografia stăpînitorilor"[2]. Istoriografia burghezo-moșierească romînă a efectuat o oarecare muncă în domeniul culegerii materialelor și studierii războiului din 1877—1878, dar nu a dezvăluit rolul maselor largi populare în această perioadă finală a luptei pentru deplina eliberare a statului romîn de sub jugul turcesc. Din acest punct de vedere, documentele recenzate au o mare valoare, deoarece furnizează un material excepțional de bogat. Masa covîrșitoare a izvoarelor se referă la istoria internă a statului romîn și oglindește atitudinea diverselor clase și pături ale populației față de război, gradul participării lor la acesta etc.

Clasa moșierilor se situa pe o poziție ce contrazicea interesele naționale ale țării. Proprietarii marilor latifundii se pronunțau pentru „neutralitate" în cazul unui război între Rusia și Turcia, sau chiar pentru o ocupație militară „preventivă" a Rominiei de către armata austro-ungară. La ședința Consiliului de Coroană din 1 aprilie 1877, prințul Dimitrie Ghica a declarat că „ar fi făcut bine guvernul să întrebe pe guvernul austriac și chiar să-i ceară cu știrea Europei ocuparea Rominiei de către oștirile Austro-Ungariei spre a împiedica intrarea oricărei oștiri străine" (vol. II, p. 101). La rîndul său, moșierul Bozianu a cerut „neutralitate absolută și trecerea liberă și pentru turci și pentru ruși" (ibidem, p. 100).

Burghezia romînă a avut o comportare inconsecventă. Numai cele mai avansate elemente ale burgheziei urmau fără șovăire linia cuceririi independenței naționale. Trebuie să relevăm faptul că publicația recen-

[1] Într-o serie de lucrări apărute în Rominia în ultimii ani, întîlnim elemente de idealizare a politicii Rusiei țariste în Balcani, în această perioadă. Această tendință se vede în mod vădit în culegerea de comunicări ținută la ședința festivă lărgită a secțiunii de istorie și filozofie a Academiei R.P.R., din 20 mai 1952, editată în anul 1952 (*75 de ani de la proclamarea independenței de stat a Rominiei*, Ed. Acad. R.P.R., p. 952). De o lipsă similară suferă, într-o oarecare măsură, după părerea noastră, și volumul interesant al Acad. P. Constantinescu-Iași, *Relațiile culturale romîno-ruse din trecut*, București, 1955.

[2] N. Bălcescu, *Opere*, vol. I, Ed. Acad. R.P.R., București, 1953, p. 7.

www.dacoromanica.ro

zată conține, după părerea noastră, prea puține materiale care caracterizează atitudinea partidelor conservator și liberal față de război și de problemele ce se ridică în legătură cu acesta. Ea nu conține documente suficiente care să contribuie la elucidarea poziției fruntașilor acestor partide în diferite probleme, care să arate grupările din sînul cercurilor guvernante, în general, și din guvern, în special. Din acest punct de vedere sînt interesante rapoartele trimise la Petersburg de agentul diplomatic rus din București cu privire la situația politică internă a României în perioada analizată, rapoarte care se păstrează la Arhiva de politică externă a Rusiei. Includerea unora dintre ele în culegere ar fi contribuit într-o anumită măsură la completarea acestei lacune.

Documentele dovedesc că masele largi erau cuprinse de elan patriotic. Țărănimea, care pe atunci reprezenta principala masă a populației țării, spera că sfîrșitul victorios al războiului îi va asigura o viață mai bună; ea spera să capete pămînt și adevărată libertate. Însuflețiți de dragostea lor de patrie, soldații și ofițerii români au luptat cu abnegație pe cîmpul de luptă. Populația muncitoare de la orașe și sate acorda voluntar armatei ajutor după puterile sale; pretutindeni se făceau colecte. Volumele III, IV, V și VI conțin un mare număr de relatări, în care se arată că țăranii, micii funcționari și intelectualii au dat o parte din puținul lor pentru fondul de aprovizionare și înarmare a armatei. Țăranii donau grîne și vite, mulți învățători au renunțat parțial sau integral la salariul lor pînă la sfîrșitul războiului; actorii dădeau reprezentații, fondurile realizate fiind donate în întregime pentru achiziționarea de armament destinat armatei române etc. La această mișcare patriotică a participat și clerul ortodox. Mitropolitul Moldovei Iosif a lansat un apel către toți protoiereii, prin care îi îndemna să participe la colectarea de fonduri destinate luptei împotriva dușmanului comun și i-a solicitat ca, la rîndul lor, să lanseze un apel corespunzător către toți credincioșii (vol. IV, p. 572 573). Episcopul Melhisedec al Dunării de Jos a donat 1000 de franci pentru achiziționarea de armament pentru armată (vol. VI, p. 141).

În contrast vădit cu adevăratul patriotism al poporului muncitor este comportarea anumitor pături ale burgheziei române, a moșierilor și funcționarilor superiori, care tindeau să folosească războiul pentru propria lor îmbogățire, fără a-și alege mijloacele. Pentru evitarea rechizițiilor, mulți moșieri și mari negustori treceau averea lor (vitele, rezervele de grîne etc) pe numele cetățenilor străini. Negustorii din Caracal s-au adresat autorităților cu cererea de a fi scutiți de mobilizare, deoarece aceasta ar duce „la... închiderea pravăliilor lor". Vîrfurile aparatului de stat, împreună cu moșierii și capitaliștii, acumulau profituri uriașe de pe urma livrărilor pentru armată, la prețuri ridicate, de produse alimentare și muniții de calitate inferioară. Acționarii căilor ferate române au sporit tariful la transportul încărcăturilor, folosind și alte mijloace pentru sporirea veniturilor lor, „lucrînd pentru război" (ibidem, doc. 1210).

După cum arată izvoarele, întreaga greutate a războiului a apăsat pe umerii maselor muncitoare ale populației românești, în primul rînd al țărănimii; din cauza mobilizării, gospodăriile țărănești au fost supuse la rechiziții grele și au pierdut un mare număr de brațe de muncă, mijloace de transport și cai. Țăranii erau luați luni de zile de la treburile lor, pentru a efectua transporturi militare (vol. VIII, doc. 651 și altele). Scrisorile adresate soldaților de către familiile lor, precum și corespondența oficială a autorităților civile și militare, dovedesc situația extrem de grea a familiilor soldaților, care nu primeau nici un ajutor real din partea guvernului coaliției burghezo-moșierești. Legea cu privire la ajutorarea acestor familii, adoptată de guvern, a rămas pe hîrtie, nefiind trădusă în viață. Fiind supuse la tot felul de taxe excesive și rechiziții, gospodăriile familiilor soldaților rămîneau fără mijloace de existență. În această ordine de idei, este semnificativă scrisoarea unei mame adresată fiului ei, soldat, publicată în volumul IV al documentelor recenzate. „... Ne-au luat — scrie ea — căruța și doi boi, precum și pe tată-tău, ba încă Nicolae Crivac (reprezentantul autorităților — *N.I.*) ne-a și bătut. Și i-au trimes la podvadă, în loc, după ordine, să ne dea ajutor la muncă". Mama își roagă fiul să le ajute cît mai repede, să le ușureze situația, pentru că „nu mai putem trăi" (vol. IV, doc. 682).

Țărănimea indignată protesta împotriva samavolniciei și asupritorilor; în rîndurile soldaților se observau frămîntări. Într-una din scrisorile sosite de pe front se vorbește despre starea de spirit revoluționară care domnește în rîndurile lor (vol. VII, doc. 750 p. 419). În mai multe cazuri, soldații rezerviști își asumau conducerea răscoalelor țărănești (vol. VIII, doc. 544). După cum reiese din documente, încă înainte de încheierea păcii și terminarea operațiilor militare, mișcarea țărănească începe să ia o amploare tot mai mare în Moldova. Pentru a lupta împotriva acesteia se trimit polițiști din București.

Stăruind asupra acestui șir de importante probleme ale istoriei României în acea perioad

www.dacoromanica.ro

pentru a căror elucidare documentele recenzate prezintă o mare valoare, trebuie, totuşi, să relevăm că bogăţia acestor materiale nu se reduce la sfera de probleme abordate mai sus. Documentele înlesnesc lămurirea destul de completă şi a altor laturi ale participării Rominiei la războiul din 1877—1878. Volumele conţin un număr de materiale privitoare la organizarea şi înarmarea armatei romîne ; se publică jurnale de zi ale operaţiilor militare efectuate de unităţile romîneşti, date cu privire la efectivul lor etc.Aceste documente ne permit să urmărim zi cu zi participarea armatei romîne la lupta comună cu trupele ruseşti împotriva cotropitorilor turci. Se publică un mare număr de acte legislative, decrete şi dispoziţii ale guvernului romîn, care se referă, într-o măsură sau alta, la participarea Rominiei la război. Multitudinea şi diversitatea documentelor recenzate prezintă o excepţională valoare pentru studiul istoriei ţării.

În ansamblu, documentele sînt bine alese şi redactate. Folosirea lor este înlesnită de sumare destul de amănunţite în limbile romînă şi rusă, pentru fiecare volum în parte. Pe lîngă aceasta un al zecelea volum conţine indicele materialelor publicate. Din păcate, într-o serie de cazuri, descrierea sumară sau titlul unui document sînt departe de a corespunde cu precizie conţinutului materialului însuşi. Se întîlnesc erori şi imprecizii regretabile (de exemplu, în document se vorbeşte despre împrumutul în ruble sau franci, iar în titlu — despre împrumutul în lei etc.). Apoi, în volumul VIII figurează în listă documentul nr. 1018, care, în realitate, nu există.

Este greu să ne dăm seama — deoarece nu se arată nicăieri — după ce principiu s-au călăuzit redactorii culegerii recenzate în selecţionarea documentelor. Reiese limpede că nu toate documentele pe care redactorii le-au avut la îndemînă au fost incluse în culegerea recenzată. De aceea, era cu atît mai important să se fi atras atenţia asupra acestui lucru. După părerea noastră, culegerea ar fi cîştigat în valoare, dacă la alegerea materialelor redactorii s-ar fi călăuzit în mod strict după un anumit principiu. S-ar fi evitat astfel, în mare măsură, laturile slabe ale publicaţiei recenzate. În special, se publică unele documente care nu prezintă o serioasă importanţă pentru studiul istoriei ţării în acea perioadă. Se întîlnesc multe izvoare, analoge, care se repetă prin subiectul lor (de exemplu, documentele privind donaţiile pentru armată), al căror număr s-ar fi putut reduce, în timp ce, aşa cum am mai arătat, documentele privind probleme de o însemnătate primordială pentru tematică sînt nesatisfăcător reprezentate. În munca de folosire a materialelor apar anumite dificultăţi din cauză că lipsesc comentariile şi aparatul critic. Cercetătorul, întîlnind unele nume, nu-şi poate da seama cine a fost persoana despre care se pomeneşte în document, sau cine l-a redactat. Acelaşi lucru se poate spune şi în privinţa organizării congreselor etc. amintite în documente.

În ciuda acestor lipsuri, publicaţia recenzată prezintă o incontestabilă valoare ştiinţifică. Apariţia ei furnizează cercetătorilor un bogat şi variat material faptic, care permite elucidarea uneia dintre cele mai importante perioade din istoria poporului romîn.

STUDII ŞI MATERIALE DE ISTORIE CONTEMPORANĂ. VOL. I*

Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1956, 321 pag.

Recenta apariţie a primului volum de „Studii şi materiale" de istorie contemporană, ca rezultat al activităţii sectorului de istorie contemporană al Institutului de istorie al Academiei R.P.R. din Bucureşti, reţine atenţia cercetătorilor din acest domeniu. El vine să completeze seria de „studii şi materiale" de istorie ce apar sub îngrijirea aceluiaşi institut, pînă acum deficitar cu o singură epocă istorică, cea contemporană. Prin publicarea culegerii de faţă, se umple un gol şi se împlineşte o lipsă ce se făcuse de mult simţită.

Volumul recenzat cuprinde materiale referitoare la istoria patriei noastre, cu începere de la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie. Redactorii volumului au considerat aşadar ca dată de început a istoriei noastre contemporane anul 1917, dată admisă de altfel ca justă de o bună parte a istoricilor romîni. Se remarcă în economia volumului interesul mult mai mare acordat perioadei dintre cele două războaie mondiale, faţă de perioada de după 23 August 1944. Această disproporţie, oarecum inevitabilă, datorită unor condiţii obiective (în primul rînd de informare documentară), nu strică totuşi unitatea culegerii. Diversitatea problemelor abordate, utili-

* Redactori responsabili ai volumului: E. Campus şi N. Fotino.

www.dacoromanica.ro

zarea unor materiale documentare de arhivă, în ciuda greutăților întîmpinate pe linia cercetării acestora, prezentarea științifică a celor mai multe articole, fac ca volumul să prezinte suficient interes și să constituie un îmbold în activitatea viitoare a cercetătorilor de istorie contemporană.

Primul articol al volumului este studiul lui V. Liveanu intitulat *Caracterul antisovietic și antipopular al tratatului de la Buftea (5 martie 1918)*. Autorul, pe linia unor preocupări mai vechi, discută pentru prima oară din punct de vedere marxist problema legată de evenimentele din întîia jumătate a anului 1918, cînd cea mai mare parte a țării noastre era cotropită de trupele nemțești. Pe baza unui bogat material de arhivă și cu aceeași meticulozitate care-l caracterizează, V. Liveanu scoate în evidență pe de o parte regimul sever de ocupație al imperialiștilor germani care urmăreau înfeudarea totală a țării atît pe plan economic cît și politic, iar pe de altă parte rolul trădător al burgheziei și moșierimii române care încearcă, chiar cu unele sacrificii teritoriale din trupul țării, să se mențină la conducerea statului, oferindu-și în schimb cu largheță serviciile pentru transformarea Rominiei într-un avanpost al politicii antisovietice.

Intemeindu-se pe unele materiale de necontestat, autorul demonstrează că, în momentul încheierii păcii de la Buftea, situația militară a Rominiei era cel puțin tot atît de bună ca aceea a trupelor invadatoare, dacă nu cu mult superioară, așa cum ar reieși din declarațiile ofițerilor misiunii militare franceze. Din alte materiale prezentate de autor rezultă că puterile centrale, datorită dificultăților de pe celelalte fronturi, erau hotărîte să nu mai înceapă curînd o ofensivă împotriva Moldovei (vezi declarația lui Czernin). Din confruntarea acestor surse de informații reiese clar că, contrar afirmațiilor istoriografiei burgheze, nu considerente de ordin militar au determinat guvernul romîn să accepte o pace extrem de grea, ci motive de ordin politic. În lumina acestor fapte, apare evidentă și cu totul nescuzabilă pacea trădătoare de la Buftea : de teama revoluției interne, clasele dominante au jertfit imensa majoritate a teritoriului și a bogățiilor țării ; guvernul de la Iași avea nevoie de armată pentru a reprima mișcarea revoluționară din Moldova și pentru a începe războiul antisovietic.

Fără a mai insista asupra abundenței de material folosit în relatarea tratativelor din preajma încheierii păcii și a urmărilor nefaste ale acesteia, ținem să subliniem, în esență, o altă concluzie ce se desprinde din articolul lui V. Liveanu și anume că masele populare și în primul rînd clasa muncitoare s-au ridicat împotriva păcii imperialiste de la Buftea înțelegînd din primul moment miezul contrarevoluționar, pentru ambele părți beligerante, al acesteia.

Spre deosebire de articolul de mai sus, caracterizat printr-o maturitate științifică și o analiză profundă marxistă, cel semnat de I. Grămadă și V. Popovici (*Reformele făcute de regimul burghezo-moșieresc din Rominia sub presiunea avîntului revoluționar al maselor populare între anii 1917 și 1923*) nu se ridică cu mult peste nivelul unei mediocre lecții universitare. Fără a expune un conținut nou, și folosind materiale îndeobște cunoscute, autorii se mărginesc la o prezentare mai mult sau mai puțin sumară a legilor elaborate în perioada de avînt revoluționar din țara noastră, care a urmat Marii Revoluții din Octombrie. De aceea ne exprimăm nedumerirea în legătură cu utilitatea apariției acestui articol într-un volum care, datorită spațiului restrîns, ar fi trebuit să aibă în vedere cu deosebire o selecționare mai severă a materialelor publicate. După părerea noastră, prezentarea legilor elaborate în această perioadă, care se găsesc de altfel publicate și la îndemîna oricui în culegerea lui C. Hamangiu, *Codul general al Rominiei, legi uzuale*, (nu în V. Hamangiu cum din eroare s-a trecut la p. 89) și incompleta recapitulare a aprecierilor făcute de unii din conducătorii politici ai Rominiei burghezo-moșierești în ale lor *Memorii, Notițe zilnice* sau *Note politice*, este cu mult prea puțin spre a justifica prezența în volum a acestui studiu. Surprinzător este și faptul că autorii s-au mărginit, pentru ilustrarea stării revoluționare din țara noastră, numai la cercetarea acestor însemnări memorialistice și au neglijat izvoarele de prim ordin pe care le aveau la îndemînă. Menționăm numai un singur fond care ar fi putut să ofere materiale documentare de o importanță deosebită. Este vorba de fondul Trib. Militar din Iași, care se găsește la Arhivele Statului din localitatea în care își duc activitatea cei doi autori.

Sperăm că în viitoarele volume, redactorii vor evita publicarea unor astfel de materiale care nu aduc nimic nou și care pot doar scădea interesul cititorilor pentru volumele de „studii și materiale".

Criza economică din anii 1929—1933 a reținut mai mult atenția cercetătorilor de istorie contemporană. Așa se explică de ce volumul de față publică două articole care îmbrățișează aspecte diferite ale aceleiași probleme mari.

Astfel S. Fuchs, mergînd pe linia cercetării unor arhive locale, servindu-se în același timp și de lucrări generale referitoare la

www.dacoromanica.ro

industria forestieră sau de mărturiile unor participanţi direcţi la evenimente, ne-a oferit în *Situaţia industriei forestiere şi luptele muncitorilor forestieri la începutul crizei economice din 1929* un interesant articol. Prezentarea situaţiei industriei forestiere în perioada premergătoare izbucnirii crizei economice, în comparaţie cu schimbările care au avut loc după declanşarea ei, este bine redată. Poate că ar fi fost indicat să se insiste asupra faptului că regiunile împădurite din această zonă aparţineau atît statului cît şi proprietarilor particulari. În cele mai multe cazuri aceştia din urmă concesionau exploatarea pădurilor societăţilor cu capital străin. Este astfel cunoscută situaţia exploatărilor forestiere de pe moşia domeniului Hangu din fostul judeţ Neamţ, proprietatea moştenitorilor lui M. D. Sturdza care concesionaseră unui trust cu capital englez suprafaţa de peste 35 mii hectare (sistemul exploatărilor forestiere de către capitalul străin era obişnuit pe această moşie încă de la începutul secolului al XX-lea).

Cu toate că articolul lui S. Fuchs are şi un pronunţat conţinut economic, ar fi trebuit să fie orientat mai mult pe făgaşul analizei istorice a faptelor. Este adevărat că pentru a discuta lupta clasei muncitoare împotriva exploatării este indispensabilă cercetarea din punct de vedere economic a condiţiilor de lucru şi trai ale acesteia, ceea ce însă nu îndreptăţeşte pe un istoric să rezerve cea mai mare parte a articolului problemelor de acest gen. Din acest punct de vedere ni se pare că S. Fuchs păcătuieşte atunci cînd, pentru tratarea temei propriu-zis istorice pe care o dezbate (lupta muncitorilor forestieri), consacră abia o treime din articol, deşi titlul cerea ca accentul să fie pus pe lupta clasei muncitoare. Credem că este necesar ca în viitor să se aibă în vedere unghiul sub care trebuie privită problema. În cuprinsul volumului recenzat ar fi trebuit să precumpănească evenimentele istorice.

Al doilea articol privind perioada crizei economice din 1929 1933 este semnat de T. Necşa (*Concesiunile înrobitoare acordate de statul burghezo-moşieresc romîn în perioada 1929—1933 capitalului străin, în vederea construirii de şosele*).

Din punctul de vedere al faptelor relatate, articolul este interesant în sensul că strînge la un loc informaţiile apărute în publicaţiile contemporane referitoare la concesiunile acordate de guvernanţii naţional-ţărănişti unor firme străine pentru construirea de drumuri în ţara noastră. Autorul neglijează însă să tragă de cele mai multe ori concluziile care se impun în urma unei analize serioase. Aşa, de exemplu, nu se arată în mod clar de ce guvernul romîn a concesionat iniţial construirea şoselei Bucureşti-Braşov firmei engleze Stewart şi de ce ulterior acest contract a fost reziliat. Să fie la mijloc numai comisioanele „mai mult sau mai puţin substanţiale" cum crede autorul? Această explicaţie ni se pare simplistă. Desigur că şi spectrul unor comisioane grase a influenţat în oarecare măsură decizia „experţilor" chemaţi să opinieze asupra contractului, însă după părerea noastră problema este ceva mai complicată. În primul rînd lucrările mari de utilitate publică erau concesionate de regulă firmelor străine, singurele, în concepţia guvernanţilor naţional-ţărănişti, care prezentau garanţii serioase că vor duce operaţia la bun sfîrşit (era vorba de politica porţilor deschise îmbinată cu disprețul faţă de orice creaţie naţională). Se pune însă întrebarea de ce ulterior contractul cu grupul Stewart a fost reziliat şi concesiunea a fost acordată unor firme suedeze? Autorul explică aceasta în mod cu totul neconvingător: prin opoziţia pe care o făcea guvernului Casa Autonomă a Drumurilor — formată în majoritate din reprezentanţi ai partidului liberal — precum şi datorită glasului opiniei publice. Or, se ştie că în această perioadă ţărăniştii au făcut numeroase tranzacţii scandaloase cu firmele străine; că în al doilea rînd guvernul a reconcesionat lucrarea tot unei firme străine, deci argumentul „opiniei publice" cade, ca nefiind hotărîtor. Schimbarea punctului de vedere naţional-ţărănesc trebuie pusă mai degrabă în legătură cu cele două împrumuturi înrobitoare efectuate de ţara noastră în această perioadă: împrumutul de stabilizare şi împrumutul de dezvoltare acordate, în marea lor majoritate, de societăţile cu capital american. Cum grupul suedez reprezentat de „Enskilda Bank" avea în spate capitalul american — după cum chiar autorul remarcă fără însă să aducă material suficient pentru dovedirea acestei afirmaţii este explicabilă schimbarea survenită.

În toate aceste acţiuni trebuie să se aibă în vedere factorii obiectivi care au acţionat. În cazul nostru, nu faptul că multiplele comisioane erau mai mult sau mai puţin substanţiale a fost determinant. Guvernele ce se succedau la cîrma ţării erau obligate să facă jocul trusturilor străine care le acordau credite financiare necesare aşa-ziselor echilibrări ale balanţei de plăţi. În această perioadă este bine cunoscută rivalitatea dintre capitalul american şi cel englez pentru obţinerea sferelor de influenţă. În lupta pentru obţinerea pieţii romîneşti a obţinut cîştig de cauză, în cazul de faţă, capitalul american.

www.dacoromanica.ro

Autorul nu justifică afirmaţia pe care o face în legătură cu cointeresarea cercurilor naţional-liberale la beneficiile obţinute de adversarii lor de la guvern. Simplele afirmaţii nu sînt convingătoare.

De asemenea, abundă în articol o serie de atribute ca „sume apreciabile", „lucrări cu totul necorespunzătoare", „beneficii considerabile" etc. care se repetă de nenumărate ori, nefiind urmate de date economice concrete, menite să convingă şi pe cititori de justeţea acestor calificative.

Volumul de care ne ocupăm cuprinde două lucrări de istorie a diplomaţiei. Primul aparţine lui M. Rusenescu şi tratează *Stabilirea relaţiilor diplomatice între Romînia şi U.R.S.S. în anul 1934*. Este primul articol apărut în istoriografia nouă care se ocupă de o asemenea problemă, ceea ce suscită un interes deosebit.

În primele pagini ale studiului se face o succintă prezentare a încercărilor făcute în perioada anterioară anului 1934, în problema stabilirii de relaţii diplomatice normale între Romînia şi U.R.S.S. Considerăm însă că autorul a cercetat prea puţin Protocolul de la Moscova din 1929 sau Convenţia de la Londra din 1933 care sînt, după părerea noastră, etape importante în stabilirea relaţiilor între U.R.S.S. şi Romînia.

Din păcate, autorul n-a avut posibilitatea să cerceteze arhivele legate de această problemă care i-ar fi permis să pună în lumină atît uneltirile cercurilor conducătoare din Romînia, cît mai ales manevrele ţărilor occidentale în scopul împiedicării stabilirii unor asemenea relaţii. Cercurile guvernamentale ale burghezo-moşierimii romîne, cît şi cele occidentale, erau vădit interesate în împiedicarea stabilirii de relaţii, în scopul menţinerii mai departe a Romîniei în situaţia de avanpost a lumii capitaliste care pregătea războiul antisovietic. Cunoaşterea acestor evenimente ar scoate în evidenţă o dată mai mult încercările diplomaţiei occidentale pentru perpetuarea unei situaţii anormale între cele două ţări vecine.

În afară de aceasta, stabilirea relaţiilor diplomatice dintre Romînia şi Uniunea Sovietică în 1934 este cercetată în mod unilateral, deoarece actul a fost făcut în cadrul Micii Înţelegeri, ori despre ceilalţi componenţi ai Micii Înţelegeri nu se vorbeşte nimic (prin acelaşi act, la Geneva, la 9 iunie 1934, s-au stabilit relaţiile diplomatice între Cehoslovacia şi U.R.S.S.).

Din articolul lui M. Rusenescu reiese că stabilirea relaţiilor dintre Romînia şi U.R.S.S. ar fi opera exclusivă a lui Nicolae Titulescu. Fără să diminuăm rolul pe care acesta l-a jucat, nu trebuie să ignorăm însă un factor esenţial şi anume presiunea crescîndă a opiniei publice care cerea stabilirea acestor relaţii, fapt care nu a permis guvernului romîn să se opună oficial unui asemenea act. Că guvernanţii romîni nu-şi dăduseră decît un asentiment formal, rezultă din tergiversarea stabilirii unor relaţii economice normale şi din greutăţile pe care le făceau în reluarea relaţiilor culturale tradiţionale cu marele vecin de la Răsărit. Cu privire la atitudinea opiniei publice, autorul ar fi trebuit să se ocupe mai pe larg de lupta P.C.R. şi a organizaţiilor de masă de f lul Comitetului de acţiune împotriva războiului (citărn în această direcţie participarea la Congresul antirăzboinic de la Amsterdam a unei delegaţii romîne condusă de prof. univ. P. Constantinescu-Iaşi). Se resimte, în special, lipsa materialelor (de arhivă şi presă) sovietice, ceea ce pune sub semnul întrebării unele concluzii trase de autor.

Cea de-a doua lucrare de istorie a diplomaţiei este semnată de E.Campus şi intitulată *Aspecte ale politicii externe a Romîniei în etapa post-münchenezâ octombrie 1938—aprilie 1939*. Articolul este interesant atît prin tema tratată, folosindu-se în acest scop o sumă de lucrări apărute după cel de-al doilea război mondial, cît şi prin revizuirea unor concluzii mai vechi la care autoarea ajunsese într-un articol anterior şi anume cele referitoare la poziţia capitalului străin în Romînia după încheierea tratatului cu Germania din martie 1939. În articolul de faţă, Eliza Campus ajunge la unele concluzii mai juste, scoţînd în evidenţă faptul că deşi din punct de vedere politic şi economic Romînia intra în orbita Germaniei, totuşi capitalul occidental rămîne pe poziţiile sale în principalele industrii din ţara noastră. Avem deci de-a face numai cu o cedare a pieţii romîneşti din punct de vedere comercial, producţia şi obţinerea beneficiilor continuînd să fie controlată de marea finanţa occidentală.

În materialul prezentat, autoarea s-a servit, aşa după cum am relatat mai sus, de o serie de lucrări monografice şi memorii care au apărut după cel de-al doilea război mondial, în special în occidentul Europei. Credem însă că pentru o documentare mai completă, s-ar fi impus şi studierea bogatei literaturi sovietice pe această temă, care a apărut în perioada postbelică (în lucrarea de faţă nu este utilizat decît un singur articol sovietic). În aceeaşi ordine de idei, lipsa unei analize a conţinutului, a importanţei propunerilor sovietice din 18 martie 1939

www.dacoromanica.ro

făcute Rominiei, constituie de asemenea o lacună a lucrării. Se știe, de asemenea, că guvernul sovietic a propus, în martie 1939, convocarea unei conferințe la care ar fi urmat să ia parte pe lîngă reprezentanții țărilor occidentale — Anglia și Franța — și reprezentanții țărilor cele mai interesate în vederea stăvilirii unei agresiuni din partea celui de-al treilea Reich (Polonia, Rominia, Turcia și U.R.S.S.). Pe această linie, s-au situat și propunerile sovietice făcute guvernului Angliei și Franței cu privire la ajutorul militar care urma să fie acordat statelor din estul Europei în cazul unei agresiuni germane.

Pentru cunoașterea acțiunilor de culise care s-au dus în rîndurile diplomaților romîni, ar fi fost indicat să se cerceteze arhivele personale ale diferiților oameni politici din perioada respectivă. Utilizarea unei singure categorii de informații ar putea să ne ducă la concluzii nu totdeauna valabile.

Ultimul articol din culegerea de față aparține lui Traian Udrea (*Despre activitatea și rolul comitetelor țărănești în 1944 și în prima jumătate a anului 1945*). Tema abordată de autor trezește prin ea însăși un interes deosebit, cu atît mai mult cu cît în ultimii ani au mai apărut cîteva articole cu subiecte asemănătoare.

În introducere, autorul face o reușită sintetizare a condițiilor sociale, economice și politice în care se desfășoară lupta revoluționară a maselor populare în perioada 23 August — 6 Martie, ceea ce permite să se contureze precis cadrul general în care își fac apariția și își duc activitatea comitetele țărănești. După o prezentare rezumativă a apariției și activității comitetelor țărănești ca organizații de luptă revoluționară ale țărănimii muncitoare, autorul reușește să fixeze trei etape în dezvoltarea lor, fiecare etapă avînd un anumit specific. Această încercare de sintetizare a unei lucrări de dimensiuni mai mari (articolul este un fragment dintr-un studiu mai dezvoltat) credem că și-a atins în general scopul, în sensul că cititorul poate avea la îndemînă, într-o formă rezumativă, tezele principale ale unei lucrări de proporții mai mari. Această formă de prezentare are însă și păcatele ei. Se trece foarte repede peste exemplificări, se expun mai mult concluziile teoretice în detrimentul elementelor concrete, ceea ce dă articolului un caracter de ultim și autorizat cuvînt. Se știe însă că privitor la caracterul comitetelor țărănești în literatura istorică contemporană, sînt și alte păreri care atribuie acestora un rol politic mai mare, considerîndu-le, alături de comitetele de fabrică, drept embrionul unei dualități a puterii, teză cu care se pare că autorul lucrării recenzate nu e de acord [1].

Considerăm de asemenea ca o lipsă faptul că studierea pe larg a comitetelor țărănești se oprește brusc la 6 Martie 1945. Pentru perioada următoare acestei date autorul face o simplă trecere (mult prea rapidă pentru a fi convingătoare) în revistă a transformării comitetelor țărănești în comitete locale de aplicare a legii de reformă agrară. De asemenea, autorul amintește numai o problemă foarte importantă, și anume constituirea după 6 Martie 1945 a numeroase comitete comunale pe scheletul fostelor comitete țărănești, cu alte cuvinte transformarea comitetelor țărănești în organe locale ale puterii de stat.

Articolul lui Tr. Udrea mai ridică o serie de probleme extrem de interesante pentru înțelegerea clară și concretă a aportului maselor țărănești la lupta pentru desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice ca: participarea țărănimii la frămîntările politice ale țării noastre, participarea țărănimii muncitoare în războiul antihitlerist etc. Aceste probleme așteaptă răspuns, pe care credem că-l va da tot Tr. Udrea în lucrarea de mari proporții anunțată.

*

Din scurta privire critică făcută articolelor recenzate se desprind cîteva concluzii îmbucurătoare. Mai întîi, însăși apariția unei prime culegeri de istorie contemporană, rod al muncii cercetătorilor de la Institutele de istorie ale Academiei R.P.R. dovedește prin prezența sa la îndemîna cititorilor posibilitatea practică de a se aborda subiecte de istorie contemporană foarte apropiate de zilele noastre. În al doilea rînd, cu excepția amintită mai sus, toate articolele aduc o solidă și convingătoare argumentație științifică a tezelor puse în discuție, bazîndu-se pe un aparat critic bogat și în bună parte inedit (vezi mai ales articolele lui V. Liveanu și E. Campus). Este un răspuns, deși venit cam tîrziu [2], dat scepticilor care negau putința studierii *științifice, obiective*, a istoriei contemporane a poporului nostru.

În legătură cu această ultimă problemă, este de remarcat că în volumul recenzat, articolele care au la bază mai multe fonduri de arhivă sînt mai valoroase față de celelalte,

[1] Vezi „Studii", nr. 4, 1956, p. 7—26.

[2] În legătură cu aceasta vrem să facem precizarea că deși apărută la sfîrșitul anului 1956, o parte a articolelor au fost scrise încă de la sfîrșitul anului 1954, lucru ce se resimte de altfel în felul în care sînt atacate unele probleme

www.dacoromanica.ro

ceea ce ridică din nou problema necesităţii de a se acorda un acces mai larg la arhive a cercetătorilor de istorie contemporană; cercetarea arhivelor constituie un mijloc eficace şi necesar pentru ridicarea calitativă a lucrărilor din acest domeniu în care — cu excepţia cercetătorilor mişcării muncitoreşti — ceilalţi au încă la dispoziţie fonduri sărace şi insuficiente pentru a ajunge la concluzii definitive.

Sînt de asemenea de remarcat eforturile lăudabile şi în bună parte realizate de autori de a evita şablonul şi plicarea în argumentarea ştiinţifică de la unele teze preconcepute, lipsuri resimţite vizibil în alte lucrări de istorie contemporană.

În preajma aniversării a 40 de ani de la Marea Revoluţie din Octombrie şi a 10 ani de la proclamarea Republicii, cititorii aşteaptă din partea cercetătorilor de istorie contemporană publicarea unor noi volume de studii şi materiale care, sperăm, vor depăşi în toate privinţele pe cel de care ne ocupăm aducînd treptat cercetările din acest domeniu la nivelul celor mai mari exigenţe ştiinţifice.

Tr. Lungu

JAWAHARLAL NEHRU: *Descoperirea Indiei*

(Traducere din limba engleză)

Bucureşti, E.S.P.L.P., 1956, 677 p.+ 1 portr. + 27 pl. + 8 hărţi + 12 fot.

Traducerea cărţii lui Jawaharlal Nehru, *Descoperirea Indiei*, completează în mod simţitor cunoştinţele noastre despre istoria social-politică, cultura şi civilizaţia marelui popor din sudul Asiei. Cartea lui J. Nehru prezintă un deosebit interes atît prin faptul că e scrisă de unul din cei mai remarcabili oameni de stat ai Indiei contemporane, profund cunoscător al problemelor ţării sale şi participant activ la lupta ei de eliberare naţională, cît şi prin faptul că în sprijinul concluziilor sale autorul citează, în cele mai multe cazuri, lucrări despre India scrise de europeni, lucrări care recunosc importanţa contribuţiei aduse de această ţară la naşterea şi progresul civilizaţiei europene antice. Se spulberă astfel chiar în cercurile largi ale savanţilor şi specialiştilor teoria falsă care a avut o largă şi îndelungată circulaţie, cum că civilizaţia şi cultura lumii contemporane ar fi continuatoarea exclusiv a civilizaţiei şi culturii Europei antice, în speţă a celei greco-romane.

*

Lucrarea lui Nehru cuprinde zece mari capitole care ar putea fi grupate în două părţi. Prima parte se ocupă cu istoria Indiei în antichitate şi evul mediu, iar a doua parte, cuprinzînd mai bine de jumătate din carte, se ocupă cu istoria dominaţiei engleze şi a luptei de eliberare.

Trecînd în revistă istoria Indiei antice, autorul ne prezintă o serie de date pline de interes asupra vechii culturi materiale din valea Indusului, unde cu peste 3000 de ani înaintea erei noastre a dăinuit o civilizaţie strălucită cu aşezări urbane bine organizate. Întemeietorii civilizaţiei de pe valea Indusului, ieşind din cadrul local al vieţii lor politico-economice, stabiliră legături comerciale cu vechiul Akkad, ajungînd treptat pînă în Egipt cu mărfurile produse de ateliere meşteşugăreşti,care atinseseră o înaltă treaptă de tehnicitate.

Cu toată dezvoltarea meşteşugurilor şi comerţului, autorul apreciază însă că vechea civilizaţie indiană a fost „o civilizaţie mai ales agricolă" (p. 115). Baza organizării economico-sociale o constituiau comunităţile săteşti, grupate în unităţi, de 10 şi 100 de sate, cu cîrmuitori cărora locuitorii le plăteau o şesime din produse. Autorul vorbeşte şi de existenţa unei sclavii casnice destul de răspîndite, alături de care menţionează o pătură de „muncitori salariaţi" folosiţi în muncile agricole (p. 116). Fenomenul specific al diferenţierii sociale în vechea Indie era însă sistemul celor patru caste: *vaişia* — plugarii, meseriaşii, negustorii; *kşatria* — cîrmuitorii şi ostaşii; *brahmanii* — preoţii şi filozofii, iar sub acestea trei, *şudrii* sau argaţii. Sistemul castelor a fost una din cele mai mari piedici în calea progresului Indiei, ducînd la stagnarea şi apoi la decăderea ţării, ceea ce a uşurat, mai tîrziu, pătrunderea şi întărirea dominaţiei străine. Tot în legătură cu problemele sociale ale vechii Indii autorul relevă că oamenii nu se împăcau întodeauna cu nedreptăţile sociale; izvoarele acelor vremuri îndepărtate atestă adeseori răscoale populare îndreptate împotriva asupritorilor.

www.dacoromanica.ro

Numeroase pagini sînt consacrate bogatei istorii politice a Indiei antice. Mult timp divizată în monarhii și republici minuscule, India va fi aproape în întregime unificată la sfîrșitul secolului al IV-lea î.e.n. sub dinastia Mauria, datorită unui complex de împrejurări în care temerara incursiune asiatică a lui Alexandru cel mare a jucat un rol nu din cele mai mici. Ceandragupta și sfetnicul său Ceanakia „supranumit Machiavelli al Indiei" (p. 128) sînt autorii vastei acțiuni de constituire a unui mare stat centralizat. Stăruind puțin asupra noului imperiu, J. Nehru ne trece prin fața ochilor tabloul unuia din cele mai perfecționate sisteme administrative ale antichității. El nu uită să vorbească și de figura destul de bine cunoscută a lui Așoka care își întemeia activitatea pe preceptele filozofiei budiste. Cu moartea lui Așoka (232 î. e.n.) statul dinastiei Mauria decăzu. Cîteva secole mai tîrziu, în secolul IV-VI e.n., guptii reușiră să unifice din nou țara, dar menținerea vechiului sistem social și invaziile care începură curînd au dus la fărîmițarea Indiei în numeroase stătulețe.

Culturii și filozofiei vechi indiene — care constituie de altfel unul din titlurile de mîndrie ale poporului indian — J. Nehru le-a rezervat un loc însemnat. El vorbește pe larg de *Vede* și *Upanișade*, vestite culegeri poetico-filozofice înglobînd cunoștințele unei lumi de cîteva ori milenare. În cadrul prezentării filozofiei indiene autorul s-a preocupat — de altfel și formația sa filozofică îl îndreapta spre aceasta — și de materialismul indian. După părerea lui J. Nehru, întemeiată pe rezultatele cercetărilor unor eruditi europeni ca E. R. Dodds, H. G. Rawlinson, prof. Tarn, multe din teoriile filozofiei grecești, idealiste și materialiste, își au originea în vechea filozofie indiană(p. 157—164). Numeroase pagini au fost consacrate budhismului. Budha a apărut într-o vreme de răsturnări sociale și politice, de căutări între materialism și idealism. El se pronunța împotriva formelor metafizicii, credea în veșnicia naturii și în legea cauzalității universale. Pe plan-social, ridicîndu-se împotriva castelor și privilegiilor de naștere, Budha învăța pe discipolii săi să proclame egalitatea socială: „săracii și umiliții, bogații și nobilii, sînt toți egali..." (p. 133). Nehru arată apoi pe larg rolul jucat de budhism pe plan social și politic.

Tot în subcapitolele închinate culturii indiene, cartea lui Nehru acordă un loc important poeziei epice indiene reprezentată de nemuritoarele și grandioasele poeme *Ramaiana* și *Mahabharata*. El ne mai prezintă apoi opera dramatică lăsată de un Kalidassa și monumentala operă filologică — gramatica sanscrită a lui Panini întocmită acum 2600 ani — care a fost caracterizată de profesorul sovietic Șcerbatskoi ca „una din cele mai măreți creații ale minții omenești" (p. 119). În continuare, se face o trecere în revistă a dezvoltării pe care au înregistrat-o științele exacte. Se arată că vechii indieni au fost strămoșii matematicii moderne. Ei sînt considerați drept creatorii așa-numitelor cifre arabe, a cifrei zero, a sistemului zecimal, a operațiilor cu fracții, a artimeticii și algebrei.

Principala caracteristică a acestei vaste culturi, relevată de J. Nehru, a fost atitudinea ei extrem de binevoitoare față de concepțiile culturilor străine cu care cultura indiană lua contact. Autorul subliniază existența unui proces intern de influențe și întrepătrunderi reciproce, care a făcut posibilă apariția unui spirit de înțelegere și toleranță, unic.

*

De o deosebită atenție se bucură în carte și istoria evului mediu în India, perioadă căreia autorul îi dedică un mare capitol. Invaziile arabe, mongole, afgane au adus schimbări însemnate în structura etnică și în instituțiile vechii Indii. Prin arabi a pătruns islamismul, întîmpinat fără ostilitate, tocmai datorită largului spirit indian de toleranță. Dar arabii nu au pătruns prea adînc în inima Indiei și nici nu s-au așezat prea statornic. Nu același lucru s-a întîmplat cu afganii și cu mongolii. Ei s-au așezat solid în interiorul Indiei, s-au amestecat cu populațiile ei, dinastiile lor au devenit dinastii indiene, iar India a doua lor patrie. Mongolii au întemeiat puternicul stat al marelui mogol. O serie de mari mogoli descendenți ai vestitului Timur-Lenk, dintre care Babur și Akbar fură cei mai însemnați, au stat în fruntea acestei mari alcătuiri politice. Cu a doua jumătate a secolului al XVII-lea începe și declinul statului mogol. Sub Aurangzeb (+1707), ultimul mare mogol mai însemnat, au avut loc puternice răscoale pricinuite de impozitul capitației, impus populației hinduse, și de intoleranța religioasă a șefului statului. De noile împrejurări vor profita englezii care vor fi moștenitorii statului marelui mogol.

O problemă de un deosebit interes pusă de J. Nehru e problema feudalismului în India. Autorul arată că vechiul țăran indian nu a fost iobagul feudalului în sensul euro-

www.dacoromanica.ro

pean al cuvîntului, deoarece în instituţiile specific indiene nu ar fi existat proprietatea funciară de tip european. Pe de altă parte, nici ţăranul nu a fost proprietar individual din pricina sistemului comunităţii autonome săteşti. Englezii vor fi cei care vor aduce cele două idei de proprietate — proprietate domenială şi proprietate parcelară — noţiuni noi pentru indieni. Totuşi, J. Nehru menţionează paralel cu vechile instituţii sociale indiene şi existenţa unor instituţii feudale aduse de afgani şi mongoli. Noile clase cîrmuitoare au uzurpat comunitatea sătească şi au modificat străvechiul sistem de impozit funciar. Astfel organismul politic creat de noile clase cîrmuitoare — statul mogolilor — a fost un stat semifeudal, în care se vădeau însă şi puternice tendinţe centralizatoare. Statul mogol a fost obligat să lupte împotriva tendinţelor centrifuge apărute chiar în rîndurile băştinaşilor la clanurile rajpuţilor.

Astfel pusă, problema feudalismului indian apare extrem de complexă din cauza mulţimii şi varietăţii instituţiilor care sufereau permanente schimbări şi adăugări peste vechiul lor substrat indic. Indianiştii care vor cerceta această problemă şi multele ei implicaţii vor trebui să consulte, să clarifice şi să compare datele furnizate de un imens material.

*

Am arătat că istoria cuceririi şi dominaţiei engleze în India e tratată în mai mult de jumătate de carte. Ultima parte a istoriei dominaţiei engleze în India se împleteşte de altfel cu viaţa autorului care a fost unul din cei mai activi luptători împotriva ei.

Istoria cuceririi Indiei se confundă cu istoria organizaţiei militaro-comerciale denumită „Compania britanică a Indiilor orientale" înfiinţată în vremea reginei Elisabeta I. Urmaşul Elisabetei, regele Iacob I Stuart primi, în 1615, din partea marelui mogol Jahanghir, autorizaţia pentru Compania Indiilor de a deschide factorii comerciale. Pătrunderea Companiei se lovi de rezistenţa localnicilor, care, în 1685, într-o primă ciocnire armată de proporţii mai mari, au înfrînt trupele Companiei.

În secolul al XVIII-lea, lupta împotriva penetraţiei engleze se înteţi o dată cu apariţia marathilor, pe primul plan al rezistenţei. Marathii erau o confederaţie de cavaleri munteni, întemeietori ai unui nou stat în nordul ţării. Coborînd spre sud, marathii formară în India de vest şi centrală o confederaţie căreia i se subordonară şi resturile statului marelui mogol. În 1737 un mare efort militar îi aduse pe marathi lîngă Delhi şi se părea că ei vor fi aceia care vor instaura puterea asupra întregii ţări şi vor deveni succesorii imperiului mogol. Dar în 1761, la Panipat, afganii dădură o grea lovitură marathilor, tocmai cînd era nevoie mai mare de o forţă militară puternică împotriva Companiei Indiilor orientale. Slăbiţi, marathii opuseră o rezistenţă din ce în ce mai mică Companiei Indiilor, care la începutul secolului al XIX-lea izbuti să desăvîrşească acţiunea de cucerire a întregii Indii.

După J. Nehru, cauzele înfrîngerii Indiei au fost următoarele : superioritatea organizării militare şi politice a Companiei Indiilor ; superioritatea noii tehnici europene, faţă de care conducătorii indieni se arătaseră refractari încă din vremea lui Akbar ; dăinuirea unor puternice concepţii de autonomism şi separatism local care împiedicau formarea unui front naţional comun ; existenţa unei coloane a V-a engleze în aparatul de stat şi în armatele prinţilor indieni, care uşura trădarea. Dar, arată J. Nehru mai departe, starea economică a Indiei în secolul al XVIII-lea era destul de înfloritoare, cu toată evidenta slăbiciune politică. În momentul cuceririi India se afla, în materie de producţie, comerţ şi organizare financiară, la nivelul oricărei alte ţări europene înaintea revoluţiei industriale. Produsele meşteşugăreşti indiene se bucurau de un bun renume şi numeroşi negustori veneau să le caute pentru a le transporta pe pieţele de desfacere europene. În faţa Indiei se puneau deci la sfîrşitul secolului al XVIII-lea două alternative : fie industrializarea prin mijloace proprii, ceea ce ar fi determinat poate şi un reviriment pe plan politic, fie acceptarea pasivă a pătrunderii unei economii străine cu o bază industrială mai puternică, care aducea după sine subjugarea politică. A doua alternativă, favorizată fiind de structura politică din secolul al XVIII-lea, mai feudală decît în orice altă perioadă anterioară a istoriei Indiei, a fost cea care a învins. Grupurile care deţineau prioritatea în economie — meşteşugarii şi negustorii — neavînd nici o putere politică, nu izbutiră să opună o rezistenţă eficientă şi organizată cotropirii străine. În aceste condiţii şi-a făcut apariţia şi s-a impus pentru timp îndelungat stăpînirea engleză care a lovit India pe două căi : a pus taxe prohibitive pe mărfurile indiene importate şi a adus în India tot ceea ce statul englez avea mai retrograd în materie de administraţie publică : „Anglia cumplitului cod penal şi a comportării grosolane, a rămăşiţelor feudale şi a reacţiunii"

www.dacoromanica.ro

(p.314). Elementele supravieţuitoare ale vechii nobilimi feudale engleze au venit în India şi au considerat ţara ca propria lor moşie. Au fost încurajate grupurile reacţionare din jurul prinţilor şi au fost loviţi toţi cei care năzuiau spre transformări politice şi sociale. A fost favorizată fărămiţarea politică, încurajîndu-se sistemul principatelor şi s-a ajuns astfel la un număr de nu mai puţin de 601 principate în cuprinsul cărora continuau să domine rînduielile feudale. Principatele deveniră în felul acesta o veritabilă coloană a V-a a dominaţiei engleze în India. Deasupra întregului edificiu politico-administrativ trona viceregele britanic care dispunea de o putere aproape absolută. Administraţia era asigurată de „Serviciul civil indian", format din funcţionari englezi, care se comportau în chip de seniori feudali, şi funcţionari indieni, priviţi ca simple anexe ale celor dintîi.

În primele decenii ale cuceririi engleze, India avu de îndurat greutăţi economice aproape insuportabile. Cuceritorii întreprinseră jefuirea sistematică a Bengalului, fapt care contribui direct la revoluţia industrială din Anglia. Urmarea a fost că jumătate din populaţia provinciei pieri de foame. Extinzîndu-se jefuirea asupra întregii ţări, industria a fost distrusă, iar agricultura cunoscu o îndelungată perioadă de decădere. După revoluţia industrială din metropolă, India a fost inundată cu mărfuri engleze, fenomen care a dus la lichidarea păturii relativ numeroase a meseriaşilor localnici, neputincioşi în faţa concurenţei produselor engleze. Şomerii din industrie şi meşteşuguri se îndreptară spre agricultură, astfel că populaţia agricolă crescu de la 55% cît era la mijlocul secolului al XIX-lea, la 74% în secolul al XX-lea. Loturile ţărăneşti, şi aşa destul de mici, se fărîmiţară, iar cămătarii făceau afaceri mănoase din vînzarea la preţuri de speculă a pămîntului. Un alt efect al stăpînirii engleze asupra economiei agricole a Indiei a fost întărirea marii proprietăţi funciare. Însăşi administraţia engleză favoriză acest proces. Stringerea impozitului funciar fu încredinţată unor arendaşi de impozite — talukdarii şi zamindarii — indivizi lipsiţi de scrupule, care treptat-treptat, deveniră la rîndul lor proprietari funciari de sine stătători. Dreptul de proprietate nu era însă definitiv, ci era condiţionat de achitarea impozitelor către fiscul englez. În felul acesta noii proprietari formară o categorie socială restrînsă, interesată material în perpetuitatea dominaţiei engleze, singura în măsură să le garanteze averea. Ei devin categoria socială cea mai fidelă a stăpînitorilor britanici.

În ceea ce priveşte industria, introducerea unor procedee tehnice noi a fost susţinută numai în măsura în care slujea scopurile de exploatare a oamenilor şi a resurselor. Pe plan general însă, stăpînirea britanică a frînat dezvoltarea unei puternice industrii locale. Acelaşi fenomen a avut loc şi în domeniul ideilor înaintate şi a culturii europene a secolului al XIX-lea. Stăpînitorii se temeau pe bună dreptate că pătrunderea acestora în masele largi ar fi creat în rîndurile indienilor un curent de revendicări în vederea înfăptuirii unui şir de reforme economice, sociale şi politice.

În aceste condiţii de aservire şi exploatare crescîndă a populaţiilor indiene, izbucni marea răscoală a „cipailor", din 1857, răscoală care a cuprins regiunea oraşului Delhi şi toată India centrală. J. Nehru o caracterizează ca pe o mişcare tipic feudală, din care cauză a şi fost înfrîntă. Privirile răsculaţilor, în loc să se îndrepte înainte, spre crearea unei Indii noi, s-au îndreptat spre trecut urmărindu-se restaurarea dinastiei mogolilor. Altă cauză principală a înfrîngerii a fost dezbinarea internă şi atitudinea şovăielnică la început şi trădătoare la sfîrşit a prinţilor, fapt care a înlesnit represiunea.

Răscoala a avut drept urmare introducerea unor noi metode de guvernămînt. Coroana britanică a luat administraţia Indiei din mîinile companiei. Prinţii şi moşierii, ca recompensă pentru atitudinea lor din timpul răscoalei, au început a fi folosiţi pe o scară şi mai largă în aparatul de conducere a ţării. În rîndurile funcţionarilor indieni s-a creat o pătură favorabilă dominaţiei engleze prin obişnuitul sistem al cointeresării materiale. Politica echilibrului şi contraponderii deveni cuvîntul de ordine al administraţiei engleze. Se încurajară adversităţile locale, iar armata indiană înfiinţată de stăpînitor s-a format după criteriul religios şi al apartenenţei tribale, pentru a se întreţine astfel spiritul de dezbinare în sînul ei.

Sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul celui actual ridicară noi probleme în faţa Indiei. Se înregistră o oarecare creştere a industriei legată în primul rînd de construirea unei reţele de căi ferate. Paralel, se dezvoltă şi industria iutei şi bumbacului. Dar în acelaşi timp erau menţinute şi îngrădirile puse de metropolă asupra dezvoltării industriale mai largi a Indiei, îngrădiri care aveau drept scop să păstreze piaţa indiană ca debuşeu pentru fabricatele britanice. În asemenea condiţii nivelul economic general al ţării continua să rămînă extrem de scăzut. Urmările acestei stări de lucruri erau pauperizarea crescîndă

www.dacoromanica.ro

a populaţiei şi emigrarea unui mare număr de locuitori în Africa de sud, Jamaica, Birmania, Malaya, Ceylon, Trinidad, Guyana. Totuşi transformările capitaliste ale Indiei, aşa slabe cum erau în raport cu cele din ţările europene sau din Japonia, de exemplu, au fost urmate şi de importante consecinţe pe plan social-politic. Apăru treptat o burghezie naţională de tip modern interesată în dezvoltarea capitalismului, care cerea reforme. Ca expresie politică a acestei noi clase sociale, în 1885 luă fiinţă partidul Congresului naţional indian. Dar încercările de redeşteptare politică erau privite cu ostilitate de guvern, care sprijini formarea unei alte organizaţii politice, Liga musulmană, pentru a abate atenţia populaţiei de religie islamică de la activitatea partidului Congresului. Se ajunse la sistemul retrograd al colegiilor electorale formate după criterii religioase, avînd drept scop separarea musulmanilor de hinduşi.

Primul război mondial a adus transformări importante în economia Indiei. Metropola ameninţată se văzu nevoită să înfiinţeze o industrie grea, care ferită de atacul armat al forţelor Puterilor Centrale putea să aprovizioneze în voie atît frontul din Europa, cît şi armatele Antantei care luptau cu trupele turceşti din Orientul Apropiat. După război însă, noile uzine erau ameninţate de pericolul trecerii în mîinile creditorilor englezi. Au fost salvate de la această soartă numai graţie eforturilor unite ale burgheziei indiene. O dată cu industria începu să crească în India şi proletariatul industrial, care la început era neorganizat şi neputincios. J. Nehru arată că proletariatul indian depăşi totuşi faza de dezorganizare, şi în anul 1920 avu loc primul congres industrial pe întreaga Indie. Şi, observă mai departe J. Nehru : „În al 3-lea deceniu al secolului nostru a răsunat pentru prima oară glasul slab al muncitorilor indieni. El ar fi putut fi ignorat dacă nu era revoluţia rusă, care a arătat importanţa proletariatului industrial" (p. 393).

Cîteva greve mari şi bine organizate făcură apoi să se ia în consideraţie noua forţă social-politică apărută în viaţa Indiei.

Nehru se ocupă apoi de eforturile făcute de indieni între cele două războaie mondiale de a lua în propriile lor mîini cel puţin conducerea treburilor economice. Merită a fi relevată înfiinţarea în anul 1938 a unui Comitet de stat al planificării al cărui scop era sprijinirea procesului de industrializare prin crearea unei industrii de stat şi îndreptarea agriculturii spre cooperativizare. Dar, din nou aceste încercări s-au lovit de ostilitatea guvernului şi în 1940 Comitetul a fost nevoit să-şi întrerupă activitatea. Totul a fost dirijat atunci spre industria de război, punîndu-se toate piedicile posibile în calea creării unei industrii naţionale de locomotive, construcţii navale şi automobile.

O altă problemă principală a Indiei secolului al XX-lea asupra căreia J. Nehru s-a oprit cu precădere a fost problema politică. El relevă printre personalităţile care au luptat pentru emanciparea socială, politica şi culturală a poporului indian pe marele poet Tagore şi pe fostul avocat al emigraţilor indieni din Africa de sud, Mahatma Gandhi. Rolul lui Gandhi mai ales în redeşteptarea politică şi lupta împotriva stăpînitorului a fost covîrşitor. În mijlocul descurajării şi a fricei generale, Gandhi a organizat lupta de rezistenţă a compatrioţilor săi şi a dinamizat partidul Congresului căzut într-un fel de letargie. El s-a pronunţat cu curaj împotriva inegalităţilor sociale, atacînd pe acei indieni care exploatau poporul fiind în slujba inamicului. Ca urmare a presiunii crescînde a mulţimilor care acţionau din ce în ce mai organizat, guvernul Indiei fu nevoit să accepte formarea unor guverne provinciale congresiste. Dar experienţa nu dură mult. În 1939, din pricina atitudinii defavorabile a guvernului central şi a elementelor reacţionare grupate în jurul prinţilor şi Ligii musulmane, guvernele provinciale au fost silite să demisioneze.

Totul reveni la formele învechite de mai înainte.

Ultimele două capitole ale cărţii sînt consacrate celui de al doilea război mondial. J. Nehru arată că India era pusă în faţa unei duble politici care la un moment dat părea contradictorie. Era pe de o parte problema participării Indiei la război pentru sprijinirea victimelor agresiunii, iar pe de altă parte era problema luptei de eliberare a ţării. J. Nehru şi ceilalţi conducători politici se pronunţară în favoarea participării Indiei la război alături de statele coaliţiei antifasciste, dar în acelaşi timp cereau ca participarea Indiei să aibă loc în condiţiile unei ţări libere, care să lupte pentru libertatea ei şi a tuturor popoarelor şi nu să sprijine ca simplă anexă un imperialism în detrimentul altuia. Congresul oferi Angliei colaborarea indiană, dar în condiţii de deplină egalitate. Guvernul englez a respins propunerea, deoarece pentru el colaborarea nu însemna altceva decît subordonare. Cu venirea lui W. Churchill în fruntea guvernului, imperialismul englez deveni şi mai neînduplecat.

www.dacoromanica.ro

Noul prim-ministru englez nu era dispus decît să acorde un statut de dominion *sui generis*, punînd India în inferioritate faţă de celelalte dominioane şi menţinînd practic întreaga dominaţie engleză. Invazia japoneză din 1942 constrînse totuşi guvernul englez să reia tratativele cu Congresul. Dar şi de data aceasta, chiar cînd ameninţarea era la porţile Indiei, colonialismul nu voia să cedeze nici una din poziţiile lui. Stafford Cripps venise cu o propunere, care practic păstra şi mai departe nenorocitul sistem al principatelor separate. Iar în ce priveşte problemele imediate ale războiului, delegaţia engleză respinse orice cerere de înfiinţare a unei armate indiene naţionale de sine-stătătoare, care în fond trebuia să apere propria ţară de invazia japoneză. Tratativele s-au rupt şi Comitetul executiv al Congresului întrunit la Bombay dădu la 8 august 1942 memorabila rezoluţie: „Afară din India!" J. Nehru şi o serie de şefi politici au fost întemniţaţi; în toată ţara au avut loc mişcări populare reprimate în mod singeros. Ca urmare a ocupării Birmaniei de către japonezi, în 1943 izbucni foametea în Bengal, calamitate care putea fi evitată, spune J. Nehru, dacă guvernul englez ar fi lăsat Indiei posibilităţi mai largi de auto-administrare. Prezentarea istoriei Indiei se opreşte la descrierea acestui tragic episod.

*

Concluzia trasă de autor la sfîrşitul cărţii sale este că dominaţia engleză a întîrziat mult dezvoltarea Indiei. Împiedicînd progresul economic, a fost oprit şi progresul social. Menţinerea de către guvernanţii englezi a unor organisme economice, sociale şi politice anacronice a permis ca la jumătatea secolului al XX-lea să avem spectacolul dezolant al mizeriei şi înapoierii unui popor de 400 000 000 oameni, faţă de a cărui veche cultură şi civilizaţie întreaga omenire este datoare. Dar, în 1947 lupta poporului indian împotriva dominaţiei engleze a izbîndit, independenţa a fost proclamată şi noua republică a Indiei şi-a reluat drumul său milenar, de astă dată alături de forţele păcii şi ale progresului.

Sergiu Columbeanu

www.dacoromanica.ro

Semicentenarul răscoalei țărănești din 1907

În cursul lunii martie, în întreaga țară, sub auspiciile Comitetului național pentru aniversarea a 50 de ani de la răscoala țărănească din 1907, s-au organizat numeroase ședințe de sărbătorire a acestui eveniment.

În cadrul Academiei R.P.R. au avut loc trei sesiuni: la București, Iași și Cluj. La București sesiunea a avut loc în zilele de 25 și 26 martie a. c., prezentîndu-se următoarele comunicări:

Acad. Tr. Săvulescu: *Răscoalele țărănești din 1907*;
Acad. Al. Bîrlădeanu: *Cauzele economice și sociale ale răscoalei*;
Acad. P. Constantinescu-Iași: *Influența primei revoluții ruse asupra răscoalei din 1907*;
Acad. M. Ralea: *Curente ideologice în legătură cu 1907*;
Acad. M. Roller: *Eroicul și sîngerosul 1907. Mersul răscoalei din 1907 și urmările ei*;
Acad. A. Oțetea: *Răscoala din 1907 în istoriografia românească*;
Acad. T. Vianu: *1907 în literatură*;
Conf. V. Maciu: *Poziția diferitelor grupări sociale față de răscoală*;
Conf. Gh. Matei: *Ecoul internațional al răscoalei din 1907*;
Matei Ionescu: *Criza politică din martie 1907*;
Conf. Gh. Haupt: *Poziția clasei muncitoare și a cercului „România Muncitoare"*;
Conf. I. Gheorghiu: *Protestul mișcării muncitorești din România împotriva represiunii răscoalei țăranilor din 1907 (aprilie 1907—aprilie 1910)*.
N. Petrovici și V. Varga: *Răscoala din 1907 în tradiția revoluționară a P.C.R.*
După comunicări au avut loc discuții.

La Cluj, sesiunea a avut loc în zilele de 26 și 27 martie a. c. După cuvîntul de deschidere rostit de acad. Raluca Ripan, președinte al filialei din Cluj a Academiei R.P.R., au fost prezentate următoarele comunicări:

Acad. C. Daicoviciu: *Învățătura anului 1907*;
St. Pascu: *Importanța răscoalei din 1907*;
Balogh Edgar: *Răscoala țăranilor din 1907 și diplomația monarhiei austro-ungare*;
M. Danciu: *Ecoul răscoalei din 1907 în presa română din Transilvania*;
A. Egyed: *Ecoul răscoalei din 1907 în presa maghiară din Transilvania*;
M. Zaciu: *Răscoala din 1907 în literatura română din Transilvania*;
I. Cicală: *Atitudinea partidului național român din Ungaria față de răscoala țărănească din 1907*.

La Iași, sesiunea a avut loc în zilele de 23 și 24 martie a. c. În cadrul sesiunii s-au prezentat următoarele comunicări:

V. Popovici: *Poziția partidelor politice din România față de reprimarea răscoalelor țărănești din 1907*;

www.dacoromanica.ro

I. Grămadă : *Învoielile agricole, una din cauzele principale ale răscoalei țărănești din 1907* ;

J. Benditer : *Starea de nemulțumire a țărănimii moldovenești după reprimarea răscoalei din 1907* ;

C. Adăscăliței : *Câteva aspecte ale răscoalei din 1907 în târgurile și orașele moldovenești* ;

Gh. Ungureanu : *Lupta țăranilor de pe moșia Flămânzi-Botoșani împotriva exploatatorilor* ;

C. Ciopraga : *Țăranul în literatura răscoalelor din 1907* ;

I. D. Lăudatu : *1907 în folclor.*

Cu concursul Institutelor de Istorie ale Academiei, Institutului de Istorie a Partidului, Societății de Științe istorice și filologice și a organizațiilor de masă s-au ținut conferințe despre însemnătatea răscoalei din 1907 în întreaga țară.

În Editura pentru literatură politică au apărut lucrările :

Amintiri despre răscoala din 1907.

Gh. Matei : *Răsunetul internațional al răscoalei țăranilor din 1907.*

Petru Vintilă : *1907 — Cincizeci de ani de atunci...*

În Editura de stat pentru literatură și artă a apărut : *1907. Documente literare.*

*

Pe marginea consfătuirii științifice de la Institutul de științe sociale de pe lîngă C.C. al P.M.R.

La sfîrșitul lunii noiembrie 1956, la Institutul de științe sociale de pe lîngă C.C. al P.M.R. din inițiativa catedrei de istorie a P.M.R. a fost convocată o ședință, în cadrul căreia s-au desfășurat discuții asupra următoarelor probleme :

a) Delimitarea sferelor de preocupări ale științei istorice, ale economiei politice și ale filozofiei marxiste cu privire la studiul perioadei de după 23 August 1944.

b) Specificul cursului de Istorie a P.M.R. în perioada de la 23 August 1944 pînă la zi.

c) Criteriile de tratare a problemelor perioadei respective de către fiecare din disciplinele amintite.

d) Rezolvarea practică a colaborării dintre disciplinele științelor sociale privind perioada de după 23 August 1944.

Discuțiile s-au desfășurat pe baza referatului prezentat de conf. Vasile Varga, membru al catedrei de istorie a P.M.R. de la Institutul de Științe Sociale.

Referatul a încercat să trateze problemele mai sus arătate subliniind îndeosebi că discuțiile vor trebui să lămurească în fond delimitarea sferelor de preocupări ale științei istorice, ale economiei politice și ale filozofiei marxiste cu privire la perioada de după 23 August 1944 și delimitarea între istoria P.M.R. și istoria R.P.R.

Pe marginea referatului au participat la discuții un număr de tovarăși care prin intervențiile lor au adus un aport la adîncirea anumitor probleme. Totuși discuțiile nu s-au desfășurat la nivelul cerințelor și multe probleme importante de specialitate nici nu au fost abordate. Trebuie să spunem de asemenea că au existat anumite deficiențe și din punct de vedere organizatoric, la discuții lipsind mulți dintre tovarășii care puteau să aducă o contribuție valoroasă a rezolvarea problemelor ridicate.

Dintre intervenții menționăm îndeosebi pe cele ale tov. V. Liveanu, Gh. Haupt, N. Goldenberg, T. Georgescu, S. Știrbu.

Discuțiile și concluziile trase la această ședință au prilejuit un schimb de păreri între cercetătorii din diferite domenii de activitate ale științelor sociale.

www.dacoromanica.ro

În ceea ce privește delimitarea între istoria R.P.R. și istoria P.M.R. considerăm că vorbitorii au ajuns la concluzia comună că este necesar și se poate face delimitarea între aceste două discipline. De asemenea, în cadrul studiului fenomenelor din perioada de după 23 August 1944 se poate face o delimitare precisă între știința istorică și celelalte științe sociale (fără a exista pericolul repetării în măsura în care fiecare disciplină își păstrează specificul său). Considerăm că în cadrul discuțiilor au mai fost atinse două probleme deosebit de acute pentru o bună desfășurare a muncii de cercetare științifică și anume : problema materialelor de arhivă, problemă scoasă în evidență de S. Știrbu și Gh. Haupt, și problema necesității colaborării între foruri și institute de diferite specialități din domeniul științelor sociale, scoasă în evidență de T. Udrea, V. Varga și T. Georgescu.

În general, dezbaterea a constituit doar un început de discuții în viața noastră științifică asupra problemei respective, urmînd ca discuția ulterioară să precizeze și mai exact obiectul științelor sociale cu privire la perioada de după 23 August 1944.

O reluare și o dezbatere a problemelor ridicate la această primă consfătuire științifică în coloanele revistelor de specialitate va fi de natură să contribuie în viitor la deplina clarificare a acestora.

M. C. și V. T.

*

Consfătuirea arheologilor

Între 27 și 29 decembrie 1956, subsecția de Științe istorice a Academiei R.P.R. a organizat o consfătuire a arheologilor din țară. S-a dezbătut tema : *Valorificarea documentelor arheologice în vechile și recentele săpături.*

Lucrările consfătuirii au fost conduse de un prezidiu format din acad. P. Constantinescu-Iași, acad. Em. Condurachi, acad. C. Daicoviciu, acad. M. Roller, prof. Gh. Ștefan, membru corespondent al Academiei R.P.R., prof. I. Nestor, membru corespondent al Academiei R.P.R. La consfătuire a participat și acad. Șt. Milcu, prim secretar al Academiei R.P.R.

În cuvîntul de deschidere acad. P. Constantinescu-Iași a subliniat importanța problemei aduse în discuție, specificînd că rezolvarea ei depinde de efortul comun al tuturor cercetătorilor din domeniul arheologiei.

S-a dat citire, în continuare, raportului prezentat de acad. Em. Condurachi, în numele conducerii Institutului de arheologie. D-sa a menționat că atenția acordată aproape exclusiv cercetărilor pe teren a dus la un dezechilibru în ceea ce privește planul de muncă al Institutului. S-a provocat astfel „o sensibilă rămînere în urmă, fie în domeniul organizatoric — inventariere și catalogare— fie în domeniul valorificării propriu-zise, în special a studiilor și monografiilor pe de o parte, a repertoriului arheologic și epigrafic pe de altă parte". Rezultatele de pînă acum ale cercetărilor arheologice — a continuat d-sa — constituie un bun cîștigat pentru știința istorică românească. Aceste date arheologice vor trebui să contribuie din plin la luminarea unor probleme deosebit de actuale — cum este aceea a formării poporului român — și vor trebui să fie folosite în alcătuirea tratatului de istorie a României.

S-au prezentat în continuare rapoartele secțiilor și sectoarelor Institutului de arheologie :

sectorul paleolitic (C. S. Nicolăescu-Plopșor);

sectorul de comună primitivă (I. Nestor);

secția sclavagistă (R. Vulpe);

secția feudală (Gh. Ștefan);

secția muzeistică (Vl. Dumitrescu);

sectorul numismatic (B. Mitrea).

www.dacoromanica.ro

S-a dat citire celor două coreferate, prezentate de către Institutul de istorie din Cluj (M. Macrea) și de către Muzeul de antichități din Iași (M. Petrescu-Dîmbovița).

Discuțiile vii pe marginea referatelor și coreferatelor prezentate au fost susținute de acad. Em. Condurachi, acad. C. Daicoviciu, I. Nestor, Gh. Ștefan, Gr. Florescu, Vl. Dumitrescu, D. M. Pippidi, R. Vulpe, I. Ionașcu, E. Comșa, D. Popescu, M. Comșa, Z. Szekely (Sf. Gheorghe), D. Protase (Cluj), C. Mateescu, Gh. Cantacuzino, I. Vlăduțiu, E. Bujor, și G. Cazimir.

În cuvîntul de închidere a consfătuirii, acad. P. Constantinescu-Iași a subliniat contribuția vorbitorilor la tratarea diferitelor aspecte ale problemei valorificării materialelor arheologice, precum și atenția acordată muncii de cercetare arheologică de către conducerea Partidului, Guvernului și de către Prezidiul Academiei R.P.R.

N. Constantinescu

*

Sesiunea științifică a Universității „C. I. Parhon" — Secția istorie —

Secția de istorie a ținut ședință în zilele de 20 și 21 martie a. c. prezentînd următoarele comunicări:

Acad. Em. Condurachi: *Cu privire la problema schimbului în natură și a schimbului în bani în sec. IV e. n.*;

Prof. Gh. Ștefan: *Dinogeția — o problemă de topografie antică*;

Conf. I. Stoian: *În legătură cu eponimatul tomitan*;

Prof. D. M. Pippidi: *În jurul relațiilor agrare din cetățile grecești de pe țărmul de nord al Mării Negre*;

Conf. D. Berciu: *O descoperire traco-scitică la Medgidia*;

Prof. Em. Virtosu: *Ce înseamnă titlul „Domn singur stăpînitor" din documentele Țării Romînești și ale Moldovei*;

Prof. I. Ionașcu: *Lupta vrîncenilor pentru apărarea munților de cotropirea habsburgică în sec. XVIII*;

Lector R. Manolescu: *Elemente de cultură orășenească în epoca lui Ștefan cel Mare*;

Prof. A. Sacerdoțeanu: *Comentarii la diploma din 1285 privitoare la magistrul Gheorghe*;

Conf. V. Costăchel: *Structura obștii sătești oglindită în organizarea slobozițiilor din țările romîne în sec. XV—XVIII*;

Conf. Gh. Georgescu-Buzău: *Un diplomat romîn la începutul sec. al XVIII-lea: David Corbea Ceaușul*;

Conf. V. Maciu: *Romînia și conferința de la Constantinopol din 1876*;

Conf. D. Almaș: *Răscoalele proletare din Lyon și Paris din 1831—1834, văzute de memorialiștii contemporani*;

Lector I. Negoiu: *Cauzele răscoalei țărănești din 1888*;

Asist. Gh. Cazan: *Aspecte ale relațiilor dintre Romînia și Austro-Ungaria. Incidentul cu toastul Grădișteanu*;

Conf. E. Campus: *Poziția guvernului romîn față de războiul civil din Spania (1936—1939)*;

Conf. V. Hurmuz: *Congresul Sindicatelor Unitare de la Timișoara*;

Lector Gh. Ionescu: *Contribuții la istoria revoluției din 1848 în Țara Romînească*;

Lector N. Ciachir: *Participarea voluntarilor bulgari la războiul ruso-turc 1877—1878*;

Asist. D. Ionescu: *Un episod din pătrunderea capitalului străin în Romînia: afacerea Stroussberg*;

Asist. I. Șendrulescu: *Pavel Kisselev și romînii*.

*

www.dacoromanica.ro

Din activitatea ştiinţifică a Societăţii de ştiinţe istorice şi filologice din R.P.R. (Secţia de istorie)

La începutul anului 1957 a fost predat spre publicare volumul *Studii şi articole de istorie*, II, care se află sub tipar.

Secţia de istorie are în pregătire şi alte lucrări ca : *Istoricul Bucureştilor* de Dan Berindei şi *O călătorie în istoria Bulgariei* de V. Maciu, precum şi un volum de comunicări privind aspectele variate, cu materiale locale inedite, ale răscoalei din 1907. Pe lîngă activitatea generală ce se reflectă în culegerea de studii şi articole, are loc şi o bogată activitate la filiale. O frumoasă activitate au desfăşurat în ultima vreme filialele Sibiu, Craiova, Oraşul Stalin, Botoşani, Bucureşti, Buzău, Timişoara.

Ca manifestări deosebite în cadrul filialelor pot fi citate cele trei sesiuni ştiinţifice organizate de filialele Craiova, Timişoara [1] şi Sibiu.

Filiala Craiova a organizat o sesiune ştiinţifică la 28 octombrie, la care a participat prof. V. Maciu. Au fost prezentate următoarele lucrări :

P. Crăciun : *Contribuţii la studiul răscoalelor ţărăneşti din 1907 în Oltenia* ;

A. Anghel : *Momente din răscoalele ţărăneşti din 1907 în fostul jud. Dolj* ;

D. Teodorescu : *Studiul limbii literare la cursul mediu, în orele de literatură.*

Filiala Sibiu a organizat o amplă sesiune în zilele de 30—31 martie 1957, cu următoarele comunicări de istorie :

C. Göllner : *Influenţa revoluţiei burghezo-democratice din Rusia asupra mişcării muncitoreşti din sud-estul Transilvaniei (1905—1907)* ;

Nic. Hubert : *Ecoul răscoalei din 1907 în presa sibiană* ;

N. Lupu : *Monede dacice aflate la Muzeul Brukenthal* ;

T. Bodogae : *Date noi despre Compania grecească din Sibiu* ;

T. Jiga : *Pricinile meşteşugarilor romîni din Scheii Braşovului în secolul XVIII* ;

Al. Römer : *O contribuţie la istoricul construirii palatului Brukenthal din Sibiu* ;

A. Vasiliu : *Ioan Codru-Drăguşanu şi şcoala* ;

B. Capesius : *Johannes Lebel, „De oppido Talmus"* ;

I. Bielz : *Un centru de olărit : Saschizul* ;

A. Mureşan : *Un nou monument istoric descoperit în Sighişoara* ;

G. Togan : *Răscoala orăşenilor din Mediaş (1534) şi decapitarea lui Aloisio Gritti* ;

N. Drăgan : *Contribuţii la studiul „legăturii" lui Mihai Viteazul* ;

I. Fabritius ; *Studiul industriei casnice textile din Rucăr* ;

H. Hoffmann : *Contribuţii la istoricul centrului ceramic Agnita.*

În afara lucrărilor prezentate la diferite sesiuni sau şedinţe festive, membrii filialelor au elaborat lucrări privind numeroase şi variate probleme, îndeosebi relativ la istoria locală, lucrări care aduc lumini noi asupra unor aspecte puţin cunoscute sau puţin adîncite din istoria patriei.

În opoziţie cu activitatea rodnică a majorităţii filialelor, face notă discordantă activitatea încă nesatisfăcătoare a filialelor : Suceava, Ploieşti, Constanţa, Piatra Neamţ, Bîrlad şi Giurgiu.

Z. Belindeanu

*

[1] Cu privire la sesiunea de la Timişoara, vezi cronica din nr. 1/957 al revistei „Studii".

www.dacoromanica.ro

Călătorii de studii

Între 20 februarie şi 24 martie a. c. N. I. Kazakov, M. G. Sazina şi V. N. Vinogradov, cercetători la Institutul de istorie de pe lîngă Academia de Ştiinţa din U.R.S.S., au sosit în ţara noastră pentru documentare. În timpul vizitei lor, N. I. Kazakov a cercetat documentele aflate în arhivele şi bibliotecile din ţara noastră privitoare la perioada 1800—1830, iar V. N. Vinogradov la perioada 1900—1917; M. G. Sezina a cercetat materialele privind perioada 1944—1956.

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTELE SE FAC LA OFICIILE POŞTALE
PRIN FACTORII POŞTALI ŞI DIFUZORII VOLUNTARI
DIN ÎNTREPRINDERI ŞI INSTITUŢII

www.dacoromanica.ro

ÎNTREPRINDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 3
BUCUREȘTI

www.dacoromanica.ro

Com. 657

Lei 6.—